T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

MUSTAFA REŞÎD – İNŞÂ MU'ALLİMİ
(İNCELEME-METİN)

Özgür AĞI
13917004

Danışman
Prof. Dr. Abdurrahman ACAR

Diyarbakır 2018

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

MUSTAFA REŞÎD – İNŞÂ MU'ALLİMİ
(İNCELEME-METİN)

Özgür AĞI
13917004

Danışman
Prof. Dr. Abdurrahman ACAR

Diyarbakır 2018

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Mustafa Reşîd – İnşâ Mu'allimi (İnceleme-Metin)" adlı tezin/projenin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin/projemin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

 Tezimin/Projemin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/projemin tamamı her yerden erişime açılabilir.

..../..../.....

Özgür AĞI

KABUL VE ONAY

Özgür AĞI tarafından hazırlanan "Mustafa Reşîd – İnşâ Mu'allimi (İnceleme-Metin)" adındaki çalışma, _____ tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından İslam Tarihi ve İslam Sanatları Anabilim Dalı, Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

[İ m z a]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

ÖN SÖZ

Mustafa Reşid, hayatı ve eserleri pek incelenememiş olan Tanzimat aydınlarımızdandır. Diğer pek çok Tanzimat sanatçısı gibi oldukça üretken bir yazardır. Teknik olarak zayıf olan romanlarından ziyade inşa ve antoloji çalışmaları ile ön plana çıkmıştır. Bu çalışmamızdan önce, Onur Akbaş tarafından "Mustafa Reşit'in Müntehabât-ı Cedîde İsimli Antolojisinin Çeviri Yazısı ve İncelenmesi" adıyla Mustafa Reşid'in *Müntehabât-ı Cedîde* adlı antolojsi yüksek lisans tezi olarak incelenmiştir. Bu çalışmamız ise Mustafa Reşid'le ilgili ikinci, İnşâ Mu'allimi ile ilgili ise ilk tez çalışmasıdır.

Çalışmamızın giriş bölümünde, hakkında kaynaklarda çok az ve sınırlı bilgiler bulunan Mustafa Reşid'in hayatı hakkında kısaca bilgi verip eserlerinden bahsettik. İnşâ, münşeât kavramları ve bunların edebiyatımızdaki gelişimi hakkında bilgi verdik.

Birinci bölümde İnşâ Mu'allimi adlı eseri muhteva yönünden inceledik. Bu Bölümde yazarın vermiş olduğu teorik bilgileri özetledik. Konuyla ilgili retorik kitapların öncüsü olan Talim-i Edebiyat'la yer yer karşılaştırmalar yaptık. Müellifin verdiği bilgileri tamamlamak ya da biraz daha netleştirmek için yer yer başka kaynaklardan faydalandık. Bu kaynaklardan direkt alıntı yaptıklarımızı dipnotta, diğerlerini de Kaynakça bölümünde verdik. Farklı eserlerden yaptığımız alıntılarda, imlâya müdahale etmeyip imlâyı eserin orijinalindeki şekliyle korumaya çalıştık. Bu bölümde eserdeki edebi değeri olan metinleri inceledik. Bunlardan yazarı belirtilmeyenlerin yazarlarını da tespit ettik. Şiir örneklerini bir araya topladık ve hem orijinal metinde hem de birinci bölümde vezinlerini bularak parantez içinde () gösterdik. Mustafa Reşid, İnşâ Mu'allimi'nde hususî ve resmî yazışma örneklerini belli bir düzene göre değil, karışık olarak vermiştir. Biz bunları hususî ve resmî olarak grupladıktan sonra, tablo halinde eserde kaç adet örnek olduğunu ve bunların eserin hangi sayfasında yer aldığını belirttik. Ardından bir muhataba gönderilen

metinlerden göndereni ve gönderildiği kişi, ya da ikisinden birinin belli olduğu metinleri ayrı bir tabloda toplayarak bulundukları sayfa numaralarıyla birlikte verdik.

İkinci bölümde resmî yazışmalar, hususî yazışmalar ve edebi metinler olarak sınıflandırdığımız bu kavramları tek tek açıkladık.

Üçüncü bölümde eski harfli eserin Latin alfabesi ile çeviri metnini verdik. Arapça ve Farsça kelimelerin yazımında İsmail Ünver'in, "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler"[1] isimli makalesinin doğrultusunda hareket ettik. Bu bağlamda birleşik kelimeler ve ön ekleri kısa çizgi ile ayırdık. Eserin asıl metnindeki sayfa numaralarını köşeli parantez ile verdik. Orijinal metindeki dipnotları belirginleştirmek için hem metinde hem de dipnotta ilgili yerlerde yıldız (*) işaretini kullandık. Metnin sonundaki "İnşâ Mu'allimi'nin Müdericâtı" başlıklı bölüm, eserin müellifi tarafından hazırlanan kendi orijinal içindekiler bölümüdür. Bu bölümün eserin içeriğiyle tam bir uyum gösterdiğini söyleyebiliriz. Yukarıda da belirttiğimiz gibi metindeki şiir örneklerinin vezinlerini bularak parantez içinde belirttik. Onun dışında metne herhangi bir müdahalede bulunmadan olduğu gibi Latinize ettik. Metinde bahsi geçen önemli kişi veya eserlerle ilgili dipnotlarda kısa açıklamalar ekledik.

Sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yapıp kaynakça bölümü ile çalışmamızı tamamladık. Çalışmanın sonuna eserin orijinal metninden parçalar ekledik.

Bu mütevazı çalışmamızın Tanzimat ara nesil sanatçılarından olan Mustafa Reşid, inşa-münşeat, hususi ve resmi yazışmalar gibi konuları çalışacak araştırmacılara kaynaklık etmesini temenni ederiz.

Tez çalışmam boyunca bana yol gösteren; yoğunluğuna ve sağlık durumunun elverişsizliğine rağmen benden yardım ve desteğini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Abdurrahman ACAR hocama; eseri daha iyi yorumlayabilmem ve değerlendirebilmem için kıymetli vaktini ayırıp bana yol gösteren, fikirleriyle çalışmanın gelişmesinde ve son şeklini almasında önemli katkılarda bulunan Doç. Dr. Ahmet TANYILDIZ hocama; yönlendirmeleri ve yardımları için Doç. Dr. Oktay

[1] İsmail Ünver, "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", **Türkoloji Dergisi**, c. 11, S. 1, Ankara 1993, s. 51-83.

BOZAN hocama; her zaman yanımda olan ailem ve arkadaşlarıma; daima destekçim olan ve beni motive eden eşime teşekkürü bir borç bilirim.

Özgür AĞI

Diyarbakır, 2018

ÖZET

Bu çalışma, Mustafa Reşid'in Hicrî 1310 yılında İstanbul'da eski harflerle Enver Efendi Matbaası'nda neşredilen İnşâ Mu'allimi adlı eseri hakkında yapılmıştır. İnşâ Mu'allimi, kapsamlı bir inşa-münşeat kitabıdır. Resmî mektuplar, özel mektuplar, hukuki konularla ilgili dilekçeler ve çeşitli senet örnekleri eserin ana bölümünü oluşturmaktadır. Üslûb-ı Müzeyyen ü 'Âlîye Misâl başlığı altında bir kısmı Türkçe, bir kısmı ise tercüme olan eserlerden alıntılar yapılmış, adeta küçük bir antoloji örneği verilmiştir. Bu özelliği ile İnşâ Mu'allimi diğer inşa kitaplarından ayrılmaktadır.

Çalışmamızın giriş bölümünde yazarın hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiş, inşa-münşeat kavramları üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde İnşâ Muallimi'nde yer alan teorik bilgiler sadeleştirilerek özetlenmiş, burada yer alan yazı örnekleri gruplanmış, tablo halinde verilmiştir. İkinci bölümde bu kavramlar tek tek açıklanmıştır. Üçüncü bölümde eserin metni latinize edilmiştir. Sonuç bölümünde çalışmamızın genel bir değerlendirmesi yapılmış ve kaynakça bölümü ile çalışmamız bitirilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Mustafa Reşid, İnşâ Mu'allimi, inşâ, münşeât, mektup.

ABSTRACT

This study is built about "İnşâ Mu'allimi" which is published at “Enver Efendi” print house with Ottoman alphabet in İstanbul in 1310 (hijri calendar) by Mustafa Reşid. İnşâ Mu'allimi is a comprehensive book of inşâ/letter writing. Main parts of book consists of formal letters, private letters, judicial petitions and some examples of bills. The heading of Üslûb-ı Müzeyyen ü 'Âlîye Misâl contains some parts in Turkish langugae and some part of translation texts and almost a small antology example. Thanks to this feature it differentiates from other boks.

In our prolog chapter, there are some informations about author’s life, his publishes, and also some terms about inşa/letter writing and münşeat/letter book. In first chapter, theoretical informations in İnşâ Muallimi is sumed up by simplifying and examples of literal are clustered, and charted. In second chapter, these terms are explained one by one. In third chapter, the text translated to Latin alphabet. In final chapter, we did a common evaluation of our study and with bibliography part we finished our study.

Keywords:

Mustafa Reşid, İnşâ Mu'allimi, inşâ/letter writing, münşeât/letter book, letter.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖN SÖZ.....I

ÖZET.....IV

ABSTRACT..... V

İÇİNDEKİLER VI

KISALTMALAR XI

GİRİŞ 1

1. MUSTAFA REŞÎD'İN HAYATI VE ESERLERİ 1

1.1. Hayatı 1

1.2. Eserleri 1

2. İNŞÂ-MÜNŞEÂT VE TÜRK EDEBİYATINDAKİ YERİ..... 4

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHTEVA İNCELEMESİ

İNŞÂ MU'ALLİMİ'NİN MUHTEVA İNCELEMESİ 7

1.1. ESERDEKİ BEYİT, KITA VE DİĞER ŞİİR ÖRNEKLERİ..... 15

1.2. ESERDEKİ EDEBÎ, FELSEFÎ VE BİLİMSEL METİNLER..... 22

1.2.1. ESERDEKİ EDEBÎ, FELSEFÎ VE BİLİMSEL METİNLER TABLOSU..... 24

1.3. ESERDE YER ALAN MUHARRERÂT ÖRNEKLERİ 25

1.3.1. MUHARRERÂT-I HUSÛSÎYE (ÖZEL YAZIŞMALAR) 25

1.3.1.1. Bir Muhataba Yazılan Metinler 26

1.3.2. MUHARRERÂT-I RESMİYE (RESMÎ YAZIŞMALAR) 31

İKİNCİ BÖLÜM

ESERDE YER ALAN MUHARRERÂT ÖRNEKLERİNİN İZAHI

2.1. MUHARRERÂT-I HUSÛSÎYE (ÖZEL YAZIŞMALAR)..... 34

2.1.1. Mektûb 34

2.1.2. Tebrîk (Kutlama Mektupları), Tebrîk-nâme, Tebrîk Tezkeresi 35

2.1.3. Teşekkür, Teşekkür-nâme 36

2.1.4. Tezkere 36

2.1.5. Tavsiye-nâme 36

2.1.6. Ta'ziye-nâme (Baş Sağlığı) ve Teselli Mektupları 37

2.1.7. Da'vetiyeler 37

2.1.8. Cevâb-nâme..... 38

2.2. MUHARRERÂT-I RESMİYE (RESMÎ YAZIŞMALAR)..... 38

2.2.1. Arz-ı Hâl (Arzuhâl):..... 38

2.2.2. İştikâ' Ani'l-Hükkâm Muhtırası..... 39

2.2.3. İstînâf-ı Cezâ 'Arz-ı hâli 39

2.2.4. İstid'â' 40

2.2.5. Layiha (Lâyıha)..... 40

2.2.6. Nakl-i Da'vâ 'Arz-ı hâli 40

2.2.7. Tashîh 'Arz-ı Hâli 40
2.2.8. Mevâdd-ı Hukûkiyeye Dâ'ir Temyîz 'Arz-ı hâli 41
2.2.9. Redd-i A'zâ 'Arz-ı hâli 41
2.2.10. İ'tirâz 'Ale'l-hükm 'Arz-ı hâli 42
2.2.11. İ'tirâzü'l-Gayr 'Arz-ı hâli 42
2.2.12. Müstantik Karâr-nâmesi 'Aleyhine İ'tirâz-nâme 42
2.2.13. Mefsûhiyyet İddi'â-nâmesi 43
2.2.14. İ'âde-i Muhâkeme 'Arz-ı hâli 43
2.2.15. Mevâdd-ı Cezâ'iyeye Dâ'ir İ'âde-i Mahkeme 'Arz-ı hâli 43
2.2.16. İstînâf-ı Hukûk 'Arz-ı Hâli 44
2.2.17. Protesto-nâme 44
2.2.18. Poliçe Protestosu 44
2.2.19. Seküstro-nâme 45
2.2.20. İbrâ-nâme 45
2.2.21. Sulh-nânme 45
2.2.22. Tahkîm-nâme Ya'nî Kompromiso Senedi 46
2.2.23. Şirket-i Mudârebe Senedi 46
2.2.24. Îcâr Senedi 46
2.2.25. 'Itk-nâme Senedi 46
2.2.26. Tedbîr-nâme 47
2.2.27. Battâl-nâme 47
2.2.28. Kollektif Şirketi Senedi 47

2.2.29. Kollektif Şirketi Konturatosu Sûreti 48
2.2.30. Komandit Ya'nî Hissedârlık Şirketi Konturatosu..... 48
2.2.31. Komandit Şirketi Senedi 48
2.2.32. 'Âdî Deyn Senedi 48
2.2.33. Emre Muharrer Sened 49
2.2.34. Deyn ve Rehin Senedi..... 49
2.2.35. Bey' Bi'l-Vefâ Senedi 49
2.2.36. Makbûz Senedi..... 49
2.2.37. Re'sen Kefâlet Senedi..... 50
2.2.38. Edâ-yı Deyn Kefâleti..... 50
2.2.39. Kefâlet-i Nakdiye 50
2.2.40. Kefâlet-i Nefsiyye 50
2.2.41. Hacz Kefâlet Senedi..... 51
2.2.42. Me'mûrîne Kefâlet Senedi..... 51
2.2.43. Muvakkaten Tahliye-i Sebîl İçün Kefâlet-i Nakdiye Sûreti 51
2.2.44. Vekâlet-nâme 51
2.2.45. Şahâdet-nâme 51
2.2.46. 'İlmühaber..... 52
2.2.47. Beyân-nâme..... 52
2.2.48. Bono 52
2.2.49. Ciro..... 52
2.2.50. Çek 53

2.2.51. İ'tibâr Mektûbu Sûreti 53

2.2.52. Poliçe Sûreti 54

2.2.53. Mukâvele-nâme Senedi 54

2.3. EDEBÎ METİNLER 54

2.3.1. Takrîz 54

2.3.2. Nutuk 54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN 56

SONUÇ 291

KAYNAKÇA 293

KISALTMALAR

Ar.	Arapça
bkz.	Bakınız
böl.	Bölüm
bs.	Baskı, basım
C.	Cilt
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
DÜ	Dicle Üniversitesi
EU	European Union
Hz.	Hazreti
IMF	International Monetary Fund
İSO	İstanbul Sanayi Odası
K.	Karar
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
mad.	Madde
MK	Medenî Kanun
No.	Numara
s.	Sayfa
S.	Sayı
vr.	Varak
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

1. MUSTAFA REŞÎD'İN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

Mustafa Reşid, Edirne'de 1861 yılında doğmuştur. Düzensiz bir eğitim gören müellif, Adliye Nazaretinde bir süre çalışmıştır. Niğde, İzmir ve Rodas'ta bulunmuştur. Daha sonra Maarif Nazaretinde görev alarak mümeyyizlik ve müdürlük yapmıştır.

Basiret ve Tarik gazetelerinde fıkralar yazmış, daha sonra Tarik gazetesinin başyazarlığını üstlenmiştir. Şark ve Envâr-ı Zekâ dergilerini çıkarmıştır. 7 Ekim 1936 yılında ise vefat etmiştir. Hikâyelerindeki kadın tipleri hizmetçi, odalık, cariyelerden ziyade erkeklerle eşit statüdeki kadınlardan seçmiştir. Ancak *"Genellikle basit konulu, hastalık denecek kadar duyguya bağlı kaldığından zamanında çok tutulduysa da teknik bir ustalık gösteren hikâyeler yazamadı."*[2]

1.2. Eserleri[3]

Şiir:

Şükûfe-i İstiğrak (1892),

Milona Marşı (1895),

Muzzefferiyat İçinde Mürüvvet (1897),

Medfun Emeller (2 cilt, 1919, 1925),

[2] Şükran Kurdakul, **Şairler Ve Yazarlar Sözlüğü,** Bilgi Yayınevi, Ankara 1973, s. 269.

[3] Bu başlıkta büyük oranda Onur Akbaş'ın çalışması esas alınmıştır. [Onur Akbaş, **"Mustafa Reşit'in Müntehabât-ı Cedîde İsimli Antolojisinin Çeviri Yazısı ve İncelenmesi"** (Yayınlanmamış YL tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2012), s. xii.]

Gönüllü Askerlerimizin Şarkıları (1896)[4]

Şehit Onbaşının Oğluna Vasiyeti,

Roman:

Bir Çiçek Demeti (1886),

Tezkîr-i Mâzî (1886),

Yeis yahud Cürm-i Meşhûd (1886),

Flora (1886),

Hayf (1886),

Hayal-i Şebab (1887),

Gözyaşları (1887),

Cüzdanımdan Bir Kaç Yaprak (1888),

Son Salon ve Aşk (1889),

Neyyir (1890),

Ressam (1891),

Defter-i Âmalim (1891),

Penbe Ferace (1892),

Lorans (1892),

İzdivaç - İmtizaç (1893),

[4] Akbaş bu eseri zikretmemiştir. (Akbaş, **"Mustafa Reşit'in Müntehabât-ı Cedîde...,** s. xii.)

Tesir-i Terbiye (1893),

Bir Kızın Hatası (1894),

Tesâfir-i Hayat (1894),

Küfran-ı Nimet (1896),

Bir Askerin Nişanlısına Mektubu.

Antoloji:

Müntehabât-ı Cedîde (2 cilt, 1884),

Âsâr-ı Meşâhir (1885),

Bedâyiü'l-İnşâ (1884/1885),

Muharrerat-ı Nisvan[5] (1895/1896).

İnşâ (Münşeat):

İnşâ Mu'allimi (1892/1893),

Çocuklara Münşeat (1891, 1893)

Risale:

Zübdetü'l-Arûz (1876).

[5] Akbaş, Bedâyiü'l-İnşâ ve Muharrerat-ı Nisvan'ı da anmamıştır. (Akbaş, **"Mustafa Reşit'in Müntehabât-ı Cedîde...,** s. xii.)

2. İNŞÂ-MÜNŞEÂT VE TÜRK EDEBİYATINDAKİ YERİ[6]

Arapça *neşe'e* ism-i masdar kökünden türetilmiş inşâ, *"ortaya çıkarmak, icat ve ihdas etmek, kurmak, üretmek ve yazmak"*[7] gibi çeşitli anlamlara gelir. Terim olarak ise "Resmî ve özel yazışmaların belirli bir usule göre yapılmasının inceliklerini ve mektup yazma sanatını ifade eden bir terim" şeklinde tanımlanabilir. İnşâ kavramı zamanla süslü nesir yazılarını, bazı devlet adamları ve sanatkârların dostlarına gönderdikleri mektupları, hüner göstermek amacıyla yazılan her türlü düzyazıyı da içine almıştır.

Sanatlı nesir yazılarına da inşâ denilmesinin sebebi ise, Gültekin'e göre "Resmî yazışmalardaki kurallar gibi nesir yazılarında da belâgat ve fesâhat şartlarının aranması, meram anlatılırken hüner gösterme düşüncesinin ön plânda olması ve münşî kelimesinin ifade ettiği anlamın alelâde bir kâtibin yazdıklarını karşılamamasıdır."[8]

İnşâ kitaplarına *münşeât,* müelliflerine ise *münşî* denir. Münşeât mecmûaları genel olarak iki farklı şekilde düzenlenmektedir.[9] Birincisi kuramsal içerikli münşeât mecmûaları olup inşâ yazmayı öğretmek amacıyla kaleme alınmış veya derlenmiştir. İkincisi mektup örneği içerikli münşeât mecmualardır. Bunlar, derleme münşeâtlar ve tanınmış şairlerin kendilerine ait mektup örneklerini bir araya getirmeleriyle oluşturdukları münşeâtlar olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.[10]

---

[6] Bu bölüm, aşağıdaki eserler temel alınarak hazırlanmıştır:

İsmail Durmuş, "İnşâ", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2000, c. 22, s. 334.

Hasan Gültekin, **"Türk Edebiyatında İnşâ: Tarihî Gelişim, Kuram, Sözlük ve Metin"**, (Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007)

Hasan Gültekin, "İnşâ ve Tarihî Gelişimi", **Festschrift To Commemorate the 80th Anniversary of Prof. Dr. Talat Tekin's Birth,** International Journal of Central Asian Studies, Seul 2009, Volume 13, 317-341.
Agah Sırrı Levend, **Türk Edebiyatı Tarihi I (Giris),** TTK Yayınları, Ankara 2008.

[7] TDK Büyük Türkçe Sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts (Son erişim: 13.03.2018.)

[8] Gültekin, **"İnşâ ve Tarihî Gelişimi",** s.318.

[9] Agah Sırrı Levend, **Türk Edebiyatı Tarihi I (Giris),** s. 175.

[10] Gültekin, **"İnşâ ve Tarihî Gelişimi",** s.321

İnşâ sanatı, Arap edebiyatından Fars edebiyatına, oradan da Türk edebiyatına geçmiştir. Anadolu Selçukluları döneminde Farsça inşâ eserlerinin benzerleri Türkçe yazılmaya başlanmıştır.

XV. yüzyılda Fâtih Sultan Mehmed'in *Kanûn-nâme-i Âl-i Osmân* adlı meşhur kanunnamesinde, "yazışmalarla ilgili bölümünde kitâbet dairesinde çalışan memurlar için yazışmalarda kimlere nasıl hitap edileceğiyle ilgili formüller verilmiş ve bunlara uyulması kanun olarak emredilmiştir."[11] Bu tarihten sonra yazılmış inşâ eserlerinin hemen hepsinde bu kurallara göre yazılan resmî mektup örnekleri yer almıştır.

Tanzimat ile birlikte kitâbetle ilgili eserler, resmî ve husûsî kitâbet baslığı altında çoğu zaman aynı eserde birlikte incelenmişlerdir. "Bu tür eserlerin içerik bakımından ders kitâbı veya yardımcı kitap olarak kaleme alındıkları dikkati çekmektedir. Tanzimattan sonra rüşdiye ve idadilerin ülke sathına yayılması ve standart tahsilin yaygınlaşması ile birlikte bu okulların müfredatında yer alan dil bilgisi ve yazma konularının işlenip öğretilebilmesi için edebiyat dairesinde görülen **"usul-i kitabet ve inşa"** dersleri konmuştu. Bu derslerde okutulmak üzere, derslerin malzemesini, uygulama yol, usul ve örneklerini ihtiva eden kitaplar değişik seviye ve hacimde kitaplar yazılmaya başlanmıştı. Bu kitaplar bir ihtiyacı karşılamak üzere ortaya çıkmış ve birçok sanatkâr, yazar ve eğitimci tarafından nazariye ve uygulamaya yönelik muhtelif kitaplar yazılmıştır. Bu kitaplara umumi olarak inşa, kitabet veya münşeat kitabı adı verilmiştir."[12]

"XIX. asırda bu tarz kitâbet sahasında büyük gelişmeler olduğundan resmî ve husûsî kitâbet dışında, adlî ve hukukî yazışmalar için *kitâbet-i adliyye*, askerî yazışmalar

[11] Gültekin, **"İnşâ ve Tarihî Gelişimi",** s.331

[12] Ersin Özarslan, "Harf İnkılabından Önce Neşredilmiş Türkçe İnşa, Kitabet ve Münşeat Kitapları / The Books Of The Belles Lettres [İnşâ], The Literary Composition [Kitâbet], And The Writings [Münşeât] In Turkish, That Published Before The Alphabet Reform", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, s**ayı 34, s. 63.

için *kitâbet-i askeriyye*, diplomatik yazışmalar için *kitâbet-i hâriciyye* terimleri kullanılmaya başlanmıştır."[13]

Bir yandan klâsik belâgat ve geleneğin etkisi devam ederken bir yandan da Batı edebiyatının da tesiriyle yeni yaklaşımlar sergilenmiştir. Nitekim *İnşâ Muallimi*'nde İbn Haldun, Jean Jacques Rousseau, Boileau'dan tercüme parçalar bulunmaktadır. Özellikle Jean Jacques Rousseau'nun *Julie, or the New Heloise* adlı romanından mektup tercümelerine geniş yer verilmiştir. "Üslup geliştirme çalışmaları önem kazandığından klâsik eserlerin okunması ve taklit edilmesi salık verilmektedir. Bu eğitici örneklerle birlikte hikâye, tasvir, mektup gibi çeşitli anlatım ve ifade biçimleri de ele alınır. Tercümelerin de etkisiyle farklı yazma yöntemleri bir araya getirilmektedir."[14]

[13] Mehmet İpşirli, "Osmanlılarda Kitâbet-i Resmiyyeye Dair Eserler Hakkında Bazı Gözlemler", Osmanlı Diplomatiği Semineri, İstanbul 30-31 Mayıs 1994, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul 1995, s. 7.

[14] Celile Ökten, "Yazma Dersinin Serüveni: İnşadan Kompozisyona" **İ.Ü. Türkiyat Mecmuası,** c: 23/ Bahar 2013, İstanbul 2013, s. 91-108.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNŞÂ MU'ALLİMİ'NİN MUHTEVA İNCELEMESİ

Bu bölümde öncelikle Mustafa Reşid'in İnşa Muallimi'nde verdiği kuramsal bilgiler özetlenerek verilmiştir. Yer yer Osmanlı'daki ilk edebiyat kuramı kitabı[15] olarak kabul edilen Recaizade Mahmut Ekrem'in *Talim-i Edebiyat* adlı eseri ile karşılaştırmalar yapılmıştır.

Talim-i Edebiyat, Recaizade Mahmut Ekrem'in Mülkiye Mektebi'nde verdiği "Edebiyat-ı Osmâniyye" dersinin notlarından meydana getirilmiştir. İlk baskısı 1879'da taş baskısı şeklinde, 1882 yılında ise matbu olarak neşredilmiştir. "*Talim-i Edebiyat*'ın birinci bölümü fikirle, ikincisi üslupla, üçüncüsü ve dördüncüsü ise edebi sanatlarla ilgilidir."[16] Dolayısıyla bizim konumuzda ilgili olan bölümü ikinci bölümüdür. Ekrem, Emile Lefranc'ın (1798-1854) "Traité théorique et pratique de littérature" isimli eseri ile klasik belagati birleştirerek yeni bir senteze ulaşmaya çalışmıştır.[17] *Talim-i Edebiyat'*ın kendinden sonra yazılan konuyla ilgili bütün eserlerde etkisinin olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. İnşâ Muallimi'nde de Recaizade Mahmut Ekrem ve Talim-i Edebiyat etkisi bariz bir şekilde görülmektedir. Örneğin, Mustafa Reşid'in eserlerinden örneklere en çok

---

[15] Olcay Akyıldız, **"Kuramdan Romana Recaizade Mahmut Ekrem: Doğu-Batı ve romantizm-realizm eksenlerinde Talim-i Edebiyat ve Araba Sevdası"**, (Yüksek Lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1996), s. IV.

[16] Akyıldız, **"Kuramdan Romana Recaizade Mahmut Ekrem...**, s. 37.

[17] Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Akyıldız, **"Kuramdan Romana Recaizade Mahmut Ekrem...,** ; Kâzım Yetiş, **"Talim-i Edebiyat'ın Rhetorique ve Edebiyat Nazariyatı Sahasına Getirdiği Yenilikler",** (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 1981. ve Kâzım Yetiş, "Belâgat (Türk Edebiyatı)", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1992, c. 5, s. 384-387.

yer verdiği yazar, Recaizade Mahmut Ekrem'dir. Yine İnşâ Muallimi'nin giriş bölümünde verdiği teorik bilgiler de *Talim-i Edebiyat* ile paralellik arz etmektedir.

"MUKADDİME" bölümünde yazar, zihnimizdeki mânâyı muhatabımıza ifade etmek olarak tanımladığı[18] *"kelam"*da şu üç şeye dikkat edilmesi gerektiğini belirtir:

1- Merâmımıza muvâfık elfâz ve ta'birât intihâb etmek.

2- Elfâzı güzel terkîb eylemek.

3- Efkârımızı hüsn-i sûretle tertîb etmek.[19]

Yazara göre her mana kendisine en uygun olan lafızla ifade edilmelidir. *Hüsn-i tertîb*[20], cümlelerin yerli yerinde bulunması ile parçaların birbirine güzel bağlanmasından meydana gelir. İbareler, kelimeler ise şunlardan hâli olmalıdır:[21]

1- Tenâfür-i Hurûf.

2- Garâbet.

3- Kıyâsa Muhâlefet

Birbiriyle uyumsuz harflerin bir arada kullanılmasından kaynaklanan ve telaffuzu kulak tırmalayan uyumsuzluğa *tenâfür-i hurûf*[22]*;* edibane olmayan, pek kullanılmayan ve zor anlaşılan kelimelerin kullanılmasına *garâbet*[23]*;* ibarelerin dilin kurallarına aykırı olmasına da *kıyâsa muhâlefet*[24] denir.

---

[18] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** Naşiri: Şems Kütübhanesi Sahibi Seyyid Hüseyin, Enver Efendi Matbaası, İstanbul 1310H/1893, s. 3.

[19] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 3.

[20] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 4.

[21] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s.4.

[22] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 5.

[23] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 5.

[24] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 5.

Kelâm yani söyleyiş şu dört bozukluğu[25] içermemelidir:

1- *Tenâfür-i Kelimât.*
2- *Tetâbu'-i İzâfât.*
3- *Za'f-ı Te'lîf.*
4- *Ta'kîd.*

Birbiriyle uyumsuz kelimelerin bir arada kullanılmasından kaynaklanan ve telaffuzu zorlaştıran uyumsuzluğa *tenâfür-i kelimât*[26]*;* üçten fazla kelimenin birbirine tamlanmasına *tetâbu'-i izâfât*[27] denir. Yazar, özellikle Türkçede fesahati bozanın tetâbu'-i izâfât olduğunu vurgulamaktadır. Söz dizimi kuralsızlığından doğan karmaşıklığa z*a'f-ı te'lîf*[28]; ibarenin anlaşılmaz bir şekilde olmasına da *ta'kîd*[29] denir. Ta'kîd de *lafzî* ve *ma'nevî* olarak ikiye ayrılmıştır.

Yazar, kelimeleri de ikiye ayırmaktadır: Kalın ve ağır lafızlara *elfâz-ı cezele*[30] ve bu kelimelerden oluşan sözlere *metin*[31] denirken yumuşak ve latif lafızlara *elfâz-ı rakîke*[32], bu kelimelerden olan sözlere ise *latîf*[33] denir.

"ÂHENG-İ SELÂSET" başlığında kelâmı bandoya benzeten yazar, onu oluşturan kelimeleri ise bu bandoyu teşkil eden enstrümanlara benzetmiştir. Bu uyum ve pürüzsüz akıcılığa *selâset*[34] denir. Enstrümanlar arasındaki uyumsuzluk gibi kelimeler arasındaki

[25] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 5.

[26] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 5.

[27] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 6.

[28] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 6.

[29] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 6.

[30] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 7.

[31] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 7.

[32] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 7.

[33] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 7.

[34] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 7.

uyumsuzluk da ahengi bozmaktadır. Ediplerin eserlerinin etkisi yazara göre bundandır. Recaizade Mahmut Ekrem âheng-i selaseti *"Bir letafet-i mahsusadır ki ibare içinde kelimatın sedaları sem'e hoş gelecek surette insicam ve intisakından husule gelir"*[35] şeklinde tanımlamaktadır. Her iki yazarda da ortak olan nokta kulağı tırmalamama, kulağa hoş gelme ve uyumdur. *Talim-i Edebiyat*'ta bu başlık Üslubun alt başlığı, kanunlarından biri olarak değerlendirilmiştir.

Âheng-i selâset yazara göre iki çeşittir[36]:

1- Âheng-i 'Umûmî[37]*:* Kelimeler arasındaki genel uyumdur.

2- Âheng-i Taklîdî[38]*:* Lafız ve mana arasında ses bakımından uyum bulunmasından doğar.

"BELÂGAT" başlığı altında yazar, fasîh olan sözün "muktezâ-yı hâle mutabık" olması, yani anlatılmak isteneni uygun ve eksiksiz ifade etmesi durumunda "belîğ"[39] olduğunu belirtmektedir. Yazar, "muktezâ-yı hâle mutabık" olma durumunu maharetli bir bestekâr üzerinden örneklemektedir. Bu bestekâr, hüzünlü bir şiiri mevcut duruma uygun olarak hüzünlendirici, ağlatıcı bir şekilde besteler. Bunun aksini yaparsa belagate halel gelir ve bu durumda söz belîğ olma vasfını yitirip değersiz olur. Birkaç kişi bir madde (konu) ile ilgili bir makale yazarsa bunların her biri konuyu farklı şekilde ele alacaktır. Bunlardan biri diğerlerine göre daha faydalı olur. O da diğerlerine göre *muktezâ-yı hâle* en çok mutabık olanı olacaktır. En kusursuz ve uygunu olduğu için en

---

[35] (Akt.) Akyıldız, **"Kuramdan Romana Recaizade Mahmut Ekrem...,"**, s.30.; Talim-i Edebiyat, s. 171.

[36] Aynı ayrım Talim-i Edebiyat'ta da mevcuttur. (Akt.) Akyıldız, **"Kuramdan Romana Recaizade Mahmut Ekrem...,"**, s.30.; Talim-i Edebiyat, s. 171.

[37] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 8.

[38] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 8.

Burada yazarın tanımından ziyade Kâzım Yetiş'in tanımı daha açıktır: *"Taklidî âhenk eşyayı, varlıkları ve hadiseleri seslerle taklit ve tasvir etmeye denir."* (Bkz. Kâzım Yetiş, "Âhenk", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1988, c. 1, s. 516.)

[39] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 8.

belîği de budur. Belagatin çeşitli dereceleri olduğunu söyleyen yazar, bu konuda başka bir bilgi vermemiştir. Yazar çok kısa bir şekilde verdiği bilgileri metinlerle de örneklememiştir.

Konuyu biraz daha somutlaştırmak için biz başka kaynaklardan faydalanacağız. M. A. Yekta Saraç, belâgati *"Bir düşünce ve duygunun yerinde ve zamanında manası en açık şekilde ve akıcı bir dille ifade edilmesidir."*[40] şeklinde tanımlamatadır. Saraç, sözün fasih yani açık, anlaşılır, akıcı olması şartıyla "muktezâ-yı hâle" mutabık olmasının şart olduğunun klasik belâgat kitaplarında vurgulandığını belirtmektedir. İnşâ Muallimi'nde de, Recaizade Mahmut Ekrem'in Talim-i Edebiyat'ında da bu konu özellikle vurgulanmıştır. Hulusi Kılıç ise belâgati "meleke" ve "ilim" olarak ikiye ayırarak meleke olarak belâgati *"sözün, fasih olmakla beraber yer ve zamana da uygun olmasıdır."*[41] şeklinde tanımlamaktadır. *Rhétorique* (retorik) ilim olarak belâgatin Batı dillerindeki karşılığıdır.

Fesahat daha çok lafızla yani sözle ilgilenirken belâgat daha geniş bir bakışla bu lafızlar arasındaki uyumla ve mana ile ilgilenir. Fesahat, belâgat için bir gereklilik olmakla birlikte bazen fasih olmayan bir söz veya ibare de belîğ olabilmektedir. Mecaz ve istiare gibi sanatlar bu kabildendir. Bu durumda sözün *muktezâ-yı hâle mutabık* olması, yani anlatmak istediğini tam ve güzel ifade etmesi, fasih olmasına tercih edilir. Mustafa Reşîd de bu konuda gelenekle aynı görüştedir: *"Muktezâ-yı hâle mutâbık ya'nî belîğ olmayan söz fasîh olsa bile makbûl değildir."*[42]

Belâgat; meânî, beyân ve bedîi de içine alır. *"Meânî sözün duruma uygun bir şekilde nasıl ifade edileceğini, beyân bir maksadın birbirinden farklı usullerle ne şekilde*

[40] M. A. Yekta Saraç, **Klâsik Edebiyat Bilgisi – Belâgat**, Gökkubbe yay., İstanbul 2012, s. 35.

[41] Hulusi Kılıç, "Belagat", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1992, c. 5, s. 380.

[42] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 9.

dile getirileceğini, bedî ise maksadı ifadede yeterli olan söze mana ve ahenk açısından güzellik verme yollarını"[43] ifade eder.

"ESÂLÎB"[44] başlığında Mustafa Reşid, Fikirlerin fesahat ve belagate uygun ifade edilmesiyle değer kazanacağını vurgulamıştır. Belagat sayesinde sade fikirler bile değer ve kıymet kazanır. Yazar, üslubu üçe[45] ayırmaktadır:

1- Sâde
2- Müzeyyen
3- 'Âlî

Üslûb-ı Sâde: Uzun ibare ve tumturaklı ifadeler barındırmaz. Kolay ve pürüzsüz yani selasetle okunur. Edebi ve sanatsal ifadelere uygun değildir. Recaizade bunu biraz daha geniş olarak ele almıştır. Ona göre bu üslup, öğretmek ve eğlendirmek amacına uygundur. Bu üslubun en önemli özelliği doğallık ve içtenliktir. Fıkra ve latifeler ile mektuplar ve ilmi eserlerde kullanılır.

Üslûb-ı Müzeyyen veya Üslub-ı Mu'tedil: Edebi ve sanatsal ifadelere uygundur. "Zarîfâne ifâdeler, nükteli sözler, nâzikâne ta'bîrler, âhenkli 'ibâreler"[46]den oluşur. Recaizade, üslûb-ı sâdeyi sulu boyaya benzetirken üslûb-ı müzeyyeni yağlı boyaya benzetir. Zînet ve letafetçe üslûb-ı sâdeden üstün, şiddet ve ulviyetçe üslûb-ı âli'den aşağıdadır. İkisinin arasında mutedil bir karaktere sahiptir. Edebi ve sanatsal ibarelere, zarifane ve ahenkli ifadelere uygundur. Ancak bunlara ölçülü bir biçimde yer verir. O yüzden mutavassal veya mutedildir.

Üslûb-ı 'Âlî: İhtişâmı, azameti, ifadenin şiddetinden; gücü ise anlamın sağlamlığından ortaya çıkar. Recaizade'ye göre asil ve ulvi hisler bu üslubun alanına

[43] Saraç, **Klâsik Edebiyat Bilgisi – Belâgat**, s. 38.

[44] Talim-i Edebiyat'ta Kavanin-i Üslub'dan, yani üslubun kurallarından, kanunlarından Muvafakat başlığı altında bu konu ele alınmıştır.

[45] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 10.

[46] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 11.

girer. Önemli olan süslü ibareler değil mananın şiddeti ve kuvvetidir. Bu yönüyle de üslûb-ı müzeyyenden ayrılır. Aşk, hayret, acz gibi coşkun ve yoğun duyguları ifade etmek için kullanılır. Münacaat, naat, mersiye ve trajedi gibi türler için uygun bir üsluptur.

Üslubun bu şekilde, daha doğrusu herhangi bir şekilde sınıflandırılmasına Atabey Kılıç[47] itiraz etmektedir. Recaizade ile başlayan bu sınıflandırma edebiyatımızda özellikle nesir için sade, orta, süslü gibi üçlü ya da sade ve süslü gibi ikili bir tasnif şeklinde devam etmiştir. Recaizade'nin sınıflandırmasında nazım-nesir ayrımı yapılmadığını belirtmekte fayda var. Kılıç, özetle şiir alanında bu şekilde bir ayırım yapılmadığını ve nesir alanında da yapılmaması gerektiğini söyleyerek, ilgili makalesini şu cümle ile bitirmektedir: *"Sonuç olarak, "Klâsik Türk Edebiyatı'nda Tarz-ı Nesir Üç müdür" başlık sorusuna cevap vermek gerekirse, soruyu devam ettirerek "Üç müdür, Hiç midir" diyerek kapatmak gerekir diye düşünüyorum."*

Yazar, USÛL-I MEKÂTİBE[48] başlığı altında mektubâtı resmî ve hususî olarak ikiye ayırmaktadır. Resmî yazışmayı şöyle tanımlamakta: *"Devâ'ir-i devletin yek-dîgerine yazdığı mektûblara, tezkerelere vesâ'ireye (muharrerât-ı resmiyye) ıtlâk olunur."*[49]. Devlet tarafından *"muharrerât-ı resmiyye"*nin belli bir usulle kurallara bağlandığını belirterek bundan bahsetmeye lüzum görmemiştir.

Hususî yazışmayı ise *"Nâs beyninde cereyân eden muhâbereye (muharrerât-ı husûsiyye) denür."*[50] şeklinde tanımlamıştır. Hususî yazışmalarda dikkat edilmesi gerekenler ise mektubun yazıldığı kâğıt ve yazıldığı kişiye olan hitap sözü etrafında toplanmıştır. Yazara göre arkadaşlar, akranlar arasında gerçekleştiğinde sıradan ufak bir

[47] Atabey Kılıç, "Klâsik Türk Edebiyatında Tarz-ı nesir Üç müdür?", **Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi (Journal of Academic Literature)**, Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Özel Sayısı - Yıl 2, Sayı: 3, 2016, s. 51-79.

[48] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 12.

[49] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 12.

[50] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 12.

kâğıda mektup yazılabilirken muhatap büyük bir kişiyse sıradan bir kâğıda yazılamaz.[51] Hitap sözü olarak mektubun başına muhatabın rütbesine uygun olarak bir hitap sözü (ser-nâme)[52] yazılır. Muhatap rütbe sahibi ise rütbesi yazılmalı; rütbesine uygun, bazen yüceltmek için, rütbesinden ziyade *elkâb*[53] yazılabilir[54].

Yazar devamında makama uygun elkâb örneklerine yer vermiştir. Elkâb-ı resmiyeye dair "Sadâret-i ‘uzmâ"dan " Mülâzımlar"a kadar muhatabın rütbesine göre örnekler sıralanmaktadır.[55]

Elkâb-ı hususiye başlığında ise "pedere", "vâlideye", "birâdere", "ahbâba", "kendinden büyüğüne", "kadınlara", "zevc ve zevce arasında" alt başlıklarında uygun hitap cümlelerine örnekler verilmiştir.[56]

"ENVÂ'-I MEKÂTİBE" başlığı altında yazar, hususî yazışmayı ele almıştır. Bu bölümde tezkere, mektup ve telgraf türlerini tanımlayıp bunların kaideleri hakkında kısaca bilgi vermiştir.[57] Devamında mektubun sonunda bitiş cümleleri için örnekler sıralamıştır. "Sadârete, Meşîhate", "Vüzerâya, Sudûra, Müşîrâna", "Rütbe-i Bâlâ Ashâbına", "Ferîkâna ve Evlâ Ûlâyla Rûm-İli Pâyesine", "Haremeyn Pâyesine, Evlâ Sânîsine, Livâya, Mîr-i Mîrâna", "Bilâd-ı Hamseye, Mîralaya, Mütemâyize" başlıklarına göre örnek bitiş cümleleri verilmiştir.[58] Yazar, bu başlık altında son olarak imza üstüne adetten olduğunu belirtip yine muhatabın rütbesine göre mektubu yazan kişinin kendini tanımlamak için kullanacağı ifadelere örnekler sıralamaktadır.

---

[51] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 12.

[52] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 12.

[53] Elkâb: Osmanlı belgelerinde muhatabın sıfatlarının sayıldığı hitap cümlesine verilen ad. (Mübahat S. Kütükoğlu, "Elkâb", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1995, c. 11, s. 51.)

[54] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 13.

[55] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 13-17.

[56] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 17-20.

[57] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 20.

[58] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 21-22.

"İYİ YAZMAK" başlığında Mustafa Reşid, iyi yazmak için en başta "iyi düşünmek" gerektiğini vurgulamaktadır.[59] Bir şey yazılacağı zaman şu dört maddeye dikkat edilmesi gerektiğini söylemektedir[60]:

1- *Mümkün olduğunca az kelime kullanmak.*
2- *Çeşitli düşünceleri uygun bir surette ortaya koymak, tertip etmek.*
3- *İfadeyi güzelleştirecek lafızları bulmak ve kullanmak.*
4- *Avama mahsus fikirler ve sıradan tabirler kullanmaktan sakınmak.*

"MUHARRERÂT" başlığında ise "Muharrerât o kadar mütenevvi'dir ki ta'dâd kâbil değildir."[61] diyen yazar, ancak bunlardan en yaygın kullanılanlarına yer vereceğini belirtmiştir. Eserin ana omurgasını bu bölüm oluşturmaktadır. Yazar, eserinde resmî ve özel yazışmaları karışık bir şekilde vermiştir. Biz bunları hususî ve resmî başlıkları altında toplayıp açıklayacağız.

"ÜSLÛB-I MÜZEYYEN Ü 'ÂLİYE MİSÂL" başlığı altında Mustafa Reşid, süslü ve ağdalı üsluba örnek olması amacıyla ünlü yazarların eserlerinden alıntılar yapmıştır. Bunların bir kısmı Türkçe yazılan metinlerden bir kısmı da tercümedir.

1.1. ESERDEKİ BEYİT, KITA VE DİĞER ŞİİR ÖRNEKLERİ

İnşâ Muallimi'nde Recâîzâde Mahmut Ekrem'in kendisi tarafından şerhedilen bir gazeline; hususi mektuplarda, tebrik ve teşekkür mektuplarında beyit ve kıtalara yer verilmiştir. Bunlardan ilki Rızâ'dan müellife gönderilen cevap mektubunun sonunda yer alan bir rubai[62]dir:

(mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'lün)

[59] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 23.

[60] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 23.
[61] Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** s. 23.

[62] Rubai tanımlaması mektubun yazarı Rızâ'ya aittir.

Tasvîrin ile fikrimi tehyîc etdin

Mecmû'a-i Tasvîr'imi tetvîc etdin

Bir sûrete aldanmamak ister iken sen

Bir lütf ile ol sûreti tervîc etdin

Yazarı belli olmayan 126. sayfadaki tebrik mektubundaki kıta:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün)

Edenler mesleğinde istikâmet

Olurlar mazhar-ı 'atf-ı e'âlî

Ederler dem-be-dem beyne'l-emâ'il

Cihânda feyz-i bâriyle te'âlî

Şeyh Vasfi'nin 130. sayfadaki mektubundaki şiir örnekleri:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Günlerin aylar kadar efzûn olub

Ayların yıllar kadar olsun füzûn

Böyle bin sâl-i nevi idrâk edüb

Sûr-ı devletlerini ey zû-fünûn!

(mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

"Ayağın toprağın ger gevher-i maksûd bilmezsem"

"Bu deryâ-yı savârifde vücûdum nâbehre olsun"

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

"Gâh-i gâhî gûşe-i çeşminle kılmazsan nazar"

"Bâkî-i bî-çârenin ahvâli dîger-gûn olur."

131. sayfadaki Recâ'î-zâde Mahmut Ekrem'in *İstanbul'dan Hareketimiz* adlı metnindeki şiir örnekleri:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Doğ Doğ ey meh-i nûr-bahş çeşm ü cânımsın benim

Yârsın ammâ ki yâr-ı mihribânımsın benim

Şem'-i bezm-i vahdetimsin mahrem-i râz-ı dilim

Dil-nevâzım, gam-güsârım, hâl-dânımsın benim

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Yâr her sudan hüveydâdır şeb-i mehtâbda

Cân ü dil vakf-ı temâşâdır şeb-i mehtâbda

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

"Gark-ı mevc-nûr olur mînâ serâ-yı Bâsıra

Âb-ı gevher cûş-ı deryâdır şeb-i mehtâbda"[63]

Recâ'î-zâde Mahmut Ekrem'in 244. sayfadaki *Amerika'da Bir Gece* adlı metnindeki kıta:

(mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün[fe'ilün])

Bülenddir bana takrîrin ey şeb oldum kim

Sükûn ü hayrete mevkûf olub tek ü tenhâ

Bakar libâsına zînet veren sitârelere

Gezer safâ ile fikr eylerim nice ma'nâ

Yine Ekrem'in 252. sayfadaki *Temâşâ-yı Tabî'at* başlıklı metinde yer verdiği beyit:

(mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

Olanlar feyz-yâb-ı intibâh âsâr-ı kudretden

Alırlar hisse-i 'ibret temâşâ-yı tabî'atdan

Aynı metindeki kıta:

(mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün)

Ey varlığı varı var eden var

[63] Recâ'î-zâde Mahmut Ekrem, bu beyitin Sâmî'ye ait olduğunu söylemektedir.

Yok yok sana yok demek ne düşvâr

Der her şey'in lisânı her-gâh

Allâh Allâh Allah Allah

Ekrem'in *Kır Gezintisi* adlı metninde yer verdiği ve Mustafa Refîk'e ait olduğunu belirttiği şiir parçası:

(fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün [fa'lün])

"'Acabâ bülbüle ne hâl olmuş?

"Derd-i hasretle bî-mecâl olmuş,

"Sararup cism-i zârı nâl olmuş.

"Yoksa hâlâ bahâr gelmedi mi?

"Müjde-i vasl-i yâr gelmedi mi

Recâ'î-zâde Mahmut Ekrem'in şerhini yaptığı *"dem-i seher"* redifli kendi gazeli ise şudur:

(mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fe'ilün)

Düşdükce gül cemâline kâkül dem-i seher

Gayretle çâk olur gül ü sünbül dem-i seher

Zülf-i siyâh ü ârız-ı gülgûnun etdirir

İnsâna hâl-i fecri tahayyül dem-i seher

Hasretle ağlayan güzellik rûyun andırır

Pîrâheninde jâle ile gül dem-i seher

Dembeste-i muhabbet eder kâ'inâtı hep

Ötdükce 'aşk u şevkile bülbül dem-i seher

Oldun meğer bu tâze hayâlinle (Ekremâ)

Gülşende gül-tırâz-ı tegazzül dem-i seher

Haleb Mektûbcusu Sâbık 'İzzet'in 139. sayfadaki metninde yer verdiği şiir parçaları:

(fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

"Döşedi 'âleme gerdûn-ı bisât-ı 'işret

Dalmadı kıldı tarab-hâne-i nâhîde-misâl

Sundu dest-i eleme sâkî-i sehbâ-yı kader

Bir kar'-ı nûr safâ-güsteri kim mâlâ-mâl

Kemterîn reşhası sermâye-i 'ömr-i câvîd

Evvelin neşvesi keyfiyyet-i câm-ı selsâl"

Bu şiir parçasının Hakkı'ya ait olduğu belirtilmiştir.

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

"Nev-'arûs-ı hüsn açdı meh cemâlinden nikâb.

Ol meh-i ra'nâ içün verdi şu'â'ın âfitâb."

Muallim Nâcî'nin 168. sayfadaki mektubunda yer verdiği beyit:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

'İlm-i vahdetde sebak-dâşı imâm-ı evliyâ

Hikmet-i ma'nâda şâkirdi Hakîm-i gaznevî

Münif Paşa'nın 247. sayfadaki *Mevt* başlıklı felsefi metninin sonunda yer verdiği kıta:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fâ'ilün)

Cihân câm u felek sâkî ecel mey

Halâ'ik bâde-nûş-ı meclis-i mey

Halâsî nîst aslâ hîç kes-râ

Ez-ân câm u ez-ân sâkî ez-ân mey

Sadullah Paşa'nın 261. sayfadaki *Bağ* isimli metninde yer verdiği Kâmil Paşa'ya ait beyit:

(mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün[fa'lün])

Bu bâğda var garîb hâlet

Şâyeste eğer denilse cennet

1.2. ESERDEKİ EDEBÎ, FELSEFÎ VE BİLİMSEL METİNLER

İnşâ Muallimi'nde müellifin yer verdiği ve esere adeta bir antoloji özelliği de kazandıran metinlerin bir kısmı Türkçe yazılmıştır. Bunların bir kısmı da tercümedir. Müellif, bu metinlerin bazılarının yazarını vermiş, bazılarınınkini de vermemiştir. Yazarı verilmeyen metinlerin yazarları ise –üç tane nutuk hariç olmak üzere- tarafımızca tespit edilmiştir. Recâ'îzâde Mahmut Ekrem ve Ahmed Cevdet Paşa eserlerine en çok yer verilen yazarlardır. Namık Kemal ve Münif Paşa'dan üç, Ahmet Mithat, Sadullah Paşa ve Mustafa Reşit Paşa'dan da birer tane metin örneğine yer verilmiştir.

Recâ'îzâde Mahmut Ekrem'in iki tane gezi yazısı, bir tane hatıra yazısı, tabiat tasviri yaptığı *Kır Gezintisi* başlıklı bir metni, bir tane felsefi yazısı, bir tane de gazel şerhine yer verilmiştir. Recâ'îzâde Mahmut Ekrem'in bebeğinin ölümünden bir süre sonra kabrine yaptığı hüzünlü ziyaretin üzerinde bıraktığı etkiyi anlattığı *Kabristân* isimli hatıra yazısı dikkat çekicidir. Recâ'îzâde;

Düşdükce gül cemâline kâkül dem-i seher

Gayretle çâk olur gül ü sünbül dem-i seher

matla'lı kendi gazelini de şerh etmiştir. İnşâ Muallimi'ndeki en dikkat çekici metinlerden biri de bu gazel şerhidir. Recâ'îzâde'den hem sayı hem de tür olarak bu kadar çok metne yer verilmesi onun Tanzimat dönemine damga vurmuş olduğu gerçeğini bir daha tasdiklemektedir.

Ahmet Cevdet Paşa'nın dört tane takrizine, bir tane nutkuna ve *Terakki* ve *Lâhika* başlıklı iki tane bilimsel yazısına yer verilmiştir. Orijinal metinde sayfa 137'de bulunan takriz, İbrâhim Rifat Paşa'nın *Mir'âtü'l-Harameyn*'ine; 280'deki takriz Tayyarzâde Atâ

Bey'in 5 ciltlik meşhur *Atâ Târihi*'ne; 281'deki takriz Fatîn'in *Hâtimetü'l-eş'âr* isimli tezkiresine; 282'deki takriz ise Mehmed Rüştü Efendi'nin telif ettiği *Nuhbetü'l-Etfâl* isimli Türkçe ilk alfabe kitabına yazılmıştır.

Ahmet Mithat'ın *Viktor Hugo* başlıklı makalesi, Victor Hugo'nun ölümü üzerine yazılmıştır. Ahmet Mithat burada Victor Hugo'dan büyük bir övgü ve beğeni ile bahsetmektedir. Hugo'nun dünya edebiyatına ve medeniyete yaptığı katkılardan bahsetmiştir. Ahmet Mithat Hugo'nun cenaze merasimini, hüzünlü bir eda ile anlatmış, yer yer klasik edebiyat ürünü olan mersiyelerki gibi tasvirler yapmıştır. Hugo'nun Fransa kraliyet sarayından gördüğü saygı ve sahiplenme ile Katolik dünyasının Hugo'ya gösterdiği ilgi ve Hugo'nun bunları da aşarak tüm dünya tarafından sahiplenişi övgüyle anltılmaktadır.

Müellif, Münif Paşa'nın ölüm, insan ömrü ve hayatın ebediliği temalarını işlediği *Mevt* ve *Sür'at-i 'Ömr* başlıklı iki tane felsefi yazısına ve Ma'ârif Nâzırı (Eğitim Bakanı) iken Mülkiye Mektebi'nde okuduğu bir nutkuna yer vermiştir. Mustafa Reşit Paşa'nın Encümen-i Dâniş'in açılışında söylediği nutuk da İnşa Muallimi'nde yer verilen önemli nutuklardandır. Namık Kemal'den üç tane makaleye yer veren müellif, Sadullah Paşa'nın *Bağ* adlı tabiat tasviri yaptığı bir metnini de esere almıştır. Müellif, İbn Haldun'un *Mukaddime*'sinin üçüncü cildinden bazı parçalara yer vermiştir. 14 sayfalık bu uzun bölüm eserde yer verilen tercümelerdendir. Bu felsefi metnin Ahmed Cevdet Paşa tarafından çevrildiği müellifçe belirtilmiştir. Eserin sonundaki üç tane nutuk örneğinin kim tarafından söylendiği veya okunduğu belirtilmemiştir.

Müellifin "ÜSLÛB-I MÜZEYYEN Ü 'ÂLİYE MİSÂL" başlığı altında verdiği metinler, Tanzimat dönemini, bu dönemdeki aydın ve sanatçıların anlam dünyalarını yansıtan başarılı ve küçük bir antoloji gibidir. Bu bölüm, eserin hemen hemen yarısına – 137 ve 292. sayfalar arasındaki bölüm- tekabül etmektedir. Bu metinleri aşağıda toplu bir halde tablo şeklinde bir araya getirdik.

1.2.1. ESERDEKİ EDEBÎ, FELSEFÎ VE BİLİMSEL METİNLER TABLOSU

Metnin Başlığı	**Yazarı**	**Metindeki Sayfa Numarası**	**Türü**
Takrîz	Ahmed Cevdet Paşa	137	Takriz
Gurûb-ı Âfitâb	Namık Kemal	225	Makale
Sa‘y	Namık Kemal	229	Makale
Zirâ‘at	Namık Kemal	233	Makale
Viktor Hugo	Ahmed Midhat	236	Makale
Kabristân	Recâ'îzâde M. Ekrem	239	Hatıra
Amerika’da Vâkı‘ Misşasipe Nehrinin Ta‘rîfindedir	Recâ'îzâde M. Ekrem	240	Gezi
Amerika’da Bir Gece	Recâ'îzâde M. Ekrem	244	Gezi
Mevt	Münîf Paşa	246	Felsefî
Terakki	Ahmet Cevdet Paşa	248	Bilimsel
Lâhika	Ahmet Cevdet Paşa	250	Bilimsel
Temâşâ-yı Tabî‘at	Recâ'îzâde M. Ekrem	252	Felsefî
Kır Gezintisi	Recâ'îzâde M. Ekrem	255	tabiat tasviri
Sür‘at-i ‘Ömr	Münîf Paşa	258	Felsefî
Bâğ	Sa'dullah Paşa	261	tabiat tasviri
İbn Haldûn’un Cild-i Sâlisinden Müntehab Parçalar	İbn Haldûn	262	Felsefî
Nutuk	Mustafâ Reşîd Paşa	275	Nutuk
Nutuk	Ahmed Cevdet Paşa	276	Nutuk
Takrîz	Ahmed Cevdet Paşa	280	Takriz
Takrîz	Ahmed Cevdet Paşa	281	Takriz
Takrîz	Ahmed Cevdet Paşa	282	Takriz

Bir Gazelin Şerhi	Recâ'îzâde M. Ekrem	283	Gazel Şerhi
Nutuk	Münîf Paşa	287	Nutuk
Bir Mektebde Kırâ'at Olunan Nutuk	-	289	Nutuk
Nutuk	Bir Şâkird Tarafından	290	Nutuk
Nutuk	Bir Mekteb Mü'essisi Tarafından	291	Nutuk

1.3. ESERDE YER ALAN MUHARRERÂT ÖRNEKLERİ

1.3.1. MUHARRERÂT-I HUSÛSÎYE (ÖZEL YAZIŞMALAR)

No	**Türü/ Metindeki Başlığı**	**Eserde bulunan örnek sayısı**	**Metinde Bulunduğu Sayfa Numarası**
1	Mektûb (Hususî Mektûb)	54	25, 26, 27, 28 (2), 31, 37 (2), 38, 39, 41, 42, 50, 51, 53, 56, 57, 62, 65, 66, 70, 71, 74, 80, 84, 88, 89, 95, 97, 103, 105, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 116, 118, 122, 125, 129, 130, 131, 145, 151, 162, 163, 164, 165, 167, 168.
2	Tebrîk, Tebrîk-nâme, Tebrîk Tezkeresi (Kutlama Mektupları)	10	28, 36, 36, 54, 61, 126, 127, 128, 159, 161.
3	Teşekkür, Teşekkür-nâme	8	35, 65, 103, 139, 152, 154, 156, 157.

4	Tezkere	16[64]	40 (2), 41, 48, 49, 50, 55, 59, 60, 63, 64 (3), 66 (2), 93.
5	Tavsiye-nâme	3	40, 54, 156.
6	Ta'ziye-nâme (Baş Sağlığı) ve Teselli Mektupları	1	260.
7	Da'vetiyeler[65]	3	60, 64 (2).
8	Cevâb-nâme	11	27, 29, 29, 32, 56, 61, 61, 65, 92, 143, 149, 155, 158, 160, 163.

Tabloda da görüldüğü gibi hususî yazışmaların büyük bir bölümünü mektuplar oluşturmaktadır. Mektubu tezkere ve cevapnâmeler ile tebrikler izlemektedir. Bu yazışmaların bir kısmının hem göndereni hem de gönderildiği kişi bellidir. Bir kısmının sadece göndereni, bir kısmının sadece gönderildiği kişi belliyken önemli bir kısmının ise ne göndereni ne de gönderildiği kişi bellidir. Bunların yanı sıra bazı taslak metinler de bulunmaktadır. Bu taslak metinlerin müellifin mektup yazmayı öğrenmek isteyenler için esere koyduğu anlaşılmaktadır. Yukarıdaki tabloyu biraz daha açımlamak ve belirginleştirmek amacıyla bir muhataba gönderilen metinleri ikinci bir tabloda toplayarak, bunların kim tarafından, kime gönderildiği, metnin türü ve orijinal metinde bulunduğu sayfa numaralarını da verdik. Kim tarafından gönderildiği veya kime gönderildiği belli olmayan örnekleri aşağıdaki tabloya dâhil etmedik.

1.3.1.1. Bir Muhataba Yazılan Metinler

[64] Tezkere başlığında verilen örneklerden üç tanesi davetiye örneğidir. O yüzden bunları *"Tezkere"* başlığı altında değil, *"Da'vetiyeler"* başlığı altında değerlendirdik.

[65] İçeriği davetiye olduğu için *"Da'vetiyeler"* başlığında değerlendirdiğimiz bu örneklerin başlığı metinde *"Tezkere"* olarak verilmiştir.

Metnin Başlığı	**Yazarı**	**Kime Yazıldığı**	**Metindeki Sayfa Numarası**	**Türü**
Mektûb	Beyrût Vilâyeti Evrâk Kalemi Müdîr Mu'âvini Mehmed Süreyyâ	Müellif'e	27	Mektup
Cevâb-nâme	Müellif	Mehmed Süreyyâ'ya	27	Cevapnâme
Mektûb	Müellif	-	28	Mektup
Mektûb	Sırrı Paşa	Müellif'e	28	Cevapnâme
Cevâb-nâme	Voltaire	Okunması gereken faydalı eserler ile ilgili bir kızın yazdığı mektuba cevap	29	Cevapnâme
Mektûb	Mektûbî Kalemi Ser-halîfesi Fazıl Necîb	Müellif'e	31	Cevapnâme
Cevâb-nâme	Rızâ	Müellif'e	32	Cevapnâme
Mektûb	H. Bey	Müellif'e	39	Cevapnâme
Tezkere	-	Müellif'e	48	Tezkere
Mektûb	Menemenli-zâde Tâhir	-	50	Mektup
Mektûb	Abdülhak Hamit Tarhan	-	51	Mektup
Mektûb	Sırrı Paşa	Müellif'e	53	Mektup
Mektûb	Racine	Racine'in oğluna	56	Mektup
Tezkere	Cevdet Paşa-zâde 'Alî Sedâd	Müellif'e	58	Tezkere

Tezkere	Sa'îd	-	59	Tezkere
Tezkere	-	Müellif'e	63	Tezkere
Mektûb	Rousseau'nun Julie [Yeni Heloise] isimli romanından tercüme	-	66	Mektup
Mektûb	Voltaire	Voltaire'nin dostlarına	70	Mektup
Mektûb	Rousseau'nun Julie [Yeni Heloise] isimli romanından tercüme		71	Mektup
Mektûb	J. J. Rousseau	Malerba'a	74	Mektup
Mektûb	Rousseau'nun Julie [Yeni Heloise] isimli romanından tercüme		80	Mektup
Mektûb	Rousseau'nun Julie [Yeni Heloise] isimli romanından tercüme		84	Mektup
Mektûb	Madame de Sevigne	Madame de Grignan'a	88	Mektup
Mektûb	-	Müellif'e	103	Mektup
Mektûb	Âkif Paşa	Âkif Paşa'nın oğluna	105	Mektup
Mektûb	Sırrı Paşa	Müellif'e	108	Mektup
Mektûb	Sırrı Paşa	Müellif'e	109	Cevapnâme
Mektûb	Sırrı Paşa	Müellif'e	110	Mektup
Mektûb	Sırrı Paşa	Müellif'e	111	Mektup
Mektûb	Rousseau'nun Julie [Yeni Heloise] isimli romanından tercüme		118	Mektup

Mektûb	Rousseau'nun Julie [Yeni Heloise] isimli romanından tercüme		122	Mektup
Mektûb	Rousseau'nun Julie [Yeni Heloise] isimli romanından tercüme		125	Mektup
Tebrîk-nâme	Şeyh Vasfî		128	Tebrik
Mektûb	Şeyh Vasfî		129	Mektup
Mektûb	Şeyh Vasfî		130	Mektup
Mektûb	Recâ'î-zâde M. Ekrem		131	Mektup
Teşekkür-nâme	Haleb Mektûbcusu 'İzzet		139	Teşekkür
Mektûb	-	Sâmî Paşa'ya	145	Mektup
Teşekkür-nâme	Alay Beyi-zâde Nâcî		157	Teşekkür
Mektûb	Haleb Mektûbcusu 'İzzet	Müellif'e	164	Mektup
Mektûb	Haleb Mektûbcusu 'İzzet	Müellif'e	165	Mektup
Mektûb	Mu'allim Nâcî	Müellif'e	167	Mektup
Mektûb	Mu'allim Nâcî	-	168	Mektup

Metinlerden 16 tanesi müellife gönderilmiştir. Bunlar genellikle yazarın yayımladığı eserleri ve onun başarısını tebrik ve takdir etmek amacıyla yazılmıştır. 48. Sayfadaki tezkere ise Sami Paşazade Sezai'nin Sergüzeşt'ine Mustafa Reşid'in yazdığı eleşriri yazısını desteklemek amacıyla gönderilmiştir. Burada Sergüzeşt'i savunan ve eseri eleştirmeyen Abdülhak Hâmit Tarhan da eleşirilerden nasibini almıştır. Bu eleştiri dolu metnin kim tarafından yazıldığı ise belirtilmemişir.

Sırrı Paşa tarafından gönderilen mektuplar ağdalı ve ağır bir dille yazılmıştır. Bunların tümünde ortak olan diğer özellik ise müellife abartılı övgü içermeleridir. Beyrût Vilâyeti Evrâk Kalemi Müdîr Mu'âvini Mehmed Süreyyâ'nın müellife gönderdiği mektup örneklerinde genellikle müellifin yeni çıkan eserinin kendilerine ulaştığı, bunların çok beğenildiği veya yeni eserini dört gözle bekledikleri gibi temalar etrafında şekillenmiştir. Mu'allim Nâcî tarafından müellife gönderilen mektupta ise (Metinde 167. Sayfada bulunmaktadır.) müellifin çıkarmış olduğu Envâr-ı Zekâ isimli mecmua övülmektedir. Nâcî'nin diğer mektubunun ise kime gönderilmiş olduğunu tesbit edemedik. Halep Mektupçusu İzzet ve Şeyh Vasfî'nin göndermiş olduğu mektup ve teşekkürlerde ise ağır bir dil kullanılmıştır. İzzet'in mektupları müellife gönderilmiştir. Şeyh Vasfî'nin gönderdiği metinlerin ise muhatabı belli değildir. Alay Beyi-zâde Nâcî ve Recâ'î-zâde Mahmut Ekrem'in birer mektubuna yer verilmiştir. Bu mektupların da kime gönderildiği metinde belirtilmemiştir.

Madame de Sevigne'nin kızı Madame de Grignan'a gönderdiği mektup, Voltaire'in okunması gereken faydalı eserler ile ilgili bir kızın yazdığı mektuba yazdığı cevapnâme, Racine'in oğluna yazdığı yer yer azarlamaya varan ifadeler içeren mektubu, Voltaire'nin dostlarına yazdığı mektup ve J. J. Rousseau'nun Malerba'a yazdığı mektup ise müellifin İnşâ Mu'allimi'nde yer verdiği tercüme örnekleridir. Bunların yanında J. J. Rousseau'nun Julie [Yeni Heloise] isimli romanından tercüme edilen Julie ve Saint Peroux arasındaki mektuplaşmalar ise eserin edebi değerini arttırmaktadır. Tutkulu ve dalgalı seyreden romantik bir aşkın hikâyesini, ihtiras ve pişmanlıkları bu mektuplarda takip etmek mümkündür. Bu mektupların bir kısmı peşpeşe verilirken müellif bir kısmının arasına ise başka metin örnekleri almıştır.

1.3.2. MUHARRERÂT-I RESMİYE (RESMÎ YAZIŞMALAR)

No	Metindeki Başlığı	Eserde bulunan örnek sayısı	Metinde Bulunduğu Sayfa Numarası
1	Arz-ı Hâl (Arzuhâl):	11	23, 24 (3), 25 (2), 34(2), 62, 62, 63.
2	İştikâ' Ani'l-Hükkâm Muhtırası	1	169
3	İstînâf-ı Cezâ 'Arz-ı hâli	2	170, 171.
4	İstid'â'	1	172
5	Layiha (Lâyıha)	1	172
6	Nakl-i Da'vâ 'Arz-ı hâli	1	174
7	Tashîh 'Arz-ı Hâli	1	175
8	Mevâdd-ı Hukûkiyeye Dâ'ir Temyîz 'Arz-ı hâli	1	176
9	Redd-i A'zâ 'Arz-ı hâli	1	177
10	İ'tirâz 'Ale'l-hükm 'Arz-ı hâli	1	178
11	İ'tirâzü'l-Gayr 'Arz-ı hâli	1	178
12	Müstantik Karâr-nâmesi 'Aleyhine İ'tirâz-nâme	1	179
13	Mefsûhiyyet İddi'â-nâmesi	1	180
14	İ'âde-i Muhâkeme 'Arz-ı hâli	1	181
15	Mevâdd-ı Cezâ'iyeye Dâ'ir İ'âde-i Mahkeme 'Arz-ı hâli	1	182
16	İstînâf-ı Hukûk 'Arz-ı Hâli	1	183
17	Protesto-nâme	2	184, 185
18	Poliçe Protestosu	2	186, 187
19	Seküstro-nâme	3	188, 189, 190.
20	İbrâ-nâme	1	190

21	Sulh-nânme	1	191
22	Tahkîm-nâme Ya'nî Kompromiso Senedi	1	192
23	Şirket-i Mudârebe Senedi	1	194
24	Îcâr Senedi	1	194
25	'Itk-nâme Senedi	2	195, 196.
26	Tedbîr-nâme	1	197
27	Battâl-nâme	1	198
28	Kollektif Şirketi Senedi	1	198
29	Kollektif Şirketi Konturatosu Sûreti	1	200
30	Komandit Ya'nî Hissedârlık Şirketi Konturatosu	1	202
31	Komandit Şirketi Senedi	1	203
32	'Âdî Deyn Senedi	2	205, 206.
33	Emre Muharrer Sened	1	206
34	Deyn ve Rehin Senedi	1	207
35	Bey' Bi'l-Vefâ Senedi	1	208
36	Makbûz Senedi	1	209
37	Re'sen Kefâlet Senedi	1	210
38	Edâ-yı Deyn Kefâleti	1	210
39	Kefâlet-i Nakdiye	1	211
40	Kefâlet-i Nefsiyye	2	212 (2).
41	Hacz Kefâlet Senedi	2	213, 214.
42	Me'mûrîne Kefâlet Senedi	1	214
43	Muvakkaten Tahliye-i Sebîl İçün Kefâlet-i Nakdiye Sûreti	1	215
44	Vekâlet-nâme	1	216
45	Şahâdet-nâme	1	216

46	'İlmühaber	3	217, 218, 219.
47	Beyân-nâme	1	217
48	Bono	1	219
49	Ciro	3	220 (3)
50	Çek	3	221 (2), 222.
51	İ'tibâr Mektûbu Sûreti	2	222 (2)
52	Poliçe Sûreti	3	223 (2), 224.
53	Mukâvele-nâme Senedi	1	192

İKİNCİ BÖLÜM

ESERDE YER ALAN MUHARRERÂT ÖRNEKLERİNİN İZAHI

2.1. MUHARRERÂT-I HUSÛSÎYE (ÖZEL YAZIŞMALAR)

2.1.1. Mektûb

Eserde yer alan "Mektûb" başlığı altındaki tüm örnekler özel mektup örneğidir.

Mustafa Reşid mektubu *"Bir memleket derûnunda olmayan âdemler arasında cereyân eden muhâbere-i tahrîriyye"* şeklinde tanımlamıştır. Buradaki ayırıcı nokta, yazarın farklı memleketlerdeki kişiler arasındaki yazışmayı mektup olarak tanımlamasıdır.

MEB'in özel mektup tanımı ise şu şekildedir: *"Özel mektuplar nezaketen, dostluk, akrabalık ve arkadaşlık gereği insanların birbirlerine yazdıkları mektuplardır."*[66]

Özel mektuplar sadece iki tarafı ilgilendirir. Özel mektupların gizliliği kanunlarla korunur. Mahkeme kararı olmadan hiçbir özel mektup açılmaz.

Özel mektup çeşitleri:

- Tebrik mektupları
- Teşekkür mektupları
- Baş sağlığı ve teselli mektupları

[66] MEGEP Yazı Çeşitleri Modülü, Ankara 2011, s. 51.

 Davetiyeler.[67]

2.1.2. Tebrîk (Kutlama Mektupları), Tebrîk-nâme, Tebrîk Tezkeresi

"Bayramlarda, yılbaşlarında, doğum günlerinde, kurtuluş günlerinde veya özel önem taşıyan diğer mutlu günlerde ve yıl dönümlerinde kişi veya kurumların yaşadığı sevince ortak olmak amacıyla yazılan yazılara kutlama veya tebrik mektupları denir."[68]

Tebrik mektupları kişi veya kurum başarılı olduğunda, kişilerin atama ve terfilerinde, bayram, yeni yıl, nişan düğün, doğum günü, kuruluş yıldönümü gibi durumlarda gönderilir.

Kutlama mektuplarında dikkat edilecek hususlar:

 Kutlama mektupları özel gün ve tarihlerde gönderildiği için, olayın önemli gününde kutlama mektubunun yerine ulaşması çok önemlidir. Bu hususa özellikle dikkat edilmelidir,

 Kutlama mektupları; telgraf, faks veya özenle seçilmiş basılı tebrik metinleri ile gönderilmelidir. Eğer basılı metin kullanılacaksa, başına el yazısı ile bir hitap ifadesinin yazılması ve imzalanması bir nezaket kuralıdır,

 Kutlama mektubunun, davetlilerin huzurunda okunabileceğini dikkate alarak sevinci paylaşma veya davete katılamama ifadelerini özenle yazmak gerekir,

 Samimi kişilere gönderilen kutlama yazılarında bile belirli nezaket ifadelerine yer verilmelidir.[69]

[67] MEGEP Yazı Çeşitleri Modülü, s. 51.

[68] MEGEP İş Mektubu Modülü, Ankara 2011, s. 27.

[69] MEGEP İş Mektubu Modülü, s. 27-28.

2.1.3. Teşekkür, Teşekkür-nâme

"Kişi ya da kurumların karşı tarafa memnuniyetlerini bildirmek amacıyla gönderdikleri yazılara teşekkür mektupları denir."[70]

2.1.4. Tezkere

Tezkere yazar tarafından *"Bir belde içinde bulunan iki şahıs beyninde cereyân eden muhâbere-i tahrîriyyeye"* şeklinde tanımlanmıştır. Mektuptan temel farkı, aynı şehirdeki, beldedeki kişiler arasındaki yazışmayı kapsamasıdır. Yazara göre diğer farklar ise kâğıdının şekli ve isim yerlerinin mühürlenmeyip sadece imza atılmasıdır.

TBMM Tutanak Terimleri Sözlüğü'ndeki tanımı ise şudur: *"Cumhurbaşkanlığının, Meclis Başkanlığının, Başbakanlığın, komisyon başkanlıklarının ve milletvekillerinin Meclisten yetki istemek, onayına veya bilgisine sunmak için gönderdiği ve Genel Kurulda doğrudan Sunuşlar kısmında okunup bilgiye sunulan veya görüşülen yazılı belgeler; pusula, not; bir iş için izin verildiğini bildiren resmî kâğıt."*[71]

Eserde hem hususi tezkere hem de resmî tezkere örneklerine yer verilmiştir.

2.1.5. Tavsiye-nâme

"Kurum veya kuruluşlarda bir işe ya da örgüt içinde bulunan bir kademeye birini önermek veya tavsiye etmek için yazılan mektuplara referans (tavsiye) mektubu denir."[72]

Referans mektuplarının içeriğinde ilgili kişinin bilgi, beceri, yetenek ve kapasitesinden söz edilir.

---

[70] MEGEP Yazı Çeşitleri Modülü, s. 52.

[71] TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, **Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan Tutanak Terimleri Sözlüğü,** TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı Yayınları No:2, Ankara 2015, s. 241.

[72] MEGEP Yazı Çeşitleri Modülü, s. 62.

Referans mektubunda belirlenmiş herhangi bir şekli şart bulunmamaktadır. Ancak bu tür mektupların giriş paragrafında ilgili kişinin kişisel özellikleri anlatılır. Daha sonra ise başvuracağı iş veya pozisyona uygunluğu ve o kişi hakkında kanaat bildirilir. Sonuç olarak da, mektubu yazan kişinin sahip olduğu görev ve unvan belirtilip, imza, ad ve soyadı bölümüyle bitirilir.

2.1.6. Ta'ziye-nâme (Baş Sağlığı) ve Teselli Mektupları

"Kişi veya kurumlarda vefat olayından dolayı acıları paylaşmak ve teselli etmek amacıyla gönderilen mektuplardır."

"Doğal afet, deprem, yangın, kaza, hastalık ve buna benzer durumlarda üzüntülerini paylaşmak ve hafifletmek amacıyla yazılan yazılara teselli mektupları denir."[73]

2.1.7. Da'vetiyeler

"Toplantı, konferans, seminer, gezi, nişan, düğün ve açılış gibi tören ve etkinliklere katılması istenen kişilere bu etkinliği duyurma ve davet amacıyla yazılan kısa yazılardır."[74]

 Davetiyeler genellikle özel olarak hazırlanmış davetiye kartlarına matbaada bastırılır ve seçilen kartın davetin niteliğine uygun olmasına özen gösterilir.

 Bir davetiye metninde kimin, kimi, nereye, ne zaman, niçin çağırdığı eksiksiz olarak yer almalıdır.

 Adresin özellikle açık yazılmasına dikkat edilmeli, varsa telefon numarası da yazılmalıdır.

[73] MEGEP Yazı Çeşitleri Modülü, s. 53.

[74] MEGEP Yazı Çeşitleri Modülü, s. 54.

 Davetin türüne göre özel olarak belirtilmesi gereken hususlar varsa bunlar da belirtilmelidir.

 Bazı çok önemli davetler için yazılı cevap istenebilir. Bu durumda davetiyenin sağ alt köşesine “LCV”, lütfen cevap veriniz ibaresi ve telefon numarası yazılır.

 Davet edilen kişiye programda, açılış yapmak, nikâh şahitliği yapmak, oturum başkanlığı yapmak gibi özel bir görev verilecekse bu durumun belirtilmesi şarttır.

 Davet, toplantı veya resmî bir programla ilgiliyse davetiyeye gündem maddeleri yazılır.

2.1.8. Cevâb-nâme

Cevap olarak yazılan yazı. Bir mektuba yazılan cevap mektubudur.

2.2. MUHARRERÂT-I RESMİYE (RESMÎ YAZIŞMALAR)

2.2.1. Arz-ı Hâl (Arzuhâl):

Arzuhâl, TBMM Tutanak Terimleri Sözlüğü'nde *"Dilekçe, durumun bildirilmesi."*[75] şeklinde tanımlanırken MEB tarafından *"Herhangi bir kişinin kamu veya özel kurumlara talebini iletmek üzere yazdığı yazılar"*[76] olarak tanımlanmıştır.

Arzuhal (Dilekçe) Yazı Çeşitleri'nde ise *"Özel ve tüzel kişilerin kamu kurum, kuruluşlarına veya özel kuruluşlara bir isteği bildirmek üzere yazdıkları yazılar"* [77] şeklinde tanımlanmıştır. Aynı yerde dilekçede dikkat edilmesi gereken hususlar ise şöyle sıralanmıştır:

 Dilekçe çizgisiz, düzgün, beyaz, A4 boyutlarında kâğıdın bir yüzüne yazılır.

---

[75] TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, **Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan**..., s. 11.

[76] MEGEP İş Mektubu Modülü, s. 34.

[77] MEGEP Yazı Çeşitleri Modülü, s. 3.

 Siyah veya lacivert tükenmez-mürekkepli kalem kullanılır. Kurşun kalem ve kırmızı renkte kalem kesinlikle kullanılmaz. Olağanüstü bazı durumları belirtmek için idari yazışmalarda kırmızı renk kullanılabilir.

 Kâğıdın alt-üst ve sol kenarlarından 4'er cm boşluk bırakılır. Dilekçenin uzunluk ve kısalığına göre bu sınırlar ortalanarak kenar boşluklar ayarlanır. Ana metin, sayfanın ne çok yukarısında ne de çok aşağısında olmamalıdır.

 Hitap edilen makam (başlık), kağıdın üst kısmından 2 cm aşağıya, tamamı büyük harflerle ya da ilk harfleri büyük olarak ve ortalı bir şekilde yazılır.

 Kurumun bağlı olduğu şehir, başlığın hemen altına yazılmalıdır.[78]

2.2.2. İştikâ' Ani'l-Hükkâm Muhtırası

TBMM Tutanak Terimleri Sözlüğünde kavram "Reddihâkim talebinde bulunan, hâkimlerden dert yanan, hâkimin tarafsız davranmadığını beyanla şikâyette bulunup reddini isteyen."[79] şeklinde tanımlanmıştır. Bu konuda yazılan muhtıradır.

2.2.3. İstînâf-ı Cezâ 'Arz-ı hâli

İstinaf, *"Yeniden başlama; sözün başlangıcı, söz başı; ilk derece mahkemeleri tarafından sonuçlandırılan bir davanın, bir üst mahkemede görülebilmesi için başvurulan yasa yolu."*dur.[80] Dolayısıyla bu konuda Ceza Mahkemelerine yazılan dilekçeye de İstînâf-ı Cezâ 'Arz-ı hâli denir.

[78] MEGEP Yazı Çeşitleri Modülü, s. 3-4.

[79] TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, **Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan**..., s. 94.

[80] TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, **Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan**..., s. 92.

2.2.4. İstid'â'

İstid'â' (istida) *"Dilekçe, arzuhâl"*[81]*;* müstedi (müsted'î) ise "Dilekçe sahibi, dilekçe veren, istek sahibi."[82] demektir.

2.2.5. Layiha (Lâyıha)

"(Kanun) tasarı; taslak; herhangi bir konuda bir görüş ve düşünceyi bildiren yazı; dilekçe; yazılı dilek, istek."[83] olarak tanımlanmıştır.

2.2.6. Nakl-i Da'vâ 'Arz-ı hâli

"Ceza işlerinde, salâhiyetli hâkim veya mahkemenin hukuki veya fiilî sebepler dolayısiyle kaza vazifesini ifa edemiyecek halde bulunması, yahut tahkikatın bu hâkim veya mahkeme önünde icrsı âmmenin emniyeti için tehlikeli olması hallerinde yüksek vazifeli mahkemece dâvanın başka yerde bulunan aynı derecede bir mahkemede görülmesine karar verilmesi"[84] olarak tanımlanan nakl-i da'vâ (davanın nakli) için verilen dilekçedir.

2.2.7. Tashîh 'Arz-ı Hâli

Tashih (tashîh) "Düzeltme."[85] demektir. Hukukî terim olarak tashih *"Bir hukuki muamelede, bir kararda veya resmî sicil ve kayıtlarda vâkı bir yanlışlığın alâkalı şahıs veya makam tarafından düzeltilmesidir."*[86] Tashih davası "Resmî sicilin, kaydın

[81] TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, **Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan**..., s. 90.

[82] TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, **Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan**..., s. 174.

[83] TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, **Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan**..., s. 117.

[84] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** Başbakanlık Basımevi, Ankara 1991, s. 64.

[85] TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, **Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan**..., s. 223.

[86] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 325.

düzeltilmesini tazammun eden dâvadır."[87] Tashîh 'Arz-ı Hâli ise tashih için verilen dilekçedir.

2.2.8. Mevâdd-ı Hukûkiyeye Dâ'ir Temyîz 'Arz-ı hâli

Mevâdd (mevat) *"İşler, hususlar; kanunlar, nizamlar; maddeler; kanun gibi metinlerde her biri başlı başına bir hüküm veya konu (mevzu) bildiren kısımlar"*[88] demektir. Temyiz ise *"Ayırt etme, ayırma; hukuken doğruyu yanlıştan ayırma; mahkemelerce verilen kararın kanun ve usul yönünden incelenmesini sağlama yolu."*[89] anlamına gelen hukuki bir terimdir. Türk Hukuk Lugâtı'nda kavram şu şekilde açıklanmıştır: *"Hüküm ile hükmün müstenit olduğu muhakemenin, hukuki cihetten, bir defa daha tetkikini mümkün kılan kanun yoludur."*[90]

Hukuk maddeleri hakkında temyiz talebini içeren dilekçelere "Mevâdd-ı Hukûkiyeye Dâ'ir Temyîz 'Arz-ı hâli" denir.

2.2.9. Redd-i A'zâ 'Arz-ı hâli

Redd-i a'zâ (redd-i hâkim) *"Vazifeli ve sâlahiyetli mahkemede ikame edilen bir dâvanın tahkik ve muhakemesinde; taraflarla veya dâva mevzuu ile olan şahsi münasebet ve alâkası veya bitaraflığından şüpheyi mucip sebeplerden dolayı hâkimlerden bir veya birkaçının o dâvada bulunmasına ve ve rey vermesine mâni olmak için taraflardan birinin vâki talebidir."*[91] olarak tanımlanmıştır. Bu konuda verilen dilekçeye de redd-i a'zâ 'arz-ı hâli denir.

---

[87] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 325.

[88] TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, **Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan**..., s. 144.

[89] TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, **Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan**..., s. 233.

[90] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 335.

[91] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 112.

2.2.10. İ'tirâz 'Ale'l-hükm 'Arz-ı hâli

"Gıyabında aleyhine hüküm verilen tarafın kanuni müddet içinde aynı mahkemeye müracaatla dâvanın yeniden görülmesini istemesidir."[92]

Bu konuda yazılan dilekçeye İ'tirâz 'Ale'l-hükm 'Arz-ı hâli denir.

Hukuk ve ceza muhakemeleri usulünde itiraz alelhüküm usulü kabul edilmemiştir. Yalnız sulh hâkimlerinin ceza kararnamelerine karşı itiraz edilebilir.

2.2.11. İ'tirâzü'l-Gayr 'Arz-ı hâli

"Bir dâva neticesinde verilmiş olan nihai karara karşı dâvaya dâhil olmıyan bir kimsenin hükmün kendine ait hakları ihlâl ettiği derecede kaldırılması için yaptığı itirazdır."[93] Bu konuda yazılan dilekçeye İ'tirâzü'l-Gayr 'Arz-ı hâli denir.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu bu yolda bir itiraz hakkı tanımamıştır.

2.2.12. Müstantik Karâr-nâmesi 'Aleyhine İ'tirâz-nâme

TBMM Tutanak Terimleri Sözlüğü'nde *"Müstantik, sorgu yargıcı, sorgu hâkimi; söyletmek isteyen."*[94] şeklinde tanımlanan müstantik (sorgu yargıcı) Türk Hukuk Lugât'ında ise *"Ceza muhakemeleri Usulünde ilk tahkikatı yapmakla mükellef hâkimdir."*[95] şeklinde tanımlanmıştır. Müstantik kararnamesine itiraz etmek için yazılan dilekçeye de "Müstantik Karâr-nâmesi 'Aleyhine İ'tirâz-nâme" denir.

---

[92] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 179.

[93] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 179.

[94] TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, **Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan**..., s. 174.

[95] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 302.

2.2.13. Mefsûhiyyet İddi'â-nâmesi

Fesih, *"Hukuki muamelenin irade ile ortadan kaldırılmasıdır."*[96]

Fesih Dâvası, *"Taraflar arasında yapılan hukuki muamelenin ortadan kaldırılmasını istihdaf eden dâvadır."*[97]

Mefsûh, *"Yürürlükten kaldırılmış, fesholunmuş, hükümsüz bırakılmış; iptal edilmiş, dağıtılmış."*[98] anlamına gelmektedir.

İlgili kanunun mülga olduğunu iddia etmek amacıyla yazılan dilekçeye Mefsûhiyyet İddi'â-nâmesi denir. Bu yolda açılan davaya da fesih davası denir.

2.2.14. İ'âde-i Muhâkeme 'Arz-ı hâli

"Katî olarak verilmiş veya katiyet kesbetmiş olan hukuk ve ceza mahkemesi kararlariyle Danıştay ve diğer hususi mahkeme kararlarının, kanunda muayyen maddi sebeplerin mevcudiyeti halinde, aynı kaza mercilerinde yeniden tetkikine, tekrar yargılama yapılmasına ve kararların tebdiline imkân veren olağanüstü kanun yolu"[99]na muhakemenin iadesi denir.

Bu amaçla yazılan dilekçeye de İ'âde-i Muhâkeme 'Arz-ı hâli denir.

2.2.15. Mevâdd-ı Cezâ'iyeye Dâ'ir İ'âde-i Mahkeme 'Arz-ı hâli

Ceza maddeleri ile ilgili muhakemenin iadesinin istenmesidir. Bu amaçla yazılan dilekçeye ise Mevâdd-ı Cezâ'iyeye Dâ'ir İ'âde-i Mahkeme 'Arz-ı hâli denir.

---

[96] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 95

[97] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 95

[98] TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, **Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan**..., s. 137.

[99] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 244.

2.2.16. İstînâf-ı Hukûk 'Arz-ı Hâli

"Dâvayı istinaf yolu ile gören mahkemelere"[100] İstinaf Mahkemesi denir. Hakim heyetiyle kurulan mahkemedir. Bir başkan ve dört üyeden oluşan ve oy çokluğuyla karar alan bu mahkeme 8 Nisan 1340 (H) tarihinde kaldırılmıştır.

Bu yolda yazılmış dilekçelere İstînâf-ı Hukûk 'Arz-ı Hâli denir.

2.2.17. Protesto-nâme

Protesto *"Bir hakkın sukutunu önlemek veya bir başkasını temerrüde düşürmek için resmen tebligat yaptırılması, yahut muayyen bir hâdisenin resmen tevsik ettirilmesidir."*[101] Protestoyu ihtiva eden resmî varakaya da protesto ya da protesto-nâme denir.

Ticaret hukukunda: Kıymetli evrakın muhatap tarafından kabul edilmemesi (ademi kabul protestosu) halinde son hâmilin bu hâdiseyi noter vasıtasiyle resmen tesbit ve tevsik ettirmesidir.[102]

2.2.18. Poliçe Protestosu

Poliçe, *"Kanunun tâyin ettiği şekilde keşideci tarafından muhataba karşı tanzim edilen."*[103] anlıma gelir.

Evrak olarak poliçe, *"poliçe kelimesini ve hâmile kayıtsız ve şartsız bir surette para tediyesi için emir ve tevkili ihtiva eden ve ciro ile devrolunan kıymetli evraktır."*[104]

Poliçeye yazılan protestoya "poliçe protestosu" denir.

---

[100] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 172.

[101] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 281.

[102] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 281.

[103] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 279.

[104] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 279.

2.2.19. Seküstro-nâme

Seküstro-nâme, haciz senedi, kâğıdıdır. Haciz, *"borçlu borcunu ödemezse kendi elinde veya üçüncü şahısta olan menkul mallariyle gayrimenkullerinden ve alacak haklarının, ana, faiz ve masraflar dâhil olmak üzere bütün alacaklarına yetecek miktarının adlî veya idari makamların emrine konulmasıdır."*[105] Ancak, bazı mallar haczedilemez.

2.2.20. İbrâ-nâme

İbrâ, *"Temize çıkarma, aklama."*[106] anlamına gelirken ibra etmek, *"Aklamak, temize çıkarmak."* demektir.

Hukuki olarak ise *"Alacaklının bir hakkından tamamen veya kısmen vazgeçmesidir."*

İbrâ çeşitleri[107] ise şunlardır:

İbrâ-yı İskât: Bir kimse diğer kimsede olan hakkının tamamını iskat yahut bir miktarını tenzil ile o kimseyi berî kılmaktır.

İbrâ-yı İstifâ: Bir kimse diğer kimseden hakkını kabız ve istifa eylemiş olduğunu itiraf etmekten ibaret olan bir nevi ikrardır.

İbrâ-yı 'Âmm: Kâffe-i hukuk ve daaviden bir kimseyi ibra eylemektir.

İbrâ-yı Hass: Bazı hak ve davalardan bir kimseyi ibra etmektir.

2.2.21. Sulh-nânme

Bkz. 2.2.20. İbrâ-nâme

---

[105] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 108.

[106] TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, **Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan**..., s. 71.

[107] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 139.

2.2.22. Tahkîm-nâme Ya'nî Kompromiso Senedi

Kompromisonun (compromiso) kelime anlamı "uzlaşma"dır. Kavram olarak, *"Karşıtlar arasındaki anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması yoluyla birlik sağlama."*[108] anlamındadır. Bu amaçla düzenlenen senede Tahkîm-nâme (Kompromiso Senedi) denir.

2.2.23. Şirket-i Mudârebe Senedi

"Bir taraftan sermaye ve diğer taraftan sây ve amel olmak üzere bir nevi şirkettir."[109] Mudârebe şirketi mudârebe-i mutlaka ve mudârebe-i mukayyede olarak ikiye ayrılır.[110]

Mudârebede sermaye koymayıp işleri çekip çeviren, çalışan kişiye mudârib denir.

2.2.24. Îcâr Senedi

Îcâr (kira) Senedi: *"İcar akdi veya icar mukavelesi"* demektir. İcar akdi öyle bir mukaveledir ki onunla kiralıyan, kiracının kendisine ödediği veya teminini iltizam eylediği bir bedel mukabilinde bir şeyin veya bir hakkın kullanılmasını veya intifaını muayyen bir zaman için kiracıya terk eylemeyi taahhüt ve iltizam eder.[111]

2.2.25. 'Itk-nâme Senedi

'Itk: *Mevlânın memlûkü üzerinde olan malikiyet hakkının veçh-i mahsus ile sukut etmesidir; memlûk bu sayede azat olarak hürriyete kavuşur.*

---

[108] TDK Büyük Türkçe Sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts (Son erişim: 13.03.2018.)

[109] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 243.

[110] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 243.

[111] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 140.

'Itk-nâme ise *"Azad edilmiş olan köle veya cariyeye ıtkını natık olmak üzere verilen vesikadır."*[112]

2.2.26. Tedbîr-nâme

"Bir itaktır ki bunun vuukunu mevlâ, kendisinin vefatına tâlik etmiş olur."[113] Kölenin azat olması efendisinin ölümünden sonra gerçekleşir. Tedbîr üçe ayrılır:

Bir şarta bağlı olan *tedbîr-i mu'allak*, efendinin ölümünün belli bir zaman veya şekilde olması durumunda gerçekleşen *tedbîr-i mukayyed* ve efendinin ölümünde sonra gerçekleşen ve başka bir şarta bağlı olmayan *tedbîr-i mutlak*.

2.2.27. Battâl-nâme

Battâl, iptal etmek demktir. İptal ise *"Herhangi bir hükmün geçersiz olduğunu gerekçeleri ile göstererek çürütme."*[114] demektir. Eserde de daha önce düzenlenmiş olan ve kaybolan senedin bulunması halinde iptal edildiğini belirten bir örnek metin kullanılmıştır.

2.2.28. Kollektif Şirketi Senedi

Kollektif Şirket, *"İki veya daha ziyade kimsenin müşterek bir ticaret unvanı altında ticaret yapmak ve bundan doğan kâr ve zararı aralarında paylaşmak ve üçüncü şahıslara karşı şirket borçlarından müteselsil ve hudutsuz bir mesuliyet deruhte etmek üzere mukavelename ile kurulan ticari şirket"*[115]

Kollektif Şirketi Senedi, ilgili kişiler arasındaki mukaveledir.

---

[112] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 138.

[113] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 328.

[114] TDK Büyük Türkçe Sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts (Son erişim: 03.03.2018.)

[115] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 203.

2.2.29. Kollektif Şirketi Konturatosu Sûreti

Bkz. 2.2.28. Kollektif Şirketi Senedi

2.2.30. Komandit Ya'nî Hissedârlık Şirketi Konturatosu

"Müşterek bir unvan altında ticaret yapmak maksadiyle iki veya daha ziyade kimse arasında kurulan ve içlerinden biri veya birkaçı şirket borçlarından dolayı üçüncü şahıslara karşı hufutsuz ve müteselsil mesuliyet deruhte ettikleri halde diğerleri için yalnız şirkete koydukları sermaye miktariyle mahdut bir mesuliyet kabul eden şirkete denir."[116]

Komandit şirketlerde sınırsız sorumluluk sahibi olan ortaklara komandit, sınırlı sorumluluk sahibi olan ortaklara ise komanditer denir.

Komandit Şirketi Senedi veya Konturatosu, ilgili kişiler arasındaki mukaveledir.

2.2.31. Komandit Şirketi Senedi

Bkz. 2.2.30. Komandit Ya'nî Hissedârlık Şirketi Konturatosu

2.2.32. 'Âdî Deyn Senedi

'Âdi Sened, *"Yalnız aleyhine netice doğuracak kimse tarafından imza edilen senettir."*[117]

Borç Senedi, *"Borçlu tarafından alacaklıya verilmesi icabeden para miktarını göstermek için tanzim edilen vesikadır."*[118]

---

[116] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 203.

[117] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 295.

[118] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 42.

2.2.33. Emre Muharrer Sened

"Bir şahsın başka bir şahsa veya onun emir ve havalesine tayin edilen bir vadede muayyen bir meblağı ödeme teahhüdünü havi hususi şekil ve hükümlere tabi ticari senet."[119] Poliçe, emre muharrer senet, bono ve çek bunun örnekleridir.

2.2.34. Deyn ve Rehin Senedi

Rehin, *"Bir malı ondan istîfası mümkün olan bir hak mukabilinde mahfuz ve mevkuf kılmaktır."*[120] Alacaklıya sadece rehin aldığını (merhun) sattırarak alacağını tahsil etme hakkı verir. Bu amaçla düzenlenmiş senede Rehin Senedi denir.

Ayrıca Bkz. 2.2.32. 'Âdî Deyn Senedi

2.2.35. Bey' Bi'l-Vefâ Senedi

"Kararlaştırılan müddet içinde satılanı geri almak şartıyla yapılan satış akdidir."[121] Satan kişi, aldığı bedeli satın alana iade ederken, diğeri de sahibine malını geri verir.

Bey' Bi'l-Vefâ, İslam Ansiklopedisinde ise şöyle tanımlanmıştır: *Bedeli iade edildiğinde geri alınmak üzere bir malın satılmasını konu edinen satış akdi.*[122]

2.2.36. Makbûz Senedi

Makbûz senedi, çeşitli türlerden malların kolayca devredilmesi amacı ile umumi mağazalar tarafından çıkarılabilen bir kıymetli evraktır. Mekbuz senedi emtia senetlerinden biridir.

---

[119] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 85.

[120] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 283.

[121] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 35

[122] Abdülaziz Bayındır, "Bey' Bi'l-Vefâ", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1992, c. 6, s. 20.

2.2.37. Re'sen Kefâlet[123] Senedi

"Bir akit veya muameleyi yapan kimsenin irade beyanını, ikrarını dinledikten sonra iki şahit huzurunda ve usulüne göre noter tarafından baştan sonuna kadar yazılarak alâkalılar ve hazır olanlar tarafından imzalanan ve noter tarafından da tasdik edilen senettir."[124]

2.2.38. Edâ-yı Deyn Kefâleti

Kefâket bi'd-deyn[125] de denir. Bir kişinin borcunu zamanında ödeyeceğine dair olunan kefalettir. Borçlu borcunu vadesinde ödemediği takdirde borç kefil tarafından ödenir.

2.2.39. Kefâlet-i Nakdiye

Nakde, paraya olan kefâlettir. Borçlu nakit olan borcunu ödemezse kefil tarafından ödenir. Belli bir zaman dilimine ve şarta bağlı değilse bu kefalete kefâlet-i münecceze[126] de denir.

2.2.40. Kefâlet-i Nefsiyye

Bir kişinin şahsına kefil olmaktır. Kefâlet bi'n-nefs[127] de denir.

---

[123] Kefâlet: *Bir borcun borçlu tarafından edasının üçüncü bir şahsın alacaklıya karşı temin etmesi akdidir.* (Bkz. Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 197.)

Kefîl: Kefalet eden kimsedir. TDK'nin tanımlamasına göre *"Borcunu ödemeyenin veya verdiği sözü yerine getirmeyenin bütün sorumluluğunu üzerine alan kimse"* (TDK Büyük Türkçe Sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts Son erişim: 03.03.2018.)

[124] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 295

[125] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 197.

[126] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 197.

[127] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 197.

2.2.41. Hacz Kefâlet Senedi

Kefâlet bi'l-mâl da denir. *Bir malın edasına kefil olmaktır. Mesela, bir kimse diğerinin yedinde bulunan mal-ı mağsubun aynına veya zimmetinde olan deynine kefil olmasıdır.*[128]

2.2.42. Me'mûrîne Kefâlet Senedi

Kefâlet-i Nefsiyye gibidir. Bir devlet memurunun zimmetine devlet malını geçirmeyeceği, geçirdiği takdirde bunun kefil tarafından eksiksiz ödeneceğini beyan eden kefaletnamedir.

2.2.43. Muvakkaten Tahliye-i Sebîl İçün Kefâlet-i Nakdiye Sûreti

Bir suçlunun belli bir vakte kadar salıverilmesi ve muayyen vakitte teslim olacağına, teslim olmazsa belirlenen miktarın kefil tarafından ödeneceğini belirten kefaletnamedir.

2.2.44. Vekâlet-nâme

Bir diğerine verilen temsil (vekâlet) salâhiyetini ve bunun şumulünü tespit eden yazılı vesikadır.[129]

2.2.45. Şahâdet-nâme

*"Resmî makamların veya hususi bir müessesenin yahut bir şahsın bildiği bir vakıayı tasdik ve teyit zımnında tanzim ettiği varaka"*ya denir.

Hüsnühal şahadet-nâmesi: *Bir ferd veya bir memur ve ekser hallerde muhtarlar tarafından şahsın müracaatı üzerine, iyi ahlak ve halini tasdik zımnında tanzim edilen varaka.*[130]

---

[128] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 197.

[129] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 357.

Metnimizdeki şahâdet-nâme örneği hüsnühal şahadet-nâmesidir.

2.2.46. 'İlmühaber

İlmühaberin birinci anlamı *"Birinin yer, hâl, medeni durum vb.ni gösteren resmî belge."* Bu anlamında bir adet ilmühaber örneği metnimizde mevcuttur.

İkinci anlamı ise *"Bir şeyin teslim alındığını gösteren belge, alındı kâğıdı."*[131]dır. Metnimizde ilmühaberin bu anlamında iki adet örnek mevcuttur.

2.2.47. Beyân-nâme

Hukuki veya fiilî bir vaziyetin varlığını ilân eden veya salâhiyetli makamlara bildirilen vesika. 1789 tarihli Beşer ve Vatandaş Hukukları Beyannamesi veya harcırah beyannamesi gibi.[132]

2.2.48. Bono

Bkz. 2.2.33. Emre Muharrer Sened

2.2.49. Ciro

"Emre muharrer kıymetli evrakta hak sahibi tarafından senedin arkasına yazılan bir şerh veya sadece atılan imzadır."[133]

Bununla ciro eden kimse (ciranta) ciro edilen kimseye senette yazılı bulunan edayı (para veya emtia) kabız salâhiyetini ve aynı zamanda senedi ödeyecek olan kimseye ödemenin ciroda gösterilen müstefide veya onun emrine yapılması emir ve salâhiyetini verir.

---

[130] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 307.

[131] TDK Büyük Türkçe Sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts (Son erişim: 13.03.2018.)

[132] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 35

[133] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 55

Hâmil ciro edilen şahsın adını ve sair vasıflarını bildirmek suretiyle senede imzasını koyarsa buna *tam ciro* denir. *Beyaz ciro* ise başka hiçbir kayıt ve şerhe lüzum görülmeyerek senedin arkasına yalnız imza konulması suretiyle yapılan cirodur.[134]

2.2.50. Çek

"Kanun ile muayyen şekilde tanzim edilmiş ve kaide olarak ancak elinde keşideci emrinde para bulunan banka üzerine çekilebilen havale."

Muhatapta keşideci emrinde para bulunması veya çekin banka olmayan bir kimse üzerine çekilmiş olması, kanunun şekil şartlarına riayet edildiği takdirde çekin mahiyetine halel gelmez.

Çizgili Çek: İç yüzüne birbirine muvazi iki çizgi çekilmiş olup ancak bir bankaya ödenebilen çek.

Takas ve Mahsup Çeki: İç yüzüne "hesaba geçirilecektir" veya buna benzer kelimeler yazılmış olup ancak hâmilin bir bankadaki hesabının matlubuna geçirilmek suretiyle ödenen çektir.[135]

2.2.51. İ'tibâr Mektûbu Sûreti

"Bankada parası veya kredisi olanlara, istekleri üzerine banka tarafından verilen bir mektuptur."

Veren bankanın şube veya muhabirlerine ibrazı halinde, mektup muhteviyatı olan meblağ, kısmen veya tamamen, mektupta ismi yazılan kimse tarafından tahsil edilebilir.[136]

---

[134] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 55.

[135] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 58.

[136] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 178.

2.2.52. Poliçe Sûreti

Bkz. 2.2.18. Poliçe Protestosu.

2.2.53. Mukâvele-nâme Senedi

"İki veya daha ziyade kimseler arasında bir hakkın ihdas, tadil veya izalesi maksadiyle yapılan anlaşmayı ihtiva veya ispat eden yazıya verilen isimdir."[137]

2.3. EDEBÎ METİNLER

2.3.1. Takrîz

"Bir müellifin eserine genellikle müellifin ricası üzerine dönemin önde gelen âlim ve ediplerinin yazdığı övücü takdim yazısı."[138]

Yazılan bir eser son şeklini aldıktan sonra çoğaltılmadan veya basılmadan önce dönemin ilim ve sanat adamlarına müellifi tarafından gönderilirdi. Bu kişilerin kitap ve müellifi hakkındaki görüşleri esere eklenirdi. *"Bu tür yazılarda genellikle kitabın telifinden duyulan memnuniyet belirtilir, müellifin başarılarının devamı temennisinde bulunulur, nadiren bazı eksik ve yanlışlardan söz edilir. Takrizler çoğunlukla secili nesirle kaleme alınmakla birlikte manzum veya nesir-nazım karışık şekilde olanları da mevcuttur."*[139] Takrizi yazan, edebî sanatlardaki maharetini ortaya koyar. Bu yüzden takrizler özenli bir şekilde hazırlanır ve söz sanatları yoğun bir biçimde kullanılır.

2.3.2. Nutuk

Diğer anlamları söylev ve hitabet olan nutuk, *"bir topluluğa bir maksadı anlatmak, bir fikri açıklamak, öğüt vermek, bir görüşü benimsetmek, bir eyleme teşvik*

---

[137] Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** s. 246.

[138] Mustafa Uzun - Ahmet Turan Arslan, "Takriz", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2010, c. 39, s. 472.

[139] Uzun - Ahmet Turan Arslan, **"Takriz"**, s. 473.

etmek gibi amaçlarla yapılan güçlü ve etkileyici konuşma veya güzel konuşma sanatı"[140] olarak tanımlanmaktadır.

Bir nutuk şu özelliklere[141] dikkat edilerek hazırlanmalıdır:

 Söylevler ilgi çekici bir girişle başlar.

 Konu açık, inandırıcı bir şekilde ortaya konulur.

 Amaç insanları heyecanlandırmak, bir fikri, bir düşünceyi insanlara aşılamak ve benimsetmektir.

 Söylevler dinleyicinin kültür düzeyi ve gereksinimine göre düzenlenir.

 Söylevler; siyasi, askeri, hukuki, dini, akademik (bilimsel) hitabet olarak gruplandırılabilir.

 Söylevi gerçekleştiren kişiye hatip denir.

[140] Mahmut Kaya, "Hitâbet" **TDV İslam Ansiklopedisi**, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1998, c. 18, s. 156.

[141] Milli Eğitim Bakanlığı 11. Sınıf Dil ve Anlatım Ners Notları: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/34/13/964172/dosyalar/2015_09/30032716_11.s%C4%B1n%C4%B1fdlveanlat%C4%B1mdersnotlar%C4%B1.pdf (Son erişim 20.03.2018)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

İFÂDE-İ TÂBİ'

Evvelen cenâb-ı Hakk'a hamd ü senâ ederim: Bizi nutk ile mümtâz ve bedâyi'-i ma'rifet ile ser-firâz ederek efkâr-ı 'âliyeyi tehzîb-i ahlâka, tenvîr-i vicdâna hâdim etmişdir.

Sâniyen peygamber-i zî-şân fahr-i 'âlem sellallahu te'âlâ efendimiz hazretlerine tasallîlerimi 'arz ederim: O neyyîr-i şerî'at, lâhûta kadar pertev-feşân olan envâr-ı hikmetine bütün kâ'inâtı müstenîr ederek, 'âlem-i İslâmiyet içinde mu'cizât-ı hârikü'l-'âdesini her cihete neşr etdiği gibi, tahsîl-i 'ulûm ü fünûn içün Çin'e kadar gitmeği emr eylemişdir.

Sâlisen 'asr-ı ma'rifet-hasrı gıbta-bahşâ-yı a'sâr olmuş olan ve rûz-ı fîrûz-ı cülûsu millet-i necîbe-i İslâmiye vü 'Osmâniye hakkında mebde-i terakkiyât-ı gûnâgûn bulunan şehriyâr-ı dil-âgâh pâdişâh-ı 'âlem-penâh ve muharrirîn-i kirâmımızın derece-i mahsûs-ı edîbânelerine göre –her ne kadar kadr ve şân ve fazîletleriyle mütenâsib değilse de- muvâfık bir hakk-ı tahrîr 'arz eylemekle îfâ etmiş olacağız.

Bizden ziyâde mübâlağaya meyyâl olan bir kısım rüfekâmız kitâbcılık san'atının ehemmiyet-i mahsûsasından bahs etdikleri sırada kendilerine lüzûmundan ziyâde bir şeref vermek istiyorlarsa da şu ehemmiyet-i mahsûsa dediğimiz meziyeti bihakkın irâ'e edemiyorlar ve bu aralık –bilmeyiz neden- eski kitâbcılık ile yeni kitâbcılık arasında garîb bir mukâyese yapmak isteyerek gayreti, himmeti yalnız kendilerinde buluyorlar. Başka bir ta'bîr ile tekrâr edelim: O gayret, o himmet bizden ziyâde erbâb-ı mütâla'aya 'â'iddir. Kendi rivâyetlerine göre maksadları temeddüh değil. Fakat muttasıl kendi

terakkîlerinden bahsediyorlar. Buna karşı temeddühün mürâdifi olan bir isim bulmak lâzımdır: Hakîkat perdesi altında iftihâr.

Neşr edeceğimiz âsârın kâffesi mücerred hikâyeye münhasır olamayacağından ez-cümle şu inşâ gibi mükemmel ve ciddî eserler ve edebiyât-ı 'Osmâniyeye müte'allik kitâblar ve eş'âra dâ'ir mecmû'alar dahi kitâb-hânemiz vesâtetiyle neşr olunacak âsârdandır. İhtiyâcât-ı zamâniyeye muvâfık olan her dürlü âsârı mevki'-i istifâdeye vaz' etmek içün, meselâ fenn-i edebin bir kısmında fevka'l-'âde ihtisâs peydâ eden bir zâta o kısma 'â'id bir eser tertîbi maksadıyla mürâca'at edecek ve kitâb-hânemizin tezyînini anın 'uhde-i kifâyetine havâle edeceğiz. Vâkı'â bu mesleği ihtiyâr etdikden sonra neşr-i âsâr biraz geçce olacak idiyse de cümlesi muharrerât-ı güzîdeden bulunacakdır.

Gelelim nefâset-i tab'iyeye:

Vâkı'â ba'zı efkâra göre bir eserin mündericâtı güzel oldukdan sonra nefâset-i tab'iyesinin o kadar şâyân-ı dikkat olmasına ehemmiyet verilmezse de nefâset-i tab'iyenin mündericâtıyla mütenâsib olması bir revnak-ı dîger hâsıl edeceğinden şimdiye kadar tab' etdirdiğimiz kitâblarda biz de bu nefâsete ehemmiyet verdik. Yine ba'zı rüfekâmız gibi bu kitâbların fevka'l-'âde sûretde tab' olunduklarını iddi'â edemeyiz. Fakat kitâb-hânemiz terakkî etdikce nefâset-i tab'iyenin de terakkî edeceği şübhesizdir.

Bir kitâbı nefîs tab' etdirerek ehven satmak rekâbetinde de bulunacağız ki bu rekâbetin bi'l-âhare intişâr-ı ma'ârife hidmet edeceği âşikârdır.

Kendi hesâbımıza tab' etdirdiğimiz kitâbları sürüb de âhirin hesâbına tab' olunan eserleri kûşe-i nisyânda bırakmak insâfsızlığında bulunmayacağımızdan ashâb-ı âsârdan kitâb-hânemize kitâb bırakacak zevâtın her hâlde memnûn olacaklarını ve külliyetle matbû' eserlerini satmak isteyenlerin kitâblarını –mesleğimize muvâfık olmak şartıyla- iştirâ eyleyeceğimizi va'd ederiz.

Her ne kadar bir fedâkârlık değilse de kendi hesâbımıza tab' olunan âsârdan –eserin ehemmiyetine göre- yüzde yigirmi yigirmi beş iskonto edilecekdir.

Tevfîk-i Hudâ refîk olur ise bir sene sonra neşretmek fikrinde bulunduğum {Şems Kitâb-hânesi Esâmî-i Kütübü} erbâb-ı mütâla'aya epey âsâr-ı nefîse 'arz edecek ve kitâb-hânemize mahsûs olan bu fikris meccânen takdîm olunacakdır. Bu gibi fihrisleri meccânen vermekden çekinen ba'zı arkadaşlarımıza imtisâlen esâmî-i kütübümüzü erbâb-ı mütâla'aya takdîm etdiğimiz sırada Fransa matbû'âtıyla matbû'ât-ı 'Osmâniyeyi mukâyeseye lüzûm görmeyeceğiz. Çünki bu mukâyese fihrisi pâra ile satmak iddi'âsını takviye edemez.

Fihris meccânen vermek dedikde yine menfa'at ile fedâkârlık hâtırımıza geldi. Kendilerini o kadar fedâkâr 'addeden kitâbcılar gayretlerini, himmetlerini vaktiyle basdırmış oldukları kitâbların biraz evvel sürülmesine yardım etmek içün fihris tertîbi meşâgiline hasr edeceklerine lüzûmsuz temeddühleri bırakub da muktedirîn-i erbâb-ı kalemi teşvîk ederek bir ansiklopedi vücûda getirseler ne olur? İşte fedâkârlık buna derler. Lâzımdan evvel elzem düşünülmelidir.

Taşrada bulunub da Dersa'âdet'de yeni neşrolunan âsârın esâmî ve mündericâtından haberdâr olmak isteyenlerin kitâb-hânemiz nâmına yazacakları mektûblara mufassalen cevâb alırlar.

Bir kısım erbâb-ı mütâla'anın efkârını tashîh etmek içün de müsâ'ade isteriz:

Bir kısım erbâb-ı mütâla'a Bâb-ı 'Âli câddesindeki rüfekâmızda fî'âtlarını gâlî 'addetdikleri kitâbları ucuzca almak içün hakkâklardaki kitâbcılara mürâca'at etmek isterler. Başkalarını bilemezsek de te'essüs eden kitâb-hânemiz 'ale'l-'umûm âsâr-ı cedîdeyi ve kitâb-hâne hesâblarına tab' olunan kitâbları fî'ât-ı asliyeleriyle fürûht etmeği kâ'ide ittihâz eylediğinden kitâb-hânemizden mübâye'e-i âsâra tenezzül edecek zevât-ı kirâmın fî'âtın maktû' olduğuna dikkat eylemelerini ricâ ederiz.

Şems Kitâb-hânesi Sâhibi
Seyyid Hüseyn

İNŞÂ MU'ALLİMİ

Muharriri

Mustafâ Reşîd

Nâşiri

Şems Kütüb-hânesi
Sâhibi
Seyyid Hüseyn

Ma'ârif nazâret-i celîlesinin ruhsâtıyla tab' olunmuşdur

İstanbul

{Enver Efendi Matba'ası}

Hâce Paşa Câddesi Numaro 32

1310

59

[3][142] İNŞÂ MU'ALLİMİ

MUKADDİME

Kelâm; merâmımızı ya'nî zihnimizde olan bir ma'nâyı muhâtabımıza ifâde etmekden 'ibâretdir.

Merâmımızı güzelce anlatmak içün üç şey'e ihtiyâc vardır:

1- Merâmımıza muvâfık elfâz ve ta'birât intihâb etmek.
2- Elfâzı güzel terkîb eylemek.
3- Efkârımızı hüsn-i sûretle tertîb etmek.

Bir fikri ona mahsûs olan ta'bîrâtla beyân etmek lâzımdır. Buna (hakk-ı ta'bîr) derler. Hakk-ı ta'bîr bulamamanın sebebi ma'nâları hakîkatde muhtelif olan kelimelerin me'ânîsi arasında müşâbehet-i suveriye bulunmasıdır. Bu kabîlden olan elfâza (elfâz-ı müterâdife) [4]derler. "Bir lisânda hakîkatde müterâdif elfâz yokdur. Elfâz-ı müterâdife beyninde elbette bir fark vardır." diyenler de bulunmuşdur.

Binâ'en-'aleyh elfâz ve ta'bîrât tamâm kendi ma'nâlarında kullanılmalıdır.

Lisân; tasavvur etmenizin tasvîri olduğu cihetle her ma'na kendisine en ziyâde muvâfık olan elfâz ile ifâde edilmelidir.

Hüsn-i tertîb; cümlelerin yerli yerinde bulunmasıyla fıkarâtın hüsn-i irtibâtından husûle gelir.

İntihâb olunacak kelimâtın ilel-i âtiyeden sâlim olmasına dikkat lâzımdır:

1- Tenâfür-i Hurûf.
2- Garâbet.

[142] Eserde numaralandırma bu sayfadan başlamaktadır.

3- Kıyâsa Muhâlefet.

[5] (Tenâfür-i Hurûf) ; harflerin sesleri yek-dîgeriyle imtizâc edememesinden neş'et eyler.

Böyle kelimelerin telaffuzu lisâna sıklet verir, kulağa hoş gelmez.

(Garâbet) ; kelimenin vahşî ya'nî beyne'l-üdebâ gayr-ı müsta'mel olmasıdır.

Böyle kelimelerin ma'nâsı güç anlaşılur; okuyanlar lügat kitâblarını karıştırmağa mecbûr olur.

(Kıyâsa Muhâlefet) ; kavâ'id-i lisâna muhâlif bulunmasıdır.

Terkîb-i kelâma gelince: Kelâmın dört 'illetden sâlim olmasına i'tinâ edilmelidir:

1- Tenâfür-i Kelimât.
2- Tetâbu'-i İzâfât.
3- Za'f-ı Te'lîf.
4- Ta'kîd.

(Tenâfür-i Kelimât) ; ba'zı kelimelerin yanyana gelmelerinden hâsıl olan sıkletdir.

[6] (Tetâbu'-i İzâfât) ; üçden ziyâde kelimenin birbirine muzâf edilmesidir. Hele Türkçede tetâbu'-i izâfâtdan ziyâde muhill-i fesâhat bir şey yokdur.

(Za'f-ı Te'lîf) ; eczâ-yı kelâm kâ'idenin ta'yîn etdiği yerlerde bulunmamasından, eksik veyâhûd zâ'id kelime ve edât bulunmasından, fıkarâtda irtibât olmamasından neş'et eden müşevveşlikdir.

(Ta'kîd) ; kelâmın ma'nâ-yı maksûda delâleti zâhir olmamakdır. (lafzî) ve (ma'nevî) i'tibârıyla ikiye taksîm olunmuşdur.

(Ta'kîd-i Lafzî) ; kelâmın sebki bozuk olmasıdır ki bu 'âdetâ za'f-ı te'lîfdir.

(Ta'kîd-i Ma'nevî) ; kelâmın medlûlu anlaşılamamakdır.

Kelimeler iki kısımdır:

1- Elfâz-ı Cezele
2- Elfâz-ı Rakîke

[7] (Elfâz-ı Cezele) ; kalın ve ağır lafızlardır.

(Elfâz-ı Rakîke) ; mülâyim, latîf lafızlardır.

Kısm-ı evvelden ma'dûd olan elfâzdan müterekkib kelâm (metîn) dîgeri de (latîf) sıfatlarıyla tavsîf olunur.

ÂHENG-İ SELÂSET

Kelâm bir bando muzîka gibidir. Kelimât bandoyu teşkîl eden âlât makâmındadır. Âletlerin sadâsı yek-dîgeriyle yâhûd içlerinden biriyle imtizâc edemediği hâlde muzîkanın âheng-i letâfeti bozulduğu gibi kelimâtın savten 'adem-i tenâsübünden de kelâmın âheng-i selâseti muhtell olur.

Âheng-i selâsetin ehemmiyeti âşikârdır. Zîrâ esâmi'ine ilkâ edilmek istenilen te'sîrâtın hüsn-i telakkîsine medârdır. İşte elhân-şinâsân-ı edebin âsârındaki te'sîr-i sâhirâneye sebeb hep (âheng-i selâset)dir.

Âheng-i selâset iki nev'dir:

1- [8]Âheng-i 'Umûmî.
2- Âheng-i Taklîdî.

Âheng-i 'Umûmî; hey'et-i mecmû'a-i kelâmın mütenâsib olmasından husûle gelir.

Âheng-i Taklîdî; lafz ile medlûl beyninde savten münâsebet bulunmasından hâsıl olur.

BELÂGAT

Kelâm, fasîh olmağla berâber muktezâ-yı hâle mutâbık olursa belîğdir.

Kelâmın muktezâ-yı hâle mutâbakatı, makâma münâsib sûretde olması demekdir.

Her makâmın bir makâli vardır. Meselâ îcâz yerinde itnâb, te'kîd yerinde ıtlâk, cidd yerinde hezl, şetâret yerinde hüzn**,** cühelâ ile 'ulemâ gibi muhâtaba –muktezâ-yı hâle mutâbık olmadığı [9] içün- muhill-i belâgatdir. Bir bestekâr-ı mâhir, hüzn-âver olan eş'ârı bir tâkım bükâ-engîz nagamât ile besteler. Çünki hâl anı iktizâ eder.

İşte muktezâ-yı hâl denilen şey budur.

Birkaç belîğ bir maddeye dâir birer makâle kaleme alsa bunlardan biri elbette dîgerlerine fâ'ik olur.

- Niçün?

Dîgerlerinden ziyâde muktezâ-yı hâle mutâbık olduğu içün!

Bir makâma münâsib birkaç nev' makâl olabilür. Bunlardan hangisi etemm ve enseb ise eblağı odur. Binâ'en-'aleyh belâgatin dahi derecât-ı mütefâvitesi vardır.

Muktezâ-yı hâle mutâbık ya'nî belîğ olmayan söz fasîh olsa bile makbûl değildir.

ESÂLÎB

Üslûbu ya'nî tarz-ı beyânı tabî'at-ı mevzû'a tevfîk etmek [10]muktezâ-yı belâgatdir. Efkârın makbûliyeti; üslûbun güzelliğine ihtiyâcdan vâreste olamaz. Efkârın kıymeti; ifâdesindeki fesâhat ve belâgatle ta'yîn eder.

Sâde bir fikr bile sâye-i belâgatde 'ulviyyet ve 'azamet kesb eyler. Vücûh-ı insân gibi üslûb-ı beyân da muhtelifdir.

Büleğâdan biri "İnsân lisânı altında muhtefîdir." demişdir.

Şahsiyet-i rûhâniye: sûret-i beyân ile ta'ayyün eder.

Üslûb üçe taksîm olunmuşdur:

1- Sâde
2- Müzeyyen
3- 'Âlî

"Üslûb-ı Sâde" : Uzun, müselsel 'ibârelerden, tumturâk-ı elfâzdan hâlîdir. Gâyet sühûlet ve selâsetle okunur. Tekellüfât-ı tezyînât-ı edebiyeye müsâ'id değildir. Fakat [11]göze çarpmayacak sûretde sanâyi'i kabûlden imtinâ' etmez.

"Üslûb-ı Müzeyyen" : Her dürlü tezyînât-ı edebiyeye müsâ'iddir. Zarîfâne ifâdeler, nükteli sözler, nâzikâne ta'bîrler, âhenkli 'ibârelerden teşekkül eder. Buna "üslûb-ı mu'tedil" de denür.

"Üslûb-ı 'Âlî" : İhtişâm, 'azamet, şiddet-i ifâdeden ve kuvvet, salâbet-i ma'nâdan husûle gelir.

***

[12] **USÛL-I MEKÂTİBE**

Mektûbât ikiye taksîm olunmuşdur:

1- Resmî

2- Husûsî

Devâ'ir-i devletin yek-dîgerine yazdığı mektûblara, tezkerelere vesâ'ireye (muharrerât-ı resmiyye) ıtlâk olunur.

Nâs beyninde cereyân eden muhâbereye (muharrerât-ı husûsiyye) denür.

Muharrerât-ı resmiyye devletce müttehiz-i usûle tâbi' olduğundan burada andan bahse lüzûm yokdur.

Husûsiyyâta gelince:

Muhâverede olduğu gibi muhâberede dahi vâcibü'r-ri'âye ba'zı âdâb vardır:

1- Mürselün ileyhin derece-i haysiyyetine göre mektûbun kâğıdı tahallüf eder. Meselâ beyne'l-akrân 'âdî ve ufak bir kâğıda mektûb yazılabilür iken büyük bir zâta yazılamaz.

Mektûbâtın eşkâlî mâddesi mübtedîler içün şâyân-ı dikkat olduğundan mecmû'amızın nihâyetinde numûneleri 'ilâve olunacakdır.

2- Mürselün ileyhin mertebesine nazaren mektûbun mahal-i mahsûsuna (ser-nâme) yazılur.

[13] Meselâ:

Huzûr-ı Sâmîlerine

Huzûr-ı 'Âlî-i Birâder-i Ekremîye

Huzûr-ı Fâzılânelerine

Huzûr-ı Edîbânelerine

Huzûr-ı Kerem-kârîlerine

Huzûr-ı Reşâdet-penâhîlerine

Huzûr-ı Mekârim-nüşûr-ı Dâverîlerine

Mektûbun mahall-i husûsuna (elkâb) yazılur. Mürselün ileyh ashâb-ı rütbeden ise rütbesi yazılmalıdır. Ta'zîm içün ba'zen hâ'iz olduğu rütbeden ziyâde de yazılabilür. Elkâb-ı makâmında ba'zı ibâreler de tahrîr olunur.

Elkâb-ı Resmiyye

Sadâret-i 'Uzmâya

'Ulemâ cânibinden yazıldığı vakit: "Ma'rûz-ı Dâ'î-i Kemîneleridir ki"

Sâ'irleri tarafından yazıldığı vakit: "Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki"

'İbâre arasında "Fahâmetlü Devletlü ... Paşa Hazretleri"

Makâm-ı Meşîhata

'Ulemâ cânibinden yazıldığı vakit: "Ma'rûz-ı Dâ'îleridir ki"

Sâ'irleri tarafından yazılınca: "Ma'rûz-ı Bende-i Dîrîneleridir ki"

'İbâre arasında: "Devletlü Semâhatlü Efendi Hazretleri"

[14] Sadâret Ma'zûllerine

'Ulemâ cânibinden: "Ma'rûz-ı Dâ'îleridir ki"

Sâ'irlerinden: "Ma'rûz-ı Çâkerleridir ki"

'İbâre arasında: Ebhetlü Devletlü ... Paşa Hazretleri"

Meşîhat-ı İslâmiyye Ma'zûllerine

'Ulemâ cânibinden: "Ma'rûz-ı Dâ'îleridir ki"

Sâ'irlerinden: "Ma'rûz-ı Bendeleridir ki"

'İbâre arasında: Devletlü Fazîletlü ... Efendi Hazretleri"

Emîr-i Mekke-i Mükerremeye ve Ma'zûllerine

Devletlü Siyâdetlü Efendim Hazretleri

Sudûr-ı 'Azâma

Semâhatlü Efendim Hazretleri

Dârü's-sa'âdeti'ş-Şerîfe Ağalığına

Devletlü 'İnâyetlü Efendim Hazretleri

[15] Makâm-ı Ser-'Askerîye

Devletlü 'Atûfetlü Efendim Hazretleri

Müşîrlere Vüzerâya

Devletlü Efendim Hazretleri

Rütbe-i Bâlâ Ashâbına

'Atûfetlü Efendim Hazretleri

İstanbul Pâyelülerine

Fazîletlü Efendim Hazretleri

'İbâre arasında:

"Fazîletlü ... Efendi Hazretleri"

Haremeyn-i Muhteremeyn Pâyelülerine

Fazîletlü Efendim Hazretleri

'İbâre arasında:

"Fazîletlü ... Efendim Hazretleri"

[16] Bilâd-ı Hamse ve Muhrec Mevâlîsine

Fazîletlü Efendim

'İbâre arasında:

"Fazîletlü ... Efendi"

Ferîkân-ı Kirâma ve Rütbe-i Evlâ Sınıf-ı Evlâ ve Rûm-ili Beglerbegliği Ashâbına

Sa'âdetlü Efendim Hazretleri

'İbâre arasında:

Sa'âdetlü ... Paşa, Beg Efendi Hazretleri.

Mîr-livâ, Mîr-i Mîrân ve Rütbe-i Evlâ Sınıf-ı Sânîsi Ashâbına

Sa'âdetlü Efendim

[17] 'İbâre arasında:

Sa'âdetlü ... Paşa, Beg Efendi

Mîr-alay ve Sâniye Mütemâyizine

'İzzetlü Efendim

'İbâre arasında:

'İzzetlü Beg Efendi

Rütbe-i Sâniye Sınıf-ı Sâniyesine, Kâ'immakâma

'İzzetlü Beg, Efendi

'İbâre arasında ismi zikr edildikde:

'İzzetlü Beg

Mîrü'l-Ümerâya

'İzzetlü Paşa

Müderrisîne

Mükerremetlü Efendi

Binbaşılara, Rütbe-i Sâlise Ashâbına, Alay Emînlerine

Rif'atlü Beg, Efendi, Ağa

Rütbe-i Râbi'a Ashâbına, Yüzbaşı ve Kolağalarına

Fütüvvetlü Efendi, Beg, Ağa

Mülâzımlara

Hamiyyetlü Efendi, Beg, Ağa

***

Elkâb-ı Husûsiyye

Pedere

Sevgili Pederim

Peder-i 'Azîzim

[18] Peder-i Vâlâ-Şânım

Bâ'is-i Hayâtım Efendim Hazretleri

Sebeb-i Vücûdum, Bâ'is-i Sa'âdetim Efendim Hazretleri

Velî-ni'metim Efendim

Vâlideye

Sevgili Vâlidem

Mâder-i 'Azîzim

Vâlide-i Müşfikam, Mâder-i Şefkat-güsterim Efendim

Şefkatlü Vâlidem

Bâ'is-i Hayâtım, 'İsmetlü Vâlidem Hânım Hazretleri

Sebeb-i Hayâtım Vâlidem

Birâdere

Birâderim

Kardaşım

Nûr-ı 'Aynım

Cânımdan Ziyâde Sevdiğim Kardaşım

'Azîzim Kardaşım

Dâder-i 'Azîzim

Birâder-i Cân-Berâberim

Ahbâba

Birâder-i 'Azîzim

[19] 'Azîzim

Sevgili Dostum

Mîrim

Muhibb-i Vefâ-Şi'ârım

Refîk-i Muhteremim

Kendinden Büyüğüne

Velî-ni'metim Efendim Hazretleri

Efendimiz

'İnâyetkâr Efendimiz

Kadınlara

'İffetlü Hanımefendi Hazretleri

'İsmetlü Hanımefendi

Zevc ve Zevce Arasında

Zevcden

Refîka-i Hayâtım

Halîlem

Zevce-i Vefâkârım

Bâ'is-i Sa'âdetim

[20] Zevceden

Medâr-ı Sa'âdetim Efendim

Velî-ni'metim

***

ENVÂ'-I MEKÂTİBE

Muharrerât-ı Husûsiyye üç nev'dir:

1- Tezkere

2- Mektûb

3- Telgrâf-nâme

Bir belde içinde bulunan iki şahıs beyninde cereyân eden muhâbere-i tahrîriyyeye (tezkere) denilir. Kâğıdının şekli mektûba benzemediği gibi isim yerleri mühürlenmeyüp imzâ vaz' olunur. Zamânımızda (kart-dövizit) dahi zahrına yazı yazılarak tezkere makâmında isti'mâl olunur.

(Mektûb) , bir memleket derûnunda olmayan âdemler arasında cereyân eden muhâbere-i tahrîriyyeye 'alem olmuşdur.

(Telgrâf) Vâsıtasıyla iki şahıs miyânında cereyân eden muhâbere-i tahrîriyyeye (telgrâf-nâme) tesmiye olunur. Telgrâf-nâmelere ser-levhâ yerine mürselün ileyhin mahall-i ikâmeti, ism ü şöhreti yazılır. Elkâb konulmaz. Muhtasar, müfîd olması şart-ı esâsîdir.

[21] Tezkerelerin, mektûbların nihâyetine şu yolda 'ibâreler yazılır:

Sadârete, Meşîhate:

Ol-bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrîndir

Vüzerâya, Sudûra, Müşîrâna

Ol-bâbda emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Rütbe-i Bâlâ Ashâbına

Ol-bâbda emr ü irâde hazret-i men lehü'l-emrindir.

Ferîkâna ve Evlâ Ûlâyla Rûm-İli Pâyesine

Ol-bâbda emr ü irâde efendim hazretlerinindir.

Haremeyn Pâyesine, Evlâ Sânîsine, Livâya, Mîr-i Mîrâna

Ol-bâbda irâde efendimindir.

Bilâd-ı Hamseye, Mîralaya, Mütemâyize

Efendim.

Ashâb-ı rütbeden olmayan zevâta yazılacak mektûbât bir 'ibâre-i taltîfiyye ile hitâm-pezîr olmalıdır.

[22] İmzâ üstüne, âtîdeki 'ibâreler kâbilinden bir şey yazmak dahi 'âdetdir:

'Atebe-i 'Ulyâya olan ma'rûzatda:

'Abd-ı Ahkarları

Bende-i Asdakları

Kulları.

Sadârete, Vüzerâ ve Küberâya

Çâker-i Kemîneleri.

Ahbâba

Muhlis-i Bî-Riyâları

Kardaşınız

Vâlideniz

Birâderiniz

Oğlunuz

Kerîmeniz

Şâkirdiniz

Bende.

***

[23] **İYİ YAZMAK**

İyi yazmak içün iyi düşünmek lâzımdır. Bir şey kaleme alınacağı vakit üç şey'e dikkat etmelidir:

1- Merâmı ifâde içün mümkün mertebe az kelime isti'mâl etmek.
2- Efkârın eczâ-yı muhtelifesini sûret-i münâsibde tertîb eylemek.
3- İfâdeye zînet verecek elfâzı bulmak.

Bir de 'avâma mahsûs efkâr ve mübtezel ta'bîrât isti'mâlinden ictinâb edilmelidir.

***

MUHARRERÂT

Muharrerât o kadar mütenevvi'dir ki ta'dâd kâbil değildir. Bu mecmû'ada kesîrü'l-isti'mâl olanları bulundurulacakdır.

'Atebe-i 'Ulyâya[143]

Nîce nîce terakkiyât ve kemâlât-ı İslâmiye'nin masdarı olmakla fahrü'l-a'sâr olan on dördüncü 'asr-ı Hicrînin mütemmim 'aşr-ı evveli bulunan sene-i cedîdenin zât-ı

[143] 'Atebe-i 'Ulyâ, pâdişâh katı demektir. Bu dilekçe padişahlığa yazılmıştır.

şevket-simât cenâb-ı hilâfet-penâhîleri hakkında muvaffakiyyât-ı ‘uzmâyı ihtivâ ile miskiyyü'l-hitâm olması ed'iye-i mefrûzasını bugün 'umûm asdıkâ-yı bendegân-ı [24] Hümâyûnlarıyla berâber tekrâr 'ale't-tekrâr ref'-i icâbetgâh-ı kirdgâr eylemiş olduğumu 'arz ü te'mîn-i 'ubûdiyyet ederim. Emr ü fermân ve lütf-i ihsân şevketlü kudretlü 'azametü pâdişâhımız ve velî-ni'met-i bî-minnetimiz efendimiz hazretlerinindir.

'Arz-ı hâl

(Ma'ârif Nazâret-i Celîlesine)

Devletlü Efendim Hazretleri

Çâker-i kemîneleri rüşdiye derecesinde olan (...) mektebinden şahâdet-nâme istihsâline muvaffak olmuş ve ikmâl-i tahsîl eylemek üzere zîr-i himâye-i feyz-vâye-i pâdişâhîde bulunan Mekteb-i Mülkiyeye girmek arzûsunda isem de bî-kes ve külliyen tehî-dest bulunmuş olduğumdan lutfen mekteb-i mezkûre leylî olarak meccânen kabûl olunmaklığıma müsâ'ade-i 'inâyet-'âde-i nazâret-penâhîlerinin bî-dirîğ buyurulmasını istirhâm eylerim. Emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Dîger

....

Etfâle bir hidmet-i nâçîzâne olmak üzere edebî ve hikemî ba'zı makâlâtı hâvî (...) 'unvânıyla tertîb eylediğim mecmû'anın tab' ve neşrine müsâ'ade-i celîle-i cenâb-ı nazâret-penâhîleri sezâ-vâr buyurulmak bâbında ....

Dîger

Galata'da bulunan Zokor ve İnas Rûm mekteblerinin tesviye-i ihtiyâcâtına medâr [25] olmak üzere her sene olduğu gibi bu sene dahi sâye-i mekârim-vâye-i hazret-i pâdişâhîde bir balo tertîb olunarak Beyoğlu'nda Tepebaşı Belediye Bâğçesi Tiyatrosu'nda karnavalın son cumartesi günü akşamı icrâsı mukarrer olduğundan ruhsat-ı lâzımanın i'tâsı husûsuna müsâ'ade-i 'inâyet-'âde-i cenâb-ı nazâret-penâhîleri sezâ-vâr buyurulmak bâbında .

Dîger

...

Beyoğlu'nda Rûm fukarâ-yı inâsına mahsûs mektebin tesviye-i ihtiyâcâtına medâr olmak üzere her sene olduğu gibi bu sene dahi tâlebâtın el işlerinden 'ibâret olarak bir piyanko tertîb ve mektebin derûnunda keşîde olunacağından kâfiyyü's-sâbık tab' olunan dört bin 'aded beşer ğurûşluk biletin tasdîkine müsâ'ade-i 'inâyet-'âde-i cenâb-ı Nazâret-penâhîleri sezâ-vâr buyurulmak bâbında .

Dîger

...

Mekteb-i 'âcizî me'zûnlarından olub ekmâl-i tahsîl zımnında bu kerre Fransa'ya 'azîmet edecek olan (...) Efendi'nin şahâdet-nâmesi emsâli vechle tasdîk olunmak üzere merbûten takdîm kılınmış olmağla icrâ-yı icâbına müsâ'ade-i .....

***

Mektûb

Efendimiz.

İtâ'atini bir vazîfe-i mukaddese 'addetdiğim irâde-i 'ulyâları mûcibince nazma [26] tahvîl olunan terceme-i tahrîrânelerini manzûme-i ahkarânemle berâber huzûr-ı ma'âlî-i nüşûr-ı edîbânelerine takdîme ictisâr ederim.

Şi'r nokta-i nazarında hiçbir değeri olmayan bu manzûme, nâzımı 'indinde pek büyük bir ehemmiyet ve kıymeti hâ'izdir. Çünki yâdigâr-ı iltifâtınızdır! Hayât-ı şâ'irânemin bir yevm-i mes'ûdunu muhtır olan bu manzûmeyi dâ'imâ bâ-kemâl-i ta'zîm ve tekrîm hem kırâ'at hem de mazhar-ı iltifâtınız olan savt-ı hazînimle tağannî edeceğim. Zarûret-i vezinden dolayı metnin ba'zı yerlerini tevsî'e mecbûriyet hâsıl oldu.

Şâyed bunlar nezd-i 'âlî-i dakâyık-şinâsîlerinde rehn-i cevâz olamaz ise bir kerre dahâ tashîhe çalışırım. Her hâlde fermân efendimizindir.

Dîger

Muhibb-i 'Azîzim Efendim.

Hiçbir değeri olmadığı hâlde âsâr-ı 'âcizânemden birkaç makâleyi Macar lisânına terceme ve neşr buyurduğunuzu mübeşşir mektûb-ı 'âlînizi bâ-kemâl-i meserret kırâ'at eyledim.

Bunların münderic olduğu gazete dahi vâsıl-ı dest-i şükrân oldu. Hakk-ı senâverîde ibzâl buyurulan iltifât ve taltîfâtın teşekküründen 'âcizim. Terceme-i 'ulyâları (...) Efendi'ye dahi irâ'e olunarak birlikde ezkâr-ı cemîleleri tekrâr kılınmışdır. Evvelce göndermiş olduğunuz kitâb bir yâdigâr-ı kıymet-dâr olmak üzere kitâb-hâne-i 'âcizânemde hıfz olunmuşdur. Bâkî teveccühât-ı vâlâlarının bekâsı mütemennâdır 'azîzim...

[27] Mü'ellife Bir Mektûb

...

Âsâr-ı mu'tebere-i âliyelerinden olan (Neyyir)[144] nam romanın 'Arabca dahi mütâla'asıyla istifâde olunmak üzere min-gayri haddin tercemesine teşebbüs olunmuş ise de tab'ından evvel müsâ'ade-i kerîmânelerini niyâzen ve emr-i 'âlî-i edîbânelerine intizâr eylerim. Bâkî Neyyir teveccühât-ı sâmiyelerinin fark-ı çâkerânemde lem'a-nisâr olması temennâsıdır ol-bâbda.

Fî 18 Eylül sene: 306

Beyrût Vilâyeti Evrâk Kalemi Müdîr Mu'âvini

Mehmed Süreyyâ

Cevâb-nâme

...

Âsâr-ı 'âcizânemden (Neyyir)i lisân-ı 'Arabî'ye terceme içün istifsâr-ı mütâla'a-i kemterânemi mütezammin mektûb-ı 'âlî-i nâzikâneleri hâme-pîrâ-yı tevkîr oldu.

Mü'ellifince bile tekrâr gözden geçirilmeğe değeri olmayan o eser-i nâçîzi böyle bir şeref-i 'azîme nâ'il buyuracağınızdan dolayı 'arz-ı teşekkürâta müsâra'at eder ve terceme-i edîbânelerinin tab'ında bir nüshasının taraf-ı 'âcizîye irsâlini ricâ eylerim.

***

[144] Müellifin 1890 yılında neşredilmiş romanı.

[28] Mektûb[145]

(Neyyir) , envâr-ı zekâ-yı tahrîrânelerinden müstenîr olmuş olduğu hâlde 'uyûn-ı iftihârımı tenvîr eyledi. Bu bâbda îfâ-yı teşekkürden 'aczimi i'tirâf ederim.

Ahîren te'lîf ve neşr eylediğim (Ressâm)[146] 'unvânlı roman dahi mahzâ şeref-i dest-bûsîye nâ'il olmak üzere takdîm kılındı. 'Atf-ı lehâza tenezzül buyurulur ise mülâhazât-ı nekkâdânelerinin lütfen iş'ârını ricâ ederim efendimiz.

Tebrîk-nâme

'İzzetlü Birâderim Efendim.

Hakk-ı 'âlîlerindeki tevcîh-i vecîh ahîr-i bâ'is-i sürûr-ı vefîr olarak dahâ nice nice rütbe-i 'âliyyeye nâ'iliyyetleri du'âsı kemâl-i ihlâs ile ref'-i bârgâh-ı kibriyyâ-penâh kılınmış olduğunun beyânı istibkâ-yı teveccüh-i sâmîlerine ni'mü'z-zerî'a ittihâz kılındı. Lütf ü irâde birâderim efendimindir.

Sırrî Paşa[147] Hazretleri'nin Mü'ellife Bir Mektûbu

Cevâb-nâme-i 'âcizânemdir.

---

[145] Metinde başlıksız olan bu mektup, içindekiler bölümündeki liste baz alınarak tarafımızca başlıklandırıldı.

[146] Müellifin 1891 yılında yayımlanmış romanıdır.

[147] Sırrı Paşa, 1844-1895 yılları arasında yaşamış devlet adamı, edip ve şairdir. "*Sırrî* mahlasıyla yazdığı şiirleri dolayısıyla dönemindeki edipler tarafından başarılı bir şair, rik'a hattında kullandığı üslûp sebebiyle iyi bir hattat olarak nitelendirilmiştir." Bkz. Cemal Kurnaz, "Sırrı Paşa", **TDV İslam Ansiklopedisi,** Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2009, c. 37, s. 127-129.

"Tezkîr-i Mâzî" risâlesi ki öteden beri meftûn u hayrânı olduğum kudret-i fevka'l-'âde-i edebiyenizin bir bürhân-ı cedîd-i zî-hayâtıdır. Bendenizin de reye'ân-ı şebâbımı yâda ve o eyyâm-ı mes'ûdenin sür'at-i güzerânından dolayı gönlümü feryâda getirdi. Tarz-ı edebimizce büyük büyük terakkiyâta sebeb [29] olan dehât-ı üdebâmızın ser-efrâzânından ma'dûdiyetinizi her müşkil-pesend-i edebe teslîm etdiren o şerefli, iktidârlı kaleminize karşı ser-fürû-bürde-i hayret olarak 'arz-ı ta'zîmâta şitâb eylerim.

El-bâkî Hüve'l-lâh ve'l-emru liveliyyih.

Fî 7 Mayıs, sene: 302

Sırrî

Cevâb-nâme

...

Tebrîk-nâme-i kirâmîleri 'uyûn-ârâ-yı ibtihâc oldu.

'Ani'l-gıyâb sümüvv-ı ahlâk-ı necîbânelerinin meftûnı olan hakîrinizi bu sûretle taltîf ü tatyîbe tenezzül buyurulması mûcib-i şükrân-ı 'azîmdir.

Bu teşekkürün tahrîren îfâsı kâbil olamayacağından bunu –va'd-i 'âlîleri vechile- karîben Dersa'âdet'i teşrîflerinde mülâkât-ı vâlâları şerefine nâ'il olacağı hengâma bi't-ta'lîk şimdilik ihtirâmât-ı fâ'ikamın 'arzıyla iktifâ olundu. Her hâlde ...

Mütâla'ası İstifâdeyi Mûcib Olan Kitâbların Sûret-i İntihâbına Dâ'ir Bir Kız Tarafından Vukû' Bulan İltimâs Üzerine Volter'in Yazdığı Cevâb-nâmedir

Matmazel, hasta bir ihtiyârım. Ne derece muztarib bir hâlde bulunduğuma [30] irsâl buyurulan şeref-nâmenizin vaktiyle cevâbını yazmağa muktedir olamamaklığım

delîl-i kâfîdir. Re'yime mürâca'at ediyorsunuz hâlbuki bu husûsda zevk-i tab'ınıza meyl-i vicdânınıza teba'iyetden başka sizin içün bir şey iktizâ etmez. Yalnız müddet-i medîdeden beri 'umûmun şâbâş ve rağbete şâyân görülerek bihakkın iştihâr eden âsârı mütâla'a eylemenizi teveccüh ederim. Bu nev' âsârın mikdârı mahdûddur. Fakat insân okudukca ahlâka mugâyir birtakım küçük kitâbların mütâla'asından ziyâde müstefîd olur. Fezâ'il ve kemâlât-ı insâniye ile tezyîn-i zât etmiş olan muharrirlerin 'akılları ağrâz ve mefâsid gibi nekâyısla meşûb olduğundan hissiyât-ı fâzılânelerini selîs ve sarîha bir sûretde tasvîr ederler. Tertîb ve neşr edilmekde bulunan âsâr ise muğlak bir hâlde bulunduğu içün sehâba benziyor: Selâsetden 'ârî büsbütün erâcîf kâmilen 'akl ü tabî'ata mügâyir şeylerdir. Bu dürlü âsârın mütâla'asına rağbet insâna hasâr-ı felâketden başka bir fâ'ide bahş etmez. Matmazel bu kitâblardan da tab'ınıza muvâfık olanlarını kabûl ve intihâb edebilirsiniz, fakat kizb ü irtiyâb– velev ki cüz'î olsun pek büyük bir 'ayb ve noksân sayılır.

İtalyalılar Tas'dan Ariyus'dan sonra çığırlarını tebdîl etdiler ve dahâ güzel ve ma'kûl bir çığır açdılar. Fransızlar da bu hâldedir. Bakınız Madam dö Sevinye ile sâ'ir muharrirelerimiz ne kadar tabî'î bir sûretde tasvîr-i efkâr ediyorlar. Fezâ'il-i ahlâk ü kemâlât ile müştehir olan Fenelon'un Rasin'in Bosö'e'nin Despereto'nun ne kadar latîf kelimât isti'mâl eylediklerini görüp anlayacaksınız. Herkes selîs ve latîf bir tarzda yazılan âsârı mütâla'a ederek o sûretle tashîh-i lisân etmeğe çalışıyor. Herkes lisânını gulüvvden [31] ve iglâfdan muhâfaza ile tasavvurâtını sâde ve nâzikâne bir şîve ile tasvîr etmeğe alışdırıyor. Bu esâs üzerine mütâla'ât ile iştigâl eylemek tederrüs ve tahsîl gibi külfetden ma'dûd bir şey de değildir: Bu misillü âsâr-ı latîfenin hîn-i mütâla'asında insân hîç bir müşkile tesâdüf etmez herkes zevk-i tab'ına sâhib olmuş olur. Matmazel tafsîlât-ı mebsûta ve mütâla'ât-ı ma'rûza o emrinizi îfâz mecbûriyetinden bulunduğu cihetle 'afvınızı ricâ ederim.

Selanik, 4 Ağustos, sene: 308

Reşîd 'İrfân.

Mü'ellife Bir Mektûb

Ne kadar mahcûb olduğumu tasvîr hakîkaten mümkünsüzdür.

Latîf, rûh-perver kerem-nâmenize cevâb yazmak husûsunda bu derece te'ehhür gösterdiğim içün ben kendimi 'afv edemediğim hâlde garîbdir ki sizden 'avf temennîsine cesâret alıyorum. Çünki nezâket-i 'ulüv-cenâb, rikkat-i hass**,** nezâhet-i efkâr, safvet-i vicdân gibi hasâ'il-i mahsûsa-i edîbânelerinin derece-i 'ulviyyetini takdîr edenlerdenim.

Vecd-âver üslûbunuzun cilve-gâhı bir varak-pâre 'afv olunduğumu tebşîr eylerse beni ihyâ derecesinde müstağrak-ı envâr-ı meserret eder.

Mektûbunuz zâten bir şi'r idi. İçinden çıkan manzûm eş'âr ise ter ü tâze yeşil yapraklar arasından tezâhür eden ezhâr-ı letâfet-nisârı andırdı. Küçük fakat ma'nâsı pek büyük şi'rleriniz içün benden mütâla'a soruyorsunuz: Birçok def'alar mütâla'a etdiğim hâlde her okuyuşumda derîn derîn düşünmekden kendimi alamadığımı söylersem fikrimi anlatmış olurum zannederim.

[32] Eski muhâberâtımızın tecdîdine rağbet buyurulursa pek memnûn ve müteşekkir olur, ba'demâ cevâb takdîminde vakt geçirmeyeceğimi va'd eylerim.

Russo Efendi ile ara sıra görüşüyoruz. Bi'l-hâssa 'arz-ı ihlâs eder. Bâkî muhâlasat!

Mektûbî Kalemi Ser-halîfesi

Fazıl Necîb

Cevâb-nâme

'Azîzim Reşîd

Bu kere çıkartmış olduğun resimlerden bir kıt'asını tarafıma gönderdiğin pek ziyâde bâ'is-i memnûniyyet oldu doğrusu ya, meserretler ile doldu.

Hâlisâne teşekkürler ederim. Tasvîrin benim içün bir yâdigâr-ı kıymet-dârdır.

Resmin arkasına yazdığın kelimeler pek dil-nüvâzânedir.

Resmini aldırır iken almış olduğun vaz'iyet hakîkaten güzeldir. Fakat şâ'irâne olduğundan ziyâde ciddîdir. Seni resmindeki vaz'iyetde hîç görmemiş olduğum içün birden bire kimin tasvîri olduğunu kesdiremedim. O ne mütefekkirâne hâl! O ne şâ'irâne nazar!

Zihni şi'rin lezâ'iziyle meşhûn olan bir şâ'ir bu kadar bir hâl gösterebilir.

Resmini aldırdığın gün mutlakâ İ'sâ Beg'in ez-hâric-i mu'tâd galeyânlı bir günü imiş. Resmin ilk nazarda bunu gösteriyor.

Resmini seve seve bir dahâ temâşâ etdikden sonra Tasvîr mecmû'asına vaz' eylemek üzere yerimden hareket etdim. Lakin yine temâşâdan kendimi alamadım.

[33] İnsân her vakt görüşmek istediği bir şahsın resmine böyle birdenbire ve ümîd etmediği hâlde nâ'il oluverirse ne kadar memnûn oluyor. Bakdıkca bakıyor. Garîb bir hiss-i hasbihâl-cûyâne kalbinde uyanıyor.

Meğerse nazar-ı rûhî ol bâvil? tahrîk edecek hissiyâtın bir menba'ı, gözlerde iki medhalî imiş.

Hüsn ve kabh denilen sıfatları tefrîk eden vâsıta nazar, sıfatından birisini tercîh, dîgerini redd eden yine nazardır.

Nezdimizde makbûl olan bir şey'i nazarımız cüstücû etdiği içün ba'îdde bulunanlar birbirlerini resimleriyle memnûn etmeğe mecbûr oluyorlar. Nazarımızın bu ihtiyâcı fotoğrafın ihtirâ'ını mûcib olmuş.

Resmini mecmû'aya koyarken şöyle bir rubâ'î zihne tebâdür etdi. Derhâl resmin arkasına yazıyordum. Şuraya yazayım da gör. Bakalım beğenir misin.

(mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'lün)

Tasvîrin ile fikrimi tehyîc etdin

Mecmû'a-i Tasvîr'imi tetvîc etdin

Bir sûrete aldanmamak ister iken sen

Bir lütf ile ol sûreti tervîc etdin

Bâkî lütf u uhuvvet.

Rızâ

[34] 'Atebe-i 'Ulyâ-yı Cenâb-ı Pâdişâhîye:

Cenâb-ı Erhamü'r-Râhimîn pâdişâh-ı 'aceze-perver ve şehinşâh-ı şefkat-güster efendimiz hazretlerini bâ-kemâl-i sıhhat ü 'âfiyet taht-ı 'âlî-baht-ı 'Osmânî'de ebed-mekîn buyursun, âmin.

Sâye-i kerem-vâye-i hazret-i pâdişâhîlerinde her dürlü teshîlât ve teşvîkâta mazhariyetle mübâhî bulunan ve müntehâ-yı maksadı 'aceze ve fukarâya mü'âvenetden 'ibâret olan komisyon-ı 'âcizânemizin yigirmi beşinci sene-i devriyesi olmak mülâbesesiyle (...) gecesi filân yerde her-bâr mevâzı'ı olduğumız du'â-yı mefrûzü'l-edâ-yı cenâb-ı tâc-dârîlerini 'umûmen tekrâr edeceğimizi 'arz eyler ve bîçâregân hakkında râygân buyurulan bu nice eltâf ü 'inâyât-ı pâdişâhânelerinin cümle-i bedî'asından olan Dârü'l-'aceze'ye min-gayr-ı hadd (...) ğuruş i'âne takdîmiyle kesb-i fahr ederiz. Ol-bâbda ve kâtibe-i ahvâlde emr ü ferman ...

Bir Me'mûriyet Talebini Muttazaman Bir Nazârete:

Çâkerleri filân yerde tevellüd ederek saltanat-ı seniyenin hayır-hâhânından olan 'â'ile-i bende-gânem misillü küçükden beri nuhbe-i âmâl-i çâkerânem devlet-i 'âliyeye ibrâz-ı mü'essir-i sadâkatden 'ibâret bulunmuş [35] ve bunun âsâr-ı fi'liyesi (...) devletinin hidmetinde bulunduğum otuz sene zarfında ve husûsen (...) konsolosluğunda müstahdem olduğum zamân gösterüb 'Osmânî ve Mecîdî nişân-ı 'âli-şânlarıyla taltîf buyurulmuş olduğumdan bu bâbda îzâhâta lüzûm göremem. Mu'ahharen devlet-i metbû'am tarafından (...) konsolosluğuna ta'yîn olunmuş isem de asıl vatan-ı 'azîzim olan memâlik-i şâhânenin iştiyâk-ı tahammül-sûzı mahall-i mezkûrede t'ul-ı müddet kalmaklığıma müsâ'id olmadığından bi'l-isti'fâ pâ-yi taht-ı saltanat-ı seniyyeye 'avdet olunmuşdur. Hâlen ve istikbâlen ârzû-yı 'âcizânem memâlik-i şâhânede imrâr-ı 'ömr etmekden 'ibâret olmasına ve sadâkat-i bende-gâne Bâb-ı 'Âlîce musaddak bulunmasına binâ'en nezd-i mükârim-vefd-i nazâret-penâhîlerinde rehîn-i tensîb olduğu hâlde bir hidmetle mübâhî buyurulmaklığımı istid'â eylerim. Emr ü fermân ....

Teşekkür

Mevlâ-yı müte'âl zât-ı şevket-semât cenâb-ı tâc-dârîlerini bâ-kemâl-i şân ü iclâl dünyâlar durdukca serîr-i saltanatda dâ'im buyursun. Âmîn. Mihr-i 'inâyet-i şâhânelerinin eş'ası cihâna feyz-bahş olduğu gibi geçende bi'l-tersîm min gayr-i hadd 'Atebe-i felek-mertebe hazret-i pâdişâhîlerine takdîme mütecâsir olduğum âyîneye dahi in'ikâs ederek sîne-i sadâkat-defîne-i ahkarânemin bir kıt'a madalya ile tezyînine irâde-i mekârim-i şehinşâhîleri şeref-rîz-i [36] sünûh ü sudûr buyurulmuş olduğundan teşekkürât-ı 'abîdânemi beyâna ve asdikâ-yı şâhânelerinden olan 'â'ilemiz hakkında öteden berü ibzâl buyurulan eltâf-ı hümâyûn-ı mülûkânelerinin bu zamîme-i fâ'ikasını her bâr muvâzıbı olduğumuz da'vât-ı mefrûza-i velî'n-na'mîlerini tekrâr ederek telakkî eylemiş bulunduğumuzu 'arza ictisâr eylerim. Her hâlde emr ü fermân.

Bir Ecnebî Tarafından Tebrîk

Umum-ı İslâmiye'nin a'lâ-yı şânına ve milel-i Hristiyâniye'nin asâyîş ü istirâhatine medâr olan zât-ı şâhânelerinin zamân-ı saltanatına mütesâdif a'yâd-ı cihâna şâmil olmak lâzım geldiğinden bugün bütün 'âlemiyân içün bayrâmdır. 'Abd-ı ahkarları misillü asdikâ-yı bendegân-ı hilâfet-penâhîlerinin bugün a'z-ı temenniyâtı ise devr-i şâhânelerinin böyle binlerce 'ıyd-i sa'îdi iştimâl etmesinden 'ibâret olmağla bâ-kemâl-i hulûs 'arz-ı tebrîkâta ictisâr kılındı. Emr ü fermân ....

Dîger

Sulh ü âsâyiş-i 'umûmînin muhâfız-ı a'zamı olan zât-ı şevket-semât hazret-i pâdişâhîleri hakkında sene-i cedîde-i hicriyenin envâ'-ı ikbâl ü iclâli iştimâl etmesi du'â-yı vâcibü'l-edâsını îsâl-i bâr-gâh-ı müte'âl eylemiş olduğumun beyânıyla min gayr-i hadd 'arz-ı tebrîkâta ictisâr kılındı. Emr ü fermân ....

[37] Mektûb

Fazlı, necîbliği müsellem-i 'âlem olan birâderimiz!

Haylî zamândan beri inkıtâ'ı bâ'is-i te'essüf olan muhâberemizin tecdîdine bu def'a bir vesîle zuhûr etmişdir.

O da pek ziyâde sevdiğim hâmil-i rakîme (...) Efendi'nin Selanik'e 'azîmetidir. Mûmâ-ileyh dirâyet ve hüsn-i ahlâk ile muttasıf bir zât olmağla mülâkâtından memnûn olacağınızda şübhe yokdur.

Hasbe'l-me'mûriyye orada ikâmeti imtidâd edeceğinden lâzım gelenlere tavsiyesi husûsunda bezl-i himmet buyurmanızı ricâ ederim.

Neşr-i âsâr husûsunda niçün tenbellik ediyorsunuz. Derdest-i neşr bir eseriniz yok mu? Varsa neye dâ'irdir? Bildiriniz. Benim (...) 'unvânlı bir mecmû'a-i eş'ârım tab' olunmak üzeredir. Muhteviyâtından numûne olarak size iki pârça gönderiyorum. Bunlar hakkındaki mütâla'anızı yazarsınız değil mi?

Bâkî mektûbunuza intizâr!

Mektûb

Reşâdet-me'âb Efendimiz

Tahrîrât-ı tekdîr-âmîz-i reşâdet-penâhîleri vâsıl-ı dest-i ta'zîm oldu.

[38] Mektûb

Ma'rûz-ı Bendeleridir.

Takdîm-i 'arîza husûsundaki kusûrumu i'tirâfa mecbûrum lakin kesret-i meşgûliyyet hasebiyle ma'zûrum. (.....) hakkındaki irâde-i 'aliyyelerini infâza müsâra'at eyledim ancak husûl-ı matlab-ı vilâyetin inhâsına 'arz-ı ihtiyâc etdi. Vâlî Paşa hazretlerine bi'l-mürâca'a öyle bir inhâ alınabildiği hâlde mazrûfen taraf-ı 'âcizâneme gönderilürse tervîcî esbâbının istihsâli zımnında elden gelen mesâ'înin bezl edileceğini te'mîne hâcet göremem her hâlde.

Mektûb

Efendimiz

(.....) hakkında vilâyetden nazârete tahrîrât tastîr olunduğu izbâr buyurulmuş ise de bugüne kadar icrâ edilen taharriyyât netîcesinde o târîh ve numarada öyle bir iş'âr vukû' bulmadığı tebeyyün eylemişdir. Tahrîrât-ı mezbûrenin Edirne'ce taharrîsi ve şâyed bulunamaz ise te'kîd etdirilmesi [39] lâzım gelür. Te'kîd-nâme mazrûfen taraf-ı 'âcizâneme irsâl buyurulur ise ziyâ'dan vakâyesi te'mîn edilmiş olur.

Mektûb

Refîk-i Meslekim Efendim

Fî 21 Kânûn-ı sânî, sene: 301 târîhiyle ihsân buyurduğunuz mektûbda neşrine ibtidâ buyurulan risâle-i mevkûteye âsâr-ı 'âcizânemi dahi kabûl edeceğinizi yazıyorsunuz. Bu hidmeti ma'a'l-memnûniyye îfâ ederim eğer yazdığım şeyleri tebyîze kudretim olsaydı. Müsvedde hâlinde eser göndermek ise göndermemekle birdir zîrâ ki yazım okunmaz. Bununla berâber mümkün olursa bu hafta size bir manzûme yollarım.

Fakat bizce dahâ makbûle geçecek bir mektûb sûretidir. Laf edeceğim fakîr o mektûbu hayretle telakkî etdim. Bunu bütün edebî risâlelerimiz, gazetelerimiz neşr etseler becâdır. Bu mektûbun, ki benim nazarımda bir büyük kitâbdır, Mü'ellifi bir genc İngiliz şâ'iridir ki İskoçya'dan asla hârice getmediği hâlde Türkçeyi şu gördiğünüz derecede tahsîl etmiş. Düşününüz: Hâcesiz! Arkadaşsız! İskoçya'da! Tahsîl etmiş! Üdebâsını okumuş anlamış! Bu bir hârikadır. Mektûblarını müte'addid vâsıtalarla neşr etdiriniz. Bir risâleden üç nüsha göndermişsiniz. Teşekkür ederim...

Birâderin

H.

[40] Tezkere

Birâder

Birkaç günden beri şehrimizde i'tidâl-i havâ derece-i kemâlde olduğu gibi Rûmî martın ibtidâsına müsâdif olan dünki cum'a günü nev-bahâr içinde emsâli pek de mebzûl olmayan eyyâm-ı latîfeden biri 'addolunsa revâ idi.

Feleğin bu müsâ'adesinden istifâde zımnında Kâğıd-hâne vâdîsi de erbâb-ı zevk ü safâ ile dolmuşdur. Husûsiyle (Kâğıd-hâne) vâdîsinde dünki tozdan eser olmaması hasebiyle züvvârın ne derecelerde memnûn olduğunu beyâna hâcet göremem.

Tezkere

...

Erbâb-ı kemâlâtdan hâmil-i rakîme Karliyodi Efendi her ne kadar zât-ı me'âlî-semât-ı asafânelerine öteden berü ihlâs ve 'ubûdiyyetle müftehir ise de bu def'a mülâkât-ı seniyeleriyle kesb-i mübâhât etmek arzûsunda olmağla mücerred hakkında teveccühât-ı mekârim-ayât-ı destûrîlerini isticlâb zımnında işbu 'arîza-i çâkerânem takdîmine mübâderet kılındı ol-bâbda.

Tavsiye-nâme

Kâtib-i husûsî-i devletleri (...) Beg'in infisâl eylediği Tercümân-ı Hakîkat [41] gazetesinde görülmüş olmağla hidmet-i mezkûre içün (...) Beg bendelerini tavsiye ederim. Mîr-i mûmâ-ileyh erbâb-ı ehliye vü iktidârdan olduğu misillü bir müddet selef-i ni'mü'l-halef-i âsafâneleri hidmet-i kitâbetinde de bulunarak ibrâz-ı âsâr-rü'yet ve sadâkatle hoşnûdî-i dâverânelerine muvaffak olacağını te'mîn eylerim her hâlde.

Mektûb

Ahvâl-i perîşânımı ta'rîf etmek içün yalnız bir aydan beri senin gibi sevgili bir muhibbime cevâb yazmağa muvaffak olamadım demek kâfîdir.

Siz de meşgûliyetinizin kesretinden dolayı muhâbereye vakit bulamadığınızı yazıyorsunuz.

İkimizin de bu bâbdaki 'adem-i muvaffakiyeti şâyân-ı te'essüfdür.

Manzûmelerime dâ'ir olan iltifâtınıza teşekkür ederim lakin iltifât kâfî değil. Müstefîd olmak içün tenkîd de isterim. İşte yeni manzûmelerimden birini dahâ takdîm ediyorum. Tenkîd ile müstefîd buyurulmaklığımı ricâ ederim.

Bâkî temennî-i mülâkât 'azîzim!

Tezkere

Beg Efendi

Şu tasdî'im küstâhlık ise de ızdırâb-ı vicdân sâ'ikasıyla vukû' bulduğu içün mazhar-ı 'afv olacağını ümîd ederim.

[42] Dün (...) 'de refîkim tarafından vâkı' olan tecâvüzât-ı lisâniyeye rızâ-yı 'âcizânem munzamm olmadığını te'mîn eylerim.

Müsellem olan fezâ'il ü hasâ'il-i 'âliyeleri bir ma'sûmı ithâma elbette cevâz vermez.

Ma'a-mâ-fîh refîkimin o hareketinden hâsıl olan te'sîr-i 'âcizlerince mücâzâtın hadd-i ekberîdir.

İmzâ

....

***

Mektûb

...

Dün yeni dostlarımız vâlidem ile beni Boğaziçi'ne götürdüler. Boğaziçi'ni görsen, sen de benim gibi hayrân olurdun. Boğaziçi'ne letâfet-bahş olan deryâ, kuş tüyü ile memlû ve yeşil atlasla örtülü yasdıklara yaslanmış çıplak bir kızı hâtıra getiriyor!

Küçük bir (meviş)? ile iki sâ'at kadar o deryâ-yı latîfin üstünde gezdikden sonra (Büyükdere) 'ye çıkdık. Biraz ârâm ve ta'âmdan sonra su bendlerinin temâşâsı arzu oldu.

Büyükdere'den çıkar çıkmaz gâyet güzel bir hıyâbâna girdik.

Fasl-ı hazânın o güzel günü, bir müteverrim kızın son tebessümü gibi hüzn ile karışık bir letâfeti câmi' idi.

[43] Çemenler sararmış, solmuş, çürümeğe başlamış idi. Arabamızın üstü açık olduğundan yapraklar üzerimize düşüyordu.

Yolda müsâdif olduğumız köylüler ve işler iken anlardan su gibi ter akan 'amele bize pek ma'nîdâr nazarlar ihâle ediyorlardı. Zavallılar bizi mes'ûd, kendilerini bed-baht zannediyorlardı!

Hıyâbân (Bâğçe Köyü) kurbundaki su kemerine kadar mümted oldu. Andan sonra başlayan ve çınâr ağaclarından teşekkül etmiş olan hıyâbân dahi Bağçe Köyü su bendine gidinceye kadar bize güneşin yüzünü göstermedi.

Rûm-ili sevâhilindeki insânları iskâ ve ihyâ eden bu bend, bir hatt-ı münhanî-şikânda ve kâmilen mermerden yapılmışdır. (Sultân Mahmûd) hazretlerinin bu yâdigâr-ı dil-nişîni hakîkaten şâyân-ı temâşâdır.

(Belgrad)a getmek içün tekrâr su kemerine 'avdet eder iken Bâğçe Köyü önünde ve yol üzerinde üç çocuk gördük. Oyuna o kadar dalmışlar idi ki arabanın gürültüsünü işidemediler. Eğer arabacı atları durdurmasa idi tekerleklerin altında kalacaklardı. Çocuklar, oyunlarını bozduğumuz içün bize kemâl-i hiddetle bakıyorlardı.

Arabacı atları sürmeğe davrandı. Ben durdurdum. Çünki çocukların hâli bana pek ziyâde te'sîr etmiş idi. Bunlardan en büyüğünün sırtında ince bir 'entarîden, ortancasının ayağında yırtık bir dondan başka şey yok [44] idi. Küçükleri olan kız ise tabî'atın verdiği cilde kanâ'at etmiş denilecek derecede göğsü bağrı açık idi!

Üç yaşında kadar tahmîn olunan bu kıza "Üşümüyor musun?" diye sordum. Gülerek "Hayır!" dedi. Hâlbuki bizim sırtımızda kalın fanilalar, paltolar var iken so'ukdan şikâyet ediyor idik! O zamân kat'iyyen hükm etdim "alışmak" insâna "tabî'at-ı sâniye" oluyor.

Çocuklara pâra vererek vedâ' etdik. Biraz dahâ gitdikden sonra Belgrad yoluna sapdık. Bu yolun da iki tarafını "tabî'at" gâyet güzel ve metnû' ağaclarla tezyîn etmiş.

Esnâ-yı râhda köylü bir delikanlıya râst geldik. Elinde hazân güneşinin za'îf harâretiyle dağlarda ovalarda açılan o soluk renkli çiçeklerden yapılmış bir demet vardı. Çîçeklerin manzarası hoşuma gitdi. Hemen arabayı durdurub delikanlıyı çağırdım. Dedim ki:

- Mösyö! O demeti bize satar mısınız?

- Hayır madam!

- Niçün?

- Hasta olan zevceme götürüyorum.

- Te'essüf ederim. ... Şâ'irâne bir intihâb! ... Hasta kadınlara münâsib bir hediye!

[45] Bunun üzerine delikanlı bizi selâmladı. Arabacı da atları koşdurmağa başladı. Yol, gitdikce güzelleşiyordu. Hele Belgrad'a beş on dakîkalık bir mesâfe kalınca letâfet o kadar artdı, meşeler o kadar güzel manzaralar 'arz etmeğe başladı ki yavâş yavâş hepimiz bir hayret-i sarfe içinde kaldık, yek-dîgerimize hissiyâtımızı beyân etmek istiyor idik, lakin diller bî-mecâl idi. Anın içün yalnız biribirimizin yüzüne bakarak gülüyor idik. Bu hâl Belgrad'a girinceye kadar devâm etdi.

Köyün içine girmedik, kenârında durduk. Bu köyceğizi, şitânın kahr ü şiddetinden muhâfaza etmek üzere, dağlar ormanlar kucaklamış olduğundan tâ kenârına gelinceye kadar görmek müyesser olamadı. Köyün çocukları bizi görür görmez istikbâle şitâb etdiler. Arabayı bir çınâr ağacının gölgesine çekdirdik. Çocuklar etrâfımızı ihâta etdiler ve bizi nazar-ı ta'accüble mu'âyeneye başladılar. Bu mu'âyene sahîhen pek 'acayib idi. Bedeviyetin, medeniyeti mu'âyenesi idi!

Belgrad'a yigirmi dakîka kadar uzak olan ve İstanbul cihetindeki ahâlîyi irvâ eden su bendini de görmeği arzu etdik. Fakat oraya kadar araba gidemediği içün yürümeğe mecbûr olduk.

On dakîka kadar gider gitmez su göründü, o kadar latîf bir sûretde ki bana yürümeği unutdurmuş! Bir ağaca dayanmış kalmışım. Birkaç dakîka o hâlde kaldıkdan sonra kendimi toplayarak yürümeğe başladım. [46] Şimdiye kadar böyle latîf bir (tablo) görmemiş idim. İki sâhildeki meşe ağacları yek-dîgerini selâmlar gibi suyun üzerine eğilmiş, fırçalarının vücûda getirdiği sâyelerle bütün 'âlemi hayrete düçâr eden ressâmları bile hayrân edecek bir sâye-i mütemevvic hâsıl etmiş idi.

Bende vardık. Bunu da Sultân (Ahmed-i Sâlis) hazretleri yapdırmış.

İnzâr-ı 'âdiye, Bağçe Köyü civârındaki bendi letâfetce bu bende tercîh etse gerekdir. Çünki Bâğçe Köyü civârındaki bend san'at, bu ise tabî'at tarafından tezyîn olunmuş.

Pek çok su olduğu içün bendin altındaki derenin içine indik, otuz kırk kadem yüksekliğindeki bendden aşağıya düşen suyun karşısında bir gülgen ağacının altına oturduk. Suyun sûret-i sukûtu seninle berâber eve gitdiğimiz gün temâşâ etdiğimiz şelâleyi ihtâr etdi. İşte o zamân gözlerimin yaşını zabt edemediğim içün kalkub derenin sâhil-i garbîsini ta'kîbe başladım. "Nereye gidiyorsun?" diye sordular. "Biraz gezeceğim." diyerek yolda devâm etdim. Biraz sonra vâlidem ile dostlarımız ve bize delâlet eden Belgradlı bir ihtiyâr bana yetişdi.

Ta'kîb etdiğimiz yol, bizi bir meydâna götürdü. Bu meydânın ortasında büyük bir havuz, havuzun etrâfında üç dâne yabânî kestâne ağacı [47] var idi. Delîlimiz olan ihtyâr bağırarak "Buna çifte havuz derler!" dedi. Beş on dakîka kadar da bu havuzun kenârında oturduk. Sonra ormanın içine girdik.

Orman derîn bir sükût içinde idi. Yaprakların düşmesinden hâsıl olan sadâ-yı hazîn, gencliğine doymazdan evvel ölüm döşeğine düşen bir nev-civânın "Âh!" kelimesini tekrâr eden nefes-i vâpesînine benziyordu.

Meşe ağaclarının altında gezer iken güzel bir kuş gördüm, yaprakları düşmüş bir dal üstünde hazîn hazîn ötüyordu. Ben durdum. Dinlemeğe başladım. Dostlarımızdan biri gülerek dedi ki:

- Kuş dilinden anlar mısınız?
- Biraz!
- Öyle ise şu kuşun ne dediğini bize de söyler iseniz memnûn oluruz.
- Bu kuş diyor ki: Elvedâ', ey sâyesinde tatlı tatlı uyuduğum yapraklar! Elvedâ', ey latîf günler! 'Acabâ, gelecek sene de 'avdetinizi görebilecek miyim?

Elvedâ', mini mini yuvacığımı hâmil olan dalcığım! 'Acabâ gelecek sene de, yapraklarla çiçeklerle tezyîn etdiğin zamân senin üstünde nağme-sâz olacak mıyım? Yoksa yalnız yavrucaklarım gelüb helâk olduğumu mu ihbâr edeceklerdir? ... Şâyed böyle olursa ricâ ederim ki yavrucaklarımı da yapraklarının arasına saklayub düşmanlarına gösterme! ...

[48] O aralık kuş uçdu, gitdi. Ben de susdum. Köye 'avdet ederken, geldiğimiz cihetin manzarasını temâşâ etmek içün suyun sâhil-i garbîsini ta'kîb etdik. ...

Tezkere

Muharrir Efendi

Sa'âdetlü 'Abdülhak Hâmid Beg Efendi hazretlerinin kâri'lere hitâben Londra'dan irsâl buyurdukları mektûb dünki nüshanızda müsâdif-i nazar oldu. Bunun birinci cümlesine dâ'ir serd etdiğiniz mütâla'a, ol-bâbda başka bir şey demekliğime hâcet bırakmamışdır.

Hâmid Beg Efendi hazretlerinin esâs-ı bahse müte'allik olmak üzere "Tezkerede Sergüzeşt'in elli dört sahîfe lüzûmsuz gösteriliyor sonra birkaç da misâl getiriliyor. Lüzûmsuz mu? Keyfe ittibâ' ile beyân-ı mütâla'aya müsâğ var ise ben de derim ki Sergüzeşt'de lüzûmsuz bir kelime bile göremedim." buyuruyorlar. Hâmid Beg Efendi hazretlerinin 'afv-ı âlîlerine mağrûren beyâna cesâret ederim ki kendileri yâ henüz "Sergüzeşt"i okumamışlar, yâhûd Sezâ'î Beg Efendi'nin ilticâsı üzerine bu cümleyi yazmağa mecbûr olmuşlardır. Eğer okumuş ve o cümleyi tahrîr buyuracakları sırada vicdânlarına mürâca'at etmiş olsa idiler şübhe yok ki "Mustafâ Reşîd'in hakkı vardır. Altıncı bâba kadar yazılan elli dört sahîfenin hikâyeye hîç ta'alluku olmadığı içün lüzûmsuzluğunu inkâr kâbil değildir. Hele "sokakda bir köpek uyuyor, komşunun dâmında bir iki kedi dolaşıyordu." gibi tafsîlât 'abesdir." derler idi.

[49] "Evden çıkdılar. Çocuk sokakda gider iken" denildiği hâlde bu 'ibârenin ortasına bir de (yürüyorlardı) 'ibâresi zâ'id değil mi? Şimdi bu zâ'id sözün bir sahîfe içinde beş altı def'a ya'nî hemân her cümlenin ibtidâ ve intihâsında tekerrürü hangi sâhib-i zevk-i selîmin hoşuna gider. İnsân bu sahîfeye bakdıkca "Bir mu'azzeb-i müretteb beş altı dâne yürüyorlardı dizüb bir sahîfenin ötesine berisine sıkışdırmış!" diyeceği geliyor.

(135)inci sahîfeden başlayan "Yağıyor! Yağıyor! Lâ-înkıtâ' yağmur yağıyordu." tekerrürlerinin de hoşa getmediğini ve (6)ıncı bâbın ibtidâsındaki muhâvere kimler arasında cereyân etdiği anlaşılamamakda olduğunu beyân eylemiş idim.

Bunlara dâ'ir bir şey dimediklerine nazaren Hâmid Beg Efendi hazretlerinin hîç olmazsa bu noktalarda hükme kâ'il oldukları anlaşılur.

Hâmid Beg Efendi hazretlerinin "Sergüzeşt içün intihâb olunan vak'aya gelince o da gâyet mühim, gâyet 'ibret-âmîzdir." diye verdikleri hükm dahi vicdânî değildir. Çünki vak'ada şâyân-ı ehemmiyet ü 'ibret hîçbir şey bulunmadığı Sezâ'î Beg Efendi'ye yazdığım tezkerede isbât olunmuşdur.

Tezkere

Efendimiz

Zât-ı seniyyelerine 'arz-ı ihtirâmât içün bir vâsıtaya tesâdüfümden dolayı cidden mesrûrum.

[50] Bir mâdde hakkında eltâf-ı 'âliyelerini istirhâm etmek üzere birkaç dakîka huzûr-ı 'âlîlerine kabûlüme müsâ'ade-i kerem-kârîlerini istid'â eylerim.

Huzûrunuzda güzâr edecek dakîkalar, 'ömrümün en mes'ûd zamânı olacağını te'mîn eylerim efendim.

Tezkere

'İzzetlü (...) Beg Efendi'ye

(...) Sancağı mekteb-i i'dâdîsi mu'allimliğine (...) Efendi-zâde (...) Efendi'nin ta'yîni husûsuna müsâ'ade-i celîle-i cenâb-ı nazâret-penâhînin şâyân buyurulması

istirhâmına dâ'ir yazılan 'arîza-i 'âcizi (...) vâsıtasıyla taraf-ı âlîlerine irsâl idilmişdir. Bunun devletlü Nâzır Paşa hazretlerine takdîmiyle berâber tervîcine himmet ve delâlet buyurulması mercûdur. Ol-bâbda irâde efendimindir.

Mektûb

Üstâd-ı Meslekim Efendim

1 Şubat sene 301 târîhli kerem-nâmenizi aldım efendimiz gibi bir edîb-i mu'ciz-beyânın refîk-i meslekim yolunda bir hitâbına mazhariyet benim içün ne büyük medâr-ı mefharetdir. Risâle-i 'âcizâneme âsârınızın kabûl olunacağını değil risâle anlarla teşerrüf etmek ricâsında bulunduğunu yazmışıdım. Şimdi de ricâsının kabûl edilmesinden dolayı şükrânını 'arz ediyorum.

[51] Göndermiş olduğunız eser şâyân-ı takdîrdir. Üdebâmızı tedkîk etmiş içlerinden en müntehabları olan Nedîm ile Fuzûlî'yi beğenmiş! Ne güzel tedkîk! Ne hüsn-i tabî'at! Risâle-i 'âcizînin sekizinci nüshasında tab' etdim. Âsâr-ı edîbânenizi hakkıyla tenkîd edebilmek bendeniz içün o kadar müşkildir ki medhine bile hakkıyla muvaffak olamadım. Ma'a-mâ-fîh ba'zı yerleri hakkında ba'zı istîzâhâtda bulunacağım. Bunu da emrinize imtisâlen yapacağım. Eğer efendimiz de cevâb vermeğe tenezzül buyurursanız bendenizi hem müstefîd hem minnetdâr etmiş olursunuz.

Âsâr-ı tabî'atın hangisi sâmi'aya ilkâ-yı me'âl eder. Hâlbuki hangisine şi'r değildir diyebiliriz. Eşyânın me'âlini idrâk eden fikir değil hisdir. Hissin de kendisine mahsûs bir lisânı bir beyân-ı belâgati vardır. Şâ'irler o lisânın tercümânıdır. Bir nâyin nevâsı bir şi'rdir; bir kemânın sadâsı bir şi'rdir.

Şâ'ir ana derler ki öyle hiss ile gûyâ

Risâlem efendimiz gibi âsârı her lisânda sâhibine bihakkın şâ'ir-i mu'ciz-beyân 'unvânını kazandıracak bir edîb-i dâhîmizin âsârını kemâl-i tehâlükle kabûl eder. Kabûl eder değil anlarla tenevvür ve tezeyyünü kendisine medâr-ı iftihâr bilir.

Menemenli-zâde Tâhir

Mektûb

...

Bombay denilen belde-i dûr û dirâze vusûlümüz müyesser oldu. Tasavvur edemez[52]siniz ki o koca 'ummânı ne kadar sühûletle güzâr etdik. Mâddeten hîç râhatsız olmadığımız şöyle dursun ma'nen ne kadar safâ-yâb oldum. Gök bî-nihâyet deniz bî-nihâyet; nihâyetsizlikden tecessüm etmiş bu nazâret ne kadar 'ulvî ne derecelerde derîn bir şey'! Sânki 'ulviyyet ayağımla yer altında 'amakiyyet ise fevkimde idi. Âh güneşin o tulû' ile gurûbları ne kadar İlahî idi. Emvâc içinde bir büyük cihân-ı nûrun nâ-mütenâhîliğe doğru 'urûcunu ve yine o 'âlemin birkaç sâ'at sonra sukût eder gibi bir sür'atle lücce-i deryâya hübûtunu gördüm. Mâhitâb ise ne kadar meleğe benzeyordu. Seyâhatime hîç istemezdim ki nihâyet gelsün. Arada bir deryâ-yı buhâr içinde gitdik beyâz karanlıklar kırmızı sabâhlar gördük. Dûr-ı merâhil dûr-ı 'avâlim indik; 'âkıbet Bomboy denilen belde-i dûr û dirâze vusûlümüz müyesser oldu. Vapur durunca şehrin hâricinden görünüşü biraz korkunc idi. Çıplâk kayıkcılar bizi alub kıyıya götürdüler. Sâhilde 'arabalar hâzır imiş, bindik; bir otele gitdik ki İngiliz binâsı olduğuna delâlet etmek üzere demîrden masnû' idi. Zâten memleketin bir İngiliz memleketi olduğu 'araba ile geçerken gördüğümüz ebniye-i 'âliyeden tarz-ı cesîmden şimendüferlerle tramvaylardan belli idi. Otelde üç gün kaldım. Dördüncü gün mu'teberândan biri bizi sayfiyesine da'vetle birkaç gece ziyâfet verdi. Ba'de şehre yarım sâ'at ba'dî olan dil-nîşîn bir mevki'de mesken ve şehirde ise dîger bir mahal bularak yerleşdik; şehirdeki mahal kançılaryadır ki her gün gidiyorum. Dîgeri familyaca oturduğumuz meskendir ki herkese ittibâ'en meşâgilden cüdâ bulunduruluyor. Bu hâne sâhil-i deryâda ağaçlar içinde bir yer,

oturduğum dâ'irenin önünde bizim evden dahâ büyük [53] kuş yuvası var: Ya'nî Bambu ağacı ki akşamları belki yedi sekiz yüz kadar tuyûrun âşiyân-gâhı oluyor. Bu kuşlar 'ale'l-'umûm güzel; hele tûtîlerin bizim 'âdî kuşlar gibi ötüb uçmaları dahâ ziyâde güzel. Kendi zihnimdeki meleklerden sonra vicdân nedîmliğine sezâ burada kuşlardan başka bir şey' göremiyorum, bâğçeler balolardan dahâ iyü kuşlar kadınlardan daha güzel. Sabâhleyin pek erken uykudan kalkub yemek yedikden sonra halvetime çekilüb yazı yazıyorum.

Akşam ta'âmdan sonra eğer bir yerde med'uvv değilsem kendimi yatak odama da'vet ve o da'vete hemân icâbet ediyorum. Memleket ma'mûr muntazam, Avrupa gibi; fakat Avrupa pek uzak. Golos'da yalnız vatanıma yakîn idim. Burada insâniyetden uzak değil isem de vatanım... Âh vatanım pek ba'îd.

Of! İki geveze herîf geldi beni yarım sâ'at bu mektûba devâmdan men' etdi: Sizinle olan musâhabet-i gıyâbiyemiz de mi böyle mâni'alara tesâdüf edecek? Tahammül kalmayub yazmağa başladım. Nihâyet cehennem oldular. Ne diyecekdim ... Bombay ... Bombay pek güzel yer âh vatanıma pek uzak! Bahr-ı muhîti o mu'azzam cihân-ı emvâcı tekrâr nasıl edüb de döneceğiz? Ricâ ederim beni unutmayınız. ...

Mektûb

Bedî'ü'l-makâl Efendimiz

Hâme-i mu'ciz-âsârınıza bir şeref-i ebedî kazandıran kuvve-i tab'-ı bedâyi' âsârınızı zevk-âşinâyân-ı edeb-perest-şikârâne ta'zîme şitâbân oldukca bendenizi dâ'imâ saff-ı evvelde kâ'im-makam-ı ihtirâm göreceğinizi te'mîn eylerim. Şimdiye [54] kadar mütâla'asıyla şîrîn-mezâk olduğum âsâr-ı üdebâ içinde zâ'ika-i cânı en ziyâde halâvet-yâb eden sizin eş'âr-ı âbidârınızdır desem i'lân-ı hakîkat etmiş olurum.

Dâmen-der-miyân-ı gayret olarak üdebâya meydân okuyan sizin gibi gayrı duran 'irfânı sezâ-vâr-ı tebrîk görenlerin birinciliğini kazanmakla ne kadar müftehir isem bu

meydânlarda at oynatmağa çıkanların çoğunu az zamân içinde mağlûb-ı fütûr görmekle de hakîkaten müte'essirim. İnşâAllah siz bu 'azminizde sebât ile o fırka-i nâciyenin ser-âmedânından olduğunuzu fi'len isbât edersiniz.

Sırrî Paşa

Tebrîk-nâme

'İzzetlü Efendim Hazretleri

Filân mektebin müdîriyetine ta'yîn buyuruldukları gazetelerde 'uyûn-ârâ-yı ibtihâc oldu. Bundan dolayı şâkirdân tebrîke şâyândır. Vatanımın en mühim mektebi olan bu mekteb-i 'urefânın az zaman içinde himem-i 'alîleriyle kesb-i terakkî etmesini bâ-kemâl-i hulûs temennî eylerim.

Tavsiye-nâme

Devletlü Efendim Hazretleri

Filân mektebden şahâdet-nâme almış olan 'Alî Efendi'yi zât-ı 'âlî-i velâyet-penâhîlerine tavsiye ederim. Mûmâ-ileyh erbâb-ı iktidârdan olmağla velâyet-i [55] celîlelerince bir me'mûriyetde istihdâm edilmesi husûsuna himem-i 'aliye-i âsafâneleri sezâ-vâr buyurulması bâbında...

Bir Şâkird Tarafından Refîkine Tezkere

Birâder

Pazar günü sâ'at altı râddelerinde bütün mekteb halkı tenezzüh içün dışarı çıkmışıdı. Bendeniz dahi içlerinde idim. Havâ gâyet latîf idi. Bâğlara doğru yola revân olduk. Bir çemen-zâr-ı şükûfe-zâra tesâdüf ederek ârâm eyledik. Kuşların nagamâtı derelerde tanîn-endâz oluyordu. Şâkirdânın büyükleri çayın kenârına dizilüp suyun cereyân-ı latîfini temâşaya daldılar.

Küçükleri ise sıçramakdan, oynamakdan, öteye beriye koşmakdan aslâ usanmazlardı.

Nihâyet gün batdı. Hurşîd, zerrîn ziyâlarını âheste âheste setr eylediği zamân düdük çalındı.

Bu işâret dağılan şâkirdânı cem' etmek içün idi. Latîf ve serîn bir rûzgâr esmekde olduğu hâlde yola revân olduk.

Yavâş yavâş etrâfımızı ihâta eden yeşillikleri temâşa ederek mektebe geldik. Şâkirdânın meserreti ta'rîf olunamayacak derecede idi. Zîrâ o günki manzara fevka'l-'âde dil-küşâ idi.

İmzâ

[56] Cevâb-nâme

...

... Efendi'nin ... me'mûriyetine ta'yînini âmir tezkere-i devletleri resîde-i dest-i ihtirâm oldu. Emr-i 'âlîlerinin infâzı bendelerince mültezemdir. Fakat me'mûriyet-i mezkûre münhal olmadığı gibi başka açık yer de yokdur. İlerüde bir münâsib me'mûriyet açıldığı hâlde mûmâ-ileyhin ta'yîn olunacağı beyânıyla cevâb-nâme-i 'âcizi terkîmine ibtidâr kılındı ol-bâbda.

Fransa Meşâhîr-i Üdebâsından Rasin'in Bir Mektûbu

Oğlum!

Matmazel (L...) sizden ziyâde roman ve komedi kırâ'at etmiş olduğundan dolayı hakkında bir hiss-i hâsidânede bulunduğunuz mektûbunuzun me'âlinden anlaşılmakdadır. Sizinle mükâlemede ri'âyete mecbûr olduğum sadâkatle derim ki sizin bu nev' âsâr ile ızâ'a-i evkât etmek merâmında bulunmanız beni pek ziyâde mükedder etmekdedir.

Bu misillü eserlerin kırâ'atı ba'zı vakit zihnin inşirâhı içün câ'iz ise de bu derece efkârınızı işgâl etmemelidir. Ve tahsîline çalışmakda olduğunuz 'ulûma –ki pek elzemdir- dahâ ziyâde dikkat etmelisiniz. Mâdemki tahsîl-i 'ulûm-ı lâzımaya hasr-ı nefs etmişsiniz ve bu husûsda mu'allimlerinize te'diyesi lâzım olan mebâliği [57] îfâ etmekde bulunuyoruz. Tahsîl-i 'ulûmdan zihninizi men' eden kâffe-i vesâ'itden muhteriz bulunmanız iktidâ edersiniz hadd-i rüşde bâliğ oluncaya kadar etvârınızı irâ'e etdiğim tarîke tatbîk etmeniz lâzımeden bulunduğu gibi 'akl-ı tabî'iniz dahi sizi hâdi-i müşfikinize itâ'at-i kâmileye sevk etmelidir. Tenşît-i kalbinize medâr olan âsârı ba'zı kere kırâ'at etmeyin demem ve hattâ sizi eğlendiren kitâblardan birkaçını size gönderdiğimi görüyorsunuz velakin bu misillü ketebe, dahâ enfa' olan kitâbların ve husûsen ahlâk-ı hamîdeye ve âdâba dâ'ir âsârın kırâ'atıyçün size hevessizlik îrâs edeceğini bilecek olur isem tesellî kabûl etmeyecek bir kedere dûçâr olacağım. Ahlâk ve âdâba dâ'ir olan âsârı her şey'e tercîh ederim. Ve bu nev' eserler hakkında mükâlemeden hakîkaten mahzûz olacağım meşhûdunuz iken bu husûsda sükûtunuzdan ahlâka müte'allik âsâr-ı meşrebinize muvâfık olmadığınıza zâhib olmakdayım.

İ'timâd ediniz ki şâyân-ı ihtirâm bir zât olmaklığınıza bâdî olan cihet roman ve komedi ciheti değildir. Roman ve komediden tekellüm etdiğiniz hâlde merâtib-i 'ulûmun parlak bir derecesine nâ'il olmamış olduğunuzu hiss etdirmiş olursunuz.

Bu husûsda dahâ ziyâde konuşmağı mülâkâta ta'lîk ediyorum ve hîn-i tekellümümüzde benden hiçbir şey ketm etmeyüb mâfî'z-zamîrinizi söylemekle beni

memnûn edersiniz kat'iyyen hükm idebilürsünüz ki ben aslâ sizi mükedder etmek arzûsunda değilim. Ve efkârınıza metânet vermekden ve beyne'n-nâs zuhûrunuz [58] zamânında beni mahcûb etmeyecek bir dereceye sizi nâ'il etmekden başka bir ârzûm yokdur. Ve bu mâdde efkâr-ı sıhhiyye-i zâtiyemden sonra en ziyâde sarf-ı zihn etdiğim bir mâddedir. Zikrine mübâderet etmiş olduğum efkâra tevbîh nazariyle bakmayub sizi seven bir pederin muhabbeti olmak üzere telakkî etmelisiniz.

Mütercimi: Emrâh 'Âlî

Tezkere

Birâder

Kerem-nâmenizi aldım. Eser-i hâme-i edîbâneleri olan (Bir Çîçek Demeti)[148] nâm eserin ba'zı pârçalarını irsâl ile bu bâbdaki mütâla'a-i 'âcizânemin istifsâr buyurulduğunu muttazaman idi. Çîçek demeti gibi her bir kısmı mahsûl-i bikr-i fikr-i edîbâneniz olan bir te'lîfe benim ne mütâla'am olabilür? Vâdî-i edebiyâtda aşmış olduğunuz çığırda hüsn-i tabî'atı gâyet sâde ve nikât vaz'ından âzâde bir sûretde ifâdeye muvaffakıyetiniz nazar-i 'âcizânemde zâten fevka'l-'âde takdîr olunmuş bulunduğundan Çîçek Demeti'nin dahi takdîr ve tahsîn olacağı şübhesizdir. Şu kadar ki hüsn-i ifâdede zât-ı 'âlîlerine mahsûs olan şîve-i cedîde bu eserinizde dahâ ilerü bir mertebede görülmekle bu demet ba'zı âsâr gibi sarf-ı tezyînât ü teklîfâtdan 'ibâret olarak kurdalaler ile bağlanmış kamelya demeti gibi bir gösterişden 'ibâret değil. Gül ve sünbül gibi çîçeklerden dolanup yâsemin filizleri ile rabt olunmuş tabî'î bir çîçek demeti gibi insânın hem gözüne hoş görünen ve hem de kuvve-i [59] şâmesini tatbîk eden bir eser-i bedî' ü latîf olduğundan sûret-i mahsûsada tebrîk ve teşekkür olunur.

[148] Mustafa Reşîd'in Bir 1886 yılında neşredilmiş romanı.

Ba'zı ehl-i fünûn şehrlerde tevellüdâtda köylerden ziyâde kız olub servet ve medeniyet terakkî ve tezâyüd eyledikce etfâli kız olarak tevellüd edenleri dahi nisbeten tezâyüd eder demişler.

Bu kâ'ideye nazaran kadınlara müte'allik olan âsârın tekessürü dahi terakkiyât-ı medeniye ile mütenâsib olması tabî'îdir. Bu hâlde kadınların böyle 'ilm ü edeb ile iştigâli medeniyetin en müterakkî olan edvârına tesâdüf edüb eser-i 'âlîniz ise bi't-tab' bu gibi âsâra ihtiyâc hâsıl olması isti'dâdı üzerine yazılmış olmak lâzım gelmekle bizim dahi öyle bir devre vâsıl olmuş bulunduğumuza bunu da bir şâhid 'add ile mesrûr ve müftehar olurum.

İmzâ

Cevdet Paşa-zâde 'Alî Sedâd

Tezkere

Nûr-ı 'Aynım Efendim

Sürûr-endâz-ı kulûb olan âvâz-ı hânendeyi gûş ve muvakkaten olsun âlâm-ı dünyâyı ferâmûş etmek içün da'vet-i 'illiye-i eviddâ-nevâzîlerine ez-cân ü dil icâbet etmek ister isem de şiddetli bir nezle sem' ve enfimi vesâtet-i nakl-i esvât ü revâyihden mu'attal ve bendelerini dûçâr-ı kesel etdiğinden [60] ve bu hâlde 'azîmetim bendelerince gayr-ı nâfi' ve zât-ı sâmilerince mahz-ı tasdî' olacağından bezm-i muhabbeti vakd-i bahâra ta'lîk ve şimdilik tahassür-i 'âcizîyi bezm-i vâlâlarına refîk eylerim. Bâkî muhabbet

İmzâ

Sa'îd

Tezkere

Îrân Sefâretine

...

'Ulemâdan fazîletlü (filân) Efendinin teb'a-i Îrâniyeden (filân) ile bir da'vâsı olduğundan bu bâbda vesâtet-i ricâ-yı 'âcizâneme mürâca'at etmişdir. Lâzıme-i hakkâniyetin icrâsına himem-i seniye-i devletlerinin sezâ-vâr buyurulmasını niyâz ederim. Ol-bâbda.

Tezkere

'Azîz Dostum

Mâh-ı hâlin sekizinci günü familyamızdan filânın yevm-i mahsûsu olmak hasebiyle bir ziyâfet keşîde edeceğimizden yevm-i mezkûrde sa'ât altı buçuk râddelerinde familyanız ile birlikde bende-hâneyi teşrîf buyurmanızı ricâ ederiz.

[61] Tezkere

Ma'rûz-ı Bendeleridir

Bugün zât-ı 'âlîlerinin yevm-i mahsûsu olduğundan tebriğe müsâra'at ederim. Bu fazîfeyi bi'z-zât îfâ etmek isterdim. Ne çâre ki keyifsizlik mâni' olmuşdur. Hakk Ta'âla zât-ı 'âlîlerini kemâl-i 'izz ü iclâl ile bu gibi pek çok seneleri idrâke muvaffak eylesün. Âmîn.

Mektûb

Nûr-ı 'Aynım Oğlum

Yevm-i vilâdetimin tebrîkini hâvî olan mektûbun o gün ba'zı akrabâ ve ehibbâ ile ta'âm ediliyor iken vusûl buldu. 'Alenen okudum 'âfiyetin içün du'âlar edildi. Bu sırada vâlidenin gözünden damlayan şirişk-i şâdî ta'âmına karışdı. Cenâb-ı Hakk feyz-yâb eylesün oğlum.

Cevâb

Birâderim

İki ay evvel gönderdiğinizi iş'âr etdiğiniz mektûb vâsıl olmamışdır. Eğer gelse idi der-hâl cevâb yazacağımda şübhe yok idi. Çünki hidmetiniz bendeniz içün şeref-i 'azîmdir.

[62] Bundan sonra yazacağınız mektûbları ta'ahhüdlü olarak göndermenizi ricâ ederim.

Mektûb

Efendim

Çiftliğimiz bu seneki mahsûlâtı sinîn-i sâbıkadan ziyâde olduğu haber-i meserret-âveri hâvî mektûbunuzu aldım. Bu fark-ı 'azîm eser-i sa'y ü gayretiniz olmağla teşekkür eder ve himmetinizin devâmını ârzû eylerim.

'Arz-ı Hâl

Ma'ârif Nazâret-i Celîlesine

Devletlü Efendim Hazretleri

Sur şehri civârında filân harâbede Fenikeliler'e müte'allik ba'zı âsâr keşf edildiğinden iki sene zarfında hitâm olmak ve nizâm-nâme-i mahsûsunda münderic şerâ'it tamâmen îfâ olunmak üzere hafriyât icrâsına müsâ'ade-i 'aliyye-i nazâret-penâhîlerinin erzân buyurulması bâbında ve her hâlde emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Kezâ

Devletlü Efendim Hazretleri

Kazâmız Rûm mekteb-i ibtidâ'iyesinin ihtiyâcâtına medâr olmak üzere [63] Beyoğlu'nda yeni tiyatroda mâh-ı hâlin yigirmi altıncı çehârşanba günü akşamı balo icrâsına müsâ'ade buyurulması bâbında emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

'Arz-ı Hâl

Kezâ

Devletlü Efendim Hazretleri

Edirne Kapusu hâricinde filân mahallinde mutasarrıf olduğum bağçeyi kazdırır iken âsâr-ı 'atîkadan cesîm bir mezâr zuhûr eyleyerek 'ameliyyât ta'tîl olunmuşdur. İktizâ-yı hâlin icrâsı zımnında ihbâr-ı keyfiyete müsâra'at kılındı. Ol-bâbda emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Tezkere

...

Birkaç gün evvel Tarîk gazetesinde (Ressâm) 'unvânıyla bir roman neşr olunduğunu okudum. Mütâla'asını ârzû eylediğimden hâmil-i rakîmeye bir nüsha vermeniz ve bedelini hesâbımıza geçirmeniz ricâ olunur.

[64] Tezkere

Birâder

Tebdîl-i havâ içün Heğbeli Adası'na gitdiğimiz ma'lûmunuzdur.

Cezîre-i mezkûrede bezm içün mâddî ve ma'nevî pek çok fâ'ideyi mûcib oldu. Burada gezmek içün pek güzel mahaller var. Ba'zı refîkler ile bu mahalleri ziyârete gidiyor, dîger vakitlerde dahi kitâb mütâla'asıyla meşgûl oluyorum. İhtilâs-ı vakt etdikce teşrîf ile birlikde eğlenmekliğimizi ricâ ederim efendim.

Tezkere

Mu'allim-i Muhteremim Efendim Hazretleri

Birkaç günden beri dûçâr olduğum hastalıkdan dolayı işbu salı günü derse gelemeyeceğimden müsâ'ade-i 'aliyeniz ricâ olunur efendim.

Tezkere

Birâder

Birkaç hafta evvel Hegbeli Adası'na havâ tebdîli içün gitmiş olduğumuzu bilürsünüz. Bir gün buraya teşrîf buyurmanızı evvelce ricâ etmiş idim. Bu pazar günü

birlikde ta'âm etmek ve ba'de mütâla'a ile biraz [65] vakit geçirmek ve adada ârzû etdiğiniz mahallerde gezmeğe gitmek üzere iskelede teşrîfinize muntazır olacağım. Ümîd ederim ki bu ricâmı kabûl ederek bendenizi mesrûr edersiniz.

Cevâb

....

... târîhlü tezkereniz vusûl buldu. Bendenizi pek ziyâde memnûn ve müteşekkir eyledi. Fakat bu hafta Büyükdere'de bir dostumuzun hânesine da'vetli olduğumuzdan gelecek pazar günü ilk vapur ile sizi ziyârete geleceğime söz veririm efendim.

Mektûb

...

Haylî vakitden beri mektûbunuzu alamadım. Pek ziyâde mahzûn oldum. Sıhhat ve 'âfiyetinize ve familyanızın ahvâline dâ'ir lütfen ve serî'en ma'lûmât vermeniz ricâ olunur.

Teşekkür-nâme

...

Bendeleri hakkında ihsân buyurulan tavsiye-nâmenin semeresini iktitâf ile minnetdâr-ı lütf-ı 'âlîleri olduğumu ve dâ'imâ şâkir-i 'inâyet-i 'âliyeleri olacağımı 'arz ederim. Ol-bâbda emr ü fermân

[66] Tezkere

... mahalde vâkı' ... mektebinin tevzî'-i mükâfât-ı resmini görmeği ârzû ediyorm. Hangi gün icrâ olunacağını iş'âr eylemeniz ricâ olunur.

Tezkere

...

Mektebimizin tevzî'-i mükâfât-ı resmi filân gün icrâ edileceğinden teşrîf buyurulur ise memnûn olacağınızı te'mîn ederim.

Jan-Jak Russo'dan Tercümedir:

Jüli'den Sen Preu'ya Mektûb[149]

Pek fenâ gizlediğim şu meş'ûm sırrı 'âkıbet ikrâr etmekliğim lâzım geldi! Bu sırrın yüreğimden cânımla berâber çıkacağına kaç kere kasem eyledim! Hayâtının muhâtarada kalması benden kal' ve nez' etdi; zâhire çıkdı, nâmûsum elden gitdi. Eyvâh! 'Ahdimde sebât etmemiş oldum. Nâmûs gitdikden sonra yaşamakdan fecî' bir ölüm var mıdır?

Ne demeli? Böyle bir sükût-i müz'ici nasıl kesr-i vefk etmeli? Dahâ doğrusu bu kadarcıkla hepsini demiş oldum mu? Âh! Kusûrunu anlayabilecek dereceden ziyâdesini [67] gördün! Bir megvî-i dînin tuzağına tedrîcen müncezib olarak, kendimi zabt ü tevkîfe mektedir olamaksınız, üzerine koşmakda olduğum varta-i hevl-nâki görüyorum. Ey merd-i desîse-kâr! Kendi muhabbetinden ziyâde seni cür'etlendiren benim 'aşkımdır.

[149] Bu ve ilerleyen sayfalardaki Jüli (Julie) ve Sen Preu (Saint Preux) arasındaki mektuplaşmalar Rousseau'nun Julie [Yeni Heloise] isimli romanından tercümedir. Müellif, bunları Mecmû'a-i Ebû'z-Ziyâ'dan aldığını bu mektubun sonunda belirtmiştir.

Gönlümün dalâlini görerek beni iğvâ içün istifâde ediyorsun. Hâlbuki beni rüsvâ etdiğin zamân ıztırâbımın en şedîd ve fecî'i seni tahkîre mecbûr olmaklığımdır. Âh bî-çâre! Ben sana i'tibâr ve hürmet ediyordum. Sen beni rüsvâ eyliyorsun! Sözüme i'timâd et! Eğer senin gönlün bu galebe ve muzafferiyetden râhat ve sükût ile mütelezziz ve müstefîd olacak gönüllerden olsa idi bu intisâra aslâ nâ'il olamaz idi.

Nedâmet ve ızdırâb-ı derûnun tezâyüd edecekdir; bilürsün; rûhumda aslâ temâyülât-ı rezîle ve fâsıka yok idi. İttizâ' ve salâh nezdimde kıymet-dâr olub bunu bir hayât-ı sâ'iye ü sâde içinde infâk ve tagdiye etmekle mütelezziz idim. 'İndahu makbûl olmayan bunca ihtimâm ve gayretim neye yaradı? Seni görmek bed-bahtlığına uğradığım gün 'akıl ve idrâkimi ifsâd eden zehri anladım; o anda hisseyledim; gözün, özün, sözün ve kalem-i cân-sûzun bu zehr her gün dahâ mühlik ve meyyit eylemekdedir.

Bu sû-i ibtilânın izdiyâd ve terakkîsini men' ve tevkîf içün elimden geleni icrâda ihmâl-i kusûr etdim. Mukâvemetin imkânsızlığı takdîrinde ta'arruzdan olsun kendimi muhâfaza etmek istedim; iktihâm ve inkibâbın tedbîr-i kasîrimi iğfâl eyledi. Yüz kere bâ'is-i vücûdum ebeveynimin ayaklarına kapanmak istedim, yüz kere mücrim gönlümü anlara açmak diledim; içinden geçeni bilemezler; ümîdsiz bir 'illeti mu'âccelât-ı 'âdiye ile tedâvîye kalkışurlar. Vâlidem za'îf [68] ve nüfûzsuz; pederimin şiddet-i kasiyesini de bilürüm. Şu hâlde kendimi, 'â'ilemi ve seni hetk-i vâzı'a etmiş olacağım.

Mahrem ve sadîkim burada yok, birâderim fevt oldu; ta'kîb ve tazyîk eden düşmana karşu beni müdâfa'a ve sıyânet edecek kimseyi bulamıyorum; beyhûde Cenâb-ı Hakk'dan istimdâd ve istiğâse ediyorum. Cenâb za'îflerin feryâd ve münâcâtını işitiyor.

Her şey, beni yiyüb bitüren harâreti teheyyüc ve tahrîk ediyor! Her şey beni kendime terk ediyor, veyâhûd dahâ doğrusu her şey beni sana teslîm eyleyor; bütün kâ'inât cinâyetine iştirâk ediyor gibi görüneyor; hep sa'y ü cehdim beyhûde, kendi nefsime rağmen ve kahren seni seviyorum. Bütün kuvvetiyle müdâfa'aya muktedir olamayan gönlüm şimdi nasıl yarım teslîm olsun? Hiçbir şey' ketm ve ihfâ edemeyen gönlüm bakiye-i za'f ü meylini nasıl senden saklasun? Âh! İlk hatve ki en müşkülüdür.

Atılmaması lâzım gelen hatve idi; o adımı atdıkdan sonra dîgerlerinden kendimi nasıl men' edebileceğim? Hayır; bu ilk hatve ile yârdan atılmağa müncezib olduğumu hissediyorum, artık beni istediğin gibi bed-baht eylemeğe muktedirsin.

Bulunduğum hâl-i hevl-iştimâle bak ki andan istihlâs ve istimdâd içün beni bu hâle koyandan başkasına mürâca'at edemiyorum: Kendimi tehlikeden kurtarmak içün sen kendi nefsine karşu benim müdâfi-i münferidim olmak lâzım gelür. Vâkı'â bu i'tirâf-ı ye's ü nevmîdîyi imhâl edebilür idim; nefsimi avutmak içün tedrîcen muvâfakat göstererek hacâletimi bir müddet setr ve ihfâya muktedir idim. Ne tedbîr-i bâtıl ki heb nefsimi hoşnûd edebilür idi [69] ammâ nâmûsumu kurtaramaz idi! Birinci hatânın insânı nerelere çeküb götürdüğünü pek a'lâ hissediyorum.

Binâ'en-'aleyh harâbımı tehiye' ve ihzâr etmeği değil ancak andan ictinâbı arayor idim.

Ma'a-hazâ, insânların alçağı değil isen ve rûhunda bir şerâre-i fazîlet leme'ân etmiş ise ve muttasaf göründüğün hissiyât-ı nâmûs ü mürüvvetden kalbinde henüz eser kalmış ise buhrânımın benden kal' ve nez' etdiği şu i'tirâf-ı meş'ûmu sû-i isti'mâl edecek kadar denî olduğunu farz edebilür miyim? Hayır, ben seni iyü belürüm: Za'f ve 'aczimi gözetürsün. Bana penâh ve zahîr olursun; şahsımı gönlüme karşu sıyânet ve müdâfa'a eylersin. Fezâ'il-i zâtiyen ma'sûmiyetimin son melce'idir: Nâmûsum 'arzına dehâlete cür'et ediyor, birini dîgerinden tefrîk ile muhâfaza edemezsin. Âmân! Ey kerîm-şiyem! İkisini de birlikde hıfz eyle: Hîç olmazsa kendi nefsine muhabbeten bana merhamete tenezzül et!

Âmân Yâ-Rabbî! Bu ne zillet! Sana mektûbumu diz çökerek ve gözümün yaşıyla kâğıdı ıslatarak yazıyorum. Müsted'ayât-ı müsekkînânemi sana i'lân ediyorum. Bununla berâber bu tazarru'âtın mu'arrızı ben olmam lâzım geldiğini ve desîsâne-kârâne kendimi rüsvâ-yı muhakkar etmekle mutâ' ve münkâd olabileceğimi bilmiyorum zannetme. Muhibbim, bu hâkimiyet-i bâtılayı sen al da salâh ve fazîleti bana bırak. Nâmûssuzluğum bahâsına tâbi'iyetine mâlik olmakdan ise esîrin olub da 'afîf ve ma'sûm

yaşamağı tercîh ederim. Eğer beni dinlemeğe rağbet ve tenezzül edersen, hayâta 'avdetini sana medyûn olacak bir kız [70] tarafından ne kadar muhabbet ve ne kadar ta'zîm ü hürmet beklemeğe hakkın olur! İki rûh-ı sâfın ictimâ'-ı latîfinde nedir o halâvet! Nefsânî ârzûlarının mağlûbiyeti sana menba'-ı bahtiyârî ve bundan tezevvuk edecek inbisât-ı nâ-mütenâhî müstehak-ı 'âlem-i 'ulvî olacakdır.

Zann ve ümîd ederim ki gönlümün meylân ü irtibâtına lâyık gördüğüm bir gönül kendinden beklediğim 'ulüvv-cenâbı tekzîb etmez. Yine ümîd ederim ki eğer o gönül benim şu zalâlimle i'tirâf-ı hâlimi sû-i isti'mâl edecek mertebede denî ise gayz ü infi'âl, zâyi' etdiğim 'akl ü idrâkimi i'âde eder. Ve bende bi'l-âhare kendüsünde hayâ edebileceğim bir 'âşıkdan havf ü ihtirâz eyleyecek kadar denâ'et göstermem. Yâ 'afîf veyâ muhakkar olacaksın, ben de yâ mutâ' veyâ şifâ-yâb olacağım. İşte ölmek tedbîrinden evvel bu ümîd-i vahîdim kalmışdır.

(Mecmû'a-i Ebû'z-Ziyâ)

Volter'in Ehibbâsına Bir Mektûbu

Volter'in her fenden ve her mes'eleden bahs etdiğini gören ehibbâsı hakîm müşâr-ı ileyhin şu ihâta-i külliyesine izhâr-ı ta'accüb etmeleri üzerine Volter kendilerine mektûb-ı âtîyi yazmışdır.

"İnsân" rûhuna mümkün olduğu kadar eşkâl-i mütenevvi'a vermelidir. Bu bize Cenâb-ı Hakk'ın e'azz bahşâyışı olan bir mücevherdir. Anı en zî-kıymet 'addetdiğimiz şeylerle beslemeliyiz. Kalbimize tasavvuru kâbil olan kâffe-i sûrî nakş etmeli ve rûhun kâffe-i ebvâbını cemî' 'ulûm ve fünûna küşâde bulundurmalıyız [71] fakat şu şart ile ki dâhil olan şeyler gayr-ı muntazam bir hâlde yer tutmayub bir nizâm ü intizâm tahtında bulunmalıdır. Orada her şey içün mevâkî'-i mahsûsa âmâdedir. Beyne'l-yevm tahsîl etmek ve ile'l-ebed sizleri sevmek emel-i hâsıyla müftehirim.

(Kezâ)

Mektûb

Sen Preu'dan Jüli'ye

Nedir güzel Jüli, 'aşkın bu garîb hevesleri! Gönlüm ümîdinden ziyâdesine nâ'il de memnûn değil! Beni seviyorsun sevdiğini de söylüyorsun. Yine âh ediyorum. Bu insâfsız gönül, dileyecek bir şey yoğ-iken dahâ ârzû-keş olmağa cesâret eyliyor! Beni hayâlâtıyla müte'ezzî ve sa'âdet-i hâl içinde muztaribü'l-bâl ediyor! Zannetme ki bana tahmîl olunan vazâ'ifi unutdum; ne de o vazâ'ifi gözetmek ârzûsunu gâ'ib etdim; hayır! Ancak bu vazâ'ifin kahrını çeken yalnız ben olduğumu ve sen kendünü za'îf zannederken şimdi pek kavî bulunduğunu ve ihtiyât ü tedâbîrinin eseri olarak gönlümle pek az savaşdığımı gördükce rağm-ı nev'inden bir sırr-ı ma'nevî beni tahrîk ediyor.

Senden başka bir şey tahavvül etmeksizin iki aydan berü ne kadar değişdin! [72] Durğunlukların zâ'il oldu iştihâsızlıkla za'afdan eser kalmadı. Halâvet-i sâbıkan yerine geldi. Hissin ve anın hayât-ı tâze buldu. Yeni açılmış gül senin kadar ter ü tâze değil. Eski feverânlar başladı. Herkesle zarîf ve hoş-gûsun. Benimle bile evvelki gibi şakalaşıyorsun ve en ziyâde gücüme giden, gûyâ dünyâda en sâde ve tuhaf bir şeyden bahseder gibi, kemâl-i ferih ü neş'e ile bana muhabbet-i ebediye te'mîn edişindir.

Söyle, söyle, âhûvâ'ı! Kendi kendine mukâvemete icbâr edilen şiddetli bir 'aşkın şânı bu mudur? Bir küçük ârzûnun istihsâlinde muztarr kalınca o ıztırâr olsun neş'ene halel vermez mi? Âh güzellik dahâ az iken ne kadar sevimli idin! Bir 'âşıkın bahtiyârlığına rehn-i kıymet-dâr olan o mü'esser uçuk renge nasıl mütehassir ve müte'ssifim! Sükûtum sâyesinde kesb ve i'âde eylediğin o insâfsız 'âfiyete ne kadar buğz ve 'adâvet etmekdeyim! Evet beni münkesir ve tahkîr eden o tarâvet-i vücûd ile o parlak gözlere ve neş'eli etvâra bedel seni henüz hasta görmeği tercîh ederim. Unutdun mu ki benim merhametimi temennî eylediğin zamânlarda böyle değil idin? Jüli, Jüli, o şiddetli muhabbet az vakitde kesb-i sükût eyledi.

Fakat en ziyâde bana dokanan, benim mahremiyetime teslîm oldukdan sonra ümîtsizlik gösterişin ve gûyâ dahâ çekinecek bir şey var imiş gibi muhâtaradan kaçışındır. Nefsimi zabt edişimi böyle mi takdîr edersin?

Mümtenî'ü't-tağyîr olan hürmet ve ri'âyetim senin tarafından bu hakârete lâyık mı idi? Pederinin 'azîmetinin bize dahâ ziyâde serbestlik vermesi nerede! [73] Güç hâl ile yalnız görülebiliyorsun. Zâten yanından ayrılmaz olan 'emmî-zâden bütün bütün seni terk etmez oldu. Farkında olmayarak evvelki tarzda yaşayışımızı ve eski ihtirâzlarımızı ele alacağız. Şu fark-ı vahîd ile ki o vakit bu hâlden müte'ezzî idin şimdi mütelezziz oluyorsun.

Takdîr-i cemîline makrûn olmadıkca böyle hürmet-i hâlisenin ne kıymeti olur? Dünyâda en 'azîz olan bir şeyden istimrârî ve ihtiyârî mahrûmiyetim tâlibini müntedâr etmezse neye yarar? Doğrusu beyhûde elem çekmekden bıkdım. Ve kadri bilinmediği hâlde şedâ'id-i hasrete mahkûmiyetden usandım! Ne demek! Beni istihfâf etdiğin hâlde bi'l-i'kâb-ı iktisâb taravet-i bî-hesâb eylemek mi istersin? Zihnimin takarrübe cesâret etmediği bu kadar halâvete gözlerim mütemâdiyen terekküb mü eylesün? Bu mertebe şiddetli fedâkârlıkla müftehir olamamakla berâber bir de kendimi her ümîdden tecrîd etmekliğim mi lâzım geliyor? Hayır! Mâ-dâm ki imânımdan emîn değilsin ben de beyhûde zamân-ı âtinde duramam. Verdiğim sözle etdiğin ihtiyâtkârlıklardan husûle getürdiğin emniyet-i mukârin 'adâlet değildir. Pek nânkörsün, yâhûd ben ziyâde müvesvisim. Tâli'in 'arz edüb de def'ine muktedir olamadığın vesâ'ili ba'demâ redd eylemeyeceğim. El-hâsıl ahvâlim neye müncerr olur olsun, iktidârımın mâ-fevkinde bir bâr-ı sakîl altına girmiş olduğumu hissediyorum. Sence anın vikâye ve müdâfa'ası, korkar göründüğün kadar gönlüne bahâlî olmaz.

Ciddi söylüyorum: Yalnız kendüne güven. Yâhûd beni tard et. Ya'nî hayâtımı selb eyle. Mütecâsirâne bir ta'ahhüd altına girmişim: Bu kadar vakitdir nasıl sözümde sebât edebildiğime ta'accüb ediyorum. Biliyorum ki hâlâ [74] o borcun altındayım; lakin imkânsızlığını hisseyliyorum. Böyle tehlikeli vazâ'ifi teklîf-i nefs eden müstehak-ı züll ü mağlûbiyetdir.

Sözüme i'timâd et, 'azîr ve latîf Jüli, i'timâd et o kalb-i hazîn ü rakîke ki yalnız senin içün hayâtdadır. Sana her bâr hürmet ve ta'zîmde kusûr olunmaz; ancak bir aralık şu'ûrum münselib olarak hevâsımın sekri hâlet-i tabî'iyede nefret edilecek bir cinâyet işledebilür. Ümîdini tekzîb etmemek bahtiyârlığı ile iki mâha galebe etdim, iki 'asırlık işkence bedeli borclusun.

(Kezâ)

Jan Jak Russo'nun Meşâhirden Malerba'ya Bir Mektûbu

'Azîzim!

Beni insânların en bed-bahtı 'addeylediğinizi görmekle ne derecelerde müte'essir olduğumu ta'rîf edemem. Efkâr-ı 'âmme dahi 'aynıyla bu hükümde bulunacakdır ki asıl bâ'is-i esefim olan burasıdır. Âh! Benim bulunduğum hâle, niçün beni –velev semâ'en olsun- tanıyanlar vâkıf olmasun. Herkes böyle bir ârzûda bulunabilür. Ve kürre-i 'arz üzerinde sulh ve âsâyiş hüküm-fermâ olur ve ebnâ-yı beşer yek-dîgerini ızrâr etmeği düşünmeği bertaraf eyler idi. Kötü olmakda bir menfa'at mutasavver olmadığından ortada kötü kimse kalmaz idi.

[75] Ben tek ü tenhâ yaşadığım zamânlardan cidden müstefîd idim. Kendimden, kâ'inâtdan 'âlem-i hissiyâtın en güzel şeylerden ve 'âlem-i fikr ü hayâlin kâffe-i ecsâmından mütelezziz idim. Kalbimi sürûr ile imlâ eyleyecek ne kadar şey var ise etrâfıma cem' eder idim. Ârzûlarım, eğlencelerimin mikyâsı idi. Hayır! En şehvet-perest âdemler bile bu gibi huzûzâtdan bî-haber idiler. Anların mâddeten eğlencelerine nisbeten ben hayâlâtımla yüz kat ziyâde eğlenir idim.

Nikrîslerin bana kemâl-i ıztırâb ile leyâlin uzunluğunu ölçdürdüğü vahmânın harâreti bir an olsun lezzet-i hâbdan mütelezziz olmaklığımı men' eylediği zamân eyyâm-ı güzeştemin havâdis-i muhtelifesini kantara-i hâtıradan imrâr ederek hâl-i

hâzırımda mütesellî olurdum. Nedâmet ve bir tâkım latîf hâtıralar esef ve rikkatle ittihâd ederek ıztırâbât-ı bedeniyemi birkaç dakîka olsun teskîn etmeğe hidmet ederler idi.

'Acabâ tahayyülâtımda hangi zamânı en ziyâde ârzû ile hâtıra getiririm zannında bulunuyorsunuz? Bu zamân aslâ eyyâm-ı şebâbetimin eğlence ile imrâr edilen evkâtı olmadığını te'mîn ederim. Anlar pek nâdir ve fâci' ve dil-hırâş günler ile karışık bulundukları gibi şu günki sinnimden dahi haylîce ba'îd bulunmakdadırlar. Hâtıra getirdiğim şey kûşe-nîşîn-i inzivâ bulunduğum zamânlar, o, tek ü tenhâ seyâhatcikler ve serî'ü'l-güzerân bulunmalarından dolayı 'ale'd-devâm dâ'î-i te'essür-i bî-pâyân olan rûh-efzâ günlerdir ki müdîre-i hânemle bir de sevgili köpeğim ve sâl-hûrde kedim, tarla kuşları ve'l-hâsıl kâffe-i âsâr-ı tabî'at ve anın nâ-kâbil-i idrâk olan Hâlık-ı vâhîdinin kalbime ilkâ eylediği neşve-i semâvî ile imrâr etmekde idim.

[76] Tulû'u temâşâ içün 'ale's-seher kalkub da bâğçeme indiğim ve şemsin tulû'uyla berâber kâ'inâtı ihâta eden sürûrdan hisse-i musîbemi aldığım ve âfâka intişâr eden şu'â'-ı zerrîn-i nâr-ı şemsden o günün bir havâ-yı latîf ü behîç ile akşama ereceğine hükmeylediğim zamân ârzû-yı münferidim o gün bu sürûr-efzâ olan tenhâlığımı ihlâl edebilecek ne bir mektûb ve ne bir zâ'irin vürûd etmemesini temennîden 'ibâret olurdu.

Sabâhleyin –başka bir vakte ta'lîkleri elimde olduğundan dolayı- gâyet hâhişle îfâ eylediğim ba'zı hidmetleri müte'âkib hem gelmeleri melhûz olan mu'accizlerden kurtulmak ve hem de öğle yemeğinden sonrası içün dahâ ziyâde vakit kazanmış olmak maksadıyla hemân ta'âmını ederdim. En sıcak günlerde bile ba'de'z-zuhr sa'ât birden evvel sâdık (Aşantim'i*[150]) yanıma alarak yola çıkar ve arkamdan birisi gelir de bana refâkat eyler havfıyla sür'atle giderdim. Nihâyet akşama kadar yalnız ve serbestim der idim. O hâlde ormanların içine giderek mehîb bir mahal arardım. İşte tabî'at bana kâffe-i mehâsini böyle mahfî mahallerde 'arz eder idi. Gözüme ilişen sarı yapraklı bir ağacın altun rengi pirnâllerin humreti nigâh basîretimi kamaşdırır ve kalbimi te'essirât-ı gûnâgûn ile vakf-ı helecân eyler idi. Sâyelerine ilticâ eylediğim ağacların 'azameti,

[150] *Kelbinin ismi

etrâfımı ihâta eyleyen çalıların nezâketi ayaklarımla çiğnediğim nebât ü ezhârın şâyân-ı hayret olan tenevvü'ü fikrimi mütemâdî tedkîkden istiğrâba istiğrâbdan tedkîke düşürür idi. Nazar-ı dikkatimi celbde birbirine rekâbet eden ve beni 'ale'd-devâm birinden dîgerine meyl ve cezb [77] etdiren bu kadar şeylerin mu'âveneti hayâlet ve 'atâletde bulunan fikrime pek hoş gelir idi.

Kuvve-i muhayyilem bu vechle müzeyyen olan ârâzîyi tûl-i müddet hâlî bırakmaz idi. En hakîr bir çemene kadar kâffe-i meşhûdâtımı kalbimin en sâf kısmına nakş ve resm eyler ve mûcib-i kasvet ü nefret olan şehevât-ı nefsâniyeyi tard ederek tabî'atın her câyına kendisine lâyık insânlar ihzâr ve ikâme ederdim.

İşte şu eyyâm-ı latîfeyi 'ömrümde elezz olarak güzerân etmiş olan vakâyı' ve hâlâ ârzûdan hâlî olmadığım hâlât ile imlâ ederek 'âlem-i insâniyetin huzûzât-ı hakîkiyesi üzerine rikkat-efzâ mülâhazâtda bulunur ve ara sıra bî-ihtiyâr eşk-rîz-i hüzn ü esef olurum. Çünkü tasavvur eylediğim huzûzât gâyet sâfî ve gâyet lezîz iken hayfâ ki 'âlem-i insâniyet bu günki günde görene pür-cehl ü gaflet ile anlardan pek çok ba'îd bulunmakdadır.

Âh! Bu sırada Paris'e, 'asrıma veyâhûd mü'elliflik şânıma dâ'ir hâtırıma bir şey hutûr ederek tasavvurâtımı ihlâl edecek olsa kalbimin mâlî bulunduğu hissiyât-ı mümtâzeye dalmak içün hâtırayı ne dürlü nefret ile zihnimden tard ve teb'îd eder idim. Ma'a-mâfîh i'tirâf etmeğe mecbûrum ki bütün bu tasavvurât esnâsında ârzûlarımın sarf-ı hülyâdan 'ibâret bulunduğunu tahattür etdikce kalbim fevka'l-gâye mükedder ve müte'essîr olur idi. Hayâlâtımın cümlesi şekl-i hakîkate girse yine kâfî görmez ve dahâ mûcib sa'âdet-i beşer olacak birçok şeyler tasavvurundan geri durmazdım.

Kendimde hîçbir şey'in imlâ edemeyeceği bir boşluk ve kalbimin idrâkinden [78] 'âciz olduğu ve fakat yine ana ihtiyâcını hisseylediği dîger bir tâkım huzûzâta meclûb bulduğunu hisseyler idim. Evet efendim! İşte hûlyâlarım bile huzûzâtdan ma'dûd idi. Çünki kalbimi şedîd ve mukâvemet-güdâz bir hiss istilâ eylemiş ve fıkdânını ârzû etmediğim câzibeli bir hüzn zabt eylemiş idi.

Efkârımı sath-ı zemînde 'umûmen mahlûkât-ı kâ'inâta ve eşyânın meslek-i 'umûmiyesine ve her şey'i muhît olan ve fakat künh ve hakîkatini idrâke 'aczimiz der-kâr bulunan zât-ı ecl-a'lâya doğru a'lâ ederdim.

O hâlde ise fikrim bu fesahat-âbâd tahayyülde iz bırakmayacak sûretde gâ'ib olarak artık ne düşünebilir, ne muhâkemeye kudret-yâb olur ve ne de felsefemden bir gûne mu'âvenet görebilirdim. Bu kâ'inâtın sıkleti altında zâr-ı nizâr olduğumu bir nev' hazz ve iştihâ ile hisseyler idim.

Hayâlât-ı vesî'amla berâber dâhil-i kazâda kem-nâm ve bî-nişân olmaklığımı ârzû ederdim. Çünki hulûkâtın hudûdu dâhilinde kalan kalbim 'âdetâ gâyet sakîl iki taş arasına koyulmuş gibi elîm bir ıztırâb çeker idi. Fezâ-yı nâ-mütenâhîyi anlamaklığımı ârzû ederdim.

Zannederdim ki kâffe-i serâ'ir-i tabî'atı meydâna çıkararak yekân yekân müşâhid olacak olsam kendimi telezzüzce dahâ dûn bir mertebede bulur idim. Fikrimin 'ale't-tevâlî dûçâr olduğu bu meşâkk ve hissetdiği heyecân-ı mâ-lâ-yutâk benim içün elezz ve ehlî olarak ba'zen cûşa gelen kalbimin te'sîriyle yalnız birkaç kere "Yâ-Rabb ..." der ve bundan başka ne bir şey' bilür ve ne de söyler idim.

İşte dünyâda hîçbir ferdin geçirmeği hâtırına bile getirmemiş olduğu [79] bu latîf günler böyle bir helecân-ı latîf içinde mürûr eyler idi. Şemsin gurûbu lüzûm-ı 'avdeti bana ihtâr eylediği zamân ise vaktin sür'at-güzerâne müte'accib olduğunu zanneder ve heder olan vakti ta'mîr içün kendi kendime "Yarın yine gelürüm." der idim.

Başım biraz yorgun ve fakat kalbim pek ziyâde memnûn olduğu hâlde âheste âheste hâneme 'avdet ederdim. 'Avdetimde ise eşyânın te'sîrâtına tâbi' olarak istirâhate varır ve fakat düşünmeyerek, tahayyül etmeyerek kendimi yalnız hâlimin sükûn ve sa'âdetine terk eder idim.

Kameriyemin üzerinde soframı kurulmuş bulur; ve bir iştihâ-yı zinde-gî ile ta'âmı ederdim. Köpeğim bile mahkûmum değil, dostum idi. Geceki mesrûriyetim gündüzümü

tek ü tenhâ ve fakat gumûm u ekdâr-ı rûzigârdan âzâde olan eşyâ-yı kâ'inât ile müv'âneset ederek leyâlinde ise büsbütün başka bir hâl-i kasvet içinde bulunurdum. O vakit başkalarından nâdiren memnûn olarak hele kendimden hîç bir vakit hoşnûd olmazdım. Gece vakti sâkit ve mağmûm bulunurdum. Bu hâli ibtidâ müdîre-i dâ'irem bana ihtâr etmiş olduğundan, her ne zamân düşündüm ise ihtârını haklı buldum. Nihâyet böyle hâllerde bâğçede biraz gezindikden veyâhûd bir iki şarkı terennüm etdikden sonra yatağıma varub uykudan hezâr kere lezîz olan bir istirâhat-ı bedeniye ü rûhiye bulurdum.

İşte hayâtımın sa'âdet-i hakîkiyesini teşkîl etmiş olan günler bu günlerim idi. Bu sa'âdet ıztırâbsız ve fütûrsuz olduğundan tamâmıyla o an hayâtımı [80] ana hasretmek isterdim. Evet 'azîzim benim içün böyle günler ebediyeti imlâ etmiş olsa başka bir şey' ârzû etmez idim. Bundan sonra yalnız değilim. Beni mütemâdiyen bî-huzûr eden müsâfire mübtelâyım. Yine yalnız ve serbest olmak içün kendimi andan kurtarmalıyım.

'Âlem-i tenhâ yere geçirmiş olduğum o huzûzât beni büsbütün tenhâ bırakacak zamânın ya'nî musîbet-i mevtin takarrübü fikrini biraz ta'dîl etmekde ve vehm eylediğimiz dehşetini izâle eylemekdedir.

(Kezâ)

Mektûb

Jüli'den Sen Preu'ya

Muhibbim!

Yevmen fe-yevmen siz dahâ ziyâde kesb-i irtibât etmekde olduğumu hissediyorum. Bundan böyle sizden müfârekâte muktedir değilim. En ufak bir gaybûbetiniz bile bence bir hâl-i tahammül-güdâz olduğu cihetle mütemâdiyen sizinle meşgûl olmak içün yâ her gün sizi görmek veyâhûd vakdimi size yazmakla imrâr etmek lâzımdır. İşte bu vechle 'aşk u muhabbetim sizin 'aşk-ı muhabbetinizle efzâyîş bulayor.

Zîrâ makâsidinize dahâ güzel vusûl içün ibtidâ gösterdiğiniz [81] bir hevl ü haşiyet-i ca'liyeye bedel şimdi beni tenfîr etmek havf-ı sahîhiyle ne mertebe sevmekde olduğunuz meczûmdur. Siz, kalbin tahayyülât ü tasavvurât-ı müteheyyicesi buhrânı üzerine olan hükm ve te'sîrinin ferk ve temyîzini pek a'lâ bilirüm. Ve şimdiki bulunduğunuz tehallüfde ibtidânı galeyânımızdan yüz kere dahâ ziyâde iştiyâk ve muhabbet görüyorum. Şurası da ra'nâ ma'lûmdur ki bulunduğunuz şu hâl; dâ'î-i kasvet olmağla berâber zevvâk ve lezâ'izden müberrâ değildir. Her birisi kendi lehinde olarak dâhil-i hesâb olub hîç birisi sevdiğinin kalbinde mahv ve hebâ olamayacak fedâkârlıklarda bulunmak bir 'âşık-ı sâdık içün bir hâl-i letâfet-pîrâdır. Hattâ rikkat-i kalbiyem sizce ma'lûm olduğundan ve beni iğfâl ve izlâl zımnında mahâretli bir hud'a isti'mâl etmediğinizi kim bilür?

Fakat hayır! Haksızım. Zîrâ bana karşu isti'mâl-i hîll ü desâyise muktedir değilsiniz. Ma'a-hazâ 'âkıl olsa idim 'aşk u muhabbetten ziyâde merhamet ve şefkatden tevakkî eder idim.

Ta'zîm ve itâ'atiniz beni feverân-ı mürüvvetinizden bin kat dahâ ziyâde dûçâr-ı ahzân etdiğini hissediyorum. Ve korkuyorum ki en nâmûs-kârâne bir mesleki iltizâm etmekle en hatarnâkını iltizâm etmiş olmayasınız. Kalbimin şiddetli hissetdiği ve sizinkinin de sizi ilzâm etdireceği bir hakîkati gönlümün hoş u hurûşu arasında size i'tirâf lâzım gelmişdir. Şöyle ki: Akrabâ ve müte'allikâtımızın ve hattâ bizim bile servet ü semânımız zıddına olarak kader [82] ve tâli'imiz ile'l-ebed yek-dîgere rabt olunmuş ve bundan böyle sa'âdet ve musîbete birlikde sîne-küşâ bulunmuşuzdur.

Ta'bîr-i âhirle rûhlarımız kâffe-i nikâtına varıncaya kadar tek-dîgere temâs eylemiş ve her bir noktada dahi 'aynî iltisâk ve irtibât hisseylemişizdir.

Hikmet-i tabî'iye derslerinizi nâ-becâ ta'kîb ediyorsam fikrimi tashîh ediniz. 'Azîzim! Kader ve tâli' biribirimizden ayırabilür ise de kalben ittihâdımızı ihlâl edemez. Bundan böyle artık 'aynî mahzûzât ve 'aynî meşâkka mâlik bulunacağız ve rivâyete

nazaren mahâll-i muhtelifede 'aynî hareketde bulunduklarını vaktiyle bana nakl ve hikâye etdiğiniz mıknâtîsler gibi dünyânın her iki ucunda bile hissimiz yeksân olacakdır.

İmdi kendiniz içün bir sa'âdet-i mücerrede hâsıl ederek bunu da zararı bendenize 'â'id olmak üzere der-dest etmek ümîdinden, eğer bir vakt böyle bir ümîdde bulunmuş iseniz, tecerrüd ediniz! Benim mahv ve rezâletimle vâsıl-ı sa'âdet-i hâl ve nâmûssuzlukla dökeceğim gözyaşlarına nazar-ı tefahhürle nigerân olmağı ümîd etmeyiniz. Dostum! Bana i'timâd ediniz.

Ben kalbinizi sizden pek iyi bilürüm. Bu kadar rakîk ve bu kadar samîmî olan bir 'aşk ü muhabbet eşvâk ve hevesâta te'sîr-i hükm ü nüfûz edebilmiyor. Perîşânlığınızı mûcib olmaksızın ikmâl ve itmâm etmekliğiniz içün şimdiye kadar pek çok gayret etdiğiniz ve kendinizi dûçâr-ı mûsibet etmeksizin benimkini tezyîd edemezsiniz.

Tâli'-i müşterekimizin ihtimâm ve takayyüdünü bana terk etmekliğiniz her ikimiz [83] içün dahi ne kadar ehemm olduğunu hissedebilmenizi ârzû eder idim. Bana benden dahâ ziyâde kıymetdâr olduğunuzda şübhe mi ediyorsunuz? Ve benim içün sizin iştirâk etmediğiniz bir sa'âdet-i hâl ü cevdet mi tefekkür ediyorsunuz? Hayır 'azîzim! Bu işde sizin kadar menfa'atim ve bu menfa'atin hüsn-i netîceye îsâliyçün dahi sizden biraz dahâ ziyâde hakkım vardır. İ'tirâf ederim ki ikimizden en genci ben isem. Fakat 'umûmen 'akl ü hikmet kadınlarda erkeklerden dahâ za'îf olduğu anlarınkilerden dahâ evvel mahv ve zâ'il dahi olmakda ise de bir nahîf ay çîçeği bir meşe ağacından evvel neşv ü nemâ bularak mahv ve hebâ olduğu gibi kadınlarda dahi 'akl ü hikmetin pek çâpuk teşekkül etdiğine hîç dikkat etmediniz mi? En küçük yaşımızdan berü bizler öyle bir emânet-i mehleke ile tahmîl olunur ki anı muhâfaza ve vikâye dikkat ve gayret bizde az vakit zarfında fikr-i muhâkemeyi îkâz eder. Ve netâyic-i eşyânın bizi ilkâ eylemekde olduğu mehâlik ve muhâtarâtı şiddetle hissetmekden ise bunları lâyıkıyla müşâhede etmek bir vâsıta-i nefîsedir. Bence, hâllerimizle ne kadar meşgûl olur isem ol-kadar anlayorum ki 'akl ü hikmetin taleb eylediği, benim 'aşk u muhabbet nâmına taleb eylediğimdir.

İmdi bunun sûret-i latîfini ta'kîb ediniz. Ve eyvâh ki kendiniz gibi 'amâ-yı 'aşk içinde bulunmak bed-bahtlığında bulan ve fakat hîç olmazsa yedinde bir 'asâ-yı üstâdî mevcûd olan bir 'alîli kendinize rehber ittihâz ediniz. Bilmem, 'azîzim, kalblerimiz tevâffuk ve tatâbuk sa'âdetine mazhar olarak mektûbumu okur iken bunu bana imlâ eden bir heyecân-ı latîfe iştirâk [84] edecek misiniz? Bilmem ki sûret-i hissiyemizde olduğu gibi sûret-i müşâhedemizde hîçbir vakit tevâffuk ve tetâbuk edecek midir? Lakin şurasını pek a'lâ bilürüm ki fazl ve tercîh edilecek rey, sa'âdet-i hâlin dîgerinin sa'âdet-i hâlden en az tefrîk edenin re'yidir...

Mektûb

Jüli'den Sen Preu'ya

Anlayorum: Fısk ü mesâlib-i lezâyiziyle fazl ü 'iffet-i şerefi sa'âdet-i hâlinizin husûle getirecek ahlâk ve âdâbınız bundan 'ibâret midir?..

Eyvâh 'azîzim, kerîm ve cevâd olmakdan pek tez usanıyorsunuz! Yoksa bu san'at sizde ca'lî mi idi? Sıhhatimden şikâyetiniz muhabbetinize garîb bir emâredir! 'Acabâ muhabbet-i mecnûnânemin binâ-yı vücûdumu tahrîb etdiğini görmek mi ârzû ediyorsunuz? Ve binâ'en-'aleyh sizden tâze hayât taleb edecek zamânımı mı bekliyordunuz? Yâhûd müdhiş bir hâlde bulunduğum müddetce bana ri'âyet edüb de çekilür hâle geldiğim zamân nakz-ı 'ahd eylemek 'azminde mi idiniz? Böyle fedâkârlıkların öğündüğünüz kadar değerini göremiyorum!

Gönlünüzle mücâdeleden sizi kurtarmağa çabalayışımdan dolayı bi'l-'akis bana teşekküre borclu değilmişsiniz ki 'aynî lisân-ı insâf ile i'tirâz ediyorsunuz. Andan sonra da ağır bir vazîfe der-'uhde etmiş gibi verdiğiniz sözü gerü alıyorsunuz. Şöyle ki: Bir mektûbda hem pek çok meşakkat ve zahmet çekmekde olduğunuzdan ve hem de kifâyet derecede meşgûl olamadığınızdan şikâyet ediyorsunuz.

[85] İyüce düşününüz de şikâyet-i mevhûmenize ma'kûl bir renk vermek içün kendi kendinize mütenâkız olmamağa çalışınız. Veyâhûd dahâ doğrusu hilkatinizde olmayan mürâ'îliği terk ediniz. Her ne derseniz deyiniz, gönlünüz göstermek istemediğinden ziyâde benim gönlümden hoşnûddur. Nânkör: Pek ra'nâ bilürsünüz ki gönlüm size karşu aslâ müttehim olamaz! Mektûbunuz bile şîve-i inbisâtiyle sizi tekzîb ediyor. Eğer muztarib olduğunuz bu mertebe rengîn ve zarîf görünemezdiniz. İşte size râci' olan beyhûde i'tirâzâtınıza bu kadarı ziyâde bile. Bana 'â'id olan kısmına geçelim ki bi'n-nisbe esâslı görüneyor.

İki aydan berü geçürdiğimiz tatlı ve râhat 'ömrün evvelki ifâde ve takrîrime tevâfuk etmediğini hissediyorum: Binâ'en-'aleyh bu mübâyenetin nazar-ı dikkat ve istiğrâbınızı celb etmiş olacağını i'tirâf ve teslîm eyledim. İbtidâ-yı emrde beni ye's ve nevmîdîde gördünüz. Şimdi müsterîh buluyorsunuz. Binâ'en-'aleyh hissiyâtımı 'adem-i sebât ve gönlümü hevâ'îlik ile ithâm ediyorsunuz. Âh 'azîzim 'acabâ 'unf ve şiddetle muhâkeme etmiş olmuyor musunuz? Gönlümü öğrenebilmek içün bir günden ziyâde vakit lâzımdır: Sabr edin, sizi son bu günlük sizinkine gayr-ı lâyık olmadığını belki öğrenürsünüz.

Beni size rabt eden sevdânın ibtidâ-yı ibtilâsını ne hevl ü haşiyetle hissetmiş olduğumu idrâke muktedir oldunuz. Çekdiğim 'azâb ve ıztırâbı tasavvur ve temeyyüz ederdiniz: Öyle şiddetli kavâ'id ve usûl tahtında terbiye oldum ki en ma'sûm bir muhabbet bana rüsvâlığın nihâyet derecesi gibi geliyor idi.

[86] Öyle zann-ı i'tikâd hâsıl etmiş idim ki rakîkü'l-kalb bir kızın ağzından muhabbet-engîz bir kelimenin ibtidâ-yı sudûruyla 'iffetine halel gelür; hayâlât ve tasavvurâtımın ihtilâli; cinâyetle ikrâr-ı muhabbeti yek-dîgerinden tefrîk ve temeyyüz edemez idi; bu ilk hatve hakkında öyle bir fikr-i hevl-nâkim var idi ki anınla sonu beyninde hîç bir fâsıla göremez idim. Nefsimden derece-i nihâyede emniyetsizliğim telâş-ı helecânımı artırdı; mahviyet mücâdeleleri bana 'ismet mücâhedesi görünmeğe başladı; sükûtun zahmetini ârzûnun galebesi yerine aldım. Sevildiğim anda mahv ve rezîl olacağım zanneder idim; hâlbuki yâ sevilmeli veyâhûd sizi elden çıkarmalı idi.

Nihâyet hissiyâtımı ketm ve tağyîre muktedir olamadığımdan sizin gönlünüzün 'ulüvv-cenâbını tahrîk ve teşcî'e çalışdım. Nefsimi kendimden ziyâde size inanarak nâmûsunuzu müdâfa'ama 'alâkadâr etmekle kendimde yok kıyâs etdiğim çâre ve tedbîri husûle getürmek istedim.

Öğrendim ki aldanıyormuşum; ben sevilir sevilmez kesb-i hiffet eyledim; siz cevâb verir vermez tamâmıyla sükûnet buldum. Ve şu iki aylık tecrübe bana gösterdi ki pek ziyâde rakîk olan gönlüm 'aşk ve 'alâkaya muhtâc imiş. Lakin hevâsım aslâ 'âşıka muhtâc değil imiş. Tasavvur ediniz: Siz ki fazl ve 'iffet muhibbisiniz, bu mes'ûd keşfi ne meserretle icrâ eyledim. Havf ve haşiyetimin beni ilkâ etmiş olduğu şu derîn rüsvâylıkdan çıkarak hâlisâne 'afîfâne sevmek lezzetini tadıyorum. Bu hâl-i hayâtımın sa'âdetini husûle getürüyor; keyfim, sıhhatim bundan müstefîd oluyor. Bunun en lezzetlisini henûz hiss ve idrâk ediyorum ki muhabbetle 'iffetin ittihâdı bana yeryüzünde cennet gibi geliyor. Artık o vakitden berü sizden ihtirâz etmez oldum. [87] Sizinle tenhâ kalmamağa çalışdığım ise kendimden ziyâde sizin içün idi; zîrâ gözlerinizle iç çekişleriniz hürmetden ziyâde heyecân haber veriyordu. Eğer kendi kendinize vermiş olduğunuz i'lâmın hükmünü siz unutmuş olsanız ben unutmayacağım.

Âh muhibbim! Cânımın içinde hüküm süren huzûr ve sa'âdet hissiyâtını hayf ki sizin rûhunuza intikâl etdirmeğe muktedir olamıyorum! Hayâtın en lezzetli bir hâlinden kemâl-i istirâhatle istifâde etmeği yazık ki size öğretemiyorum! Kalblerin ictimâ'ındaki hazz ve letâfet bizim içün lezâ'iz-i 'iffetle birleşiyor. Şu bahtiyârlığımızın çekinecek ve utanacak bir şey teşvîş etmiyor. 'Aşkın huzûzât-ı sahîhesi içinde utanub kızarmadan fazîlet ve 'iffetden bahs edebilürüz.

Hâl-i hâzırımızı cüz'î-yi tağyîr-bükâ fenâlıkdan başka bir şey müfîd olmaz gibi geliyor. Hayır, bundan tatlı bir râbıta ile müstemirren marbût olacak olsak bilmem bahtiyârlığın ifrâtı az vakitde harâbını mûcib olmaz mı? Ve hâl ve tasarruf o anı 'aşkın fenâ ve zevâlidir. Anın içün her dürlü tağyîr bizce muzirrdir. Bunda zarardan başka bir şey kazanamayız.

Sana and veririm, benim nâzlı ve bir dânecik muhibbim, 'abes ârzûların sekr ve heyecânını teskîne çalış ki anı her bâr te'essüf ve peşîmânî ve mahzûniyet [88] ta'kîb eder. Râhat ve huzûr ile hâl-i hâzırımızın lezzetini tatalım. Bana ders vermekle mütelezziz, ben de senden ders almakdan mütelezziz miyim; pek a'lâ bilürsün? Derslerimizi dahâ sıklaşdıralım; yek-dîgerimizden yakışık aldığı ve edeb ve usûlün îcâb eylediği zamânlarda müfârekat edelim. Biri birimizi görmeğe hasr edemediğimiz vakitleri yek-dîgerimize yazmakla kullanalım fikr tezeyyün, 'akl tenevvür ediyor, rûh kuvvet buluyor, gönül zevk-yâb oluyor.

Madam dö Sevine'nin Kerîmesi Madam Grinan'e Mektûbu

Sevgili Kızım, paketi açub da vaz'-ı himl eylediğinizden haberdâr olduğum sırada bir hâlde mesrûr ve şevk-yâb oldum ki size o şevk ve meserreti ifâde edebilmek benim içün –'adîmü'l-imkândır. Evvelce Mösyö Grinan'ın mektûbunu görerek bu hakîkate pek de inanamamış idim. Fakat üzerinde nâzik elinizle yazılmış bir harf göremeyince birden bire hayrete dûçâr oldum. Ma'a-hazâ bu mektûb miyânında sizin de bir mektûbunuz var idi. Fakat Mösyö Grinan'ın mektûbu zihnimi teşvîş eylediği cihetle gözlerim mektûbunuza ma'tûf olduğu hâlde bir müddet fark edememiş idim. Nihâyet fevka'l-'âde lerze-nâk olarak açdım, dünyâda ârzû ve emelim ne ise o anda o emele mazhariyetle kesb-i mesârr ü inbisât etdim. İnsân böyle bir şevk ve şâdmânîye [89] mazhar olduğu zamân kesb edeceği hâl hakkında re'yde bulunursunuz? Bir râhibe sorsanız hakîkati o da anlayamaz. İnsân ne yapıyor biliyor musunuz? Kalb daralıyor: İnsân ağlamakdan kendini men' edemiyor; sevgili çocuğum, işte ben de kemâl-i mahzûziyetle öyle bir hâlde bulunuyor idim.

Bu gözyaşlarında o derece letâfet hissolunuyor ki bu hâl hîç bir şey'e hattâ en parlak meserretlere bile kıyâs olunamıyor. Siz de hikmete âşinâsınız, bu hakîkate bi't-tab' vâkıf olursunuz, ben bu dürlü hissiyât-ı şevk-âverâne ile bu lütfa mazhariyetimden dolayı Cenâb-ı Hakk'a pek çok teşekkür etdim. Şu bulunduğum hâl müddet-i medîde

devâm eder ise hayâtından latîf bir şey' tasavvur olunamaz: Fakat bu meserret-hâle münhasır bulunduğu cihetle şimdi istifâde etmek iktizâ eder. Bir çocuk doğurmak, o tıfıl-ı nevzâdı âgûş-ı muhabbetde perveriş-yâb eylemek ne latîf şeydir! Ârzû edilecek bir şey' var ise o da bundan 'ibâretdir. Kızım bana üç satır olsun bir mektûb yazdığınız içün –bin kere teşekkür ederim. Mektûbunuz hissiyât-ı müteşekkirânemi gereği gibi inbisâta getirdi. Adiyo kızım, bundan başka yazacağım mektûblar pek çokdur.

Halîl Edîb

Mektûb

...

Şu anda beni görsen tanıyamazsın. Hattâ bugün âyineye bakdım, [90] ben bile kendimi tanıyamadım! Bir haftadan beridir hasta idim. Hem de fenâ hâlde 'âdetâ kendimi gâ'ib etmişim. Zavâllı vâlidem dört hekîm getirmiş.

Dün biraz 'aklım başıma geldi. Bugün ise beynim âsâyiş-i tâm içindedir. Sabahleyin okuyup eğlenmek içün vâlidemden bir hikâye kitâbı istedim. Dedi ki:

- Oğlum! İstanbul'dan gelmiş iki mektûb var. İstersen onları da getireyim...

- Amân! Amân! En evvel mektûbları getir!

Vâlidem kemâl-i hayretle yüzüme bakarak odadan çıkdı.

Aradan bir dakîka geçer geçmez 'avdet ederek mektûbları teslîm etdi. Açdım, imzânızı görür görmez (Flora)[151] diye bağırdım.

Vâlidem dedi ki:

[151] Yazarın Flora isimli 1886'da neşredilmiş bir romanı bulunmaktadır. Bu mektubun, o eserden alınmış olması muhtemeldir.

- "Flora" kim?

Ben cevâb vermeyerek okumakda devâm etdim: O semâvî renk kâğıdların üstündeki satırlardan bir tâkımı tulû' kadar safâ-bahşâ idi.

Yâ tasvîriniz! ... O ne mü'essir hâl! Âferîn musavvire! Seni, senin kadar, güzel tasvîr etmiş.

Şu son satırı yazarken vâlidem yanıma gelerek aramızda şöyle bir muhâvere cereyân eyledi:

[91] - Bu yazılar seni fenâ eder. Bırak, istirâhat et.

- Hayır vâlideciğim. Bi'l-'akis bu yazılar beni iyi eder.

- Ricâ ederim. Oğlum! Kendini üzme!

- Hayır vâlideciğim hayır! Ben üzülmüyorum, pek mütelezziz oluyorum. Merâk etme!

- Sen bilirsin oğlum!

Bunun üzerine vâlidem çıkdı gitdi. Zavâllı kadın bu yazıları kime göndereceğimi bilse belki dahâ pek çok ricâlar, nasîhatler ederdi...

Ne ise biz yine kendi hâlimize gelelim:

İlk mektûbunda diyorsun ki " 'Acabâ sabâha kadar beni orada bekleyecek misin? Yoksa gücenüb sayfiyene mi gideceksin?" Hayır civânım o gece vakt-i mu'ayyenden bir sa'ât evvel kayalığa gitdim. Sabâha kadar bekledim. Güneş çıkarken hâneme girdim. Bir mâni'a tesâdüf etmiş olduğunuza zâhib olmuş idim. Ertesi gece yine şemsin tulû'una kadar kayalıkda bulundum. Ye's ve fütûra müstağrak olduğum hâlde hâneme gider iken sizin kapucıya râst geldim. Dedim ki:

- Madmazel hasta mı?

- Hayır efendim! Dün vâlidesi ve pederi ile berâber İstanbul'a gitdiler.

[92] - İstanbul'a mı?

- Evet Mösyö!

Herîf bu cevâbı verdikden sonra beni selâmlayarak uzaklaşdı. Ben ise bir adım bile atamayarak diz üstü yere düşdüm. Andan sonra ne yapdığımı bilmiyorum.

Âh bu hastalık. Ellerimde kuvvet bırakmadı. Dahâ ziyâde yazamayacağım. İnşâAllah ilk posta ile mümkün olduğu kadar uzun bir mektûb yetişdiririm. Fakat sen onu bekleme. Yaz. Ricâ ederim her postada bir mektûbun bulunsun. Adiyo efendim.

Mektûb

'Azîzim!

Bu sabâh erken uyandım. Bu güzel semânın sabâhlara mahsûs olan manzara-i şâ'irânesini temâşâ etmek içün hîç bir şey'e bakmayarak pencerenin önüne koşdum. Perdeyi açınca henüz tulû' etmekde olan ve feyz-i in'itâfıyla âfâkı müstağrak-ı nûr eden âfitâbın bin renge boyadığı bulutlar arasında semânın o latîf mâ'iliği gözüme her şeyden güzel göründü. Çünkü çeşm-i dil-firîbini hâtırıma getirdi! Gözümün önündeki elvâh-ı gûnâgûn-ı tabî'înin te'sîriyle bir tâkım hayâlât-ı şâ'irâneye dalmış kalmışım. Bu sûretle bir kaç sâ'at [93] geçmiş. Nihâyet Matild odama girüb beni o 'âlem-i safâdan çıkardı. Ve 21 Teşrîn-i evvelde yazdığın mektûbu vererek beynimi bir buhrân-ı 'azîm içinde bırakdı.

Fakat. Ne yalan söyleyeyim, hastalığınıza dâ'ir olan satırlar beni hem müte'ssif hem memnûn etdi!

Te'essüf etdim: Çünkü hastalıkdan müte'ezzî oldunuz. Memnûn oldum zîrâ bu hastalık muhabbetinizin kemâline bürhândır.

Bu mektûbunuzda ilk posta ile uzun bir mektûb göndereceğinizi va'd etmişsiniz. Teşekkür ederim. Bu postayı ne kadar sabırsızlıkla bekleyeceğim bilseniz!...

İnşâAllâh gelecek mektûbunuz hastalığınızın indifâ'ını tebşîr eder.

Tezkere

Dünki pâzâr günü 'ale's-seher İstanbul'da bulunan Alman familyalarından ba'zıları bir mu'tâd teferrüc içün Tarabya'ya geldiler.

Bunları hâmil olan vapur limana dâhil olunca içinde bulunan muzika terennüme başladı. Bu âhengin dağlarda hâsıl etdiği 'aks-i latîf insânı gaşy derecesine îsâl ediyordu. Vapur Mösyö Zarîfi'nin sâhil-hânesi önündeki rıhtıma yanaşdı. Hârice üç yüz kişi kadar çıkdı, bunlar [94] gâyet muntazam bir sınıf teşkîl ederek önlerinde muzika 'Osmanlı marşını terennüm-sâz olduğu hâlde rıhtımlar üzerinde yürümeğe başladılar.

Kadınlarla erkeklerden mürekkeb olan bu alay sahîhen şâ'irâne bir manzara teşkîl etmişdi.

O aralık bendeniz rıhtımlar üzerinde gezinmekde bulunduğumdan bu güzel alaya kendi ihtiyârımla (dümen neferi) oldum!

Bu alay bir ma'rûf bâğçeye girdi. O bâğçeyi gezmemiş olanlara ta'rîf etmek imkânın hâricindedir.

Alay kapudan girince iki tarafdan on arşun kadar yukarıya çıkmış ve ucları yek-dîgerine iltisâk etmiş olan gâyet sık ağacların arasında geçen ve yigirmi dakîka kadar mümtedd olan bir tarîk-i müstakim üzerinde haylîce yürüdükden sonra sola sapdı. Vâsi' bir meydân intihâb etdi. Bu meydâna iki tarafda bulunan cesîm ağaclar sâye-sâz-ı letâfet oluyordu. Yerdeki otlar iki karışdan yüksek idi.

Herkes bir tavr-ı lâ-übâliyâne ile öteye beriye oturuyordu.

Biraz ârâm ve ta'âmdan sonra muzika şevk-âver bir âhenk ile huzârrı raksa da'vet etdi.

Raksa başladılar. Böyle bir mevki'de iki yüzden mütecâviz zükûr ve nisvânın raksından müteşekkil manzarayı kamâliyle tasvîre hîç bir şâ'ir, hîç bir musavver kâdir olamaz.

[95] Bunlara uzakca bir mahalden bakılacak olsa binlerce kelebek bir yere gelmiş de âheste âheste uçuyor zannediliyor idi.

Muzikaya hitâm verildikce binlerle bülbüller birden tagannîye başlayordu. İşte o günü hep bu sûretle geçirdiler. Sâ'at on bir buçuka gelince ormandan çıkub yine geldikleri gibi gitdiler.

Mektûb

Kardaşım!

Eylülün on birinci cum'a-ertesi günü Edirne istasyonundan süvâr olduğum trenin hareketi infilâk-ı sehere müsâdif oldu.

Safâ-bahşâlıkda tasavvur misâline bile imkân olmayan tulû'u ne kadar iştiyâk ile temâşâya daldığımı siz tasavvur buyurunuz.

Ben tasvîr içün kelime bulamadım!

İşte bendeniz bu hâl-i istiğrâkda iken refîkim olan pîr-i nâtuvânın gâyet hafîf ve ihtizâzlı bir sadâ ile şu sözleri tekrâr etdiğini işitdim. "Merhabâ ey şafak! Ey medâr-ı inşirâh-ı kâ'inât; sen 'âlemin hengâm-ı tufûliyyetisin. Hengâm-ı tufûliyyet ise vakt-i letâfetdir. Şu hâlde bu letâfetden hem sen istifâde hem kâ'inâtı müstefîd etmelisin."

[96] Vaktâ ki âfitâb-ı 'âlem-ârâ tulû' etdi. Derelere, dağlara, ovalara müstevlî olan kesîf dumanlar ta'rîfi mümkün olmayan bir letâfet-i nazar-firîb ile yavâş yavâş yükselmeğe başladı.

Üstüne düşen şebnemlerin sıkletine dayanamayarak yerlere serilen çîçekler, âlâm-ı 'aşka tahammül edemeyerek verem döşeğine düşen genc kızların ma'şûklarını görünce etdikleri kıyâm gibi âheste âheste istikâmet peydâ etdi. Ümîd-i bed-bahtân gibi pek kısa kalan çimenlerde ise, dildârının nigâh-ı iltifâtına mazhar olan sevdâ-zedelerin çehrelerinde görülen 'alâ'im-i eytâm kadar, parlak bir tarâvet nümâyân oldu.

Nazarım şu manzara-i şâ'irânenin temâşâsına dalmış kalmış zihnim de gözlerime refâkat eylemiş!

'Âdetâ "manyetizma" oldum. Şimendüfer o kesîf dumanlar içinde gitdikce kendimi vagonda değil balonda, yerde değil semâda bulutlar içinde görüyorum sanırdım! Derelerin, safâ-engîz cereyânı üzerine eğilen ve suya ressâmları hayrân edecek sûretde sâye-bahş olan sık ağacların yaprakları arasından geçebilen şu'â'-ı âfitâb sath-ı mâda keh-keşânlar teşkîl etmişidi.

Çok sürmedi bu hâlde tagayyür etdi! Ufukda melek-sîmâ bir kızın mâ'î gözlerinde hâsıl olan girye dâneleri kadar latîf bulutlar peydâ olarak ağır ağır her cihete istîlâ etdi.

Hâsılı o gün semâ, hayât-ı beşeri tanzîr etdi.

İşte bu sûretle pâyitaht-ı letâfete geldim...

[97] Mektûb

Hemşîrem!

Herkes uyuyor. Vapurun içinde mâkinadan hâsıl olan âheng-i muttaridden başka hîç bir ses işidilmiyor.

Denizin dalgaları, içinde bulunduğum kamaranın pencerelerine kadar çıkıyordu.

Yine deryâ-yı tahayyülün ka'rına dalmışım. Aradan tamâm üç sâ'at geçmiş, güneş 'arz-ı dîdâr ediyor. Matild kamaranın kapısını çalıyor, vâlide ve pederimin çay içmek için beni çağırdıklarını ihbâr eyliyor. Sonra gelir yine seninle konuşmağa başlarım.

***

Vâlidem beni görünce dedi ki:

- Hasta mısın?

- Hayır,

- Yüzün pek sararmış, gözlerinin etrâfı siyâhlanmış deniz mi tutdu.

- Hayır,

- Yâ ne oldu? Uyuyamadın mı?

[98] - Evet!

- Niçün.

- Ben cevâb vermedim. Vâlidem düşünmeğe, pederim de önündeki gazeteyi okumağa başladı.

Bu sükût yarım sâ'at kadar devâm etdi. Sonra vâlidemle berâber güğerteye çıkdık. Güğertede bir kız yanıma sokularak "Bir kaç dakîka kadar şu güzel sâhilleri temâşâ etmek için dûrbîninizi ihsân eder misiniz?" dedi.

Verdim. Dûrbîni i'âde ederken dedi ki:

- Nereye kadar gideceksiniz?

- İstanbul'a.

- Biz de oraya.

Bunun üzerine ikimiz de düşünmeğe başladık. Nihâyet kız bu sükûtu ihlâl ederek dedi ki:

- Madmazel! Siz pek mes'ûdsunuz.

- Niçün?

- İpekli fîstânlara, ipekli potinlere, elmâslara, incülere mâlik olduğunuz içün! Vapurun birinci kamarasında oturduğunuz içün!.. Ben ise pek bed-bahtım! Çünki on beş güne kadar resm-i izdivâcımız icrâ olunacak. Hâlbuki benim ne bir ipekli kıyâfetim var ne de mücevherâtım var!.. Pek fakîriz. Vapurun güğertesinde yatıyoruz.

- Zevciniz olacak zât İstanbul'da mı?

[99] - Hayır! O da burada.

- Yek-dîgerinizi seviyor musunuz?

- Evet.

- Bu muhabbetin safvetinden, devâmından emîn misiniz?

- Öleceğimize emîn olduğumuz kadar!

- Öyle ise kendinizden ziyâde mes'ûd aramayınız.

Madmazel! Şundan da emîn olunuz ki muhabbet ipekli fîstânlardan, ipekli potinlerden, elmâslardan, incülerden, vapurun birinci kamaralarından, müzeyyen salonlardan dahâ mübârekdir.

Kız hayretle yüzüme bakdı. Bu sırada vâlidem yanımıza gelerek ta'âm etmek üzere kamaraya inmekliğimizi teklîf etdi. Ben kızı da ta'âma da'vet etdim. Lakin kabûl etmedi. Yek-dîgerimizin elini sıkarak ayrıldık. Ta'âm esnâsında pederim bana bir delikanlı prazente etdi.

Bu delikanlı İtalya zâdegânından imiş. Pederime de o gün prazente etmişler. Ta'âmdan sonra biraz gezinmek içün Matild ile berâber güğerteye çıkdım. Bir aralık genc İtalyan da yanımıza sokularak havânın letâfetinden filândan bahs etdikden sonra kendisinin resme pek ziyâde merâkı olduğunu anlatdı ve çantasını açub yapdığı resimleri göstermeğe başladı.

Bunların içinde yağlı boya ile yapılmış me'yûs bir kız resmi nazar-ı dikkatimi celb etdi. Bu kız vapurların güğertelerinde bulunan ağaç [100] kanapelerinden birine oturmuş, gözleri semâya müteveccih olduğu hâlde ağlayordu.

Bu kız ben idim. Genc ressâmın fırçası beni bir fotoğraf kadar güzel tasvîr etmiş idi. Kendisine dedim ki:

- Muvaffakiyetiniz tebrîke sezâdır. Bunu ne zamân yapdınız?

- Dün başladım, bugün ikmâl etdim.

- Fevka'l-'âde bir mahâret! Evet, o kadar bir zamân içinde yapıldığından emînim. Bunu bendenize hediye etseniz müddet-i 'ömrümde nâ'il olacağım hedâyânın en kıymetlisi olmak üzere kabûl ederdim.

- Eser-i hakîrânemi böyle bir şerefe lâyık gördüğünüz içün müftehirim. Buyurunuz efendim! Bendeniz de bunu size takdîm etmek ârzûsunda idim.

- Teşekkür ederim Mösyö!

Bunun üzerine bahsi değişdirdik. Yarım sâ'at kadar da şundan bundan bahsetdikden sonra ayrıldık. Ben kamaraya indim, Matild'i çağırdım, beni mes'ûd

zanneden kıza bir mektûb gönderdim. İçine bin franklık bir de (banknot) koydum. Mektûb şu kelimeleri hâvî idi.

"Mes'ûd zannolunan bed-baht kız tarafından, kendisini bed-baht 'addeden mes'ûd kıza, yâdigâr-ı nâçîz!"

Genc ressâmın verdiği resmi bu mektûba leff ederek sana göndereceğim. Bilmem memnûn olacak mısın. Zann ederim ki o hâl seni pek ziyâde mü'esser edecekdir.

[101] Güneş gurûb ediyor. Vâlidem de kamaranın kapısına kadar gelmiş, beni çağırıyor...

***

İstanbul'a giriyoruz. Lakin bu geceyi ne kadar helecân içinde geçirdik! Vâlide ve pederimden nısfü'l-leylde ayrıldım. Mehtâb olsa idi biraz dahâ güğertede oturacak idik. Gece yarısına doğru ince bir yağmur yağmağa başladığı içün cânımız sıkıldı, yatub uyumağı tercîh etdik. Herkes kamarasına çekildi. Ben de kalemi kâğıdı alub yazmağa başlayacağım. Sonra da vapurumuz dehşetli bir müsâdemeye dûçâr oldu. Bunun üzerine güğerteye çıkdım herkes bağırıyordu. O aralık ma'hûd ressâm yanıma sokularak elindeki (cân kurtaran)ı uzatdı ve titrek bir sesle dedi ki:

- Sizi arayordum Madmazel!.. Bunu takdîm etmek içün...

- Yâ siz ne yapacaksınız?

- Sizi kurtardıkdan sonra vapur ile berâber batacağım.

- Hayır! Kabûl etmem.

- Ricâ ederim Madmazel! Beni bu şerefden mahrûm etmeyiniz.

- Mümkün değil Mösyö!

- Öyle ise berâber batarız.

Ressâm bu karârı verdikden sonra (cân kurtaran)ı fırlatub [102] atdı. Bu sırada koşar iken bize çarpan ve ressâmın ehibbâsından bulunan sarrâf ile şu muhâvere cereyân etdi:

Ressâm – Nereye gidiyorsunuz Mösyö!

Sarrâf – Kamaraya.

Ressâm – Niçün?

Sarrâf – Para çantasını almak içün kamaraya indi.

Ben, öleceğim içün değil, ölür iken seni göremeyeceğim içün ağlayor idim. Bu esnâda kapudan bülend âvâz ile şu sözleri tekrâr etdi. "Hîç bir muhâtara yok, vapur yolunda devâm edecek."

Fi'l-vâkı' bir dakîka sonra vapur harekete başladı.

Aldığımız ma'lûmâta nazaren bir İngiliz vapuru bizim vapurun (kıç omuzluğuna) çarparak kırmış. Fakat (su hattına) bir sakatlık îsâr edememiş.

Her ne kadar kapudan yolcuları te'mîne çalışmış ise de tamâmıyla muvaffak olamamış idi. Herkes gibi biz de sabâha kadar uyumadık.

Yarım sâ'ate kadar bu güzel şehrin içinde bulunacağız.

Bu mektûbu yarınki posta ile göndereceğim.

Bu mektûbumu üç gün sonra, bir mektûb dahâ ta'kîb edecekdir. O zamâna kadar adiyo! Hemşîrem.

[103] Teşekkür-nâme

...

Hakk-ı çâkerânemde envâ' lütf ü nevâz şey hâvî bu def'a enemle pîrây-tevkîr olan tahrîrât-ı mekârim-âyât-ı dâverîleri mefâd-ı 'âlîsi rehîn-i îkân-ı 'âcizi olub hâmiline tevdî'en irsâl buyurulan hediye-i behiye-i âsafâneleri dahi vusûl buldu. Bu vechle hakk-ı bende-gânemde sâha zîb-zuhûr olan 'inâyât-ı 'aliyye-i destûrîleri favke'l-gâye mûcib-i men ve müsârrım olmağla vecîbe-i şükr-güzârî ve muhabbetin îfâsına müsâra'at eder ve her hâlde i'zâm e'azze âmâlim mehâsin-i teveccühât-ı bâhirü'l-berekât-ı dâverîlerinin bekâsını niyâz eylerim. Ol-bâbda emr ü fermân.

Mektûb

...

Fî 11 Mayıs sene 303 târîhli mektûbunuzun getirdiği "Tebessüm" 'unvânlı risâle-i edîbânenizi meftûnâne temâşâ etdim.

Pek latîf!

[104] Bendeniz risâlemi neşr etdikden sonra "Tebessümler" 'unvânıyla da bir risâle tahrîrini tasavvur etmiş ve bu tasavvurumu üdebâdan ba'zı zevâta açarak bir hayâl teşvikâta da mazhar olmuş idim.

Tesâdüfât-i garîbedendir ki bunu kuvveden fi'le getirmeyi niyet etdiğim bir hafta içinde "Tebessüm"ünüzün müsvedâtı geldi. Şu tesâdüfden dolayı bilâ-ihtiyâr mütebessim oldum.

Mukaddimenizde "Risâle-i 'âliyelerini gördüm, gönlümde bunu tanzîr etmek ârzûsu uyandı: Tebessüm hâtırıma geldi." diye mahlasınızı taltîf buyurmuşsunuz.

Tebessüm gibi bir bedî'anın zuhûruna vesîle olması risâlem içün hakîkaten medâr-ı iftihârdır.

Risâlem gibi Tebessüm de nazar-ı dikkati câlibdir.

Tebessüm vecîz ve belîğ bir lisândır; rûhun lisânı.

Tebessüm bir fikirdir ki lisân anı tefhîm edebilecek kelimât icâdına muvaffak olamamışdır. Envâ'-ı tebessüme dâ'ir gösterdiğiniz misâller pek güzel.

Bunları –üçüncü daf'a olmak üzere- okuyub bitirdikden sonra derin bir tahayyüle daldım; mâzînin latîf bir hayâli gözümün önüne geldi...

Emîn olunuz ki bu risâleniz benim gibi pek çok kişinin mâzî-i mes'ûdunu ihtâra vesîle olacakdır.

[105] Sa'yiniz meşkûr olsun efendim!

Tabsıra Mü'ellifi 'Âkif Paşa'nın Mahdûmuna Bir Mektûbu

...

Şimdiye dek müfâreke ülfet olunmamış olduğundan bu tarafdan 'azîmetiniz dâhilen ve hâricen mûris-i elem olmuş ise de lehü'l-hamd havâlar uygunca ve husûsen seyr ü seferin müstelzim-i sıhhat olması mücerreb ve sizin dahi hâhişiniz olduğundan imdâd-ı tabî'atla vücûdunuza 'âfiyet-i tâmme gelmesi eltâf-ı ilahîden mes'ûl olmakdan nâşî müfârekatin tesellîsi bulunmakda olarak İzmid'den gönderilen mektûbunuz dahi te'yîd etmiş ve hediyeniz olan helvâlar ve husûsen haber-i 'âfiyetiniz cümleye bâ'is-i memnûniyet ü meserret olub 'ale'l-husûs (Münîre Hanım)*[152] kendüsine olan mektûbunuzdan ve küçük kutulardan pek sevinmiş olmağla bu ahşâm selâmlığa çıkub "Bâbâma gidecek âdem var ise mektûb yazalım!" deyü sû'âl eyledikden ben de "Cânım bakayım; bir haber alayım." deyü sabâha bırakmışıdım; bu sabâh Muhammed Ağa kapuya [106] gelüb Bolu üzerinden 'azîmet edeceğini ihbâr etmekle anın gideceği ma'lûm ise de Bolu'dan geçeceği hâtırda yoğiken kendüliğinden gelüb söylemiş.

[152] *Hafîdesi

Mücerred Münîrem'in gönlünü yapmış olduğu bilinerek istifsâr-ı hâtırınız zımnında işbu şukka tahrîr ve irsâl olundu. El-hamd ve el-minne cümlemiz 'âfiyetdeyiz. Hemân sıhhat haberinizin sık sık irsâliyle dil-şâd buyurmanız me'mûldür. Râşid Efendi'ye mahsûs selâmlar. Kapuda bulunduğumdan ve Muhammed Ağa hemân çıkacağını haber verdiğinden Münîre'den mektûb celbine vakit olmadı.

Bi-mennihi Te'âlâ bundan sonra irsâl olunur.

-Kezâ-

Mahdûmuna

Hem-vâre sâ'id silm şeref ve imtiyâz ve nîl-i merâtib-i 'âliye ile ser-firâz olasın.

Ahmed Re'îs ile gönderilen iki kıt'a mektûbunuz Tekfûr-dağı'nda vâsıl olub bâ'is-i ferah ü hubûr olmuşdur. Vapur istediğim her hafta vapur Tekfûr-dağı'na gelüb gitmekde olduğundan bir gelişinde [107] İstanbul'a 'avdet etmeksizin bizi Mudanya'ya çıkarıvermek mülâhazası olub yohsa re'sen İstanbul'dan vapur gönderilmek sûretini ben de tecvîz etmezdim.

Beş çifte kayık irsâlini iş'âr buyurmuşdunuz. Vâkı'â bu ehvence ise de haber gidüb kayık gelinceye kadar Tekfûr-dağı'nda birkaç gün dahâ müksümüz îcâb etmemek içün hemân mektûbunuz vürûdunun ferdâsı Ahmed Re'îs'in kayığına binüb denize çıkdık lakin bir keskîn poyraz karşulayub ve cümlemizi deniz tutub pek muzdarib olduğumuzdan nâçâr yine Takfûr-dağı'na 'avdetle bir gece dahi bî-hûd olarak, beytûtet ve 'ale's-sabâh kirâ tutularak Büyükçekmece'ye dek hayvân ile gelinüb orada piyâde bulunamadığından biri 'araba ve hayvânât içün dîgeri kendimiz içün beş yüz ğurâşa iki samân kayığı istîcâr ile on dört sâ'atde ehviye-i muhtelife ile Boz burun denilen mahale gelinüb tîmûrlandı. Ve ol gece kayıkda kalınub pek çok ıztırâbdan sonra erkenden

Mudanya'ya 'azîmet olunarak ne hâl ise bir gece de orada yatılub ertesi günü Bursa'ya dâhil olduk. Re'îs-i merkûm İbrâhâm'dan alınub gönderilmiş olan üç bin ğurûş vâsıl olmağla pek işime yaradığından gerçekden memnûn oldum.

Mersûmun geçen sene ze'âmet bedelinden makbûzu Edirne'de mâ-hîye verdiği dörder bin ğurûş ile istîfâ olunmuş mudur ki meblağ-ı mezkûr içün tarafınızdan tahvîl almış? Hoşamedî! Sağ olursak hesâbını görürüz. Şimdiki hâl ma'âş-ı mu'înimizi alub merâkid-i evliyâ'-ı [108] kirâmda (kuddeset esrârıhum) şevketlü efendimize ve sizlere du'â ile meşgûl ve etibbâ-yı Bursa'nın biri gelüb biri gitmek üzere edviye-i gayr-ı mü'essire ile me'lûfuz. Bu def'a posta ile işbu şukkacığımız bileğimdeki ıztırâb ile zâr u zor gücle yazıldı. Kâ'in benim yazım değil gibi. 'İsmetlü vâlideniz hanıma selâmlar olunub hâtırları su'âl olunur. Çocukların gözlerinden öperim.

Sırrî Paşa Hazretlerinin Mü'ellife Bir Mektûbu

Edîb-i me'âlî-güzîn Efendimiz.

Hakkımda ibrâz bulunan mâsir-i teveccühe ve muhabbetin ehemmiyeti nisbetinde kıymetim yok ki beni sahîhen müntedâr eden bu lütfunuza karşı îfâ-yı teşekküre leb-cünbân ictisâr olayım. Tertîb buyuracağınız mecmû'a-i münşe'âte ki bir numûne-i edebiyât-ı meziyyet-i 'âliyesini hâ'iz olsa gerekdir; âsâr-ı perîşânımdan hangisi konsa mecmû'anın revnak-ı edebîsini kırmakdan bozmakdan başka neye yarar? Anın-çün böyle hâd-nâşinâsâne bir harekete bilerek nasıl cür'et edebilirim? Demek ki ma'zûrum öyle ise şübhe yok ki ma'füvvüm.

Efendimiz kadar üdebâyı yine edîb olanlar bilir. Binâ'en-'aleyh bendeniz 'âlem-i matbû'âtı cidden şereflendiren âsâr-ı 'âliye-i edebiyenizi takdîrden de 'âcizim. [109] Şu kadar ki her güzelin güzelliğini seçmeğe, binâ'en-'aleyh anı sevmeğe hiss-i tabî'î sâ'ikâsıyladır ki nefâyis-i âsâr-ı edebiyenizin gerçekden meftûnu olduğum içün o güzel güzel eserleri de güzel mü'essirini de dâ'imâ takdîs eylerim. Bâkî uhuvvet.

Sırrî

Dîger

Cevâb-nâme-i 'âcizânemdir!

Cemâl-i kemâliniz gibi hiss-i hısâlinizin de 'an-nel gıyâb 'âşıkı ve senâ-yı cemîlenizi müdâvim-i gayr-ı müfârıkı olan bu 'abd-ı 'âcizi tasvîr-i bî-nazîrinizle hakkâ ki zevk-yâb neşve-i visâl ü 'aşk ü garâmımı îsâl-i mertebe-i aksü'l-kemâl buyurdunuz, te-hesâb-ı fi'l-lâhda bendenize irâ'e-i misâl-i vâcibü'l-imtisâl buyurdunuz.

Envâr-ı zekâ-yı 'irfân-pirânızdan Anadolu'nun orta kolunu da müstefîz ve müstefîd edecek resâ'il dahi vâsıl olub hâhîşkerân-ı edeb ü ma'rifetine derdest-i tevzî'dir.

Meşâgil-i me'mûriyet kemâ yenbagî şerh-i mâ-fî'z-zamîr perde-keş-i haylûlet [110] oluyorsa da erbâb-ı 'irfâna göre bir harfin bîle keşf-i a'dâl-i vicdâna kifâyeti müsellemdir. Hayrü'l-kelâm-i mâkil ü dil. Bâkî hürmet ve muhabbet.

Sırrî

Mektûb

Sît-i fazîleti iktâr-ı 'âleme münteşir olan bir tahrîr-i mütebahhirin 'izz-i hitâbı; kadr-i âşinâyân-ı edebe göre hakîkaten pek kıymetdâr, ve ihâfât-ı şeref-i sûrîden tecrîd-i nefs edince böyle bir lütfa nâ'iliyet, herkes içün medâr-ı iktidârdır.

İşte muharrir-i hurûf, bugün öyle bir ni'metin mütena'imi bulunuyor ki şükrünü edâ içün ezdiyâd-ı 'ömr ve 'âfiyet-i fezâ'il-penâhîlerine du'â eder.

Henüz şeref-i likâ-yı vâlâlarına nâ'il olamamış isem de 'azîm-i kader ve münzelet-i fazîlet-şi'ârîlerini mahsûl-i karîha-i 'irfânınız olan nâme-i bedâyi'-nümâ-yı

belâgat-i iştimâlinizden ve sâ'ir âsâr-ı mesmû'a-i kemâlinizden bi'l-istidlâl yakînen tanımışımdır.

Binâ'en-'aleyh cenâb-ı fazîlet-me'âbınızın şu aralık Kayseriye gibi vilâyetimizin en mühim bir livâ-yı mu'tenâsında seccâde-pîrâ-yı şerî'at-ı garrâ olmalarını kendimce a'zâm-ı esbâb-ı muvaffakiyet ve bahtiyârî 'add ederim.

Zât-ı 'ulyâlarına mânend bir hâkim-i hikmet-şinâsî; şübhe yok ki, nef'-i nâs [111] ile hayır-nâsî olmakda dahi ibrâz-ı âsâr-ı kemâl, ve rüfekâ-yı hükûmetinin bir noksânı da olsa, tedâbir-i sâ'ibe-i hakîmânesiyle der-hâl anı ikmâl eder. Ve's-selâmü 'alâ men-vefeka'l-lah yafzilahü ve ihsânehü.

Sırrî

Mektûb

Nice lâhûtî edâ-şîvelerle zînetiyât olan o rûh-perver nâmeniz; haylî demdir ki mâliş-gâh-ı nigâh-ı ittibâh oldu.

Mevâdd-ı hâmeniz sevâd-ı 'aynü'l-hûrden mi? Yoksa şâme-i âfitâb gibi bir özge nûrdan mı mürekkebdir nedir ki? Kelimât-ı mektûbenizi görür görmez; gözüm, gönlüm, 'aklım, fikrim incizâbât ve leh-resân-ı me'anî içinde mahv ve tebâh oldu.

Cevâbımın te'hîrine de sebeb ve 'illet; bu beht ve hayret değil midir.

Yâhû! O mu'ciz-eser kaleminiz, ne kadar da dil-rübâ imiş! Bir nakş-ı dil-pezîriyle bin cân ü dili esîr, bir rahşa-i kuds-ı sagîriyle teşnegân-ı ma'rifeti dil-sîr eder.

Şîr ü şeker gibi nazm ü nesrinizde mümtezic olan lütf u hayâl-i 'Acem ile hiss-i me'âl-i 'Arab, hakkâ ki hayretde 'akl ü şu'ûr-ı bedâyi'-perestân-ı edebdir.

Bu feyz-i lâ-yezâlî hangi çeşme-sâr-ı irşâdın ruşemât-ı ihtis'ali olduğundan da bilirim.

[112] İşte o "yenbû'ü'l-fazl ve'l-yakîn"den sizin gibi sîrâb-sâz-ı mâ'ü'l-hayât-ı 'irfân olan bir münîb-i Hüdâ-perest, böyle câm-ı ser-şâr-ı bedest, işrâb-ı 'ahd-i elest ile yârân-ı kadîmini de mest eyler.

Bâkî hüve'llâh.

Sırrî

İkmâl-i Tahsîl Etmiş Talebeden Birinin Hâcesine Gönderdiği Bir Mektûb

Vazâ'if-i 'âliye içinde bir vazîfe vardır ki pek mukaddesdir. O da hâcelikdir.

Vazîfesini kemâliyle îfâ eden mu'allimlere cem'iyyet-i beşeriye müntedârdır.

İşte şânınızı i'lân eden bunca âvâze-i şükrân arasında benim gibi bir 'âcizin sadâ-yı teşekkürâtı pek ehemmiyetsiz kalırsa da bir şâkird içün muhibbi ve münevver-i rûha dâ'imâ 'arz-ı müntedârî eylemek de vâcibü'l-îfâ bir vazîfe olduğundan bu def'a dahi vazîfemi îfâ zımnında müsâ'ade-i kerem-kârîlerine mazhariyetimi îfâ ederim.

Bir aydan beridir sayfiyemizin bulunduğu o güzel Karyecik'deyiz. Sevgili şâkirdlerinizden Filân Efendi de buradadır. Her gün birleşüb sevdiğiniz kestâne ağaclarını ziyârete gidiyoruz.

[113] Akşama kadar o güzel ağacların altında oturub gâh kitâb okuyoruz, gâh sânihât-ı fikriyemizi defterlerimize kayd ediyoruz, gâh muhterem hâcelerimizin zikr-i cemîlini tekrâr eyliyoruz.

Zikr-i cemîliniz sebkât etdikce 'ahd-i şebâbımızın hâtırât-ı latîfesi tecessüm ederek gözümüzün önünden geçiyor.

İşte o zamân "Hep çocuk kalsa idik ne güzel olurdu!" cümlesini bir âh-ı mütehassirâneyi terdîf ediyoruz!

Dünki gün yine o ağaçların altında idik. Haylî vakitdir ikimiz de o hikmet-âmîz nâmelerinize nâ'il olamadığımız içün istid'â-yı lütfunuza karâr verdik.

İşte o karâra binâ'en şu varak-pâreyi takdîm ediyorum. Filân Efendi de ayrıca bir istirhâm-nâme takdîm eyleyecekdir.

Her hâlde dirîg-i 'inâyet buyurulmamasını mübârek ellerinizi öperek ricâ ederim.

Bâkî el-emr limen lehü'l-emr.

Mektebde Bulunan Bir Çocuğun Pederine Mektûbu

... târîhli mektûb-ı 'âlînizi bugün aldım. Kemâl-i iştiyâk ile öpdüm, okudum. Her satırı muhabbet ü şevkat-i pederânenin bir başka sûretde, bir başka vaz'da birer tasvîr-i dil-rübâsı!...

[114] Biraz keyifsiz olduğum içün on günden beridir hastahânedeyim. Gâyet mufassal olan bu mektûbunuzu, ki tabîbin verdiği 'ilâclardan ziyâde bana te'sîr etmişdir. Belki on kere okudum. Her okuyuşda ayrı zevk duydum. En son okuyuşda 'âdetâ hastalığımdan bir eser kalmamışdı diyebilirim.

Mâddiyûn ne derse desün, ben rûhun cism üzerine te'sîrini bu def'a da pek vâzıh bir sûretde müşâhede etdim!

Muhterem pederim! Burada bir hüzn-i dâ'imî içindeyim. Buna sebeb ise kendi hastalığım değil, bir zamânlar birlikde gülüb oynadığımız sevgili refîklerimin esîr-i firâş olduğunu görmekliğimdir. Âh ü enîn-i me'yûsânelerini işitmekliğimdir.

Görüyorsunuz yâ, bu mektûbu kurşun kalem ile yazıyorum.

Hattın fenâlığından, imlâca hatâlardan dolayı 'avfımı ricâ ederim, yazdıkca beynimi fevka'l-'âde bir inşirâh kaplayor hastalığım kesb-i haffet ediyor.

Âh! Eğer tıbbîyim şu hâle vâkıf olsa idi beni bu hastalıkdan kurtarmak içün 'ilâc yerine size gönderilmek üzere bana günde belki yigirmi dâne maktûb yazdırırdı...

Ma'a-hazâ postanın kapanmasına yarım sâ'at kaldığı cihetle bu günlük bu kadarla iktifâya mecbûrum. Bâkî Cenâb-ı Bâkî'ye emânet olunuz.

[115] Mektebde Bulunan Bir Çocuk Tarafından Hâmîsine

Üç dört haftadır bendenizden mektûb alamadığınız içün sizi unutduğuma zâhib oluyorsunuz.

Hâşâ velî-ni'metimi bir dakîka bile unutmak benim içün muhâldir. Binâ'en-'aleyh 'afv-ı 'âlînize mağrûren bu zehâbınızın ma'kûs olduğunu 'arza cür'êt ederim.

Mektûb yazamamaklığım ise zann-ı 'âlîleri gibi velî-ni'metimi unutmakdan değil, zamân-ı imtihânın takarrübü hasebiyle çokca çalışıldığı içün yazı yazmağa vakit bulamamakdan neş'et ediyor.

Bendeniz, bir kere olsun yüzlerini görmek sa'âdetine nâ'il olamadığım ebeveynim tarafından ilcâ-yı fakr ü zarûretle zokak ortasına bırakılmış, dahâ açık söyleyeyim, âgûş-ı mevte atılmış iken nazar-ı merhametinize tesâdüf ederek bunda eltâf ve 'inâyetinize nâ'il oldum.

Efendimiz! Siz benim yalnız cismimi değil, rûhumu da zill ü sefâletden kurtarub 'âlem-i bâlâ-yı 'izz ü sa'âdete îsâl buyurdunuz.

Efendimiz! Zât-ı 'âlîniz beni ma'nen ve mâddeten ihyâ buyurduğunuz hâlde sizi unudabilmekliğim kâbil midir?

Nazar-ı sâmîlerine karşı borclu olduğum teşekkürâtı îfâ bahsine gelince bunu birçok mektûblar yazmakla değil, vereceğim parlak imtihânlar sâye- [116]sinde kazanacağım takdîrât ü tahsînât-ı fevka'l-'âdeyi musavver olan şehâdet-nâmeleri huzûr-ı kerîmânelerine 'arz ü takdîm eylemek sûretiyle îfâ edeceğim efendimiz!

Mektebden Çıkmış Bir Çocuk Tarafından Mektebde Bulunan Refîkine Mektûb

Sevgili Kardaşım!

Ben şimdi gürültülü bir şehir içinde kitâb-ı "Hikmet-i Hayât"ın ilk satırını mütâla'a ve tedkîk ile meşgûlüm.

Bu kitâb mektebde okuduğunuz kitâblara benzemeyor. Bu kitâb, rûhumu titrediyor.

Ne yalan söyleyeyim dârü's-sürûr olan mektebde bulunduğunuz içün size gıbta ediyorum, siz ise kendinizi (esîr) 'addediyorsunuz.

Âh kâşkî çocukluğum 'avdet etse de yine mektebe girsem, hâcenin takrîr edeceği dersleri tatlı tatlı dinlesem, dersden çıkar çıkmaz mektebin bâğçesinde sevgili refîklerimle oynasam, gülsem!

Mekteb 'âlem içinde, bir 'âlemdir ki "âsâyiş" ve "sa'âdet" hep oradadır.

[117] O 'âlem-i latîfin sâkinlerine gıbta etmemek nasıl kâbil olur ki hâcelerin cüz'î bir iltifâtı o safîü'l-kalb-i mahlûkâtı mesrûr, mes'ûd etmeğe kâfîdir? Anların gam ü kederleri de hâcelerinin tekdîrinden 'ibâretdir. O bahtiyâr mahlûklar, mekteb kapısının hâricinde kalan 'âlemin ahvâlinden bî-haberdirler.

Ben de ba'zı günlerde gurûbdan yarım sâ'at evvel kurtulub şehrden geçen nehrin cereyân-ı latîfini temâşâya gidiyorum. Nehrin sâhilindeki söğüd ağaclarından birinin

altına oturub gâh suya bakıyorum. Gâh "Jan Jak Russo"nun mecmû'a-i eş'ârını okuyorum.

Biz şu cihân-ı fânî üzerinden ne kadar sür'atle mürûr ediyoruz!

Hayâtımızın rub'-i evveli –sûret-i isti'mâli bilinmeksizin- güzâr etmekde, rub'-i âhiri dahi artık andan istifâde iktidârı almazdan çıkdıkdan sonra gelüb çatmakdadır.

'Âlem-i hestîye atdığımız ilk hatvede "yaşamak" ne olduğunu bilemiyoruz. Son hatvemizde ise artık yaşayamıyoruz.

'Ömrün bilâ-istifâde geçmekde olan şu iki nokta-i ibtidâ ü intihâsı arasında kalan kusûr iki rub'-ı zamânımız dahi uyku ile, meşâgil ile derd kederle ve'l-hâsıl envâ' meşâkk ü mezâhim ile geçmekdedir!

Şu taksîmât-ı tabî'iye, pîş-i im'âna alınırsa zâten kısa olan 'ömrün azacık istifâde ve telezzüz edilebilecek zamânı dahi gâyet kasîr olarak 'âdetâ lahme-i basardan 'ibâret kaldığı görülür.

[118] Mebde'-i hayât ile ân-ı memât beynindeki mesâfe ne kadar uzun olursa olsun o zamânlar sû'-i isti'mâl edilerek imrâr olunduğu hâlde müddet-i hayât yine kısa olmuş olur.

İşte bu hâl-i me'yûsiyetde bana tesellî veren bir şey vardır: O da o an tufûliyetimin, ya'nî gece gündüz sizinle berâber bulunduğum zamânın hâtırâtıdır.

Bu mektûbumu şu nasîhatle itmâm edeceğim. Mektebi de mektebde geçirdiğiniz 'ömrü de takdîs ediniz kardaşım!

Mektûb

Sen Preu'dan Jüli'ye

Sizden tebâ'üdüm lâzım geliyor. Madmazel! Öyle hissediyorum; bu kadar beklememeli veyâhûd dahâ doğrusu sizi görmemeli idim. Lakin bugünki günde ne yapayım? Nasıl edeyim? Bana dostuk va'd etdiğiniz ıztırâb-ı derûnuma bakınız da bir nasîhat veriniz.

Bilürsiniz ki hânenize mücerred vâlideniz madamın da'veti üzerine girdim. Oldukca behremend-i hüner ü ma'rifet olduğumu bilerek çıldırmak râddesinde sevdiği bir kızın terbiyesiyçün ben dahi böyle bir fıtrat-ı latîfeyi ba'zı ezhâr ile tezyîn eylemeği bâ'is-i mefharet görerek tehlikesini hesâb eylemeksizin der-'uhde etmeğe cür'et ve şitâb eyledim. Cür'etimin cerîmesini [119] te'diyeye başladığımı hîçbir vakitde söylemem. Ümîd ederim ki istimâ'ınız câ'iz olmayacak sûretde lisân kullanacak ve ahlak ve terbiyenizle asâlet ve letâfetinize borclu olduğum ri'âyete hâlel getürecek râddede kendimi unutmam. Çekdiğim elem ve ıztırâbı hîç olmazsa yalnız çekmekle mütesellîyim. Sa'âdet-i hâlinize halel vermekle husûle gelecek bahtiyârlığı istemem.

Hâlbuki sizi her gün görüyorum; ve derk ediyorum ki ecîmeniz câ'iz olmayan ve bilmemeniz iktizâ eden âlâm ü ekdârı tasavvur ve mülâhaza etmeyerek ma'sûmâne teşdîd ve tezyîd ediyorsunuz. Vâkı'â ümîdin fıkdânı hâlinde hikmet ve tedbîrin böyle bir sırada tavsîye ve irâ'e eylediği hareketi bilürim. Ve eğer bu husûsda hikmetle edebi yek-dîgerine tevfîke muktedir olabilsem ol vechle harekete cebr-i nefs eder idim. Lakin kapusını sâhibesinin bi'z-zât açdığı ve beni derûnunda müstağrak-ı eltâf-ı bî-hadd ve dünyâda mâlik olduğu en 'azîz ve muhterem bir şey'e fâ'ide-bahş 'addeylediği bir hâneden edeb ve terbiyeye muvâfık sûretde nasıl çekileyim? Hâsseten gizli tutduğu derslerinizde hâsıl eylediğiniz terakkî ile bir gün kocasını mütehayyir etmek lezzetinden o vâlide-i müşfikayı nasıl mahrûm eyleyeyim? Kendine bir şey demeksizin bî-edebâne terk edeyim mi? Çekildiğimin sebebini kendine bildireyim mi? Neseb ü serveti size tâlib olmağa müsâ'id olmayan bir âdam tarafından böyle bir ikrâr bile kendini tehkîr etmiş olmaz mı?

[120] Madmazel şu bulunduğum müşkülâtın içinden çıkmağa yalnız bir tarîk görüyorum. Şöyle ki: Beni bu hâle ilkâ eden el yine andan rehâ eylesün. Müstehak

olduğum cezâ etdiğim hatâ gibi sizden gelsün. Ve hîç olmazsa merhameten huzûr ve muvâcehenizi benden men'e rağbet buyurunuz. Mektûbumu akrabâ ve ta'allükâtınıza gösteriniz. Bana kapunızı sedd ve bend etdiğiniz gibi beni tard ve redd ediniz. Sizden gelecek her şey'e tahammül ederim. Kendiliğimden tebâ'üd edemem.

Siz beni tard edesiniz! Ben sizden kaçayım! Ay niçün? Meziyete karşu müte'essirü'l-bâl olmak ve ta'zîm ve tevkîri lâzım gelen şey' sevmek neden cinâyet olsun? Hayır! Güzel Jüli hüsn ü ânın gözlerimi hıyre-nâk eylemişidi. O hüsn ü cemâli rûhlandıran dahâ koyu bir câzibe olmasa gönlümü aslâ ızâ'a ve iğvâ edemez idi. O şiddetli rikkât-i bâl ile bir halâvet-i münteni'ü'l-inhilâlin ittihâd ve ittisâli ve âlâm-ı gayre karşu o rahm ve re'fet hâli ve rûhun safvetinden iktibâs-ı nezâhet eden o 'akl-ı selîm ile meşreb-i lâ'übâlî ve'l-hâsıl zâtın letâfetinden ziyâde hissiyâtın halâveti bî-misâldir; sizi dahâ güzel olmak üzere tasavvura muvâfakat ederim.

Emzice ve isnânımızda olduğu gibi meveddet ve meylânımızda dahi Cenâb-ı Hakk'ın bir mutâbakat-ı hafiye vermiş olmasından dolayı ba'zen te'ammül ve tafahhüre cür'et ediyorum. O kadar genc olduğumuz hâlde tabî'atın meyl ü in'itâfını nefsimizde hîç bir şey tagyîr ve ifsâd etmiyor. Ve kâffe-i meylânımız yek-dîgerine tevâfuk eyliyor gibi görüneyor. [121] Halkın mütesâvîü'l-eşkâli olan efkârıyla hallolunmazdan evvel anlamak ve görmek husûsunda müttehadü'l-hâliz. Muhâkemât ve mülâhazâtımızda görülen bu ittihâd ve muvâfakatı niçün kalblerimizde de tasavvura mütecâsir olmayım. Ba'zen gözlerimiz yek-dîgerine tesâdüf ediyor. O anda ikimiz de bilâ-ihtiyâr hayretde kalıyoruz. Ba'zı hafî gözyaşları –Âh Jüli eğer bu irtibât ve münâsebet ezelden beri ise- Eger bizi Cenâb-ı Hakk birbirimize takdîr etmiş ise –Cihân bir araya gelse- imân 'afv buyurun. Kendimi unutuyorum. Temenniyâtımı ümîd gibi telakkîye cür'et ediyorum. Harâret-i iştiyâkım müştâk-ı ileyhde olmayan imkânı isnâd ve i'âre eyliyor.

Gönlümün kendine ne 'azab ve elem hâzırlamakda olduğunu hevl ve haşyetle görüyorum. Derdimi aslâ takdîr ve tervîc etmem. Mümkün olsa buğz ve 'adavet etmek isterim. Hissiyâtımın safvetini taleb eylediğim 'afvın tarzıyla hükm ve kıyâs ediniz. Beni hem besleyen hem öldüren kuvve-i mütezâddenin menba'ını mümkün ise korudunuz.

Evet 'aklımı başıma almak içün kendi tarafımdan elimden geleni cem' ve hasr eyleyeceğime söz veriyorum; yemîn ederim. Ancak beni öldüren o tatlı gözleri merhameten benden çeviriniz. Vech ü simânızla tavr ü edânızı, harekât ü sükûnâtınızı da benim gözlerimden ketm ve ihfâ ediniz. Nazarımın şaşkınlığını tebdîl eyleyiniz.

Pîç ü tâbımın tezâyüdünden sırrımın fâş olacağını hissederek kendimi tutdum.

[122] Allâh içün olsun şu oyunları terk edelim ki 'âkıbeti vahîm olabilür. Hayır! En tıfılânesine kadar içlerinde bir dâne yok ki tehlikesi olmasun.

Kendime nasıl kefîl olmalı!

İmdi gösterdiğiniz 'adem-i müsâvât ikimize de birden mazarratı müntec oluyor.

Bu def'a da 'âkil ve müdrak bir zâtın mizâc ve keyfini tebdîl ve tagyîre bâ'is ne olduğunu anlamağa muktedir olamadığım hâlde beni mahzûn ve mükedder edüb kendiniz de derslerinizden aslâ istifâde etmiyorsunuz.

Bu mektûbu okumanızla berâber taleb ve ricâya mütecâsir olduklarımı kâmilen kabûl ve icrâ etmiş olsanız dahi yine bir gûne redd ve imtinâ'dan çekinmem.

Mektûb

Sen Preu'dan Jüli'ye

Birinci mektûbumda ne kadar aldanmışım Madmazel! Âlâm ve ıztırâbımı tahfîf ve teskîne bedel kendimi 'azabınıza 'arz ederek tezyîd ve teşdîd eyledim. Ve hissediyorum ki hepsinin bedteri de sizi gücendirmek imiş. Sükûtunuzla etvâr-ı bâride muhterizâneniz bed-bahtlığımı açıkdan açığa bildiriyor. Müsted'iyâtımı kısmen kabûl ve is'âf eyleyişiniz ise mücerred-i hakkıyla mazhar-ı mücâzât edilmekliğim içün imiş.

[123] Mecnûnâne şikâyet eylediğim halk içindeki o ma'sûmâne teklîfsizliği hazf ve ref' eylediniz! Âncak tenhâda dahâ tünd ve şedîd oldunuz. Ve şiddet-i zarîfâneniz ise iltifât ve imtinâ'ınızda müsâvât üzere hükmünü icrâ ediyor. Bu bürûdetin bana ne mertebede girân geldiğini yazık ki bilemiyorsunuz! Beni pek ziyâde cezâlanmış bulurdunuz. Bilseniz ne harâretle mâzîye 'avdet ve şu meş'ûm mektûbu görmemiş olmanıza gayret etmek isterim! Hayır eğer birinci mektûbu yazmamış ola idim sizi gücendirmek korkusuyla bu ikincisini aslâ yazamazdım. Hatâmı te'kîd değil ta'mîr etmek istiyorum. Sizi teskîn içün kendim aldanıyormuşum mu diyeyim? Size 'aşk ve 'alakam yok idi deyü inkâr mı edeyim?.. Ben bu 'ahde hıyânet şenâ'atini lisânıma alayım! Sizin hükm sürdüğünüz bir gönle kezb ve le'îm lâyık mıdır? Âh bed-baht olacaksam olayım.

Cür'etimden dolayı ne yalancılığı kabûl ederim ne alçaklığı. Gönlümün işlediği cinâyeti kalem inkâr edemez.

Gazab ve infi'âlinizin ağırlığını şimdiden hissediyorum. Ve sûret-i âhirle mazharı iltifât olamayınca bu infi'âlin gâyet sademât ve nihâyet te'sîrâtını da bana borclu olduğunuz bir lütf olmak üzere bekliyorum. Çünki beni yakan âteş sezâ-yı tekdîrdir lakin revâ-yı tahkîr değildir. Merhameten beni kendi hâlime bırakmayınız. Hîç olmazsa âtîyi ta'yîn ve tekdîre rağbet buyurunuz. İrâde ve ârzûnuz nedir söyleyiniz. Her ne emr ve tenbîh edecek olursanız itâ'atinden başka elimden bir şey gelmez. [124] Sükût-ı ebedî mi teklîf ediyorsunuz? Muhâfaza ve mutâva'ata cebr-i nefs edebilürüm. Huzûrunuzdan beni nefy ve teb'îd etmek mi istersiniz? Kasem ederim ki bir dahâ beni görmezsiniz. Ölmekliğimi mi emr edersiniz? Âh bu en müşkili değildir. Sizi sevmekden vazgeçmek husûsundan başka infâz ve icrâ edemeyeceğim hîç bir irâdeniz olamaz. Ana bile eğer muktedir olsam itâ'at ederim.

Günde yüz kere nefsim beni ayaklarınıza kapanarak ve üstüne gözümün yaşını dökerek memâtımı veyâhûd 'afvımı istihsâl etmeğe teşvîk ve tahrîk ediyor. Dâ'imâ bir hevl-i şidîd gayretimi tecmîd eyliyor. Dizlerim titreyüb temâyül ve harekete cür'et etmiyor. Söz dudaklarımın üstünde mahv oluyor ve rûhum sizi gücendirmek korkusuna karşu hîç bir emniyet bulamıyor.

Dünyâda benim hâlimden müşkil ve hevl-nâk bir hâl var mıdır? Gönlüm ne derecede mücrim olduğunu pek ra'nâ hisseylediği hâlde mücrimlikden vaz geçmeğe muktedir olamıyor. Cinâyet ve nedâmet müştereken kendüsini muztarib ve tahrîk ediyor ve encâm-ı 'âkibetimin ne olacağını bilmeyerek tahammül-güdâz bir iştibâh ve tereddüd içinde ümîd-i 'afv ü merhamet ile havf-ı cezâ vü 'ukûbet arasında tezebzüb ve temevvüc eyliyor.

Lakin hayır! Bir şey ümîd etmiyorum; hîç bir şey ümîdine salâhiyetim bu kadar. Sizden beklediğim lütf-i vahîd cezâ-yı mâ-ileykimin tesrî'-i icrâsıdır. Haklı olan bir sârî ahaz ve irzâ ediniz. Nakmetimi bi'z-zât taleb ve istirâhama mazhar olduğumu görmek epeyce bed-bahtlık değil midir? [125] Bana cezâ ediniz. Borcunuzdur. Lakin eğer bî-rahm ü şevkat değilseniz beni ilkâ-yı ye's eden soğuk ve küskün tavrı terk eyleyiniz. Bir mücrim i'dâma gönderilirken artık ana hiddet ve şiddet gösterilmez.

Mektûb

Sen Preu'dan Jüli'ye

Mu'ahhiren sizi gücendirmek elemindeki ıztırâb-ı 'azîmi öğrendim. Şimdi ise sizin kendi hüzn ve kederinizin hissi ile en şedîd ve sarîm olan 'azâb-ı elîmden haberdâr olmakdayım.

Rikkat olsun, tahkîr olsun, ıztırâb ve 'azâbıma terahhum olsun hâlimden müte'essirsiniz görüyorum. Hüzn ve eleminize bâdî olmakdan korkmakda ve bu havf-ı endîşe ile tevellüd edebilecek ümîdin husûle getüreceği telezzüz-i şâdânîden ziyâde dûçâr-ı ıztırâb ü perîşânî olmakdayım. Zîrâ yâ kendi kendimi aldatıyorum veyâhûd sa'âdet-i hâliniz bana kendi bahtiyârlığımdan ziyâde kıymet-dârdır.

Ma'a-hazâ yine kendimden bahse i'âde-i kelâm edince gönlümü nasıl yanlış muhâkeme etmiş olduğumu anlamağa başlamakda ve ibtidâ-yı emrde bir buhrân-ı muvakkat zanneylediğim hâlin mukadderât-ı 'ömrümü teşkîl eyleyeceğini iş işden

geçdikden sonra görmekdeyim. Âlâm ve ıztırâbımın terakkîsini bana hissetdiren izdiyâd-ı hüzn ü melâlinizdir.

[126] Zararı yok! Bahtiyâr olmağa muvaffak olamayan kimse hîç olmazsa bahtiyârlığa kesb-i liyâkat ü isti'dâd edebileceğinden, ben de sizi bir hükümsüz cevâb vermeğe bile tenezzül etmediğiniz âdeme ri'âyet eylemeğe mecbûr edebilürüm. Şimdiki hâlde kendimden ile'l-ebed gâ'ib eylediğim ve sizden de bilâ-ihtiyâr selb etmekde bulunduğum huzûr ve râhatı size i'âde eylemekliğim lâzımeden ve yalnız başıma işlemiş olduğum kıbâhın cazâsını yine yalnız başıma çekmekliğim 'adâlet ve hakkâniyet iktizâsındandır. Elvedâ'! Müsterîhen mu'ammer olunuz ve inşirâh ve beşâşetinizi i'âde ve tecdîd ediniz. Yarından i'tibâren artık beni görmeyeceksiniz. Fakat emîn olunuz ki sizin içün beni yakan hissiyât müddet-i hayâtımda muntafî olmayacak ve böyle bir sûret-i matbû'a ile mâlî olan gönlüm aslâ zelîl ve muhakkar olmayub min-ba'd vahdet-i hulûsu ve rakiyyetini sizinle fezâ'il-i insâniye beyninde taksîm edecekdir.

Tebrîk-nâme

Fazîletlü Efendim Hazretleri!

'Ulûm-ı 'âliye vü âliye ile tezyîn-i zât ü sıfât eden 'ulemâ-yı zî-şânın ve bâ-husûs ahkâm-ı celîle-i şer'iyyeyi icrâya vâsıta olan nevvâb-ı fezâ'il-nişânın sâye-i şâhânede dâ'imâ tevcihât-ı mahsûsa-i hazret-i velî-ne'amîyi mazhariyetle kâmrân olageldiklerine efendimiz gibi kemâlât-ı 'alemîleri müsellem-i efâzil olan bir zât-ı sâhib-i fezâ'ile merkez-i niyâbet-i şer'iyesinin ihâle buyurulması bir bürhândır.

[127] Bu tevcîh-i vecîhin peyâm-ı meserret-eseri vâsıl-ı gûş-ı kemterî olur olmaz:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün)

Edenler mesleğinde istikâmet

Olurlar mazhar-ı 'atf-ı e'âlî

Ederler dem-be-dem beyne'l-emâ'il

Cihânda feyz-i bâriyle te'âlî

Kıt'asını zîver-i lisân-ı sâdıkü'l-beyân eyledim.

Cenâb-ı âferid-kâr-ı âsmân ü zemîn nâ'ib-i mansâb-ı fahrü'l-mürselîn pâdişâhımız efendimiz hazretlerinin haşre kadar serîr-ârâ-yı hilâfet ve bi'l-cümle erbâb-ı sadâkat ü liyâkatı eltâf-ı celîle-i şehriyârîlerine nâ'iliyetle vâye-mend-i sa'âdet buyursun du'â-yı vâcibü'l-edâsına terdîfen îfâ-yı resm-i tebrîke ictisâr ve hüsn-i nazar-ı fâzilânelerinin hakk-ı dâ'iyânemde devâm ve tezâyidini istid'âya ibtidâr eylerim.

Dîger

Ma'rûz-ı Dâ'î-i Dîrîneleridir ki

İdrâkiyle mübâhî bulunduğumuz bu 'asr-ı celîl-i ma'ârife bihakkın revnâk-bahş olub icrâ'ât-ı şâhâneleriyle bütün dünyâyı 'arz-ı şükrâna mecbûr eden âl-i 'Osmân'ın mümtâzı sevgili pâdişâhımız 'Abdülhamîd Han gâzî efendimiz hazretlerinin umûr-ı mu'azzama-i hükûmeti yed-i mü'eyyid-i [128] mülûkânelerine aldıkları günden beri dîn ü devletin şânını a'lâ ve tab'iyye-i sâdıkalarını âb-ı hayât ile irvâ ve nâ-kâbil-i şükrân 'avâtıf-ı bî-imtinân-ı hasr-vâneleriyle erbâb-ı liyâkatın kaderini dü-bâlâ buyurmakda oldukları gibi bu kerre ehliyet-i bâhireleri müsellem-i yâr ü ağyâr ve istikâmet-i zâhireleri ma'lûm-ı kibâr ü sıgâr olan efendimiz gibi bir zât-ı ma'ârif-semâtın 'uhde-i istîhâllerine müsned-i meşîhat-ı İslâmiye'nin ihâlesiyle 'umûm-ı dâ'iyân-ı devleti müstağrak-ı deryâ buyurmuşlardır.

Hemân Cenâb-ı Yezdân bî-çûn kılub zâkiye-i Muhammediyûn nûr-ı îmân ile meşhûn oldukca o pâdişâh-ı fârûk-câhı makâm-ı mu'allâ-yı hilâfetde fermân-fermâ ve zât-ı hazret-i veli-ne'amîlerini dâ'imâ müsned-i meşîhatde diyânet-nümâ buyursun.

Dürûd-ı mes'ûduna irdâfen îfâ-yı ferîde-i tebrîke müsâra'at ve hakk-ı 'abîdânemde hüsn-i nazar-ı hazret-i fetvâ-penâhîlerinin bekâsını istirhâma mübâderet eylerim.

Dîger

Ma'rûz-ı Dâ'î-i Dîrîneleridir ki

Dâ'imâ mâbeü'l-iftihârım olan hüsn-i nazar-ı feyz-eser cenâb-ı velî-ne'amîlerinin edâ-yı şükrânıyla tezyîn-i lisân-ı sâdıkü'l-beyân etmekde olduğum gibi vesâ'il-i cemîle düşdükce de 'arz-ı 'ubûdiyyete şitâyı ve her hâlde tecdîd-i intisâbı bir vazîfe-i mukaddese bildiğim cihetle helâl-i ramazân [129] müsâdif-i nazar-ı 'abd-ı nâtüvân olur olmaz, şehriyâr-ı merhamet-şi'âr ve tâcdâr-ı ma'delet-girdâr efendimiz hazretlerinin du'â-yı devâm-ı saltanat-ı hasr-vânelerine terdîfen bekâ-yı 'ömr ü ikbâl-i fetvâ-penâhîleri niyâzını ref'-i bâr-gâh-ı ahadiyyet eylediğimin 'arz ü beyânını te'yîd-i rişte-i rıkıyyete bir zerî'a-i hüsne ittihâz ederek tabrîk-i mâh-ı sıyâm-ı mefharet-encâma ictisâr ve hakk-ı kemterânemde râygân buyurulan eltâf-ı mahsûsa-i devletlerinin bekâ ve tezâyüdü istirhâmına ibtidâr eylerim.

Şeyh Vasfi[153]

Mektûb

Ma'rûz-ı Dâ'î-i Dîrîneleridir:

[153] Kefevî dergâhı şeylerinden olan Şeyh Vasfî 1851-1910 yılları arasında yaşamıştır. Daha çok eski tarzda yazdığı şiirleriyle tanınmış olan Şeyh Vasfî, yeni edebiyat anlayışına karşı eski edebiyatı savunmuş ve Muallim Naci ile birlikte hareket etmiştir. Çok sayıda eser vermiş ve yazdığı sarf ve nahiv kitapları uzun süre mekteplerde okutulmuştur. Bkz. Mustafa Özsarı, "Şeyh Vasfî" , **TDV İslam Ansiklopedisi,** Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2010, c. 39, s. 71-72.

Âsitân-ı devletlerine 'arz-ı 'ubûdiyete vesîle-cûy iken infilâk-ı sabâh-ı 'ıyd ü 'uyûn-ârâ-yı ehl-i tevhîd olanca kemâl-i şevkimden müdâvimi bulunduğum du'â-yı devâm-ı 'ömr ü ikbâl-i meşhiyyet-penâhîlerini âvâz-ı bülend ile tekrâr eyledim.

Nasıl tekrâr etmeyeyim ki hîç bir değerim yok iken himmet-i cihân-kıymet-i bende-perverîleriyle mühim bir me'mûriyetde bulunuyorum?

Vazâ'if-i mukaddeseden olan 'arz-ı 'ubûdiyete böyle bir vesîle-i mes'ûdenin maşrık-ârâ-yı zuhûr olması 'âcizlerini müstağrak-ı nûr-ı sürûr eyledi.

Binâ'en-'aleyh merâsim-i şükr-güzârînin en güzellerinden olan îfâ-yı ferîde-i resm-i tebrîke müsâra'at ve Cenâb-ı Hakk'dan böyle nice nice eyyâm-ı mübâreke [130] idrâk buyurmaları niyâzına mübâderet etdiğimin 'arz ü beyânıyla hâk-i pâ-yı mekârim-ihtivâ-yı sâmîlerine nâsiye-sâ-yı ihlâs olarak yegâne medâr-ı iftihârım olan teveccühât-ı hazret-i velî-ne'amîlerinin bekâsını istirhâm eylerim.

Şeyh Vasfî

Dîger

Ma'rûz-ı Dâ'î-i Dîrîneleridir:

Bâb-ı devlet-me'âb hazret-i velî-ne'amîlerine olan intisâb-ı 'abîdânemin muktaziyâtından olarak âsitân-ı kerem-güsterîlerine kemâl-i ihlâs ile 'arz-ı ihtisâsa müsâra'at ve bu vesîle-i mustahsine ile müterettib zimmet-i 'ubûdiyetim olan vazîfe-i şükr-güzârîye mübâderet etmek içün vesâ'il-i cemîleye çâr çeşm ile nigerân iken şeref-i hulûl-i sâl-i cedîd şevk-bahş kılub ehl-i tevhîd olunca:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Günlerin aylar kadar efzûn olub

Ayların yıllar kadar olsun füzûn

Böyle bin sâl-i nevi idrâk edüb

Sûr-ı devletlerini ey zû-fünûn!

Kıt'ası pîrâyiş-i lisân-ı dâ'iyânem oldu.

[131] Hemân müdâvimi bulunduğum du'â-yı hazret-i pâdişâhîye terdîfen ed'iye-i hayriyelerini tekrâr ile:

(mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

"Ayağın toprağın ger gevher-i maksûd bilmezsem"

"Bu deryâ-yı savârifde vücûdum nâbehre olsun"

Beyti mantûkunca hâk-i pâ-yı cebhe-pîrâ-yı sâmîlerine 'arz-ı 'ubûdiyetle îfâ-yı farîza-i tebrîke ictisâr ve:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

"Gâh-i gâhî gûşe-i çeşminle kılmazsan nazar"

"Bâkî-i bî-çârenin ahvâli dîger-gûn olur."

Beytini gûyâ olarak medâr-ı iftihârım olan hüsn-i nazar-ı feyz-eser-i meşîhat-penâhîlerinin hakk-ı dâ'iyânemde mebzûl buyurulması temenniyât-ı mahsûsayla hatm-i güftâr eylerim.

Şeyh Vasfî

***

İstanbul'dan Hareketimiz

Vapurumuz limanda bağlı bulunduğu şamandıradan irtibâtını fekk ile çarhını işletmeğe başladığı zamân sâ'at on biri geçmiş idi.

Me'lûf-ı ezvâkı olduğu bezm-i dil-ârâ-yı visâli terk etmekde yemîn ü yesâre müte'enniyâne hatve-endâz-ı tereddüd olan ser-geşte-gân-ı muhabbet gibi vapur –dümen sularının hâsıl etdiği köpüklü izden denizin koyu mâ'î rengindeki sathı üzerine beyâz nısf-ı kat'-ı nâkıslar resm etmeği merâk [132] etmişcesine liman içinde öteye beriye meyl ve inhirâf ederek bir kaç dakîka vakt zâyi' eylemedikce hatt-ı istikâmet-i hareketini ta'yîn edemedi.

Hareketinden yarım sâ'at evvelden beri vapurun içinde idim. O müddet zarfında ne firkat-ı 'â'ileyi düşündüm, ne gönlümde bir hüzn vardı, ne fikrimde bir heyecân mevcûd idi. Çünki, istediğim hâlde vapurdan çıkabilirdim. Fakat vapur hareket etdiği gibi iş başkalaşdı. (İstediğim hâlde çıkabilirim.) fikri za'îfledi. Vapur Sarayburnunu dolaşub da Kumkapu açıklarına geldiği vakt ise bu ümîd bütün bütün mahv oldu. O zaman birden bire yüreğim oynamaya başladı. Refte refte zihnimi birçok tasavvurât-ı garîbâne, derece derece gönlümü bir takım hissiyât-ı müheyyice istîlâ eyledi.

Kendimi bu te'sîrâtın pence-i tahakkümüne terk etdiğim hâlde Hâfız'ın:

(mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün fa'lün)

"Sirişkim âmed ü 'aynım bigeft rû-bâ-rû

Şikâyet ez ki kônem hângîst gammâzem"

Beytini me'âline mâ-sadak olmağa hâlimde isti'dâd gördüğümden zihnimi başka bir şeyle iştigâl içün çeşm-i dikkatimi mün'atıf olduğu ahvâl-i kalbiyeden 'âdetâ zorla koparırcasına ayırarak etrâfı temâşâya başladım.

Ba'zı 'âlî binâları şu'â'-ı şemse mukâbil gelen câmlarından zâhir [133] olan reng-i âteşîn bu binâları içlerinden tutuşmuş ve 'ulvî pencerelerinden dışarıya henûz uğramış gibi gösterdi.

Güneşin etrâfında bulunub her sâniyede bir renge giren her dakîkada bir şekl-i dîger alan bulutların in'ikâsı elvân ve eşkâli ise sath-ı deryâyı ressâm-ı çîre-dest-i tabî'atın bir küçük tecrübe levhasına döndürürdü. Bulutlarda dem-be-dem zâhir olan telvinât bildiğimiz elvânın en tatlısı –hey'etlerinde zamân zamân vukû'a gelen tagayyürât gördüğümüz eşkâlin en san'atlısı idi. Vapurumuz i'âne-i bâd-ı cenûb ile gurûb cihetine doğru yüksele yüksele giden kara dâmânı ta'rîfine çalışdığım levha-i bedâyi'e hîç olmaz ise gölge makâmında bir letâfet 'ilâve etmekden hâlî değildi.

Bu manzara ancâk yarım sâ'at devâm edebildi. Nihâyet güneş batdı. Bulutlar da dağılmağa ve bir şâm-ı garîbânenin reng-i hazîni âfâkın çehresini karartmağa başladı. Vapur Hayırsız adalarının açıklarında haylî yol almışdı. Sular gergi gibi karardı. İstanbul şehri hatt-ı ufukda müvâzî siyâh ve tolanı bir bulut gibi görünür ve Âhûrkapu ve Zeytûnburnu fenârlarının gâh açılub gâh kapanması o bulut içinde hafîf şimşek parıldılısını andırırdı.

Ve şark cihetinin gitdikce ağarub turması tulû'-ı mâh-ı tâbâna berâ'at istihlâl olurdu. Tabî'î o noktaya nasb-ı nazar intizâr eyledim.

[134] *(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)*

Doğ Doğ ey meh-i nûr-bahş çeşm ü cânımsın benim

Yârsın ammâ ki yâr-ı mihribânımsın benim

Şem'-i bezm-i vahdetimsin mahrem-i râz-ı dilim

Dil-nevâzım, gam-güsârım, hâl-dânımsın benim

Bir tarafdan 'ulvî 'ulvî manzaralar pîş-i nazarımda revnak ve letâfetlerini artırır turur –Bir tarafdan vapurun makinesinden hâsıl olan sadâ o hâl ve mevki'e en muvâfik

bir âheng-i mevzûn-ı âsmânî ile kalbime ilkâ-yı hüzn ü vahşet etmekden hâlî kalmaz- bir tarafdan lisânımda gâh benim:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Yâr her sudan hüveydâdır şeb-i mehtâbda

Cân ü dil vakf-ı temâşâdır şeb-i mehtâbda

Beytim ve gâh Sâmî'nin:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

"Gark-ı mevc-nûr olur mînâ serâ-yı Bâsıra

Âb-ı gevher cûş-ı deryâdır şeb-i mehtâbda"

Beyti tekerrür eder –Bir tarafdan zihnim bir tâkım hissiyât-ı mütehâlife-i vicdâniyemin teşrîhâtıyla uğraşırdı. Hafîf hafîf esmekde olan lodos rûzgârı birden bire bir rîh-i 'âsıfa mütehavvil oldu. Mehtâb bitdi. Denizin her mevc-i safâsı çâyırın içinde büyüye büyüye beyâz köpükleriyle birer karlı dağ sûretini bağladı. Halkda "Bora!.. Bora!.." [135] feryâdıyla bir telâş! Gemicilerde tenteleri toplamak, kamaraların pencerelerini kapularını kapamak telâşıyla bir hareket! Uzaklarda gök gürlemesi, şimşek çakması!.. Vapurun içinde makaralardan ve iplerin birbirine çarpmasından ince ve fakat korkunc sesler hâsıl olması... Bacadan etrâfa şerâreler saçılması!..

İşte bu ahvâlden fenâ dehşetlendim. Güğertede durulmak ise zâten kâbil değil idi. Herkesle berâber kamaraya indim.

Kamarada akşamdan beri ser-germ-i 'ıyş ü nûş olarak ağır bir uykuya dalmış olan ve o hâl içinde dünyâdan tamâmıyla bî-haber bulunan birkaç girân-hâb-ı humâr içün vapurun dağlar gibi dalgalar içinde yuvarlanması cünbüş-i kûh-vâre-i safâdan farklı değil idi. Ammâ bunlardan başka halkın bir takımını deniz tutmuş meyyit gibi birer kûşede ser-gerdân yatar –bir takımı gezinmek ister fakat her adımda bir kere yere

kapanur- bir takımı birbirinin korkudan bembeyâz olmuş çehrelerine bakar birbirinden teselliyet bekler fakat hîç biri ağız açmağa cesâret edemez –herkes dehşetli ân-ı helâkin vürûduna gâyet mü'ellim bir intizâr ile muntazir bulunur.- Hâricde furtuna kıyâmetleri koparır –Aralıkda şimşek çakar gözleri kamaşdırır. Etrâfa yıldırımlar düşer- gök yıkılıyor gibi kulûba dehşet verirdi!

[136] İşte bu hâl ile bata çıka gidilüb dururken bir aralık mu'tâd olan gürültüden beş on kat dahâ şedîd –bir tarraka-i zehre-şikâf işidildi (vapur bir kazâya uğradı artık batıyoruz) – zannetdim. Meğer bu gürültü tûfânı ihtâr edecek sûretde şiddetli ve sonradan görüldüğü vechle –her biri ufak çakıl taşı kadar dolu ile karışık olarak düşen bârândan dolayı imiş.

İşte bu yağmur bir on dakîka kadar sürmedi def'aten kesiliyordu. Âncak ekser hiddet ve şiddetler kendilerinden dahâ şiddetli bir hiddet ve şiddete tesâdüf edince derhâl mübeddel-i sükûnet olduğu gibi o bârân-ı tûfân-nişân üzerine furtuna ber-taraf olarak rûzgâr kaldı. Dalgalar küçülmeğe, bulutlar gökyüzünden sıyrılmağa mehtâb yine eski letâfetiyle görünmeğe başladı.

Herkesin 'aklı başına –benzi yerine geldi. Hamd olsun o varta-i hevl-nâki aşırdığımız için birbirimizi tebrîk etdik. Bu esnâda sâ'at yediyi geçiyordu. Benim ise akşamdan beri zihnim pek yorgun –vücûdum da istirâhate muhtâc olduğundan biraz uyumak içün yatdım.

Recâ'î-zâde
M. Ekrem

[137] Devletlü Cevdet Paşa Hazrînin (Mir'âtü'l-Harameyn)[154]e Yazdıkları Takrîzdir

Kerîmü'l-şiyem Efendim!

Hamâme-i hâme-i dilkeş-terâne ü fesâhat-nişânelerinin cümle-i escâ'-ı latîfe-i belîgânelerinden olmak üzere muvaffak oldukları (Mir'âtü'l-Harameyn)in ihdâ buyurulan cild-i evveli hamâme-i Haram gibi muhterem olarak dest-i mütâla'aya alındı. Yok! Öyle değil! Belki hâme-i mübâhata bir hümâ-yı sa'âdet kondu! Basar-ı basîret ile mütâla'a olundu. Müte'âkiben cild-i sânîsi dahi dest-i ihlâsa vusûl buldu. Bir kat dahâ bâdî-i mesârr ü iftihâr oldu. Bu te'lîf-i şerîf sa'âdet-i elîf-i 'âlîleri 'asr-ı mehâsin-i hasr-ı hümâyûnu tezyîn eden âsâr-ı cedîdeye pek güzel bir lâhikadır. Ve doğrusu bir muvaffakiyet-i 'azîme vü fâ'ikadır. Çünki dîvâr-ı i'lân ü intişâra ta'lîk olan mü'esser, herhangi fenne dâ'ir ise mütâla'ası ol fenne mensûb olan sınıfa münhasır kalur. Ve sevk-i 'ikâz-ı iştihâre çıkarılan bedâyi'-i âsârın değerini ancak ehl ve erbâbı bilür.

Her sınıf kendi mahsûl-i vicdânıyla müftehir olur. Herkes merâkı ne ise anın mütâla'asıyla zevk ve halâvet bulur. Edebiyâtın taktî'ini şu'arâ anlar. Büyûtun resm-i mukatta'larına mühendisler merâk eyler. İbn Havvâm[155]'ın "Rubâ'iyât"ını okuyub da zevk-yâb olmayan edîb yokdur ammâ "Hülâsatü'[138]l-Hisâb"[156]ını okumağla meşgûl olanlar içinde anın şâ'ir olduğunu bilmeyenler çokdur.

---

[154] İbrâhim Rifat Paşa'nın emîr-i hac olarak Hicaz'a yaptığı seyahatlerini anlattığı Arapça eseridir (I-II, Kahire 1344/1925). [Hilal Görgün, "İbrâhim Rifat Paşa", **TDV İslam Ansiklopedisi,** Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2000, c. 21, s. 347-348.]

[155] Metinde خ ن امابـ يـ şeklinde yazılan kişinin İbnü'l-Havvâm (İbn Havvâm) (ö. 724/1324) olduğunu düşünmekteyiz. Zira Hülâsatü'l-Hisâb adlı eserin sahibi ünlü matematik âlimi İbn Havvam'dır. Bkz. İhsan Fazlıoğlu,"İbnü'l-Havvâm", **TDV İslam Ansiklopedisi,** Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2000, c. 21, s. 76-78.

[156] İbn Havvâm'ın *el-Fevâ'idü'l-Bahâ'iyye fi'l-kavâ'idi'l-hisâbiyye* isimli eseridir. Bu eser, Bahâeddin Âmilî'nin (ö. 1031/1662) er-Risâletü'l-Bahâ'iyye (Risâle-i Bahâ'iyye) adıyla bilinen Hülâsatü'l-Hisâb'ıyla karışmaktadır. Bkz. İhsan Fazlıoğlu,"Hulâsatü'l-Hisâb", **TDV İslam Ansiklopedisi,** Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1998, c. 18, s. 322-324.

Mukatta'ât-ı İbn Yemîn[157] –ezberlemek, bir şâ'ire göre "kutû'-ı mahrûtiyyât"dan bir mes'eleyi bellemek kadar güc gelmez ve hesâb-ı "Cezr-i Esamm"[158] bir riyâzîye göre hall-i rumûz-ı "Şevket"[159] ve "Muhteşem"[160]den dahâ kolay gelür. Gel ânâ' yeter şah bimâ fîh. Şerâben tuhûran o sahbâ-i tenâfîh.

Mir'âtü'l-Harameyn ise nazîr-i nâ-yâb ve herkesin tâlib ve râğib olacağı bir kitâb-ı müstetâbdır. Çünki fenn-i muhâzırâtdan olmak hasebiyle beyne'l-üdebâ mazhar-ı hüsn-i kabûl olacağı bî-irtiyâbdır.

'Arab târîhini ve 'Arabistân coğrafyasını yazacak mü'ellifine mu'ahhir olacak bir güzel kitâbdır.

Havâss ü 'avâm anı yarın hâcı olmak niyetiyle okur. Haccâc-ı kirâm dahi menâsik-i hacc gibi yanında taşır.

Ashâb-ı fenn-i münâzır anın hâvî olduğu resmlere dûr-bîn-i dikkat ile nazar ederek nice mahâll-i mukaddeseyi kalb gözüyle görmüş olur. Ehl-i hesâb ü hendese dahi anda istifâde edecek pek çok şeyler bulur.

Böyle kabûl-ı 'âmmeye mazhar olan bir eser-i bî'addiyle muvaffakiyet-i behiyelerinden dolayı zât-ı vâlâlarını lisân-ı teşekkürle tebrîk eylerim. Efendim!

Mine'ş-şükr ve't-takrîz. Ve minallâhi'l-ecr ve't-ta'vîz.

---

[157] 769/1368'de ölen, kıtaları ile meşhur İranlı şair. Bkz. A. Naci Tokmak, "İbn Yemîn-i Tuğrâî" **TDV İslam Ansiklopedisi,** Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1999, c. 20, s. 448-449.

[158] "karekök paradoksu" olarak adlandırılan bu mesele İslam tarihindeki yalancı paradoksudur ve yüzlerce yıl tartışılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Aydın, "İslam Düşüncesinde Yalancı Paradoksu ve Hocazade Bursevi'nin 'Hallu Magalatati'l-Müsemmâti Bi'l-Cezri'l-Esamm' Adlı Risalesi", **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** 2014/2, Sayı 40, s. 167-213.

[159] Fars şiirinde *Sebk-i Hindî* akımının önde gelen temsilcilerindendir. Bkz. Turgay Şafak, "Şevket-i Buhârî", **TDV İslam Ansiklopedisi,** Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2016, Ek-2. cilt, s. 563-564.

[160] Meşhur İranlı şâir Muhteşem-i Kâşânî. Bkz. Rıza Kurtuluş, "Muhteşem-i Kâşânî", **TDV İslam Ansiklopedisi,** Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2006, c. 31, s. 77-78.

[139] Sûr-ı Mes'ûdun Teşekkürünü Hâvî Huzûr-ı Sıhriyyet-penâhîye Yazılmışdır.

Yakûlu Hakkî[161] *(fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)*

"Döşedi 'âleme gerdûn-ı bisât-ı 'işret

Dalmadı kıldı tarab-hâne-i nâhîde-misâl

Sundu dest-i eleme sâkî-i sehbâ-yı kader

Bir kar'-ı nûr safâ-güsteri kim mâlâ-mâl

Kemterîn reşhası sermâye-i 'ömr-i câvîd

Evvelin neşvesi keyfiyyet-i câm-ı selsâl"

Mazmûnunun fi'len tecessüm-gâh-ı 'âlîsi demek olan ol sûr-ı 'amîmü's-sürûrdur ki ma'mûre-i 'âlemin her noktasında anın şa'şa'a-i sa'âdetinden istifâde ile teyemmünen taraf taraf tarh-ı mehâfil-i şâdumânîye bâdî-i tabî'î olacağı içün her kalb-i sâdık tarafından şeref-i 'ale'l-'âl vukû'una intizâr kılınmakda bulunduğu hâlde hamd olsun bugün

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

"Nev-'arûs-ı hüsn açdı meh cemâlinden nikâb.

Ol meh-i ra'nâ içün verdi şu'â'ın âfitâb."

me'âline muntabıkan bir hûrşîd-i manzara karşu ref'-i nikâb-ı ihticâb eyleyen bir dîdâr-ı meh-peykerin nûr-ı tal'ati kadar parlak bir şu'le-i sabâhat ü mes'adetle sâha-i 'âleme revnak-efşân-ı ikbâl oldu.

[161] Bu şairin Üsküdarlı Hakkı Bey olduğunu düşünmekteyiz. Bkz. M. Serhan Tayşi, "Hakkı Bey, Üsküdarlı", **TDV İslam Ansiklopedisi,** Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1997, c. 15, s. 208.

[140] Rûz-ı dil-firûz cereyânı öyle bir fasl-ı dil-ârânın revâyih-i latîfesiyle mâlâ-mâl olduğu hâlde ki o faslın feyz-i 'âlem-şümûlu işte bütün cihânın hayâtını gülzârda gül ve reyhânî kudûm-ı sabâ hâssiyyeti gibi bir letâfetle tecdîd ve tenvîr eylemekdedir.

El-hakk ki şu ittifâk-ı mes'ûdun hükm-i zımniyesi ma'nen ve mâddeten cins-i sa'âdetin bu akrân-ı zî-şân üzerinde sûret-ı ictimâ'ının fi'l-ezel 'âlem-i kudsî tarafından mukadder bulunduğuna bir delîl-i hakîkî olmak üzere kabûl ve telakkîye vücûhla şâyândır.

Bârek-Allâh! Ne sûr-ı pür-habûr ki nisbet-i celîlesinin şerefine olarak mutlakâ dârü'n-na'îm bütün nefâyis-i gayr-ı mütenâhiyesini anın fevâ'id-i müsellemesi içün ba's ve tenzîl eyleyüb de ziyâfet-gâhlarında yenilen ni'metlerin kat'iyyen cân-perver olduğuna ve yine o menba'dan vürûdu meczûm olan şerbetlerinin de 'aynen cân-kevser demek olduğuna hîç bir mu'âyene ve çâşnî-hârlık külfeti ihtiyârına bile lüzûm ve ihtiyâc görülmeksizin bedâheten hükm verilmek içün hîç bir ehl-i istidlâl 'indinde 'adem-i imkân mestûr değildir.

O sûr-ı behişt-âyînin her subh u şâmında şafaklar en güzel ve en zarîf renklerini, seherler ise anlardan da latîf bulunan nesîmlerini, şebnemlerini anın üzerine sevk ve neşr etmekden başka her yeri bezm-gâh-ı hüsrev enîsinde ibrâz-ı mahâret eden nağme-sereyânın meclis-i gülde nevâ-yı [141] cennetden dem uran bülbüllerin nâl-i dil-keşlerinden dahâ ziyâde şevk-efzâ olan terennümlerini –meleklerin âsmân üzerinde cârî 'aşk-ı rûhânî- hevâlarıyla hem-âhenk eylemeleri ve yine o nisbet-i mukaddesenin şeref ve şânına olmak üzere felek dahi bihakkın bu bezm-gâhların neş'edârânına ma'a-ziyâde râm olub da ehl-i bezmin her bir emirlerini başına tâc-ı iftihâr ederek dil-hâhlarını der-hâl ihzârda şitâb göstermesi gibi o 'âlem-i sermedînin rengârenk esbâb-ı tefeyyüzâtını görenler mutlakâ bu sa'âdeti bütün dünyâya ta'mîm ile artık cihânın ciddî bir hayât-ı sermedî ile mübeşşer olmuş bulunduğuna hükm vermekde aslâ tereddüd göstermeyecekleri vâzıhâtdandır.

Mâhasal erbâb-ı hayâlin iremlere mahsûs olmak üzere tasavvur ve tasvîr edegeldikleri neş'elerin ve neşâtların kâffesi bu sûr-ı zî-bâl üzerinde 'aynen tecessüm etdiğini iddi'â içün her ehl-i mukâyesenin nazarında lüzûmu kadar nikât-ı istinâdiyenin vücûdu bahsinde itnâb-ı kelâma hâcet yokdur.

Şurası da mukarrerdir ki bu meserretin tenvîr etdiği kalblerin bu mes'adetin tezyîn eylediği fikirlerin reng-i beşâşetlerinin nisbetle kendilerini eşi'a-i âfitâbın in'itâf-ı elvânıyla mütelevvin ve revnak-dâr olan en parlak kevkeblere teşbîh eylemekle dahi tasvîr ve tefsîr mümkün olamaz.

Bu meserrât-ı 'umûmiye ancak şu akrân-ı ferhunde-fâlın şerefine olarak bütün 'âlem üzerine bir hüsn-i nazar-ı bârînin tecellî-i celîline isnâd olunur ise işte o zamân bir tevcîh-i karîb îrâd edilmiş olur.

[142] Zîrâ şu feyz-i mu'ammem –'âlemde kendi nefsince hîç bir sermâye-i şâdumânî ü meserrete mâlik bulunmayan meselâ vicdân-ı kemterânem gibi en gam-nâk kalbleri bile hâ'iz neşât-ı bî-pâyân eylemekden 'âciz kaldı.

Ma'a-hazâ bu ahvâl-i ma'âlî-i iştimâlin bi'l-veche mükemmel ü mütemmem-i a'lâsı olan bir nokta-i mühimme ü mukaddeseye gelince işte bütün 'âlemin bu güne inzâr-ı mübâhâtını hakîkaten tasavvurlardan ziyâde tenvîr eyleyen şa'şa'a-i cihân-ârây feyz ü fütûh-ı kubbe-i kebûdun ortasında yanan şem'-i vehhâcdan değil belki bir hacle-gâh-ı hüsrevânînin münâzır-ı celîle-i cihân-pîrâsından âfâka münteşir olan bir nûr-ı sa'âdetin pertev-i 'âle'l-'âlîdir ki âsmânın şems ve mâhından hîç bir vaktde böyle dil-fürûz bir ziyâ-yı mefharetin beklenememesi emr-i tabî'îdir.

O hacle-gâh-ı 'âlîdir ki kevkebe-i füyûzâtın merkez-i saltanatı bulunduğu cihetle bihakkın fecr-i şimâlîlere gıbta-resân olan kendi revnak-ı 'âlem-tâbıyla sâhire-i gabrâyı bi'l-veche gabrâlık sıfatından çıkarub da bir tabaka-i 'ulyâ-yı âsmânî şekl ve hükmüne nakl ve tahvîl eyledi.

Bir eserde müşâhede olunan vücûh-ı mehâsinin menba'-ı kemâli elbette mü'esserde demek olacağına göre artık bu füyûzâtın menâbı'-ı asliyesinden burada bahs-i mahsûs açmağa lüzûm yokdur.

Hemân şu sûr-ı letâfet-nüşûru kulûb-ı 'âleme bahş ve ihdâ eyleyen o sûr-ı mes'adet-intimânın bâ'is-i teşekkülü bulunan o mütenâsib meleklerin her yevm-i mes'ûdları mebde'-i a'lâ-yı iktirânları gibi ile'l-ebed nesîm-i seherin firdevs [143] yerinden alub neşr eylediği nükhet-i hayât-nevâzıyla mu'attar olduğu hâlde bir 'ıyd-i tarab-zâ-yı neşât ü inbisât olsun.

Kendilerinin ise her günün her sa'âti içinde tab'-ı hıramları çeşme-sâr-ı sa'âdetin rahîk-i hoş-güvâr-ı cân-fezâsıyla tarî ve şâdâb, gülzâr-ı vicdânları da her faslın her anı tarafından mütevâliyen feyz-i nîsân-safâ vü 'âfiyetden müstefid-i âb ü tâb olmaları mekâsid-i sâdıkasına meylen bes bir dürûd-ı sahîhî vü hakîkî ile me'âlen netîce-i maksad-ı gâye olan (Bi'l-refâh ve'n-nebiyyin) du'â-yı sıdk-ı intimâsını ref'-i bâr-gâh-ı müte'âl eyledikden sonra cemî'-i zamânda, her hâl ve mekânda bâ'is-i mefharet ü sa'âdetim olmak üzere kemâl-i ehemmiyetle takdîs ve iğtinâm eylediğim hüsn-i nazar-ı 'âlî ve lütf-i himâye-i zî-me'âlîden istifâzât-ı müstemidânemin tecdîdi nokta-i mühimmesi üzerinde hatm-ı kelâm-ı 'ubûdiyet-i ittisâm eylerim. Bâkî emr ü fermân.

Haleb Mektûbcusu Sâbık 'İzzet

Bir Meveddet-nâme[162] Cevâbıdır

Safha-i dil-ârâsı üzerinde hâme-i 'irfân ile levh-i dildeki mazmûn-ı muhabbet tamâmıyla nakş ve tasavvur olunmuş bir nâme-i nâmîleri gelerek dest-i ihtisâsımı tezyîn eyledi.

[162] "Dostlar arasında sevgi, özlem ve kardeslik duygularının dile getirilmesi ve hâl hatırsorma amacıyla yazılan mektuplara" muhabbet-nâme, meveddet-nâme veya uhuvvet-nâme denir. Bkz. Gültekin, **"Türk Edebiyatında İnşâ: Tarihî Gelişim, Kuram, Sözlük ve Metin"**, s.244.

O mânî-i nigâr-hâme-i edeb el içi kadar bir levhanın üzerinde bütün [144] sahâyif-i semevâtın istî'âb edemeyeceği nüsha-i vicdân müntericâtını tafâsîl-i külliyesiyle berâber nakş ve irâ'e husûsunda ne kadar mahâret göstermiş!

Yalnız tefsîr-i vicdân derecesinde de kalmayub da 'âdetâ rûhu dahi tasvîre kadar isti'dâd emâreleri ibrâz eyliyor.

Hele 'âlem-i edebiyâtda şu ana kadar ta'bîre getirilemeyüb de bi'l-hassâ tab'-ı selîmin idrâkine bırakılan ma'nevî nice nükteleri hakîkaten göz önüne çıkarub göstereyor.

O nükûş-ı bedî'anın içinde bir de mefhûm-ı letâfet ve mazmûn-ı fesâhatden 'ibâret bir şu'â'-ı rûhânî leme'ân etdirmiş ki bu mâddî ve ma'nevî revâyihin zevk-i temâşâ vü mütâla'ası içinde gönlüm bir vecd-i rûhânîye müstagrak oldu.

O hâl-i istigrâk arasında sem'-i cânıma lisân-ı hâtifden (Haze'l-câm lâ-tahsen fihi'n-neccâh. Ki dü bâğ-ı cennet bu demi mübâh) mazmûnu bi't-telkîn dâhil-i firdevs-i 'adn olduğum ihtâr olundu.

Ma'-mâfîh bu yazdığım ta'bîrler, dermiyân etdiğim teşbîhler o levha-i garrânın yine cemî'-i fezâ'ilini, o fezâ'ilden münba'is-i kalbî lezâ'izin havâss ve fezâ'ilini tamâmıyla mu'arref demek olamayub gerçekden pek nâkıs ve pek muhtasar ifâdâtdan 'ibâret olduklarında şübhem yokdur.

Fakat bundan ziyâdesine de iktidâr kâfî olamadığı içün asıl hakâyık-ı [145] hayâtımı 'irfân-ı sâmîlerinin kendi istidlâline terk eyleyerek bu kadarla iktifâ etmekliğime müsâ'ade-i kerîmânelerini temennî ile hatm-ı kelâm eylerim efendim.

Kezâ

***

Sâmî Paşa Merhûma Yazılmış ve Va'd-i İs'âfı Alınmış Bir Şey İdi. Lakin 'Ömr-i 'Âzîzi Müsâ'id Olamadı

Hayli vaktdir ki huzûr-ı sâmî-i rahîmânelerine yüz sürmekden kendimi men' ve tevkîf eylemekde idim.

Kurb ve bu'dda bir nazâr-ı kerâmetle gördükleri mâ-fî'z-zamîrimi tefsîre lüzûm tasavvur edemem. Ma'a-mâfîh kendi i'tirâfım ârzû buyurulacak olur ise bunu sebebi mağmûm bir kalb ile mütevâliyen efendimizin nazar-ı şefkatlerine çıkub da ma'ârif-i rabbâniyye tecellîgâhı olan vicdân-ı mukaddeslerini kederlendirmemek maksadı idi.

Zîrâ tâb-nâk bir âyîneye mukâbilinin 'aynî mün'akis olmamak mümkün değildir. Lakin bugün şiddetli bir ihtiyâcın sevkiyle o ihtirâzı ber-taraf etmeğe mecbûr oldum.

İhtiyâcım o ihtiyâclardandır ki anın şerh ve tefsîrinden müte'essir olub da [146] teshîlî çâresini iltizâm eyleyecek rahmânî bir şefkatin, rûhânî bir hasletin efendimizin dil-i âgâhlarından başka hîç bir kalbde vücûduna ihtimâl veremem.

Bu i'tikâdı dahâ ilk ziyâretimde kalbime ilkâ eden şey müsellem-i 'âlem olan fazl-ı 'azîmlerinden fazla çeşm-i im'ânıma karşu her bir mesâmmından nûr-ı hakîkat neşr eden samâ-yı mübâreklerinin letâfet-i ma'nevîyesinden mutlaka kalb-i selîmlerini rabbânî bir tecellî-i cemâlin tenvîr ve takdîs eylemekde bulunduğuna pek büyük bir delîl-i cemîl istihsâl eylemiş olmaklığım keyfiyyetidir.

Kaldı ki bu i'tikâdımın dahâ ziyâde te'mînine hâdim birçok mâddiyât-ı mürüvvet-perverâneleriyle dahi meserret-yâb olmuş idim.

Şu sadedin üzerinde me'mûriyyet mes'elesinden bir küçük bahs açmaklığıma müsâ'ade buyurulacak olur ise o yolda 'arz edeceğim hülâsa şundan 'ibâret olabilir ki artık o maksad üzerindeki ümîdim fevka'l-'âde yorulub bî-mecâl düşdüğü cihetle anı (El-

ye's ahdîü'r-rahateyn) firâşına yatırub çâkerleri bugün kendimce dahâ ziyâde ehemmiyet kesb eden bir sekenâ tedâriki çâresine 'azm eyledim.

Çünki kıymetsizlik levâzım-ı beytiyeden 'ibâret olmak üzere mesken-i kadîmden getirebilmiş olduğumuz eşyâ-yı zarûriyenin ekserîsi üç yıldan beri bütün kirâ yollarında mahv olub gitmesine göre eğer bu hâl biraz dahâ imtidâd edecek olur ise artık altımızdaki bir yatağımıza varıncaya kadar hep [147] elden çıkub da hâl-i sefâlet üzerinde kalacağımızı dâhilî ve hâricî kat'iyyen anladık.

Efendimiz gibi bir vicdân-ı sahîh sahîbi her ne kadar fi'len mücerrebleri bulunmasa bile 'irfân-ı kuvvetiyle mutlakâ şu meskensizlik hâlinin ne kadar güc bir şey olduğunu anlamak içün hâricden teşrîhâta lüzûm görmezler.

Fakat kulunuz kendi anlayışımı 'arz ve ifâde mevki'inden olmak üzere doğrusu bu mekânsızlık meşekkati o kadar büyük bir dâhiye-i tâkat-fersâ imiş ki mezâyıka-i ma'îşetin sâ'ir cihetleri bu dâhiyenin içinde 'âdetâ gâ'ib olub gitmekde olduğunu dermiyân etmeğe cesâret eylerim.

Zîrâ insân yalnız bir yavan ekmek ile inti'âşa ilişebilürse de mülkünde oturulan bir sâhib-i menzilin zarûrî verilemeyen ba'zı icâreleri istîfâ zımnında külle yevm gelüb de hîç bir i'tizâr kabûlüne tenezzül etmeksizin icrâ eylediği tazyîkâta mümkün değil alışmak müyesser olmuyor.

Hattâ bu dil-hırâş ıztırâb çok def'alar kalb içinde o dereceyi buluyor ki insâna mutâla'a-i 'âkıbeti unutdurayor.

Hülâsa başka sıkındılar kemâ-kân bâkî kalacak olsalar bile bârî şu âfet-i cân olan hânesizlik meşakkatinden kurtulmak emeliyle artık mühimmen temekkün bir mesken mübâya'asına karâr verdim.

Bu iş içün bir dereceye kadar ba'zı hulliyât-ı nisvâniye satmak mukâbilinde [148] kendimizce biraz şey tedârikine imkân tasavvur ediyor isek de son derecede mutlakâ bir i'âneye muhtâc olacağımız bedâheten görünüyor.

'Arz ve isbâta hâcet yokdur ki, husûsuyla çâkerleri içün bir dâr-ı garabet demek olan şu memleketde böyle bir müşkilin halli zımnında cezm ve i'tikâdıma göre rûh-ı pür-fütûhu sa'âdet-i ezeliye ile mes'ûd olub da bütün 'ömrünü hasenât-ı insâniye içinde geçirmiş, her an ve zamânda sermedî bir nûr-ı hakîkate müteveccihen nefs-i pâkini bi'l-vücûh ahlâk-ı maraziyeye müstağrak eylemiş olan şefkatlü efendimizin kalb-i selîmleri gibi cidden lisân-ı tazarru'dan anlayan bir kalb-i lâhûtî-cevherden başka nereye mürâca'at edebilirim.

'Âlemde her derd-mendin hâl-i zacarret-iştimâlinden haberdâr olmak içün mâhiyet-i necîbâneye mahsûs bir mevhibe-i İlahiye olan merhamet hasletinin esâsen cevher-i rûhda cilve-nümâ –rûhânî- bir hâssa olmasına göre bu mübârek ve mukaddes hasleti münhasıran o rûh-ı mes'ûddan mâ-'adâ nerede arayabilirim?

Kaldı ki (Der-hayr bâzest ü kerden velîk, ne herkes tüvânâst ber-fi'l nîk) mazmûnunun eski zamânlardan ziyâde 'asrımızda hükmü gâlib iken şu lütf-ı 'azîmi mültecâ-yı zî-şânım gibi vehy, kisbî her bir fazîletinde hâ'iz mevkî'-i aksâ –bir kerîm ve fazîl müstesnâdan gayrı kimden bekleyebilirim?

[149] İşte şu mülâhazât üzerine gönlümün içinde tecellî edüb de bütün hevâs-ı dâhiliyemi teşcî' ve te'mîn eden bir ümîd-i kavîye ittibâ'en hâl-i ihtiyâcımı hâsseten huzûr-ı merâhim-nüşûr hâtımânelerine 'arz ve teblîğe mücâseret eyliyorum.

Sâye-i 'inâyet ve re'fet-i fehîmânelerinde nâ'il olacağımız meskenin içinde artık bütün 'â'ile ve hoş-âvendânemle baş başa verüb de nâm-ı nâmî-i kerem-kârîlerine ve cemî' hânedân-ı zî-şânları nâm-ı 'âlîlerine olarak ebediyyen bâr-gâh-ı ahadiyyete nasıl teşekkürler mahmidetler 'arz ve takdîmine müdâvim kalacağımızı burada uzun delîllerle te'mîne lüzûm görmem.

Hülâsâ pek yakîn vakde gelinceye kadar kendi vatanınca fâ'ikü'l-emsâl bir dâr-ı âsâyiş-medâr içinde yaşayub da bugün hasbe'l-felâke hâk-i mezellet üzerinde kalmış olan bir familya halkını terahhumen bir mekâna dâhil, ve merhamet-i hakîkiyeleri iksîrden bi'l-vücûh hazîn ve nâlân olan kalblerindeki ye's ve keder hastalığına bir devâ-yı

'âcil ihsâniyle kendilerini ve bi't-tahsîs anların miyânında te'ayyüş eden bir şehîd-i muhterem yetîmesini keremen tâze hayâta nâ'il buyurmanızı istirhâm ile hatm-ı kelâm eylerim bâkî.

Kezâ

Bir Muhâleset-nâme Cevâbıdır

Bedâyi'-i hayâlâtın menba'-ı yegânesi olan vicdân-ı pür-fazl ü 'irfânları [150] lisân-ı edebe yine bir şîve-i nevîn-i dil-nişîn bahş ve ihdâsıyla henûz 'asrın âsâr-ı cedîdesi içinde nazîri görülmemiş bir tarz-ı bî-hemtâ üzerine mü'esses kerem-nâmeleri vâsıl-ı dest-i ihtirâm oldu.

Ne rengîn şîve-i ifâdedir o ki bi'n-nisbe en 'âdî bir faslını bile teşkîl eden 'ibârelerdeki letâfet –kamer-sîmâ dil-rübâlardan- bir tûtî-i şeker-lebin dahi sözlerinde bulunmak mümkün değildir.

Gamze-i dilberden dahâ nâzik olan o nâzik nükteler ise şâ'irlerin muhayyel hûrîlerinin çeşm-i dil-ârâlarında dahi tasavvur olamamak tabî'îdir.

Hülâsâ her lafz-ı cân-fezâsından müstebîn olan mefhûm-ı latîfin te'sîr-i hüsn-edâsıyla rûhum bir câm-ı kevser içmiş kadar neş'e-mend-i zevk ü sefâ oldu.

Gönlüm o letâfetli nüket ve mezâyâyı mütâla'aya daldıkca 'âdetâ firdevs-i 'adne girüb de her bir şükûfe-i hayât-bahşâsından bir lezzet almışcasına küşâyiş ve tarâvet buldu.

Bunun evkât-ı mâziyeden bahs eden fıkra-i şevk-engîzine gelince o günlerin hayâl-hâne-i hâtırada dâ'im olan lezzet-i hayât-füzûdu rûha gıdâ olmamış olsa gerçekden bu hasrete mukâvemet mümkün olamayacağını i'tirâf ederim.

Mehcûr-ı vuslat olan iki vicdân-ı hasret-nişân içün mâ-bihi'l-iştigâl-i dâ'imî elbette du'â-yı teyessür hüsn-i telâkkî olur.

[151] Bu vazîfenin üzerinde kendi gönlümü bî-ârâm görmekde isem dil-i âgâhlarını dahi birinin hilâf-ı kalbimle hem-dest-i merâm tanımakdayım.

İki gönül birbirini ârzû eyledikden sonra er gec kavuşdurulmaları 'inâyeti ise eltâf-ı ilâhiye kanunu mündericâtından bilmekle mütesellî kalmakdayım. Bâkî.

Kezâ

Üdebâdan Bir Zâta Kitâb Takdîminde Yazılmışdır

Vicdân-ı pâki tezkiye-i hakîkiyeden behre-mend olmayan kalblere tenezzül etmeyecek kadar 'âlî olan hasletlerle, fazîletlerle ma'mûr ve mütenevvir olmakdan başka edebiyât 'âleminin biri âfitâbı, dîgeri mâh-ı müstetâbı mevki'inde bulunan şi'r ve inşâ gibi iki neyyir-i a'zamîde âsmân-ı bî-pâyân-ı fu'âdında müstekmilen cem' ile inzâr-ı 'âlemi anların envâr-ı sânihât-ı mütevâliyeleriyle tenvîr eylemekde olan bir münşî-i sehbâ-yı fazîlet, ve şâ'ir-i hasânî-tabî'atın nazar-ı iltifâtına 'arz olunmak salâhiyetini hâ'iz olduklarını bildiğim hâlde mücerred bir şâkird-i hâslarının mahsûl-i fikri demek olduğu içün lütfen kendinin teftîş-i derece-i hâzırasına tenezzül tarîkiyle eseri mazhar-ı nigâh-ı 'inâyet buyurulur ümîdine istinâden ba'zı müsveddât-ı kemterânemi hâvî nüshalardan (....) [152] pârçası bu kerre ma'a'l-hicâb nazar-gâh-ı ma'ârif-perverîlerine 'arz ve takdîm olundu.

Kezâ

Teşekkür-nâme

Siz ne kerîm insân, ne kadar 'ulvî cevher bir sâhib-i vicdân imişsiniz ki, bir müntedâr-ı ihsânınız size teşekkürât-ı kâsırânesini 'arz eyledikce siz mekârim-i insâniyenizi bir kat dahâ anın üzerine yağdırmağa kıyâm buyuruyorsunuz.

Bu nihâd-ı kerîminize karşı hakîkaten müte'aşıkâne bir his ile 'arz-ı takdîsât-ı hakîkiyeye mecbûriyetimi i'tirâfdan kesb-i fahr eylerim.

Mevlânâ! Gerçekden esîr-i muhabbetiniz oldum, bütün cânım, cemî' hevâs ve vicdânım, sizi seviyor, muhabbetinizle cennetin lezâyiz-i mansûsa-i ma'neviyesine mu'âdil bir nevi' hissiyâta müstağrak olub ta'rîf kabûl etmez derecede telezzüzlere, iftihârlara mazhar oluyorlar.

Bu sözlerim mahz-ı hakîkat olduklarından lütfen mübâlağaya haml ve isnâd buyurmamanızı ricâ ederim.

Efendim vicdân içinde yatan 'aşkı ahlâk güzelliği kadar celb edecek hîç bir kuvvet yaradılmış mı?

[153] 'Aşkın mâyesi insâna dilberlerin güzelliklerinden gelmeyüb esâsen cevher-i cânda münderic bir hâssa olduğu hâlde rûhun hazzeylediği bir letâfete vukû'-ı mukârenetiyle inbisâtı hâlinde anın da münbasıt olarak o ând o letâfete kâffe kuvvetiyle ta'allük edüb kaldığı hikmeten sâbit değil midir?

İşte ahlâk-ı hamîde letâfeti kadar câzib rûh hîç bir letâfet olamayacağına göre 'aşk ve sevdâmı teheyyüc ve isticlâb içün hasâ'il-i kerîmenizin kifâyet-i fevka'l-'âdesi bu dereceden ziyâde îzâha muhtâc değildir.

Bu berâ'atin tahallüs ta'bîr olunan mâbe'dine intikâlim iktizâ eder ise o noktada şunu der-miyân etmek isterim ki geçende lütfen bi't-taharrî buldurulub irsâl ve ihsân buyurulan kitâb esmânına mukâbil 'arz etmiş bulunduğum sipâs ve mahmidet (Fânü'ş-şâkir müstehakü'l-mezîd) me'âlince o ahlâk-ı zekiyenin 'indinde bâ'is-i tezyîd-i ni'met olmasından nâşî ahîren çıkan eser-i kemterânemden de yigirmi otuz kadar nüshanın evrâ heves-kârânına tevzî'iyle bedelâtının irsâline bezl-i 'inâyet buyurulmak bâbındaki eş'âr-ı

'âlî-i kerîmânelerinin ez ser-i nev kalbime tefsîr eylediği şîm-i cemîle-i mürüvvet-perverîlerine 'â'id hissiyât-ı mütehassıla-i kalbiyemi bir beyân-ı bilâ 'aşk ve iştiyâk kelimeleriyle tercümeden dahâ mülâyim bir ta'bîr ile ifâde edemeyeceğimi 'arz ve i'tirâfdan sonra mahzen emr ve irâde-i kerîmânelerine imtisâlen ol mikdâr nüshanın ba's ve takdîmine ictisâr kılındığını i'lâm ile hatm-ı kelâm eylerim bâkî.

Kezâ

[154] **Teşekkür-nâme**

Âh! Sizsiniz ol insân ki Cenâb-ı Hakk anın vasfında lisân-ı münîf-i peygamberîye (İnnellâhe hulk-ı âdem 'alâ sûrete) kelâm-ı kudsiyesini ilhâm eyledi.

Bunun mazmûn-ı müste'ârındaki ahlâk-ı celîle-i İlâhiyeyi gerçekden sizde görüyorum.

Kulunuza hasbî olarak pek büyük şefkatler, pek 'âlî mürüvvetler gösteriyorsunuz.

Hazret-i hüdâvend müste'ân-ı dünyâda mâhiyet-i insâniye ber-karâr bulundukca sizi 'âlemden eksik etmesün ki bütün bî-kesler sizin gibi bir kerîmin mevcûdiyetine her vakt muhtâcdırlar.

'Avâtıf-ı bî-nihâyeleri hakkındaki teşekkürât-ı kalbiyemi tamâmıyla tasvîrden kâl ü kalem-i 'âciz ü kâsir bulundukları içün hemân doğrudan doğruya mefâhîm-i vicdâniyâtımı nûr-ı nazarînin nüfûzu önünde her bir manzûriyenin şahsî bir cism-i şeffâf hükmünü alub te'essür-i zamîrini gösteren çeşm-i 'irfânlarının müşâhede-i ma'neviyesine 'arz ile iktifâ ederek yalnız mazhar olmakda bulunduğum lütf ü 'inâyet-i 'âliyelerinin mükâfât-ı celîlesini Cenâb-ı Hakk'ın bâr-gâh-ı a'lâsından temennî ile hatm-ı güftâr eylerim bâkî.

Kezâ

[155] **Bir Hediye Cevâb-nâmesi**

Menba'-ı dilden çıkub mecârî-i sutûr ve dâd-nâmeyi ta'kîben hadîka-i mürüvvet ve semâhat-ı seniyelerine revân olan âb-ı nâb-ı meveddet ve iltimâs-ı senâverînin husûle getirdiği mahsûlâtdan olmak üzere fî Mart 11 sene 98 târîhli cevâb-nâme-i sâmîlerinin taht-ı istishâbında vâsıl-ı mevki'-i kabûl olan hedâyâ-yı 'âliyelerinde iktisâb eylediğim lezzet reşehât-ı kilk-i belîğlerinin o nâme-i nâmînin ravza-i firdevs-nazîrinde ya'nî me'âl-i cemîl-i dil-pezîrinde teşkîl eylediği havz-ı kevser-nisâr-ı bedâyi'den müstefâd olan neş'e-i garrâya munzamm olmasıyla bu iki lezzetin kalbimde ictimâ'ından mütehassıl hiss-i derûnumu tefsîr tarzında gerçekden bâğ-ı zemînin meyve-i nâ-güvârından, humhâne-i gerdûnun mînâ-yı pür-humârından müstağnî olduğumu beyân ve i'tirâf eder isem meh-mâ-emken bir ta'rîf-i takrîbi dermiyân eylemiş olurum.

Bu hedâyâ-yı dil-ârânın teşekkürü üzerinde ise kendilerinin halâvetleriyle telezzüz oldukca nâm-ı nâmîlerinin yâd-ı cemîli birlikde cereyân edeceğinin beyânından başka îzâhât ityânına ne lüzûm, ne de imkân tasavvur edemediğimi 'arz ile söze hitâm veririm bâkî.

Kezâ

[156] **Teşekkür-nâme**

Takdîr-i 'ulviyet-i şânında, ta'bîr-i vüs'at-ı lütf ü ihsânında bütün kâl-ı kalemleri 'âciz bırakmış olan kalb-i sâmî-i kerem-kârîlerinin 'avâtıf-ı gayr-ı mütenâhiye-i bende-perverânesinden olarak 'izzetlü (...) Beg kullarıyla berâber sîne-i sadâkat-rehîne-i memlûkânemin dahi üçüncü rütbeden bir kıt'a nişân-ı 'âlî-i 'Osmânî ile tezyîni hakkında şâyân buyurulmuş olan 'inâyet ü merhamet-i celîle-i rahîmânelerinden dolayı ez ser-i nev 'uhde-i 'ubûdiyetime mütehattim olan sipâs ve şükrânın edâsı üzerindeki 'acz ve hayretimi istikşâf-ı zamîr-i ilhâm-semîr-i fehîmânelerine karşu müstağnî-i tefsîr ü i'tirâf

gördüğümden hemân farîza-i zimmet-i 'ubûdiyetim olan dürûd-ı rûz-efzûnî-i safâ ve 'âfiyet-i cenâb-ı velîü'n-na'mîlerini du'â-yı izdiyâd-ı 'ömr ve şevket-i hazret-i hilâfet-penâhîye terdîfen 'arz-ı icâbet-gâh-ı mennân eylemekle iktifâ ve tarhimen ba'demâ dahi lütf ü 'âtıfet-i celîle-i mün'imânelerinin âsâr-ı müterakkiye-i nâ-mütenâhiyesiyle bekâm ve ihyâ buyurulmaklığımı temennî ve istid'â eylerim bâkî.

Kezâ

Tavsiye-nâme

Şûrâ-yı Devlet Tanzîmât Dâ'iresi mülâzımlarından mukaddimce lâ-celiü'[157]l-mülâkat me'zûnen buraya gelmiş olan dâmâd-ı çâkeri 'izzetlü (...) Beg bendeleri bu kerre Dersa'âdete 'avdet eyledi.

Kendüsinin zâten asdikâ-yı bende-gân ü bende-zâde-gân-ı saltanat-ı seniyeden bulunması cihetlerinden kat'-ı nazarla bugün en ziyâde sermâye-i fahr ü ibtihâcı bi'l-hâssa sâye-mendî-i lütf ü 'âtafet-i cenâb-ı fehîmâneleri şerefine mazhariyeti kaziyyesidir.

Bu bâbdaki hissiyât-ı kalbiyye-i mübâhât-kârânesinin elbette 'ilâve-i ihsân-ı inzâr-ı mekârim-âsâr-ı hazret-i riyâset-penâhîleriyle bir kat dahâ tevsî' ve te'yîd buyurulacağını hâmî-i erbâb-ı dirâyet ü istikâmet olan şîme-i fehîme-i cenâb-ı âsafâneleri delâlet-i sâdıkasıyla câzim bulunduğuma göre artık hakk-ı 'âcizânesinde tatvîl ve makâlât-ı tavsıt-kârîyi bütün bütün fazla bir tasdî' mevki'inde gördüğüm içün hemân maksad-ı ıksâyı kendüsiyle berâber hakk-ı çâkerânemdeki ehâsin-i teveccühât-ı me'âlî gâyât hadîv-i ekremîlerine karşu 'arz-ı fark ve çeşm-i ibtihâle hasr ile hatm-ı kelâm-ı rakîk-i ittisâm eylerim bâkî.

Kezâ

Teşekkür-nâme

Te'ârif-i ezelînin zuhûr-ı âsâr-ı fi'liyesi olmak emrinde şeref-yâb-ı mülâkât ü musâhabet olduğum sırada mazhar buyurulduğum iltifât-ı 'âlîden [158] ve bi't-tahsîs zât-ı me'âlî-semât kumândânîlerinin meşhûd-ı 'âcizânem olan mü'esser-i rüşd ü reviyyet mehâmm-dânîlerinden dolayı cidden müntedâr ve mahmidet-güzâr-ı 'âlîleri bulunduğum hâlde hissiyât-ı kalbiye-i 'âcizânemi tahrîren 'arz ve beyâna meşâhil-i resmiyeye inzimâm eden gavâ'il-i zâtiye mâni' olmuş-iken eltâf-ı 'âliye-i hukûk-perverîleri cümlesinden olmak üzere bu kerre dahi filân vâsıtasıyla nâ'il olduğum selâm-ı sa'âdet-encâm-ı sâmîleri başkaca müstelzim-i men ve mübâhât olarak du'â-yı tevâfir-i 'ömr ü ikbâl-i 'âlîleri mehâmid-i 'âliye-i lütf-güsterîlerine terdîfen ârâyiş-i nâtıka-i tezkâr kılınmış ve bu sûretle de izhâr buyurulan teveccüh-i mahsûs-ı 'âlî şemiye-i celîle-i bende-nüvâzîlerinin 'alâ'im-i bâhiresinden bulunmuş olmağla 'arz ü beyân-ı şükrân ile ba'demâ dahi ehâsin-i teveccühât-ı 'aliyye-i kerem-kârîlerinin hakk-ı çâkerânemde râygân buyurulması niyâz-ı mahsûsuna ibtidâr olundu ol-bâbda.

Alay Beyi-zâde Nâcî[163]

İşbu Teşekkür-nâmeye Cevâb

Miyânemizde mehâsenet-nümâ-yı istikrâr olan hukûk ü muhabbet-i sahîhiyenin istilzâm eylediği teveccüh-i mahsûs-ı vâlâlarının bir nişâne-i 'aliyyesi olmak üzere [159] bu kerre tastîr buyurulan lütf-nâme-i 'âlî-i edîbâneleri resîde-i dest-i iftihâr ve mündericâtından istibşâr olunan âsâr-ı lütf ü nüvâziş bâ'is-i kemâl-i min ve mesârr oldu.

Zât-ı sâmîlerinin meftûr ve mütehallik oldukları fezâ'il-i memdûhe ve hasâyis-i cemîle-i vefâ-güsterîlerinin âsâr-ı meşkûresi her zamân meşhûd-ı 'uyûn olduğu gibi şu sûretle ibrâz-ı mü'esser-i ihlâs-perverî ve dil-nüvâzîye şâyânî-i himem-i 'aliyyeleri müstevcib-i şükrân-ı mefharet olarak du'â-yı irtikâ-yı kader ve menzilet-i sâmîleri

[163] Alaybeyi-zâde Hasan Nâcî Efendi, 1271/1854-55 1338/1920 yılları arasında yaşamış divan şairlerindendir. Bkz. Beyhan Kesik, "NÂCÎ, Alaybeyi-zâde Hasan Nâcî Efendi", **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü,** http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3479 (Son erişim: 30.04.2018)

esniye-i 'aliyye-i kerîmânelerine terdîfen îsâli kabûl-hâne-i ahadiyyet ve bu vesîle ile de istidâme-i teveccühât-ı kalbiye-i kerîmânelerine mübâderet kılınmış olmağla cevâb-nâme-i hulûs-veri terkîm ve takdîm olundu ol-bâbda.

Kezâ

Akrândan Akrâna Rütbe Hakkında Tebrîk-nâme

Zât-ı vâlâ-yı kerîmânelerinin cümle 'indinde ma'lûm ve müsellem olan ehliyet ve istihkâk-ı 'âlîleri îcâbınca bu kerre 'avâtıf-ı seniyye-i hazret-i pâdişâhîden 'uhde-i istîhâl-i vâlâlarına rütbe-i sâniye tevcîh ve ihsân buyurulduğu evrâk-ı havâdisde meşhûd-ı 'uyûn-ı şükrân olmağla hasbe'l-husûsiye iktisâb-ı kemâl-i [160] memnûniyet edilerek işbu tevcîh-i vecîhin hakk-ı ehakk-ı 'âlîlerinde mütemeyyin ve mes'ûd ve mukaddime-i feyz ü ikbâl-i mahdûd olması temenniyâtı da'vât-ı mahsûsa-i kerem-verîlerine terdîfen ârâyiş-i lisân-ı ihlâs kılındığı beyânıyla îfâ-yı şarîta-i tehnît-kârîye ve maksad-ı aslî olan teveccühât-ı fu'âdiye-i asdikâ-nüvâzîleri istikrâr olundu ol-bâbda.

Kezâ

Cevâb

Zerre kadar liyâkat ve istihkâk-ı 'âcizânem olmadığı hâlde mücerred 'avâtıf-ı 'âlem-şümûl cenâb-ı cihân-bânîden nâ'il olduğum rütbenin tebrîk ve tehniyetini mütezemmin olan tahrîrât-ı vefâ-âyât-ı kerîmâneleri ârâyiş-i dest-i ibcâl olarak mâ'il-i 'âlîsinden istibşâr eylediğim envâ' nüvâziş ve iltifât-ı bâ'is-i min ve mübâhât-ı bî-gâyât olmuş ve bu vesîle ile de mazhar buyurulduğum teveccühât-ı 'âliye-i kerem-verîleri mahzâ mütehallik ve meftûr buyuruldukları şîm-i ber-güzîde-i uhuvvet-perverîleri âsâr-ı meşkûresinden olmağla du'â-yı bi'l-hayr-ı 'âlîleri esniye-i 'aliyyelerine terdîfen pîrâye-i

lisân-ı tezkâr ü tekrâr kılınmış olduğunun 'arz ve beyânıyla terkîm-i cevâb-nâme-i muhâlasata ibtidâr oldundu ol-bâbda.

Kezâ

[161] **Tebrîk-nâme**

Efendimiz gibi fezâ'il-i 'ilmiye, mehâsin-i hulkiye, necâbet-i fıtriye misillü meziyyât-ı insâniye ile mütehallî bir vücûd-ı nâdirü'l-mevcûdun her dürlü kisve-i câh ve ikbâle zîbâyiş-i bahş-ı isti'dâd olması tabî'î olub şu kaziyyenin bir nişâne-i bâhirü'l-bürhânî olmak üzere müveccih-i hakîkînin tevcîhât-ı mebrûre-i ezeliyesinden olarak "..." müftîliği mansab-ı celîli bu kerre zât-ı siyâdet-semât-ı dâniş-penâhîlerine kesb-i mukârenet eylediği istibşâr olunmağla hasbe'l-husûsiye iktisâb-ı min ve mesârr-ı 'azîm olarak, müsned-ârâ-yı iftâ olmaları du'â-yı ber ye'sî mehâmid-i 'aliyye-i fezâ'il-güsterîlerine terdîfen îsâl-i bâr-gâh-ı kâdîü'l-hâcât olundu.

Selef-i hayrü'l-halef-i 'âlîlerinin vukû'-ı irtihâli haberi buraya 'aks-endâz olduğu sırada işbu tevcîh-i vecîhin hayyiz-ârâ-yı husûl ve imkân olacağı ilhâmât-ı celîle-i Rabbâniyeden olduğu ed'â edecek derecede bir sünûh-ı feyz-perverâne ile lâyih-i hâtır ihlâs-ı müzâhir olmuşıdı. Bu sânihanın müşâhede-i âsâr-ı mûris-i mesârrıyla karîrü'l-'ayn-ı şevk ü şükrân olduğumdan dolayı Cenâb-ı Hakk'a başkaca 'arz-ı tahiyyât-ı fâ'ika ile güzâr-ı [162] şükrân-ı bî-pâyân olduğumun 'arz ve beyânıyla îfâ-yı şarîte-i tehniyet-kârîye ibtidâr ve bu vesîle ile de teveccühât-ı 'aliyye-i siyâdet-mendâneleri istikrâr olundu ol-bâbda.

Kezâ

Hulûs Hakkında Küçükden Büyüğe Mektûb

Menba'-ı mekârim-i ahlâk ve masdar-ı mürüvvet ü işfâk olan velî-ni'met efendimiz hazretlerinin hâk-i pâ-yı merâhim-ihtivâ-yı kerîmânelerine mine'l-kadîm der-kâr ve ân-be-ân te'eyyüd-pezîr-i istikrâr olan rıkıyyet-i hâlise-i çâkerânem iktizâsınca her bâr tevâfür-i eyyâm-ı 'ömr ü ikbâl 'âle'l-'âde velîü'n-na'mîlerinin du'â-yı vâcibü'l-edâsını tertîl ve tezkâr etmekde olduğum gibi ara sıra takdîm-i 'arîza ile isbât-ı âsâr-ı sıdk ve ihlâs-ı vecîbe-i zimmet-i ihtisâs olduğuna zevât-ı merâhim-semât men'mânelerinden görmüş olduğum lütf ü iltifâtın edâ-yı hakk-ı teşekküründen lisân-ı mahmidet-i beyân-ı kemterânem 'âciz ve kâsir olarak altâf-ı mahsûsa-i seniyyelerini 'ömrüm oldukca unutmak kâbil olamayacağına binâ'en o vecîbe-i necîbeyi îfâya müsâra'at ve tahdîs-i sevâbık ve levâhik-i ni'metle berâber nuhbe-i âmâl-i mâ-fî'l-bâl olan teveccühât-ı cihân-derecât-ı kerem-kârîlerinin kemâ-kân hakk-ı 'âbidânemde bî-dirîg ve râygân buyurulması istid'âsına ibtidâr olundu ol-bâbda.

Kezâ

[163] **Cevâb**

Zât-ı vâlâlarının mütehallik ve meftûr oldukları şîme-i ber-güzîde-i vefâ-şi'ârîleri iktizâsınca hakk-ı senâverîde der-kâr olan teveccühât-ı fu'âdîlerinin te'yîd ve te'kîdini mütezemmin olub bu kerre resîde-i dest-i vüsûl olan tahrîrât-ı behiyyeleri mütâla'asından iktisâb-ı memnûniyet olunmuş ve öteden beri miyânede karâr-gîr olan hukûk ve muvâlât mukteziyâtına ri'âyet husûsunda bu sûretle masrûf olan himem-i behiyeleri müstelzim-i şükrân olarak du'â-yı bi'l-hayr-ı vâlâları esniye-i cemîlelerine terdîfen îrâd ve edâ kılınmış olmağla terkîm-i cevâb-nâme-i muhâlasata ibtidâr olundu efendim.

Kezâ

Hulûsa Dâ'ir Mektûb

Meziyyât-ı insâniyenin bir misâl-i müşahhası olan zât-ı mehâsin-sıfât-ı edîbânelerine iktisâbıyla müftehir olduğumuz rıkıyyet-i hâlise ve 'ubûdiyyet-i sahîhe-i 'âcizânemiz iktizâsınca her bâr tevâfir-i 'ömr ü ikbâl 'ale'l-'âl-i mün'imâneleri du'â-yı ber ye'sî ârâyiş-i lisân-ı tezkâr kılınmakda olduğu gibi ara sıra takdîm-i ma'rûzât ile isbât-ı âsâr-ı sıdk ve ihlâs-ı vecîbe-i zimmet-i ihtisâs olduğuna ve buradan müfârekat-ı 'aliyye-i kerîmâneleri rûz-ı vicdân-sûzundan evvelce [164] haber alınamaması îfâ-yı râsime-i teşyî' şerefinden mahrûmiyet-i memlûkânemizi istilzâm eylemiş olmasından dolayı tahassül eden te'sirât-ı elîmemin 'arz ve beyânıyla isti'fâ-yı kusûr-ı zarûrîü's-sudûr-ı lâzımeden bulunduğuna binâ'en ma'raz-ı ma'zeret-kârîde tehzîz-i kilk-i tazarru'a ibtidâr ve bu vesîle ile de neyyir-i teveccühât-ı mekârim-gâyât bende-perverîlerinin hemîşe fark-ı bende-gânemizde lâmi'a-nisâr-ı istikrâr buyurulması niyâz-ı mahsûsuna ictisâr olundu ol-bâbda.

Kezâ

Mektûb

Li-muharririhi (Fahr eder nisbet-i zâtınla bu özge 'unvân-ı dürreü't-tâc-ı edeb zîver-i fark-ı 'irfân) Sevgili Efendim.

(Envâr-ı Zekâ)[164] ser-levhalı Risâle-i mevkûteleri içün buracada abone tedâriki hakkındaki tahrîrât-ı 'âliyelerini dest-i ihtirâma aldım.

İşbu hitâb-ı nâzikânelerine mazhariyetimden dolayı ne kadar mütelezziz kalmış demek oluyorum –bu meserrete göre şurası da istidlâl buyurulabilir ki is'âf-ı irâdelerine ne mertebelerde çalışmışımdır- lakin teyessür-i muvaffakiyetime şu mâni' oluyor ki (Numûnesini gösterin bakalım nasıl şeydir) dedikleri vakt hîç bir şey ibrâzına muvaffak olamayub da (Evet buna hakkınız var) demeğe mecbûriyet görüyorum, şu hâlde bir numûnesinin irsâli vâ-beste-i re'y-i [165] 'âlîleri olub fakat bu tatlı hitâbınızın yalnız bu

[164] Müellifin çıkarmış olduğu mecmua.

dereceye münhasır kalmaması maksadını öyle re'y-i zâtîye tefvîz edemeyerek buna kendi ricâmı da teşrîk eylerim efendim.

İmza

Haleb Mektûbcusu 'İzzet

Mektûb

Mahsûlât-ı kalem-i mu'ciz-rakamlarını hâvî nüshalardan burada sarf olunmak üzere beş kıt'asının gönderildiği geçen hafta postasıyla 'izzetlü kâ'im-makâm efendiye gelen tahrîrât-ı 'aliyye-i edîbânelerinde beyân buyurulmuş olduğu hâlde o aralık nüshaların 'adem-i vürûdu çâkerlerince ne derecelerde bâ'is-i esef-i 'azîm olduğunu 'arz ve ta'rîf edemem, bu te'essüfde bendelerine iştirâk eden ba'zı zevâtla birlikde 'acabâ (O cevâhir-i ma'ârif-i hazînesine) ne vakt nâ'il olacağız diye kemâl-i iştiyâkla postanın vürûdunu gözetmekde iken hamd olsun nüsh-i mezkûre bu kerre şa'şa'a-pâş zuhûr olmağla hemân sâbıkâne ve mütenâfisâne kapışılarak güç hâl ile bir nüshası hisse-i kemterâneme isâbet edebildi, mütâla'a içün kemâl-i iğtinâm ve ihtirâm ile feth ve nazar eylediğimde ne göreyim ki her kelimesi kulzüm-i fesâhatden sahâyif-i beyzâ üzerine [166] ziyâ-pâş intikâl ve intizâm olmuş birer dürr-i meknûndur, ne eser-i dil-cû güher ki her nükte-i dil-küşâsı hakîkaten o latîf reng-i belâgatiyle renk ve rîşe-i câna 'akîk-i 'adn, ve her yegâne lafzı o şa'şa'a-i fesâhatiyle fürûğda süheyl-i yümn idi, mütâla'a-i cân-fezâsından vicdân-ı kemterânemde hiss etmekde bulunduğum lezâyiz-i ma'neviyenin letâfetini tefsîr ve tasvîr yolunda kâl ve kalemimden 'acz ve hayretin gâyet açık enîn ve sarîrlerini işitmekdeyim, eser-i 'âlî-i mezkûrun, belâgat, ve fesâhat, selâset, letâfet, metânet, reşâkat, 'ulviyet gibi meziyyât-ı fâ'ika ve fâzılasından bahse ise 'asrın hîç bir kuvve-i nutkiye vü kalemiyesinde kudret-i kâfiye tasavvur edemediğime göre artık bu noktada çâkerleri içün sükûtdan hayırlı bir meslek olamayacağından hemân ıksâ-yı kelâmı ('âlemde zevk-i edeb erbâbı olanlar âsâr-ı 'aliyyelerinden istifâde-i lezzet-i ma'neviye) eyledikce dil ü cân-ı 'âlîlerinin füyûzât-ı dâ'ime-i safâ vü 'âfiyetden müstefîd,

ve ilhâmât-ı sâdıka-i cenâb-ı vahdâniyetden müstefîz olması du'âsının tezkârına hasr-ı kasr eyler, ve bu 'âbd-ı nâçîzi silk-i bendegâna kabûl ve idrâc buyurmaları niyâzını başkaca 'arz ve teblîğe mücâseret ederim ol-bâbda.

İmza

Haleb Mektûbcusu 'İzzet

[167] **Mektûb**

Envâr-ı Zekâ'nın intişârından cidden memnûn olanlara bir nazar-ı şükrân 'atf edecek olsanız beni anların ser-âmedânından görmeniz lâzım gelir.

Neşr-i Envâr-ı Zekâ husûsunda birincilerden olamazsam öyle bir hidmet-i 'âliyede bulunanlara 'arz-ı memnûniyet, eserlerinden istifâdeye rağbet edenlerin birincileri sırasında bulunurum, bu da büyük bir şerefdir.

İnsân, elinde meş'ale tutmağa muktedir değil ise bir iktidârlı elin herkese nûr-efşân olmak üzere meydâna çıkardığı bir meş'aleden niçün müstenîr olmamalıdır?

Efkârınızın parlaklığı şarkdan âşikâr olmuş idi. Şimdi de Envâr-ı Zekâ'nız şarkı tenvîr ediyor.

Siz mâdâmki 'âşık-ı nûr olanlara hidmet etmek istiyorsunuz, devâm ediniz ki istifâzaları mahdûd kalmasun. Birçok değerli eserim olsa her nüshası içün bir pârçasını takdîm ederdim.

Mevcûddan işte birkaç beyt yazıyorum. Sebebi ise bu kabîlden olan eserleri de kabûl buyurmakda olmanızdır.

Merhûm:

Mu'allim Nâcî

[168] **Mektûb**

Eser-i tevfîk-i İlâhî olarak te'lîfine muvaffak oldukları cild-i güzînden ihdâsına 'inâyet buyurulan nüsha irâde-nâme-i 'âlî-i hakîmâneleriyle berâber zîver-bahş-ı hâme-i mübâhât olmuşdur.

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

'İlm-i vahdetde sebak-dâşı imâm-ı evliyâ

Hikmet-i ma'nâda şâkirdi Hakîm-i Gaznevî[165]

Gibi hezârân vasf-ı kudsîsi vird-i zebân-ı ümmet olan pîr-i füyûzât-zamîr hazret-i Mevlânâ'nın feyz-âver-i millet bulunan Mesnevî-i Ma'nevî'sini şimdiye kadar görülmemiş bir sûretde tercüme ve şerh eden bu kitâb-ı müstetâb efendimiz içün te'mîn-i ecr-i bî-hesâb etmişdir.

Mesnevî mürşidü'l-enâmdır. Anın bu yolda tercüme ve şerhi hakîkaten bir muvaffakiyet-i 'azîmedir. Bu muvaffakiyetlerinden dolayı Mevlânâ şinâsı olan 'umûm nâs zât-ı devletlerini tebrîke şitâbân olsalar ahrâdır.

Bendeleri hisseme düşen vazîfe-i tebrîki şimdilik şuracıkda îfâ ile iftihâr eylerim.

[169] İşâret-i kerâmet-'alâmeti üzerinde hâme-i 'ârifânelerini böyle bir eser-i 'âlî vücûda getirmek içün tahrîk eden, şübhe yokdur ki feyz-i şâmil-i Celâlü'd-dîn'dir. Binâ'en-'âleyh:

Hitâbını efendimize tevcîh eylemek husûsunda tereddüd etmem.

[165] Nef'î'nin Mevlânâ için söylediği kasidesinden bir beyit. Bkz. İbrahim Gültekin, "Kasidelerde Hz. Ali ve Hz. Ali'ye Dair Unsurların Kullanımına Yönelik Tespit ve Değerlendirmeler", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S. 62, s. 17-44.

Bu vesîle-i cemîle ile çâkerlerini mazhar-ı iltifât buyuruşları başkaca bir ni'met-i 'azmî olduğundan bunun içün dahi ayrıca 'arz-ı şükrân eylerim.

Hâk-i pâye bir kıt'a (fürûzân) takdîmine cür'et ediyorum. Zât-ı sâmî-i ekmelânelerinin eserleri ne kadar büyük ise bendelerinin eserim o kadar küçükdür. Fakat bilirim ki büyükler küçükleri de nazar-ı lütf ile görmekden hâlî kalmazlar. Bu cür'etime sebeb işte şu mülâhazadır...

Merhûm:

Mu'allim Nâcî

İştikâ 'Ani'l-Hükkâm Muhtırası

'Adliye Nazâret-i Celîlesi Cenâb-ı 'Âliyesine

Unkapanı'nda sekiz numaralı mağazada sâkin tâcirden ve teb'a-i Devlet-i 'Aliyye'[170]den İskender Efendi zimmetinde bir kıt'a sened mûcibince matlûb-ı 'âcizânem olan üçyüz lirânın tahsîli husûsunun taht-ı hükme alınması zımnında ... mahkemede ikâme eylediğim da'vâ-yı rü'yete hâzır bulunmuş ve sırası gelmiş iken re'îs-i mahkeme tarafından bir takım a'zâr-ı vâhiye beyânıyla hakîkaten sû'-i kasddan nâşî da'vâ-yı mezkûrenin rü'yetine teşebbüs ve devâm olunmamakda ve bu sûretle ihkâk-ı hakkdan istinkâf edilmekde bulunduğundan usûl-ı muhâkemât-ı hukûkiye kânûn-ı mevkutunun 260'ıncı mâddesi hükmüne tevfîken işbu birinci muhtıranın tanzîm ve takdîmine mecbûriyet hâsıl olmuşdur. Lafzen ihkâk-ı hakkdan istinkâf edilmemesi zımnında işbu muhtıranın re'îs-i mûmâ-ileyhe emr ve havâle buyurulmasını taleb ve istid'â eylerim ol-bâbda.

İstînâf-ı Cezâ 'Arz-ı hâli

Dersa'âdet İstînâf Müdde'î-i 'Umûmîliği Cenâb-ı Vâlâsına

Çârşû-yı kebîrde sahhâf esnâfından ... Efendi tarafından müvekkilim Kâzım Efendi 'aleyhine ikâme olunan darb ve cerh da'vâsından dolayı müvekkilim mûmâ-ileyhin üç mâh müddetle habsine dâ'ir Dersa'âdet Cezâ Bidâyet Mahkemesi ikinci dâ'iresinden verilen karârın Dersa'âdet İstînâf-ı Cünha Mahkemesince dahi bi'l-muhâkeme tasdîkine ... târîhde vicâhen hükm [171] ve karâr verilerek tarafeyne tefhîm olunmuş ise de bu bâbdaki hükm ve karârlar şâhid diye celb edilen iki şahıs tarafından vukû' bulan ifâdâta mübtenî olub bunların ifâdâtı ise kânûnen medâr-ı sübût olacak derecede hükm ve kuvveti hâ'iz olmadığından ve usûl-i muhâkemece dahi bidâyeten ve istînâfen nakz-ı hükmü müstelzem ba'zî mertebe nevâkıs ve hatî'ât vukû' bulmuş idüğünden hükm-i mezkûrun temyîzen rü'yet ve tedkîkiyle nakzını müsted'î bulunduğumuz cihetle evrâk-ı da'vânın Mahkeme-i Temyîz-i Cezâ Dâ'iresine tevdî' ve irsâlini bi'l-vekâle taleb ve istid'â eylerim ol-bâbda.

İstînâf-ı Cezâ 'Arz-ı hâli

Dersa'âdet İstînâf Müdde'î-i 'Umûmîliği Cenâb-ı Vâlâsına

Çârşû-yı kebîrde fesci esnâfından 'Alî Efendi'nin 'âcizleri 'aleyhine ikâme eylediği itâle-i lisân da'vâsı Dersa'âdet Bidâyet Mahkemesi birinci cezâ dâ'iresince bi'l-rü'ye 'âcizleri tarafından iki 'aded 'Osmânlı lirası cezâ-yı nakdî i'tâsına 7 Nisan 1306 târîhinde vicâhen karâr verilerek tarafeyne tefhîm olunmuş ise de karâr-ı mezkûr ifâdeleri müşevveş iki şahsın hilâf-ı vâkı' olarak vukû' bulan şahâdetlerine mübtenî olub bunların ifâdâtı lâyıkıyla tedkîk ve ta'mîk olunduğu hâlde da'vâ-yı mezkûrenin [172] isnâddan 'ibâret idüğü rehîn-i mertebe-i sübût olacağından lütfen müdde'î-i şahsî-i mûmâ-ileyhin celbiyle da'vâ-yı mezkûre İstînâf-ı Cünha Mahkemesince istînâfen rü'yet ve tedkîk buyurularak tebeyyün edecek hâle göre i'lâm-ı ibtidâ'î-i mezkûrun feshi ve bu bâbdaki mesârif-i muhâkemenin müdde'î-i şahsî-i mûmâ-ileyhe tahmîli husûsunun taht-ı hükm ü karâra alınmasını taleb ve istid'â eylerim ol-bâbda.

Sekiz Gün Zarfında Olunacak İstid'â

Sarâchâne'de on bir numaralı dükkânda sâkin filân zimmetinde bâ-sened matlûbum olan ... ğurûşun te'mîn-i istîfâsı içün ... târîhinde medyûn-ı merkûmun çârşû-yı mezkûrda sâkin ... Efendi'de olan matlûbâtından ... ğurûşunu usûl ve nizâmına tevfîken hacz eylediğime mebnî hacz-i mezkûrun tasdîki zımnında merkûmun celbiyle muhâkememizin icrâsı ve mesârif-i muhâkeme ve zarâr ü ziyânın merkûma tahmîli taleb ve istirhâm olunur.

Lâyiha-i İstînâfîye

Çârşû-yı kebîrde sahhâflar câddesinde 65 numaralı mağazada sâkin [173] bezzâz esnâfından ve teb'a-i Devlet-i 'Aliyyeden 'Ömer Fevzî Efendi ile beynimizde mütekevvin alacak da'vâsından dolayı Dersa'âdet Birinci Hukûk Mahkemesinden 27 Şubat sene 307 târîh ve yüz sekiz 'adediyle i'tâ olunan i'lâm 'aleyhine i'tirâzât-ı 'âcizânemi mübeyyin lâyihadır.

Esâs-ı mes'ele: Mûmâ-ileyh 'Ömer Efendi zimmetinde bâ-sened matlûb-ı 'âcizânem doksan liranın taht-ı hükme alınması zımnında taraf-ı 'âcizânemden ikâme olunan da'vâ üzerine 'inde'l-muhâkeme işbu akçeye mahsûben altmış lira teslîmât vukû' bulduğunu ve bunu şuhûd-ı şahsiye ile isbât edeceğini medyûn-ı mûmâ-ileyh ifâde ve beyân eylemesiyle ol-vechle şuhûd-ı şahsiye bi'l-istimâ' teslîmât iddi'âsının sübûtuna hükm ve karâr verilmiş olmasından 'ibâretdir.

Evvelen: Bu mesellüsinde müstenid olarak beşbin ğurûşu mütecâviz olan matlûbât da'vâlarına karşu der-miyân olacak teslîmât iddi'âlarının yine sened ile isbât edilmesi hukûk-ı kânûn-ı mevkutenin sekseninci mâddesi ahkâmı iktizâsından olmağla bu bâbda şuhûd-ı şahsiye istimâ'ına mesâg-i kânûn olmaması.

Sâniyen: Şâhidlerden filân Efendinin 'inde'l-istişhâd vâkı' olan ifâdâtı nisâb-ı şehâdeti hâ'iz olmadığından ke-en-lem-yekün hükmünde bulunduğu gibi dîger bir şâhidin şehâdetiyle de hükm sâbit olamayacağı der-kâr bulunduğu hâlde bunun medâr-ı hükm 'addolunması.

Sâlisen: Şuhûd-ı merkûma mensûb oldukları mühlâtdan tezkiye edilmek lâzım gelür iken bu cihetinin de nazar-ı iltifâta alınmaması.

[174] Fesh-i hükmü müstelzim-i esbâbdan olmağla buraları bi't-tedkîk i'lâm-ı mezkûrun feshiyle da'vâ-yı mezkûre istînâfen bi'l-rü'ye meblağ-ı mezkûrun güzeşte ve mesârif-i vâkı'a ile berâber medyûn-ı mûmâ-ileyhden tahsîli husûsunun taht-ı hükm ü karâra alınması taleb ve istid'â olunur ol-bâbda.

Nakl-i Da'vâ 'Arz-ı hâli

Mahkeme-i Temyîz-i İstid'â Dâ'iresi Riyâset-i 'Âliyesine

Galata'da sâkin tüccârdan ve teb'a-i Devlet-i 'Aliyyeden İsmâ'îl Efendi 'aleyhine Beg-oğlu Bidâyet Mahkemesi Cezâ Dâ'iresinde ikâme eylediğim şetm ve hakâret da'vâsı mahkeme-i merkûmede der-dest-i rü'yet bulunmuş olduğu hâlde müdde'î-i 'aleyh-i mûmâ-ileyh tarafından dahi 'âcizleri 'aleyhine Dersa'âdet Bidâyet Müdde'î-i 'Umûmîliğine mürâca'atle o yolda bir da'vâ ihdâs ve ikâme olunmuş ve müstantık tarafından işbu da'vâ-yı ahîrenin istintâk ve tedkîkâtına girişilmek istenilmekde bulunulmuş ise de da'vâ-yı ahîre-i mezbûre Beg-oğlu Bidâyet Mahkemesince der-dest-i rü'yet olan da'vânın 'aynî ve ana müdâfa'adan 'ibâret olub bu hâlde işbu da'vânın dahi Beg-oğlu Mahkemesince birlikde rü'yet olunması ahkâm-ı kânûniye iktizâsından bulunduğu gibi marbûten takdîm kılınan lâyiha mündericâtından rehîn 'ilm-i 'âlî buyurulacağı vechle da'vâ-yı ahîre-i mezbûrenin [175] Dersa'âdet İstintâk Dâ'iresince rü'yetini mâni' şübheyi dâ'î esbâb-ı makbûle-i nizâmiye dahi mevcûd olduğundan lütfen tedkîkât-ı mukteziyenin îfâsıyla maznûn-ı 'aleyh mûmâ-ileyhin ikâme eylediği da'vâ-yı

mezkûrenin Beg-oğlu Müstantıklığına nakl ve havâlesine ve bu bâbdaki mesârif-i muhâkemenin mûmâ-ileyhe tahmîli husûsunda karâr verilmesini taleb ve istid'â eylerim ol-bâbda.

Tashîh 'Arz-ı Hâli

Mahkeme-i Temyîz-i Hukûk Riyâset-i Celîlesine

Emînönü'nde otuz beş numaralı dükkânda sâkin tüccârdan Fevzî Efendi'nin zimmetinde bâ-sened matlûbum olan yüzaltmış liranın tahsîline dâ'ir Dersa'âdet İstînâf-ı Hukûk Mahkemesinden i'tâ olunan 17 Nisan 306 târîh ve 39 numaralı i'lâmın temyîzen tedkîkiyle nakzına karâr verildiği 7 Temmuz sene 307 târîhinde taraf-ı 'âcizâneme teblîğ olunan 1 Temmuz sene 307 târîhlü ve seksen bir numaralı i'lâm me'âlinden anlaşılmış ise de 'âcizleri her nasılsa vaktiyle müsted'î-i temyîz-i mûmâ-ileyhin i'tirâzâtına karşu cevâb lâyihası tanzîm edememiş olduğum gibi hîn-i muhâkemede dahi hâzır bulunduğum cihetle isticvâb edilemediğime ve i'lâm-ı istînâfî-i mezkûrde muhâlif-i kânûn ve nakz-ı hükmî müstelzim bir cihet olmayub bu bâbdaki i'tirâzât-ı [176] 'âcizânemin tafsîlâtı merbûten takdîm kılınan lâyihada muharrer bulunduğuna binâ'en ve lütfen tarafeyn bir kere dahâ da'vet ve isticvâb ve evrâk-ı temyîzine tedkîk buyurularak tebeyyün edecek hâle göre karâr-ı evvelin tashîhi ile i'lâm-ı istînâfî-i mezkûrun tasdîki ve bu bâbdaki mesârif-i muhâkemenin müsted'î-i temyîz-i mûmâ-ileyhe tahmîli husûsuna karâr verilmesini taleb ve istid'â eylerim.

Mevâdd-ı Hukûkiyeye Dâ'ir Temyîz 'Arz-ı hâli

Çârşû-yı kebîrde sahhâflar câddesinde 39 numaralı mağazada sakîn bezzâz esnâfından ve teb'a-i Devlet-i 'Aliyyeden Zekeriyyâ Efendi zimmetinde bâ-sened matlûb-ı 'âcizânem olan ikiyüz 'aded 'Osmânlı lirasından dolayı tekevvün eden da'vâya dâ'ir Dersa'âdet İstînâf-ı Hukûk Mahkemesinden i'tâ olunub ... târîhde taraf-ı 'âcizâneme

teblîğ olunan ... târîh ve ... numarolu i'lâm hükmü medyûn-ı mûmâ-ileyhin teslîmât hakkındaki iddi'âsının isbâtı içün şuhûd-ı şahsiye istimâ'ına dâ'ir Dersa'âdet Bidâyet Mahkemesi Hukûk Dâ'iresinden verilen karârın tasdîkini mutazammin ise de bu misillü onbin ğurûşu mütecâviz matlûbâtı nâtık bir senede karşu der-miyân olacak teslîmât iddi'âsının yine sened ile isbâtı ahkâm-ı kânûniye iktizâsından olarak binâ'en-'aleyh bu bâbda bidâyeten ve istînâfen verilen hükm ve karâr mügâyir-i kânûn olmağla [177] işin temyîzen rü'yet ve tedkîkini müsted'î bulunduğumdan i'lâm-ı mezkûrun sûret-i musaddakasıyla bu bâbdaki i'tirâzât-ı 'âcizânemin tafsîlâtını şâmil lâyiha ve kefâlet senedi ve zikr olunan lâyiha ve senedin müdde'î-i 'aleyh mûmâ-ileyhe teblîğ olunmak üzere sûretleri matviyyen takdîm kılındı. Lütfen mu'âmele-i lâzıma icrâ ve bu bâbda tedkîkât-ı temyîzine îfâ buyurularak i'lâm-ı istînâfî-i mezkûrun nakzıyla bir mûcib-i kânûn işin tekrâr i'lâma rabtı zımnında 'â'id olduğu mahkemeye i'âdesi ve bu bâbdaki mesârif-i muhâkeme ve sâ'irenin medyûn-ı mûmâ-ileyhe tahmîli husûsunun taht-ı karâra alınması taleb ve istid'â olunur ol-bâbda.

Redd-i A'zâ 'Arz-ı hâli

Ders-sa'âdet İkinci Ticâret Mahkemesi Riyâsetine

Bâğçe-kapu'sunda 7 numaralı mağazada sâkin tüccârdan Lütfî Efendi ile beynimizde tahaddüs eden şirket da'vâsı mahkeme-i 'aliyyelerinde der-dest-i rü'yet olub a'zâdan 'izzetlü ... Beg Efendinin mûmâ-ileyh Lütfî Efendi'ye karâbet-i sıhriyyesi bulunmak hasebiyle işbu da'vâdan dolayı a'zâ-yı re'y eylemesi mugâyir-i kânûn olduğundan mîr-i mûmâ-ileyhin usûl-ı muhâkemât-ı [178] hukûkiye kânûn-ı mevkutenin altmış üçüncü mâddesi hükmüne tevfîken reddini taleb ve istid'â eylerim ol-bâbda.

İ'tirâz 'Ale'l-hükm 'Arz-ı hâli

Ders-sa'âdet İkinci Ticâret Mahkemesi Riyâseti-i 'Aliyyesine

MahmûdPaşa'da yüz on yedi numarolu mağazada sâkin çûha tüccârından 'Âleko Efendi'nin bir kıt'a senede istinâden 'âcizleri 'aleyhine ikâme eylediği da'vâ mahkeme-i 'aliyyelerince gıyâben bi'l-rü'ye iddi'â olunan elli üç 'aded 'Osmânlı lirasının güzeşte ve mesârif-i muhâkeme ile berâber taraf-ı 'acizânemden müdde'î-i mûmâ-ileyhe te'diyesine hükm ve karâr verildiği bu kerre 7 Nisan 306 târîhinde taraf-ı 'âcizâneme teblîğ olunan 1 Mart 306 târîh ve on bir numarolu i'lâm mündericâtından müstefâd olmuş ise de müdde'î-i mûmâ-ileyhin bu bâbda ibrâz eylediği sâlifü'z-zikr senedin bedeli evvelce havâleten tesviye olunmuş olub mûmâ-ileyhe bir akçe borcum olmadığından müdde'î-i mûmâ-ileyhin celbiyle bi'l-muhâkeme i'lâm-ı gıyâbî-i mezkûrun ve bu bâbdaki mesârif-i muhâkemenin müdde'î-i ileyhe tahmîli husûsunun taht-ı karâra alınmasını taleb ve istid'â eylerim ol-bâbda.

İ'tirâzü'l-Gayr 'Arz-ı hâli

Dersa'âdet Bidâyet Mahkemesi Birinci Hukûk Dâ'iresi Riyâsetine

Mısır çârşûsunda sâkin tüccârdan 'Abdî Efendi kefâletiyle Sarrâf [179] İbrâhîm Efendi'ye bâ-sened deyn-i 'âcizânem olan seksen altı 'aded 'Osmânlı lirasının kefîl-i mûmâ-ileyhden tahsîli hakkında dâyin-i mûmâ-ileyh tarafından fî 1 Nisan 306 târîhiyle mahkeme-i 'aliyyelerinden bir kıt'a 'ilâm-ı istihsâl olunduğu istihbâr edilmiş ve bundan dolayı bi'l-âhare 'âcizlerine mürâca'at vukû' bulacağı tabî'î bulunmuş olub hâlbuki meblağ-ı mezkûr bundan evvel dâyin-i mûmâ-ileyhe i'tâ olunarak bu bâbda zimmet-i 'âcizânem ibrâ kılınmış olduğundan i'tirâzü'l-gayr tarîkiyle hükm-i mezbûrun feshini taleb etmek mecbûriyeti hâsıl oldu. Binâ'en-'aleyh dâyin-i mûmâ-ileyh ile kefîl-i mûmâ-ileyhin celbiyle bi'l-muhâkeme tebeyyün edecek hâle göre i'lâm-ı mezkûrun feshi ve mesârif-i muhâkemenin dâyin-i mûmâ-ileyhe tahmîli husûsunun taht-ı hükm ve karâra alınmasını taleb ve istid'â eylerim ol-bâbda.

Müstantık Karâr-nâmesi 'Aleyhine İ'tirâz-nâme

Dersa'âdet Hey'et-i İthâmiye Riyâset-i 'Aliyyesine

Galata'da pencşenbe pâzârında kâ'in üç numarolu hânede sâkin Yevan veled-i Andon'un mahall-i mezbûrede vâkı' hâne-i 'âcizîden sırkat eylediği eşyâdan dolayı Beg-oğlu müdde'î-i 'umûmîliği cânibinden ta'kîbât-ı kânûniye icrâ ve taraf-ı 'âcizânemden dahi hukûk-ı şahsiye da'vâsı ikâme olunması [180] üzerine Beg-oğlu Müstantıklığınca icrâ olunan tahkîkât netîcesinde maznûn-ı 'aliyye merkûmun men'-i muhâkemesine karâr verildiği bu kere 11 Nisan 306 târîhinde taraf-ı 'âcizâneme teblîğ olunan 7 Nisan 305 târîh ve elli sekiz numarolu karâr-nâme mutâla'asından anlaşılmış ise de merkûmun fi'l-i sirkate ictisârı polis dâ'iresinde bidâyeten zabt olunan ifâdesi ve eşyâ-yı mesrûkadan ba'zılarının kendü ma'rifetiyle fürûhat olunması gibi mevcûd olan kırâ'at ve imârât ile müsbit olduğundan bu bâbda hey'et-i ithâmiyece tedkîkât-ı muktaziye îfâsıyla mezkûr karâr-nâmenin feshini ve hukûk-ı 'âcizânemin zâhire ihrâcı içün işbu i'tirâz-nâmenin tanzîm ve takdîmine ibtidâr olundu ol-bâbda.

Mefsûhiyyet İddi'â-nâmesi

Mahkeme-i Temyîz-i İstid'â Dâ'iresi Riyâset-i 'aliyyesine

Galata'da Doğru yolda sâkin berber esnâfından Muhammed Ağa'nın keyfiyet-i cerhinden dolayı Beg-oğlu Müdde'î-i 'Umûmîliğince 'âcizleri 'aleyhine ikâme olunan hukûk-ı 'umûmiye da'vâsı üzerine Dersa'âdet Hey'et-i İthâmiyesince cinâyetle ithâm-ı 'âcizâneme karâr verilerek ol-bâbda bir kıt'a mazbata tanzîm olunmuş ise de idd'â-yı vâkı' esâsen isnâddan 'ibâret olduğu gibi da'vâ [181] olunan fi'l dahi kânûnen cinâyet nev'inden ma'dûd olmadığından mazbata-i mezbûrenin bi't-tedkîk mefsûhiyetine karâr verilmesini taleb ve istid'â eylerim ol-bâbda.

İ'âde-i Muhâkeme 'Arz-ı hâli

Dersa'âdet İstînâf-ı Hukûk Mahkemesi Riyâset-i 'Aliyyesine

Galata'da pencşenbe pâzârında sâkin sarrâfândan Karlo Efendi'nin 'âcizleri 'aleyhine ikâme eylediği alacak da'vâsına dâ'ir mahkeme-i 'aliyyerinden 4 Nisan 306 târîhinde 'âcizlerine teblîğ olunan i'lâmın mutâla'asından anlaşıldığı vechle mûmâ-ileyhin 'âcizlerinden bâ-sened taleb ve da'vâ eylediği yigirmiiki liradan başka bâ-defter istediği dörbinikiyüzelliiki ğurûşun dahi tahsîline hükm ve karâr verilmiş ve hâlbuki mezkûr dörbinikiyüzelliiki ğurûş hakkında müdde'î-i mûmâ-ileyhin esâsen 'arz-ı hâli olmadığı gibi bu bâbda bidâyeten dahi bir da'vâ sebk etmiş olmadığından ol bâbdaki hükm ve karâr muhâlif-i kânûn bulunmuş olmağla lütfen müdde'î-i mûmâ-ileyhin celbiyle i'âdeten bi'l-muhkâkeme hükm-i mezbûrun ta'dîl ve ıslâhı bu bâbdaki mesârif-i muhâkemenin mûmâ-ileyhe tahmîli husûsunun taht-ı hükm ü karâra alınması taleb ve istid'â olunur ol-bâbda.

[182] **Mevâdd-ı Cezâ'iyeye Dâ'ir İ'âde-i Mahkeme 'Arz-ı hâli**

'Adliye Nazâret-i Celîlesine

Çârşû-yı kebîrde Kalpakcılar-başında on yedi numarolu dükkânda sâkin tuhâfiyeci İbrâhîm Efendi'nin mü'ekkilim Hüseyn Hüsnî Efendi 'aleyhine ikâme eylediği darb ve cerh da'vâsı bundan evvel Dersa'âdet Cezâ Bidâyet Mahkemesi Birinci Dâ'iresince bi'l-rü'ye mü'ekkilim mûmâ-ileyhin bir mâh müddetle habsine dâ'ir verilen karâr İstînâf-ı Cünha Mahkemesince dahi tasdîk olunarak falân ve filân târîhleriyle müverrah ve filân 'adedleriyle murakkam i'lâmlar i'tâ olunmuş ise de bu bâbdaki hükm ve karârlar müdde'î-i şahsî tarafından işhâd edilen falân ve filân kimselerin şehâdet-i vâkı'alarına mübtenî olub merkûmânın şehâdetleri ise hilâf-ı vâkı' olduğu bu kerre filân mahkemede bi'l-muhâkeme sâbit olarak istihsâl olunan i'lâm marbûten takdîm kılınmış olmağla lütfen müdde'î-i şahsî-i mûmâ-ileyhin celbiyle mezkûr karârların fesh ve ilgâsı

ve bu bâbdaki mesârif-i vâkı'anın mûmâ-ileyhe tahmîli zımnında muhâkeme-i lâzımanın i'âdeten icrâsı içün işbu 'arz-ı hâlin lâzım gelen mahale emr ve havâle buyurulmasını taleb ve istid'â eylerim ol-bâbda.

[183] **İstînâf-ı Hukûk 'Arz-ı Hâli**

Dersa'âdet İstînâf-ı Hukûk Mahkemesi Riyâset-i 'Aliyyesine

Şehzâde Câmi'-i Şerîf'i karşusunda otuz üç numarolu dükkânda sâkin bezzâz esnâfından ve teb'a-i Devlet-i 'Aliyyeden Lütfî Efendi zimmetinde bâ-sened matlûb-ı 'âcizânem olan ondörtbin yüzelliüç ğurûşdan dolayı tekevvün eden da'vâya dâ'ir Dersa'âdet Bidâyet Mahkemesi Birinci Hukûk Dâ'iresinden sâdır olub filân târîh ile müverrah ve filân 'adediyle murakkam olan i'lâm filân târîhde taraf-ı 'âcizâneme teblîğ olunarak me'âline nazaran medyûn-ı mûmâ-ileyhin teslîmât hakkındaki iddi'âsının isbâtı içün şuhûd-ı şahsiye istimâ'ına müsâg gösterilmiş ise de bu misillü beşbin ğurûşu mütecâviz matlûbâta dâ'ir olan bir senede karşu der-miyân olacak iddi'ânın yine sened ile isbâtı usûl-i muhâkeme-i hukûkiye kânûnunun sekseninci mâddesi hükmü iktizâsından olub bu bâbda şuhûd-ı şahsiye istimâ'ına müsâg-ı kânûn olduğundan i'lâm-ı mezkûr ahkâmı muhâlif-i kânûn olarak keyfiyetin istînâfen fasl ve rü'yetini müsted'î bulunmuş olduğuma ve 'inde'l-istînâf haksız çıkıldığı takdîrde müste'nif-i 'aleyh mûmâ-ileyhin İstînâf Mahkemesi masrafıyla kânûnen tasdîk olunacak mesârif-i seferiye ve zarar ü ziyânı tazmîn olunmak üzere mevki'-i resmîden musaddak-ı [184] kefâlet senediyle lâyiha ve bunların mûmâ-ileyhe tablîğ olunmak üzere sûretleri i'lâm-ı mezkûrun sûret-i musaddakasıyla berâber marbûten takdîm kılındığına binâ'en ta'yîn olunacak müddet zarfında müste'nif-i 'aleyh mûmâ-ileyhin veyâhûd vekîlinin celbiyle bi'l-muhâkeme i'lâm-ı mezkûrun feshi ve husûs-ı mezkûrun yeniden rü'yet ve tedkîkiyle meblağ-ı mezkûrun ma'a-fâ'iz ve mesârif-i muhâkeme müste'nîf-i 'aleyh mûmâ-ileyhden bi't-tahsîl taraf-ı 'âcizâneme i'tâsı husûsunun taht-ı hükm ü karâra alınmasını taleb ve istid'â eylerim ol-bâbda.

Protesto-nâme

Dersa'âdet Mukâvelât Muharrirliğine

İzmir'de 'Arabiyân çârşûsunda sâkin tüccârdan Velî Efendi tarafından şerîkim Seyfî Efendi'den bedeli nakden ahz olunub Dersa'âdet'de 'Ubûd Efendi Hânı'nda yigirmi üç numarolu mağazada mukîm tüccârdan Râsih Efendi nâmına keşîde olunan beşyüz lirayı nâtık ve ... târîh ile müverrah bir kıt'a poliçe mûmâ-ileyh Râsih Efendi tarafından 11 Eylül sene 307 târîhinde kabûl olunmuş ve beş günden 'ibâret olan va'de-i mu'ayyenesi el-yevm hulûl ederek meblağ-ı mezkûr taleb edilmiş olduğu hâlde îfâsından imtinâ' edilmekde bulunulmuş olduğundan işbu protestonun keşîdesine mecbûriyyet hâsıl [185] olmuşdur. Târîh-i teblîğinden i'tibâren yigirmi dört sâ'at zarfında meblağ-ı mezkûr protesto mesârifiyle berâber tesviye olunmadığı hâlde bi'l-âhare zarar ü ziyân ve mesârif-i vâkı'a ile güzeştenin kendülerinden taleb ve da'vâ ve istihsâl olunacağı ma'lûmları olmak üzere işbu protesto-nâme bi't-tasdîk bir nüshasının mûmâ-ileyh Râsih Efendi'ye ve dîgerinin taraf-ı 'âcizâneme teblîğ ve i'tâsıyla dîgerinin İzmir'de bulunan mûmâ-ileyh Velî Efendi'ye irsâl ve teblîği ve nüsha-i asliyesinin hıfz buyurulması taleb ve istid'â olunur ol-bâbda.

Protesto-nâme

Dersa'âdet Mukâvelât Muharrirliğine

Mısır çârşûsunda on beş numarolu mağazada sâkin pamuk tüccârından Halîm Efendi tarafından sene-i hâliye temmuzunun dokuzundan i'tibâren nihâyet kırk bir gün zarfında yigirmi balya derûnunda bin sekiz yüz kıyye Adana pamuğu Dersa'âdet gümrüğünde taraf-ı 'âcizâneme i'tâ ve teslîm olunmak üzere esmânî bulunan yüzkırk lira nakden 'âcizlerinden ahz olunarak ol-bâbda bir de mukâvele senedi tanzîm ve te'âtî olunmuş ve müddet-i mahdûde-i mezkûre hulûl eylemiş olduğu hâlde mezkûrü'l-mikdâr

pamuk el-'an getirilüb teslîm olunmamış olduğuna ve mezkûr senedde muharrer olduğu vechle bu bâbda îfâ-yı ta'ahhüd [186] olunmadığı takdîrde kırk lira tazmînât i'tâsı mukâvele-i mahsûsa iktizâsından bulunduğuna binâ'en işbu protesto-nâme tanzîm ve keşîde olunmuşdur. Târîh-i teblîğinden i'tibâren nihâyet yedi gün zarfında mezkûrü'l-mikdâr mahall-i mezkûrda getirilüb tamâmen taraf-ı 'âcizîye teslîm ve protesto mesârifi de tesviye olunub sened-i mezkûr kurtarılmadığı hâlde zikr olunan yüzkırk lira ile bermûcib-i mukâvele tazmînât olarak i'tâsını meşrût olan kırk liranın otuzbeş lira ve bunların güzeştesiyle bu bâbda vukû' bulacak kâffe-i hasâr ü ziyânı ve mesârif-i vâkıanın kendüsinden taleb ve da'vâ ve istihsâl olunacağı kat'iyen ma'lûmu olmak üzere işbu protesto-nâme bi't-tasdîk bir nüshasının müte'ahhid mûmâ-ileyh Halîm Efendi'ye ve dîgerinin taraf-ı 'âcizâneme tablîğ ve i'tâsıyla nüsha-i asliyesinin hıfz buyurulmasını taleb ve istid'â eylerim ol-bâbda.

Poliçenin 'Adem-i Kabûl ve 'Adem-i Te'diyesinden Dolayı Protesto

İzmir Bidâyet Mahkemesi Mukâvelât Muharrirliğine

Bedeli İzmir'de ... tarafından tesviye olunmak üzere Dersa'âdet'de mukîm tüccârdan ... tarafından yigirmi üç gün ve va'de ile keşîde olunub hâmili bulunan Dersa'âdet'de tüccârdan ... kompanyası tarafından ... târîhinde [187] tarafıma ciro edilen yigirmiiki liralık ... târîhlü bir kıt'a poliçe muhâtab-ı merkûm ...'ne ibrâz ve irâ'e olundukda kabûlden istinkâf etdiğine binâ'en ... târîhinde bir kıt'a protesto ile ihtâr-ı keyfiyet olunmuş idi. İhtâr-ı mezkûre ... filân cevâb vermediğinden 'adem-i kabûlde bulunduğuna mebnî bu yüzden vukû' bulmuş ve böylece kâffe-i zarar ü ziyânla mezkûrü'l-mikdâr liraların tahsîline değin cereyân edecek güzeşte ve mesârif-i muhâkeme ve sâirenin 'â'id olduğu mahalden tahsîl ve tazmînine hakkımız olmak üzere vikâye-i hukûk zımnında ... târîhlü protestonun mündericâtı kabûl olunmuş demek olub bugün dahi mezkûr poliçenin va'desi hitâm bulduğuna mebnî mezkûr liraların tarafıma te'diyesini taleb ve yine mümâna'at eylediği sûretde tahsîline değin cereyân edecek

güzeşte ve mesârif-i mahkeme ve sâiresiyle zarar ü ziyânımın 'â'id olduğu mahalden tahsîli ve tazmînine hakkımız olmak üzere resmen ihtâr-ı keyfiyet eylerim. Üç nüshadan 'ibâret olmak üzere takdîm eylediğim işbu ihtâr-nâmenin aslının kalemde hıfzıyla bir nüshasının ba'de't-tasdîk mezkûr filâna kâ'ideten teblîği ve bir nüsha-i musaddakanın taraf-ı 'âcizâneme i'âdeten i'tâsı istirhâm olunur.

Poliçe Hakkında Protesto

İzmir Mahkeme-i Ticâret Riyâseti Cenâb-ı 'Âliyesine

Dersa'âdet'de mukîm tüccârdan ... Efendi tarafından yigirmi üç [188] gün va'de ile keşîde olunub hâmili bulunan ve bedeli İzmir'de ... Efendi tarafından tesviye olunmak üzere Dersa'âdet'de tüccârdan ve ... kompanyası tarafından ... târîhinde tarafıma ciro edilen yigirmi iki 'aded lirâ-yı 'Osmânî ... târîhlü bir kıt'a poliçe muhâtab-ı merkûm filâna ibrâz ve irâ'e olundukda kabûlden istinkâf etdiğine binâ'en mezkûr akçenin tahsîline değin cereyân edecek güzeştesiyle mesârif-i muhâkeme ve sâ'irenin 'â'id olduğu mahalden tahsîl ve tazmînine hakkımız olmak üzere işbu ihtâr-nâme üç nüsha olarak takdîm olunduğundan aslının kalemde hıfzıyla bir nüshasının ba'de't-tasdîk mezbûr filâna teblîği ve bir nüshasının taraf-ı 'âcizâneme i'âdesi istirhâm olunur ol-bâbda.

Seküstro-nâme

Dersa'âdet İkinci Mahkeme-i Ticâret Riyâset-i 'Aliyyesine

Mısır çârşûsında otuz beş numarolu mağazada sâkin pamuk tüccârından Karabet Ağa zimmetinde emre muharrer bir kıt'a sened mûcibince iki yüz elli beş 'aded 'Osmânlı lirası matlûb-ı 'âcizânem olub va'desi bir haylî zamân mürûr etmiş olduğu hâlde meblâğ-ı mezkûrun istîfâsına muvaffak olamadığımdan ve medyûn-ı merkûmun Kalpakcılar başında kâ'in beş numaro [189] ile murakkam bir bâb muhallebîci dükkânının sülüs-i

hissesine mutasarrıf olduğu istihbâr kılındığına binâ'en meblağ-ı mezkûrun hîn-i tesviyesine değin hisse-i mezkûre âhere ferâğ ve terhîn olunmamak üzere işbu seküstro-nâme bi't-tasdîk bir nüshasının medyûn-ı merkûma ve dîgerinin vergü emânet-i celîlesine ve âhirinin taraf-ı 'âcizâneme teblîğ ve i'tâsıyla nüsha-i asliyesinin hıfz olunması zımnında iktizâ-yı hâlin îfâsını taleb ve istid'â eylerim ol-bâbda.

Seküstro Tasdîkine Dâ'ir 'Arz-ı Hâl

Dersa'âdet İkinci Ticâret Mahkemesi Riyâset-i 'Âliyesine

Mısır çârşûsında 35 numarolu mağazada sâkin pamuk tüccârından Karabet Ağa zimmetinde emre muharrer bir kıt'a sened mûcibince cihet-i karzdan matlûb-ı 'âcizânem olan iki yüzellibeş 'Osmânlı lirasının te'mîn-i istîfâsı içün medyûn-ı merkûmun Kalpakcılar başında vâkı' beş numaro ile murakkam bir bâb muhallebîci dükkânında mutasarrıf olduğu sülüs-i hissesi ... târîhinde tanzîm ve takdîm olunan seküstro-nâme mûcibince mahkeme-i 'aliyyeleri ma'rifetiyle taht-ı hacze aldırılmış olduğundan medyûn-ı merkûmun celbiyle bi'l-muhâkeme hacz-i mezkûrun tasdîki ve meblağ-ı mezbûrun güzeşte ve mesârif-i vâkı'a ile berâber istîfâsı husûsunun taht-ı hükm ü karâra alınması ve işbu [190] 'arz-ı hâlin sûretinin medyûn-ı merkûm ile vergü emânet-i celîlesine teblîği zımnında iktizâ-yı hâlin îfâ buyurulması taleb ve istid'â olunur ol-bâbda.

Seküstro Ya'nî Hacz Varakası

Dersa'âdet Mahkeme-i Ticâret Riyâseti Cenâb-ı 'Aliyyesine

Sarâchâne'de on bir numarolu dükkânda sâkin filân bâ-sened ma'a-güzeşte ... ğurûş alacağım olduğundan te'mîn-i tesviyesi zımnında merkûmun çârşû-yı mezkûrla filânda olan matlûbâtından ... ğurûşu taht-ı hacze almağa mecbûr oldum. Binâ'en-'aleyh

dört nüsha olarak tanzîm eylediğim işbu hacz-nâmenin aslının kalemde hıfzıyla birer nüsha-i musaddakasının filân ile ... Ağa'ya teblîği ve dördüncü nüshasının ba'de't-tasdîk taraf-ı çâkerâneme i'âdesi istirhâm olunur.

Sulh-nânme veyâ İbrâ-nâme

Asma-altı'nda sâkin tüccârdan zîrde vâzı'ânü'l-imzâ Hasan ve Hüseyn Efendiler miyânelerinde şirket işinden dolayı tekevvün eden ihtilâfât üzerine bu kerre ba'zı zevâtın tavassutuyla hisâbât-ı muktaziye bi'r-rü'ye mûmâ-ileyhimâdan Hasan [191] Efendi bir kıt'a sened mûcibince Hüseyn Efendi'den taleb eylediği üçbin ğurûş alacak da'vâsından ve Hüseyn Efendi dahi mağaza hesâbından olarak on kalem esâmî üzerinde iddi'â eylediği nısf-ı ticâretden ferâgat etmek üzere 'akd ve sulh ile şirket hisâbâtı külliyen kat' olunmuş ve tarafeyn bu husûsda 'âmme-i da'vâdan yek-dîgerinin zimmetini ibrâ-yı sahîh ile ibrâ ve ıskât eylemiş olduğundan tarafeyn ba'demâ bu husûsda yek-dîgerinden bir gûne hakk-ı hesâb talebinde bulunmamak ve şâyed bulunacak olur ise aslâ mesmû' ve mültefit olmamak üzere işbu ibrâ-nâme nüshateyn olarak tanzîm ve te'âtî kılındı.

İbrâ-nâme Sûreti

Bâdî-i terkîm ibrâ-nâme oldur ki:

İzmir'de Karşu-yaka'da sâkin ... ile ... Beg ...'ncı Salı günü sâ'at beş râddelerinde bir odada sâkin ve nâ'im iken dîvâra asılur bir 'aded Şasbu tüfengi kazâ'en yere düşüb âteş alarak kurşunu sol ayağımın topuğu altına isâbetle cerh eylediğinden cerh-i mezkûrda merkûm filânın sun'-ı dahli olmak ihtimâliyle bundan akdem da'vâya tasaddî eylemiş idim. El-hâletü hazihi muslihîn tavassutuyla beynimiz ıslâh ve te'lîf [192] olunub evvelen ücret-i cerrâhiye ve mu'âlece bahâsı olan ... 'aded mecîdiye vermek üzere bi't-tav' ve'r-rızâ sulh olduğumuzdan bedel-i sulh olan mezkûr ... 'aded mecîdiyeyi merkûm ... bana teslîm edüb ben dahi yedinden tamâmen ahz ve kabz etdiğim gibi el-

hâletü hazihi cerh-i mezkûrdan dahi hâsıl olmağla fî-mâba'd husûs ve cerh-i mezkûra dâ'ir kâffe-i da'vâdan filânın zimmetini ibrâ'-i 'âmm sahîh-i şer'î ile ibrâ ve iskât eyledim. Ol dahi vech-i meşrû' üzere olan ibrâ ve takrîrimi kabûl edüb bu vechle kat'en li'n-nizâ' işbu sened-i zîrde muharrir şuhûd huzûrunda yed-i merkûma i'tâ olundu.

Mukâvele-nâme Senedi

Zîrde vâzı'ânü'l-imzâ tüccârdan Hamdî ve Şükrî Efendiler beyninde ber-vech-i âtî 'akd ve mukâvele olunmuşdur. Şöyle ki:

Sene-i hâliye mahsûlünden ve topaç cinsinin en a'lâsından olmak üzere elli bin kıyye Trabzon fasulyesi mûmâ-ileyh Hamdî Efendi tarafından mûmâ-ileyh Şükrî Efendi'ye fürûhat olunmuş olduğundan mezkûrü'l-mikdâr fasulye mahfûz çuvâllar derûnunda olduğu hâlde işbu târîhden i'tibâren nihâyet dört mâh zarfında bâyi'-i mûmâ-ileyh Hamdî Efendi tarafından ceste [193] ceste Dersa'âdet gümrüğünde müşterî-i mûmâ'-ileyh Rıf'at Efendi'ye teslîm olunacakdır.

Mezkûr mâlın hîn-i teslîmine kadar gümrük resmî ve sâ'ir her bir mesârifi bâyi'-i mûmâ-ileyhe 'â'id olmak üzere be-her yüz kıyyesi 'Osmânlı lirası yüz ğurûşdan olarak yüzbeş ğurûş fiy'âtla mübâye'e olunmuş olmasıyla tarafeyn hîç bir vesîle ile bundan fazla ve eksik bir şey teklîf ve kabûl etmeyecekdir.

Bunun esmânına mahsûb olunmak üzere mûmâ-ileyh Şükrî Efendi tarafından bâyi'-i mûmâ-ileyhe ber-vech peşîn elli 'Osmânlı lirası i'tâ olunmuş olub meblağ-ı mezkûr depozito tarîkiyle mûmâ-ileyh yedinde kalarak her kâfile mâlın hîn-i teslîminden bir hafta sonra esmânı tamâmen te'diye edilecek ve mezkûr elli lira en sonraki kâfile esmânına mahsûb kılınacakdır.

İşbu mukâvele-nâme ahkâmına tarafeynden birisi ri'âyetde kusûr eder ve îfâ-yı ta'ahhüd eylemez ise vâkı' olacak zarar ve ziyân ile mahrûm kalınacak ticârete mukâbil

olmak üzere dîger tarafa elli 'aded 'Osmânlı lirası tazmînâtın i'tâsına müte'ahhid ve mecbûrdur.

[194] **Tahkîm-nâme Ya'nî Kompromiso Senedi**

Zîrde vâzı'ânü'l-imzâ ... ve ... miyânında komandit şirketinden dolayı tekevvün eden nizâ'larının tesviye ve rü'yetine müdde'î ... Efendi tarafından ... ve ... müdde'î-i 'aleyh ... cânibinden ... ve ... hükm ta'yîn olunmuş olduğundan mûmâ-ileyhim tarafının kâffe-i ortak ve senedâtını mu'âyene ve cümle iddi'â ve ifâdâtını istimâ' eyledikden sonra münâza'a-i mezkûre hakkını her ne vechle karâr ve hükm verirler ise sûret-i kat'iyede tarafınca makbûl ve mu'teber olacağını ve işbu kompromisonun müddeti ... senesi Ağustosunun ibtidâsından i'tibâren altmış günden 'ibâret olub şâyed müddet-i mezkûre zarfında ikmâl-i maslahat edilemez ise temdîd-i müddet keyfiyeti tarafeynin ittihâd ve rızâsına mütevakkıf idüğünü nâtık işbu sened ittifâk ve rızâ-yı tarafeyn ile iki nüsha olarak bi't-tanzîm hükmlere i'tâ kılındı.

Şirket-i Mudârebe Senedi

Zîrde vâzı'ânü'l-imzâ filân ve filân taraflarından ber-vech-i âtî 'akd-i şirket olunmuşdur. Şöyle ki:

[195] Mûmâ-ileyhimâdan filân tarafından bin 'aded 'Osmânlı lirası sermâye vaz' olunarak ve şerîk-i dîger filân Efendi mudârib sıfatıyla bulunarak mezkûr sermâye ile Beg-oğlu'nda bir bâb-ı mağaza küşâd ile tuhâfiye ahz ve i'tâsı eyleyecekdir.

Şirketin müddet-i devâmı işbu bin üç yüz dokuz senesinin Martının ibtidâsından i'tibâren üç seneden 'ibâret olub bunun ilerüde temdîdi tarafeynin rızâsına mu'allak olduğundan hitâm-ı müddet-i mezkûrede kâffe-i muhâsebât bi'l-rü'ye şirkete 'â'id mesârif ile duyûn tesviye oldukdan sonra bilutfihi'l-kerîm hâsıl olacak ticâret ber-vech-i nısfiyet

taksîm ve Hudâ-nekerde bir gûne zarar vukû' bulacak olur ise sâhib-i sermâyeye 'â'id olub şu kadar ki mudârib-i mûmâ-ileyhin hilâf-ı me'zûniyet bir mu'âmele icrâsıyla veyâ bir gûne taksîriyle vâkı' olacak zarar kendü tarafından tazmîn ve tesviye edileceğini mübeyyin işbu sened nüshateyn olarak tanzîm ve te'âtî kılındı.

Îcâr Senedi

Bâdî-i terkîm îcâr-nâme oldur ki:

Dersa'âdet'de Sultân Bâyezid'de Yahnî-kapan mahallesinde on bir numaro ile murakkam mutasarrıf olduğum bir bâb-ı ahşâb hâneyi işbu bin üç yüz on senesi [196] Şa'bânının on beşinden i'tibâren altı ay müddet ve şehrî üçyüz ğurûş icâre ile bâb-ı vâlâ-yı ser-'askerî muhâkemât dâ'iresi hulefâsından Ahmed Beg'e îcâr ederek bir aylık bedel-i îcârı üçyüz ğurûş peşîn ahz eyledim. Mezkûr hâne altı mâha değin mûmâ-ileyhin istîcârında olub ba'demâ işleyecek icâre-i şehriyesi mâh-be-mâh mûmâ-ileyh tarafından i'tâ olunub işbu senedin zahrına teslîmât yazılmak ve müddet-i mezkûre hitâmında hâne-i mezbûr bi't-tahliye hey'et-i asliyesiyle tarafıma redd ve teslîm edilmek ve tarafımdan tahrîren ruhsat verlmedikce derûnunda bir gûne inşâ'ât ve ta'mîrâtda bulunamamak ve âhire devr ve teslîm edilmemek üzere konturatosuna ruhsat verildiğini mübeyyin işbu mukâvele-nâme nüshateyn olarak tanzîm ve te'âtî kılındı.

'Itk-nâme Senedi

Taht-ı temellükümde bulunan orta boylu kara gözlü, kara kaşlı ve değirmi çehreli zencîü'l-asl ... 'yı bu kerre taleben li-merzâti'llâhü te'âlâ ribka-i esâretden âzâd etmiş olduğumdan merkûm fî-mâba'd zümre-i ahrâra muhikk olduğunu mübeyyin işbu 'ıtk-nâme bi't-tanzîm merkûmun yedine i'tâ kılındı.

[197] **Dîger**

Bâdî-i terkîm 'ıtk-nâme oldur ki

Câriye-i memlûkem olan uzun boylu, siyâh kaşlı Çerkesü'l-asl müselleme elimle ... bint filânı bu kerre hasbete'llâhü te'âlâ cemî' mâlımdan âzâd ve i'tâk ve sâ'ir harâ'ir-i asliyin zümresine idrâc ve ilhâk eyledim. Fî-mâba'd mevsûfe-i mezbûre harâ'ir-i asliyin gibi hür olub üzerinde velâdan gayrî nesnem kalmadığını mübeyyin işbu 'ıtk-nâme tahtîmiyyen merkûmeye i'tâ olundu.

Tedbîr-nâme

Bâdî-i terkîm tedbîr-nâme oldur ki

'Abd-ı memlûkum olan orta boylu, açık kaşlı zencîü'l-asl müsellem elimle ... bin filânı işbu ... senesi ... yedinci günü tedbîr-i sahîh-i mutlak ile tedbîr eyledim. Bi-emri'llâhi te'â'â dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya irtihâl eylediğimde mevsûf-ı mezbûr cemî'-i mâldan âzâd olub ahrâr-ı asliyyin gibi hür olmak içün işbu tedbîr-nâme tahrîr ve yed-i merkûma i'tâ olundu.

[198] **Battâl-nâme**

Bâdî-i terkîm battâl-nâme oldur ki

16 Nisan 309 târîhlü bir kıt'a sened mûcibince cihet-i karzdan 'İzzet Efendi zimmetinde matlûbum olan üçbin ğurûş bu kerre tamâmen ahz ve istîfâ edilerek mûmâ-ileyh zimmetinde hîç bir akçe matlûbum kalmamış ve sened-i mezkûr her nasılsa zâyi' olmuş olduğundan şâyed bir tarafdan zuhûr edecek olur ise battâl hükmünde olub aslâ ma'mûl-ı bih ü mu'teber olmamak üzere işbu battâl-nâme bi't-terkîm mûmâ-ileyhe i'tâ kılındı.

Kollektif Şirketi Senedi

Lîrâ-yı 'Osmânî

750 ***Muhtâr Efendi tarafından***

750 ***Şükrî ....***

1500

Yalnız binbeşyüz 'Osmânlı lirasıdır.

Zîrde vâzı'ânü'l-imzâ Muhtâr ve Şükrî Efendiler tarafından ber-vech-i bâlâ [199] yediyüzellişer 'aded 'Osmânlı lirasından cem'an binbeşyüz lira sermâye vaz'ıyla bir kollektif şirketi 'akd olunmuş olduğundan şerâ'it-i mu'îne ber-vech-i âtî beyân olunur.

Evvelen – Mezkûr sermâye ile Çârşû-yı kebîrde bir bâb mağaza küşâd olunub mânîfatura ahz ve i'tâsı edilecek ve müddet-i şirket beş seneden 'ibâret olacakdır.

Sâniyen – Şirket-i merkûme ... 'unvân ile olarak kâffe-i mu'âmelât 'unvân-ı mezkûr üzerine cereyân edecek ve şerîkinden Şükrî Efendi direktör olub umûr-i şirketi idâre eyleyecek ve Muhtâr Efendi şirketin defterlerini tahrîr ve tanzîm eyleyecekdir.

Sâlisen – Şirkete müte'allik kâffe-i mesârif şirkete 'â'id olub şerîkinden birinin rızâsı munzamm olmadıkca dîgeri şirket mâlından zimmetine bir akçe geçürmeyecek ve her sene nihâyetinde şirketin kâffe-i makbûzât ve medfû'âtı ile mevcûdâtını şâmil bir pilanço tanzîm olunarak tarafeynden bi't-tasdîk hıfz edilecekdir.

Râbi'en – Mu'ayyen olan beş sene müddet hitâmında kâffe-i muhâsebât-ı rü'yet edilüb şirketin mesârif ve duyûnu tesviye olundukdan sonra bi-lutfihi te'âlâ ne mikdâr temettu' hâsıl olur ise tarafeyn ber-vech-i nısfiyet hisse-i musîbelerini vaz' etdikleri

sermâyeleriyle berâber ahz ve istîfâ edecekleri gibi Hudâ-nekerde bir gûne zarar vukû'a gelecek olur ise kezalik bu da münâsafeten tarafeyne 'â'id olacakdır.

[200] Şerâ'it-i mebsûta tarafeyn beyninde bi'r-rızâ karâr-gîr olduğundan işbu sened nüshateyn olarak tanzîm ve te'âtî kılındı.

Kollektif Şirketi Konturatosu Sûreti

Bir tarafdan ... Efendi'yle dîger tarafdan ... Beg beyninde şerâ'it-i âtiye üzere 'akd-i şirket olunmuşdur:

Evvelen – Mûmâ ileyhimâ ... ve ... zahîre ile ana müte'allik ahz ve i'tâ etmek üzere kollektif sûretiyle 'akd-i şirket edüb sermâyesi ... ğurûş olacak şerîkân-ı merkûmândan her biri ... ğurûş vaz' edecekdir.

Sâniyen – Şirketin merkezi İzmir olacak ve ilerüde mu'âmelât tekâsür eder ise şerîkinin ittifâkıyla mahâll-i sâ'irede dahi şu'beler teşkîl olunabilecekdir.

Sâlisen – Şirket-i merkûmenin 'unvânı ... kompaniyesi olacak, ve şirketin kâffe-i mu'âmelâtı 'unvân-ı mezkûr üzerine cereyân edecekdir.

Râbi'en – Şirket-i merkûmenin şerîkân-ı merkûmândan ... Efendi direktörü nısf olunub şirketin kâffe-i ahz ü i'tâ ve mu'âmelâtını idâre edecek ve dîger şerîk ... Beg dahi usûl ve nizâmına tevfîken şirketin defterlerini tutacakdır.

[201] Hâmisen – Şirket umûruna müte'allik kâffe-i mesârif şirkete 'â'id olub fakat şerîkân-ı merkûmânın her biri idâre-i beytiyeleri içün şehrî ... ğurûş ortadan ahz edecek ve şerîklerden hîç birisi dîgerinin rızâsını tahsîl etmedikce şirket mâlından bir pâre ahz ile zimmetine geçüremeyecekdir.

Sâbi'en – Şirket-i merkûmenin müddeti işbu ... senesi ... ayı ibtidâsından i'tibâren ... sene olacakdır. İnkızâ-yı müddetde kâffe-i muhâsebât-ı rü'yet edilüb

mesârifât ü duyûn-i şirket tesviye ve i'tâ olundukdan sonra ne mikdâr temettu' zuhûr eder ise tarafeyn beyninde münâsafeten bi't-tevzî' vaz' etdikleri sermâyeleriyle berâber ahz ve istîfâ edeceklerdir ve şirketin tahsîl olunacak matlûbâtı ve mâl-ı mevcûdu olur ise şirîkân-ı merkûmân miyânında münâsafeten taksîm edilecek ve şâyed şirket-i merkûme bir gûne zarar eder ise kezalik münâsafeten iki şerîke 'â'id olacakdır. İşbu şirket konturatosu hâvî olduğu şerâ'it-i mebsûta mer'îü'l-icrâ olmak üzere bi'r-rızâ tarafeynden kabûl ve tasdîk ile iki nüsha olarak yek-dîgere te'âtî kılındı.

[202] **Komandit Ya'nî Hissedârlık Şirketi Konturatosu**

Tüccârdan ... ile ... bir komandit şirketi teşkîl etmiş olduklarından şerâ'it-i mukarrerenin ber-vech-i âtî beyânına ibtidâr kılındı:

Evvelen – Filân Efendi çuka ahz ve i'tâsıyçün kendüsi müdîr olmak üzere ... târîhinden i'tibâren üç sene müddetle bir komandit şirketi teşkîl etmişdir.

Sâniyen – Şirket-i merkûmenin sermâyesi ... ğurûşdan 'ibâret olacak ve bunun ... ğurûşu dahi mûmâ-ileyh ... tarafından vaz' olunacakdır.

Sâlisen – Şirket-i merkûme komandit sıfatıyla teşkîl olunduğundan kâffeten mu'âmelât-ı vâkı'asının sûret-i tesviyesi ve hüsn-i cereyânı müdîr-i merkûm ... Efendi'ye 'â'id olub şerîk-i dîger mûmâ-ileyh ... Efendi komanditer olması hasebiyle umûr-ı şirkete aslâ müdâhale etmeyecekdir.

Râbi'en – Şirket-i merkûmenin merkezi ... mahall ve 'unvânı ... Efendi Şirketi olacakdır.

Hâmisen – Müdîr-i mûmâ-ileyh behresine şirketin kâffe-i mu'âmelât vâkı'asını şâmil bir pilanço tanzîm edüb hissedârlara i'tâ edecek ve lede'l-hâce şirkete akçe lâzım gelecek olur ise hissedârlardan biri güzeştesiyle ikrâz edebilecekdir.

[203] Sâdisen – Umûr-ı şirkete müte'allik mesârifât şirkete 'â'id olacak ve bundan başka müdîr-i mûmâ-ileyh mesârif-i zâtiyesiyçün şehrî ... ğurûş alub nihâyet-i muhâsebede hesâbına geçürecekdir.

Şirketin nakd ü mâl-ı mevcûdundan zuhûr edecek temettu'un yüzde altmışı müdîr-i mûmâ-ileyhe ve kırkı dîger hissedâra 'â'id olarak sermâyeleriyle berâber istîfâ edeceklerdir.

Sâbi'en – Şirket-i merkûme şâyed zarar ederse nev'-i şirket îcâbınca hissedâr bulunan ... Ağa şirketin mu'âmelât ve zararından nihâyet vaz' eylediği ... ğurûş sermâyesine kadar mes'ûl olub başka hîç bir gûne mes'ûl olmayacakdır.

İşbu konturato ahkâmını ashâb-ı imzâ bi'r-rızâ kabûl ve tasdîk etmiş olduklarından iki nüsha olarak bi't-tanzîm her biri birer nüshasını ahz ve mübâdele etmişlerdir.

Komandit Şirketi Senedi

Lîrâ-yı 'Osmânî

3000	***Hüsnî Efendi tarafından vaz' olunan sermâye***
1500	***'Âsım ....***
4500	

Yalnız dörtbinbeşyüz 'aded 'Osmânlı lîrâsıdır.

Zîrde vâzı'ânü'l-imzâ Hüsnî ve 'Âsım Efendiler beyninde ber-vech-i bâlâ [204] dörtbinbeşyüz lira sermâye vaz'ıyla bir komandit şirketi 'akd olunmuş olduğundan şerâ'it-i mu'ayyene ber-vech-i âtî beyân olunur:

Evvelen – Mezkûrü'l-mikdâr sermâye ile Çakmakçılar'da bir bâb mağaza küşâd olunub çûha ahz ve i'tâsı edilecek ve müddet-i şirket dört seneden 'ibâret olacakdır.

Sâniyen – Şerîkinden Hüsnî Efendi müdîr-i murahhas olduğundan şirketin kâffe-i mu'âmelâtı müdîr-i mûmâ-ileyh tarafından îfâ edilecek ve şirket-i mûmâ-ileyhin nâmına mensûb olarak filân 'unvân ile yâd olunub 'Âsım Efendi komanditer*[166] olması hasebiyle umûr-ı şirkete aslâ müdâhale etmeyecekdir.

Sâlisen – Müdîr-i mûmâ-ileyh şirketin kâffe-i mu'âmelâtına dâ'ir behresine bir pilanço tanzîm ederek bir nüshasını şerîkine i'tâ eyleyecek ve lede'l-hâce şirkete akçe lâzım olur ise 'Âsım Efendi tarafından güzeşte ile ikrâz veyâ cânib-i âhirden istikrâz olunacakdır.

Râbi'en – Şirkete müte'allik mesârifât şirkete 'â'id olub şirket akçesinden hîç bir kimse zimmetine akçe geçürmeyecek ve yalnız müdîr-i mûmâ-ileyh mesârif-i zâtiyesi içün şehrî onbeş 'aded 'Osmânlı lirası alarak kendü hesâbına kayd edecekdir.

Hâmisen – Mu'ayyen olan dört sene müddet hitâmında kâffe-i muhâsebât-ı rü'yet edilüb şirketin mesârif ve duyûnu tesviye olundukdan sonra [205] bilutfihi'l-kerîm hâsıl olacak temettu'dan yüzde yetmiş müdîr-i mûmâ-ileyhe ve otuzu 'Âsım Efendi'ye 'â'id olmak üzere bi't-taksîm sermâyeleriyle berâber ahz ve istîfâ edecekler ve Hudâ-nekerde bir gûne zarar vukû'a gelecek olur ise 'Âsım Efendi vaz' etmiş olduğu sermâye kadar mes'ûl olub andan fazla zarardan mes'ûl olmayacakdır.

Şerâ'it-i muharrere tarafeyn beyninde bi'r-rızâ karâr-gîr olduğundan işbu sened nüshateyn olarak tanzîm ve te'âtî kılındı.

'Âdî Deyn Senedi

[166]*sermâye sâhibi ve sipârişlü ortak.

Ğurûş

9000

Yalnız dokuzbin ğurûşdur.

Bâdî-i terkîm sened oldur ki:

Bin üç yüz dokuz martının ibtidâsından i'tibâren doksan bir gün va'de ile Asmaaltı'nda sâkin mu'teberân tüccârdan Ahmed Efendi yedinden karz olarak 'Osmânlı lirasını yüzsekiz ğurûşdan ber-vech-i bâlâ yalnız [206] dokuzbin ğurûş ahz ve kabz eylemiş olduğumdan zimmetimde borcum olub be-minne'l-kerîm va'de-i mezbûre hitâmında meblağ-ı mezkûr tamâmen te'diye ve teslîm olunacağını ve şâyed günü tecâvüz eder ise güzeştesi de verileceğini mübeyyin işbu sened i'tâ kılındı.

Dîger

'Osmânlı lîrâsı

15

Yalnız onbeş 'aded 'Osmânlı lîrâsıdır.

Bâdî-i terkîm sened oldur ki:

Târîh-i senedden i'tibâren otuz gün zarfında ceste ceste te'diye olunmak üzere komisyoncu Muhammed Efendi yedinden ber-vech-i bâlâ yalnız onbeş 'aded 'Osmânlı lirası ahz ve istikrâz ederek zimmetimde borcum olduğunu mübeyyin işbu sened bi't-terkîm mûmâ-ileyhe i'tâ olundu.

Emre Muharrer sened

'Osmânlı lîrâsı

120

[207] ***Yalnız yüzyirmi 'aded 'Osmânlı lîrâsıdır.***

Bin üç yüz on muharreminin yedinci gününden i'tibâren kırk beş gün va'de ile Balık pazârı'nda sâkin mu'teberân tüccârdan 'Alî Efendi yedinden karz olarak ber-vech-i bâlâ yalnız yüzyirmi 'aded 'Osmânlı lîrâsı ahz ve kabz eylemiş olduğumdan zimmetimde borcum olub be-minne'l-kerîm meblağ-ı mezkûr va'de-i mezbûre hitâmında dâyin-i mûmâ-ileyhe veyâhûd emr ü havâlesine tamâmen te'diye ve teslîm olunacağını ve şâyed günü tecâvüz eder ise güzeştesi de verileceğini mübeyyin işbu sened terkîm ve i'tâ kılındı.

Deyn ve Rehin Senedi

Fransız lîrâsı

'Aded

90

Yalnız doksan 'aded Fransız lîrâsıdır.

Bin üç yüz on senesi Recebinin onuncu gününden bi'l-i'tibâr [208] yüz elli bir gün va'de ile Yarım Hân'da sâkin tüccârdan Zâhir Efendi yedinden ber-vech-i bâlâ yalnız doksan 'aded Fransız lîrâsı ahz ve istikrâz eylemiş olduğumdan zimmetimde borcum olub meblağ-ı mezkûre mukâbil tek taşlı ve yigirmi lira kıymetlü bir 'aded pırlanta yüzük ve on yedi taşlı ve seksen lira kıymetinde bir 'aded broş ile altmış dirhemden 'ibâret üç 'aded altun sâ'at kordonu terhîn ve dâyin-i mûmâ-ileyhe teslîm olunmuş olduğundan va'de-i mezkûre hitâmında meblağ-ı mezbûr te'diye olunmadığı hâlde rehhân-ı mezbûre çârşûda bi'l-müzâyede fürûhat olunarak hâsıl olacak esmânından

meblağ-ı mezkûr güzeşte ve mesârif-i vâkı'asıyla berâber tesviye ve mahsûb edildikden sonra fazla gelür ise tarafıma i'tâ ve noksân kalur ise ayruca tarafımdan tesviye ve îfâ edilmek üzere dâyin-i mûmâ-ileyh tarafımdan vekâlet-i devriye ile tevkîl olunmuş olduğunu mübeyyin işbu sened terkîm ve i'tâ kılındı.

Bey' Bi'l-Vefâ Senedi

İngiliz lîrâsı

'Aded

300

Yalnız üçyüz 'aded İngiliz lîrâsıdır.

Çârşû-yı kebîrde Kuyumcu Agob Efendi yedinden târîh-i senedden i'tibâren [209] dokuz mâh va'de ile ahz ve istikrâz etmiş olduğum ber-vech-i bâlâ yalnız üçyüz 'aded İngiliz lîrâsı mukâbilinde ... mahalde kâ'in filân ve filân hudûdlar ile mahdûd ve 325 numaro ile mürakkam mutasarrıf olduğum bir bâb mülk mağazayı vefâ'en dâyin-i mûmâ-ileyhe bey' ve ol-bâbda mu'âmelât-ı resmiye dahi bi'l-îfâ üç kıt'a senedât-ı resmiyeyi de mûmâ-ileyhe tevdî' ve îfâ etmiş olduğumdan va'de-i mezkûre hitâmında meblağ-ı mezkûr tamâmen te'diye ve îfâ olunamadığı hâlde mezkûr mağaza usûlî dâ'iresinde bi'l-müzâyede kat'iyyen ferâğ olunarak esmân-ı hâsılasından meblağ-ı mezkûr mürûr edecek eyyâm-ı güzeştesi ve mesârif-i vâkı'asıyla berâber tamâmen tesviye olundukdan sonra fazla gelür ise tarafıma i'tâ ve noksân gelür ise ayruca tarafımdan îfâ olunmak üzere dâyin-i mûmâ-ileyhin mahdûmu ... Efendi'yi vekâlet-i devriye ile vekîl-i murahhas nısb ve ta'yîn eylemiş olduğumu mübeyyin işbu sened bi't-tanzîm i'tâ kılındı.

Makbûz Senedi

Şeker

Kıyye

1315

Yalnız bin üç yüz on beş kıyye

Tüccârdan Fevzî Efendi ile beynimizde mün'akid mukâvele mûcibince mûmâ-ileyhin [210] tarafıma i'tâsını müte'ahhid bulunduğu şekerden bu kerre ber-vech-i bâlâ bin üç yüz on beş kıyye şeker makbûzum olduğunu mübeyyin işbu 'ilmühaber i'tâ kılındı.

Re'sen Kefâlet Senedi

Bâdî-i terkîm kefâlet-nâme oldur ki:

Mu'teberân tüccârdan Hâcı Vâsıf Efendi'nin tütün tüccârından İsmâ'îl Efendi zimmetinde bâ-sened matlûbu olan ikiyüz 'aded 'Osmânlı lirasına mukâbil medyûn-ı mûmâ-ileyhin filân mahalde kâ'in mutasarrıf olduğu bir bâb kârgîr mağazası merhûn bulunmuş olduğundan va'de-i mu'ayyene hitâmında medyûn-ı mûmâ-ileyhe îfâ-yı deyn etmeyüb de rehn-i mezkûr usûlî dâ'iresinde fürûhat olunarak esmân-ı hâsılası tesviye-i deyne kifâyet etmediği hâlde üst tarafı mürûr edecek eyyâm-ı güzeştesi ve mesârif-i vâkı'asıyla berâber tamâmen tarafımdan te'diye olunmak üzere kefîl-i bi'l-mâl olduğumu mübeyyin işbu kefâlet-nâme tanzîm ve i'tâ kılındı.

Edâ-yı Deyn Kefâleti

Dersa'âdet Aksarây'da yüz beş numarolu dükkânda sâkin şekerci [211] esnâfından ... Dersa'âdet İkinci Ticâret Mahkemesi i'lâmı mûcibince ... Efendi'ye

mahkûm bih deyni olan kırküç 'Osmânlı lirasını işbu târîh-i senedden i'tibâren otuz bir gün hitâmında güzeşte ve mesârif-i muhâkeme ile berâber tamâmen götürüb Dersa'âdet İcrâ Dâ'iresine i'tâ ve teslîm etmediği hâlde kendi ve tarafımdan tamâmen îfâ ve tazmîn etmek üzere kefîl-i bi'l-mâl olduğumu mübeyyin işbu kefâlet-nâme tanzîm dâ'ire-i mezkûreye takdîm kılındı.

Kefâlet-i Nakdiye

Longada Çukurbostân'da sâkin teb'a-i Devlet-i 'Aliye'den Yani veled-i Hristo'nun keyfiyet-i cerhinden dolayı maznûn-ı 'aliye olub Dersa'âdet İstintâk Dâ'iresince mevkûf bulunan Apostol'un kefâlet-i nakdiyeye rabtla tahliyesi lâzım gelmekle müdde'î-i şahsî mesârifiyle ücret-i cerrâhiye ve cezâ-yı nakdî olarak tahmîn olunan kırk ve müdde'î-i 'umûmî mesârifi ve mahkeme ve istintâk harcları olmak üzere kezalik takdîr edilen on lira ki men haysü'l-mecmû' elli lirayı maznûn-ı 'aleyh merkûm Yani bi'l-âhare mahkûm olub da te'diye etmek lâzım geldiği hâlde tarafımdan te'diye ve tazmîn etmek ve merkûm bi'l-cümle mu'âmelât-ı tahkîkiyede hâzır bulunarak tertîb edecek hükmün icrâsı-yçün istenildiği anda cânib-i hükûmet-i seniyeye teslîm edilmek üzere kefîl-i bi'l-mâl ve kefîl-i bi'n-nefs olduğumu [212] mübeyyin işbu kefâlet-i nakdiye senedi bi't-tanzîm Dersa'âdet İstintâk Dâ'iresine i'tâ ve takdîm kılındı.

Kefâlet-i Nefsiyye

Bâdî-i terkîm kefâlet-nâme oldur ki

Husûsât-ı iflâsiyyesi Dersa'âdet İkinci Ticâret Mahkemesince der-dest-i rü'yet olan Mahmûd Paşa'da Kürekçi Hânı'nda sâkin ... Efendi bir tarafa savuşmayarak tesviye-i maslahata değin burada bulunmak ve her ne vakt taleb olunur ise getürilüb hükûmet-i 'aliyeye teslîm olunmak ve şâyed teslîm edilemediği hâlde mûmâ-ileyhin duyûn-ı

mütebeyyinesi tarafımdan tazmîn ve tesviye edilmek üzere kefâlet eylediğini müş'ar işbu kefâlet-nâme tanzîm ve takdîm kılındı.

Dîger

Dersa'âdet'de Bâğçe-kapusu'nda vâkı' 35 numarolu dükkânda sâkin tütüncü esnâfından ... Dersa'âdet Bidâyet Mahkemesi i'lâmı mûcibince tüccârdan ... Efendi'ye mahkûm-ı bih deyni olan otuz lirayı işbu târîh-i senedden i'tibâren on beş gün zarfında güzeşte ve mesârif-i muhâkeme ile berâber Dersa'âdet [213] İcrâ Dâ'iresine götürüb i'tâ etmediği hâlde merkûmun kendüsini dâ'ire-i mezbûreye teslîm edeceğimi ve şâyed bir tarafa savuşarak bulub edemediğim hâlde meblağ-ı mezkûru nakden ve tamâmen tarafımdan te'diye ve tazmîn eyleyeceğimi mübeyyin işbu kefâlet senedi bi't-tanzîm takdîm kılındı.

Deyn Senedinin Kenârına Yazılan Kefâlet-nâme

Metn-i senedde muharrer yüz lirayı va'de-i mezkûre hitâmında güzeştesiyle berâber tamâmen tarafımdan te'diye etmek üzere kefîl-i bi'l-mâl olduğumu mübeyyin işbu mahalle şerh ve imzâ kılındı.

Hacz Kefâlet Senedi

Bâdî-i terkîm sened oldur ki

Filân Efendi'nin Sarâchâne'de on bir numarolu dükkânda sâkin filânın bâ-sened ma'a güzeşte alacağı olan ... ğurûşun te'mîn-i istîfâsı zımnında merkûm Efendi'nin zikr olunan çârşû-yı mezkûrde filânda olan matlûbâ-[214]tından yalnız ... ğurûşun haczini fî ... târîhlü istid'â-nâmesiyle taleb eylediğine mebnî eğer bu haczden dolayı mûmâ-

ileyh ... haksız çıkar ise merkûm ... Efendi'nin vukû' bulacak mesârifâtıyla kânûnen tasdîk olunacak bi'l-cümle zarar ü ziyânı te'diye ve îfâ etmek üzere kefîl ve müte'ahhid bulunduğumu mübeyyin işbu kefâlet-nâmem bi't-tahtîm takdîm kılındı.

Me'mûrîne Kefâlet Senedi

Umûr-ı mâliyede me'mûr olanların kefâlete rabtı irâde-i 'alîye iktizâsından olub bu kerre vergü emniyet-i celîlesi vezne-dârlığına ta'yîn buyurulan ... Efendi müddet-i me'mûriyetinde îfâ-yı hüsn-i hizmet etmeyüb de emvâl-i devletden zimmetinde bir gûne akçe geçürdiği hâlde zimmet-i mütebeyyinesi tamâmen ve kemâlen taraf-ı 'âcizânemden tazmîn ve îfâ olunmak üzere kefîl-i bi'l-mâl olduğumu mübeyyin işbu kefâlet-nâme bi't-tanzîm takdîm kılındı.

Hacz Kefâlet Senedi

Tüccârdan ... Efendi'nin Sultân Hamâmı câddesinde sekiz numarolu mağazada sâkin bezzâz esnâfından ... Efendi zimmetinde bâ-sened matlûbu olan [215] doksan liranın te'mîn-i istîfâsı içün medyûn-ı mûmâ-ileyhin Okçularbaşı'nda kâ'in on beş numaro ile murakkam bir bâb dükkânda mutasarrıf olduğu nısf-ı hissesini dâyîn-i mûmâ-ileyh hacz etmekde bulunduğundan bi'l-âhare hâciz-i mûmâ-ileyh bu bâbda haksız çıkacak olur ise medyûn-ı mûmâ-ileyhin işbu haczden dolayı vukû' bulacak kâffe-i zarar ü ziyânı tarafımdan tazmîn ve tesviye olmak üzere kefîl-i bi'l-mâl olduğumu mübeyyin işbu kefâlet-nâme bi't-tanzîm i'tâ kılındı.

Muvakkaten Tahliye-i Sebîl İçün Kefâlet-i Nakdiye Sûreti

Bâdî-i terkîm kefâlet-nâme oldur ki:

Tophâne'de Mora Yenişehr muhâcirlerinden ... filân ve oğlu ... tarafından ikâme olunan da'vâ üzerine on beş günden beri mahbûs iken bu kerre Dâ'ire-i İstintâkca muvakkaten tahliye-i sebîline karâr verilen ...'nın bi'l-cümle mu'âmelât-ı tahkîkiyede hâzır bulunacağına ve her ne vakt istenilür ise getirüb teslîm edeceğime ve şâyed getiremez isem mahkemece takdîr olunan ... lirayı te'diyeye müte'ahhid olduğumu mübeyyin işbu kefâlet-nâme bi't-tahtîm takdîm kılındı.

[216] **Vekâlet-nâme**

Bâyezîd'de Mâliye Dâ'iresi altında otuz numarolu mağazada sâkin sarrâfândan ve teb'a-i Devlet-i 'Aliye'den ... Efendi zimmetinde bâ-sened matlûbum ikiyüz 'aded 'Osmânlı lirasının ahz ve istîfâsı zımnında medyûn-ı merkûm 'aleyhine 'â'id olduğu muhâkemede bidâyeten ve i'tirâzen ve i'âdeten ve istînâfen ve temyîzen ikâme-i da'vâya ve lede'l-îcâb evrâk tanzîm ve takdîm ve teblîğ ve tebellüğüne ve sulh ü ibrâya ve yemîn-i teklîf ve kabûlüne ve ahz ü kabza ve iştikâ 'ani'l-hükkâma ve âhirîni tevkîle ve'l-hâsıl husûs-ı mezkûrun mütevakkıf olduğu umûrun külliyesine me'zûn olmak üzere birinci sınıf da'vâ vekîllerinden ... Efendi'yi vekîl-i mutlak ü murahhas nısb ve ta'yîn eylemiş olduğumu mübeyyin işbu vekâlet-nâme tanzîm ve i'tâ kılındı.

Şehâdet-nâme

Mahallemiz sâkinlerinden bu kerre hulûl-ı ecel-i ma'dûd-ile irtihâl eden 'asâkir-i şâne yüzbaşı mütekâ'idîninden ... Efendi'nin altmış yaşlarında bulunan zevcesi ... Hatun'dan başka vârisi olmayub müteveffâ-yı mûmâ-ileyhin [217] mahalle-i mezkûrde ... câddede vâkı' ... numaro ile murakkam terk eylediği bir bâb vakıf-hâne cânib-i mahlûle intikâl etmiş ise de zevce-i mûmâ-ileyhânın barınacak başka bir mekânı olmadığı gibi müte'allakâtından dahi kimsesi olmayub hâne-i mezkûr evkâf-ı hazînesince zabt olduğu hâlde mûmâ-ileyhâ zokak ortasında kalarak mahv ve perîşân

olacağından ve kendüsi her vechle sezâ-vâr-ı 'âtıfet ve merhamet-i 'ulyâ bulunduğundan işbu şehâdet-nâme bi't-tanzîm i'tâ ve takdîm kılındı.

'İlmühaber

Mahallemiz ahâlisinden bâlâde eşkâli muharrer ... bin ... hasbü'l-musliha ... 'azîmet edeceğinden ve mûmâ-ileyhin mahallece vergü ve sâ'ireden dolayı bir gûne zimmet ve ilişiği olmadığından îcâb eden mürûr-ı tezkeresinin i'tâsı zımnında işbu 'ilmühaber tanzîm ve takdîm kılındı.

Beyân-nâme

Aksarây civârında ... mahalde sâkin Refîk Efendi'nin Tevfîk Efendi'ye [218] Dersa'âdet Birinci Hukûk Mahkemesi i'lâmı mûcibince mahkûm-ı bih deyni olan mebâliğin lüzûm-ı tesviyesine dâ'ir İcrâ Dâ'iresinden tastîr olunan ... târîhlü ihbâr-nâmeyi mübâşiri ... Ağa mûmâ-ileyh Refîk Efendi'ye nezdimizde i'tâ ve teblîğ etmiş olduğu hâlde mûmâ-ileyh ahz ve kabûlden istinkâf eylediğini bi'z-zât müşâhede etmiş olduğumuzdan tanzîm olunan işbu beyân-nâme dâ'ire-i mezbûreye li-ecli't-takdîm tarafımızdan tahtîm ve mübâşir-i mûmâ-ileyhe i'tâ kılındı.

'İlmühaber

<u>Ğurûş</u>

1250

Yalnız binikiyüzelli ğurûşdur.

Bâdî-i terkîm ilmühaber oldur ki:

Asmaaltı'nda komisyoncu Nûrî Efendi zimmetinde matlûb-ı 'âcizânem olan sekizbin ğurûşa mahsûben bu kerre mîr-i mûmâ-ileyh yedinden ber-vech-i bâlâ yalnız binikiyüzelli ğurûş makbûzum olduğunu mübeyyin işbu 'ilmühaber i'tâ kılındı.

[219] **Dîger**

Fransız Altunu

'Aded

30

Yalnız otuz 'aded Fransız altunudur.

Bâb-ı Vâlâ-yı 'Askerî Piyâde Dâ'iresi hulefâsından Ahmed Efendi zimmetinde 9 Kanun-ı Evvel sene 308 târîhlü bir kıt'a sened mûcibince matlûbum olan yetmiş Fransız lirasına mahsûb olunmak üzere sarrâfândan Boğos Efendi yedinden ber-vech-i bâlâ yalnız otuz 'aded Fransız altunu makbûzum olduğunu mübeyyin işbu 'ilmühaber verildi.

Bono

Lîrâ-yı 'Osmânî

'Aded

1300

Yalnız binüçyüz lîrâ-yı 'Osmânîdir.

İbrâz ve irâ'e edildikden üç gün sonra her kimin yedinde zuhûr [220] eder ise ana te'diye olunmak üzere ber-vech-i bâlâ yalnız binüçyüz 'aded 'Osmânlı lîrâsı borcum olduğunu mübeyyin işbu bono tanzîm ve i'tâ kılındı.

Ciro

İşbu poliçenin bedeli İzmir'de ... Efendi'ye ve emr ü havâlesine te'diye oluna. fî

Dîger

İşbu poliçenin bedelini nakden (veyâhûd mahsûben) kabz eylediğimden ... Efendi'nin emrine te'diye edesiniz. fî

Dîger

İşbu poliçenin bedeli emti'a esmânına mahsûben tüccârdan filândan ahz olundu. Hâvî olduğu meblağ kendüsine veyâ emrine te'diye oluna. fî

[221] **Çek**

Mecîdiyye

'Aded

400

Yalnız dörtyüz 'aded beyâz mecîdiyyedir.

İşbu sened ibrâz olundukda hâmili bulunan filân Efendi'ye ... hesâbdan dolayı ber-vech-i bâlâ dörtyüz 'aded beyâz mecîdiyye i'tâ olunacakdır. fî

Dîger

İzmir bankalarına filâna

İşbu sened ibrâz olundukda ... Efendi'ye veyâ emrine ... 'aded 'Osmânlu lîrâsı te'diye ve mahsûbunu icrâ ediniz. fî

[222] **Dîger**

İşbu senedin ibrâzında hâmiline ... 'aded Fransız lîrâsı te'diye ve mahsûbunu icrâ ediniz. fî

İ'tibâr Mektûbu Sûreti

Tüccârdan ... Efendi ne vakt size mürâca'at eyler ise kendüsine ... lira verüb mahsûbunu icrâ ediniz. fî

Dîger

Tüccârdan ... Efendi zâtınıza mürâca'at eder taleb edeceği meblağı kendüsine verüb mahsûbunu icrâ ediniz. fî

[223] **Poliçe Sûreti**

<u>Ğurûş</u>

4252

Yalnız dörtbinikiyüzelliiki ğurûşdur.

Burusa'da mukîm tüccârdan ... Efendi'ye bedelini nakden ahz eylediğim ... ğurûş işbu poliçenin vusûlünden i'tibâren yigirmi bir gün zarfında dîger iş'âre muntazır olmaksızın Burusa'da mukîm tüccârdan ... Efendi'ye veyâ emrine te'diye ve mahsûbunu icrâ ediniz.

Fî ... kabûl etdiğim der âsitâne fî ... bedelini alub ibrâz eyledim.

Dîger

İzmir'de tüccâr şerîkim Sabrî Efendi'ye

<u>Fransız Lîrâsı</u>

'Aded

120

Yalnız yüzyigirmi 'aded Fransız lîrâsıdır.

Dersa'âdet'de Asmaaltı'nda sâkin mu'teberân tüccârdan 'Ömer Nazîf [224] Efendi'den ahz ve iştirâ eylediğim eşyâ esmânından dolayı mûmâ-ileyhe deynim olan ber-vech-i bâlâ yalnız yüzyigirmi 'aded Fransız lîrâsı işbu poliçenin vusûl ve kabûlünden on bir gün sonra mûmâ-ileyhin emr ve havâlesine te'diye eyleyesin. Bedeli hesâba geçürilmişdir.

Dîger

<u>Mecîdiyye</u>

'Aded

1250

Yalnız binikiyüzelli mecîdiyyedir.

Bâdî-i terkîm poliçe oldur ki:

Dersa'âdet'de Balıkpâzârı'nda sâkin sarrâfândan ... Efendi yedinden ber-vech-i bâlâ yalnız binikiyüzelli 'aded beyâz mecîdiyye nakden ahz eylemiş olduğumdan işbu poliçenin târîh-i irâ'e ve kabûlünden i'tibâren üç gün sonra meblağ-ı mezkûr Girid'de şerîkim ... tarafından mûmâ-ileyhin emr ve havâlesine te'diye olunacakdır.

***

[225] **Fıkarât-ı Âtiye Üslûb-ı Müzeyyen ü 'Âlîye Misâl Olmak Üzere Meşâhir-i Üdebânın Âsârından Müntehabdır**

Gurûb-ı Âfitâb

Tahtgâh-ı saltanatın Akdeniz'e karşı ağyâra sed olunmuş bir bâb-ı âhenîni denilmeğe şâyân olan Kal'a-i Sultâniye Boğazı'ndan girilür ve bir sâ'at kadar dahâ beri gelinürse kudretden numûne-i letâfet olmak içün yapılmış bir havz-ı behiştî görülür.

İnsân birkaç gün o deryâ-yı safânın kenârında temâşâ-yı tabî'at etmelidir ki hazîne-i bedâyi'inin ibzâlinde kıyâs-ı kudretin ne kerîm olduğuna zihninde bir mütâla'a hâsıl edebilsün.

-Ekser günlerde- vaktâ ki akşam takarrub eder. Bâd-ı şimâl ile havâ-yı cenûbî birbirinin âgûş-ı vefâsından koparak her biri dünyânın bir köşesine atılmış ve 'âlemin en garîbâne bir demi olan zamân-ı gurûb ile memleketin en 'âşıkâne bir seyrângâhı olan o zemîn-i bî-misâli mev'ud-i visâl eylemiş iki nâzenîn gibi mu'ânakaya başlarlar. O kadar âheste hareket ederler ki teneffüsleri [226] birbirinin gül cemâlini soldurur ve sadâ-yı pâları ağyâra ifşâ-yı râz eder endişesindedirler zannolunur.

Bâd-ı şimâle cilve-gâh olan suların emvâcı o kadar küçülür ve şemsin ziyâsı o kadar pâre pâre dağılur ki zemîne altun pul işlemeli bir mâ'î atlas serilmiş gibi görünür. Havâ-yı cenûbun gezindiği sular o kadar safvet o kadar letâfet kesb eder ki zemîne bir berrâk âyine ferş edilmiş denilebilür.

Poyraz güzergâhı olan yerlerin ba'zı kere ötesine berisine lodos dokunur yollar açar ki serv-i sîmînden fark olunmaz. Lodos uğrağı olan tarafların ba'zı vakt ötesinden berisinden poyraz geçer şekiller hâsıl eder ki havâda berâber bahârı pârelenerek denize dökülmüş kıyas edilür.

Hûrşîd-i münevver 'azamet ve saltanatıyla âfâka cevâhir-feşân olarak ufkun müntehâsına gelince atılmış pamuk şeklinde etraf-ı mağribi dolaşan ufak ufak bulutların hâsıl etdiği nûra gark olmuş renkler ne kavs-ı kuzahda, ne nigîn elmâsda, ne ezhâr-ı bahârîde, ne murgân-ı Hindî'de görülmek ihtimâli vardır.

Bir tarafı gâyet açık benefşe ve bir tarafı gâyet koyu 'alev rengine gark olunmuş veyâhûd bir ciheti âteşîn-i âldan başlayarak ve tabaka tabaka penbe ve turuncu ve kavun-içi renklerinin kırk elli derece koyuluğundan açıklığına ve açıklığından koyuluğuna intikâl ederek nihâyet kanarya sarısında karar vermiş veyâhûd dünyâda ne kadar parlak renk var ise açıklıkda koyulukda [227] kâbil oldukları derecâtın hîç biri hâricde kalmamak üzere - 'umûmunu cem' etmiş bin dürlü mülevven bulutlar dakîka dakîka renklerini bir letâfetden bir bedî'aya tahvîl ederek âheste âheste âfâkı seyr etmeğe başlarlar. Bir sûretde ki yalnız denizde değil dağlarda bile şekliyle levniyle 'akisleri müşâhede olunur bu 'akisler ise dâ'imâ birbirine in'itâf ederek -gâlibâ- bâd-ı şimâl ile

bâd-ı cenûbun hiffet ve gılzetce olan tefâvütü dahi havâda tabakât ve tabakât da bi't-tabi' âyineliğe isti'dâd hâsıl eylediğinden sath-ı mâden üç havâya kadar dâ'imâ tagyîrde dâ'imâ televvünde bir nûr 'âlemi hâsıl olur ki tasvîrine değil tasavvuruna bile imkân yokdur.

Zamân olur ki deryâya bir bulutun levni 'aks eder bir mâhir ressâm tatlı sarı üzerine mevc mevc parlak penbe çehreli bir güzelin yanaklarını tasvîr etmek istese de bir âyîne-i billûr üzerine şebâbın tarâveti ve hüsnün nûrâniyetiyle mümtezic bir takım âteşîn elvân ezmiş olsa yine bu in'itâfın letâfetine yâ müşâbih olabilür yâ olamaz gurûbdan sonra gâh olur havâ yine o hâlde râkid kalur. Mehtâb da tesâdüf olunmaz. Nazarlar hâb-ı seherî gibi latîf ve rûh-âver bir zulmet sükûta dalar. Vücûdlar câma hâb-ı nev-baharî gibi hafîf ve can-perver bir sütre-i ârâm içine düşer.

Gâh olur havâ râkid kalmağla berâber ayın bedr olduğu zamânlara tesâdüf olunur. Serv-i sîmîne bakılsa sanılur ki şu'leden mahlûk bir perî deryâya [228] girmiş nâzân nâzân şenâverlik ediyor. O şenâverlik etdikce vücûdundan geldiği yerlere doğru nûr akub gidiyor.

Gâh olur rüzgârlardan biri galebe etmekle berâber mehtâba da tesâdüf olunmaz.

Akşamlarının bu letâfeti sabahlarının rûhâniyetine nisbet olunsa aralarında uykusuzlukdan cemâlini reng-i melâl bürümüş ve câme-hâb yerine siyah giysülerine bürünmüş de henüz uykuya varmış bir esmer güzeliyle sırma saçlarını boynunun üstüne dağıtmış açılmış ve gâyet hafîf bir sehâb ile mestûr olan nûr-ı seher gibi göğsünü bir ince tel gömlekle setr etmiş de henüz mâ'î gözlerini uykudan açmış sâf çehreli bir dilber kadar - fark bulunur.

Öyle sabâh ki istilâ etdiği yerlerin neresine bir nazar-ı hakîm ile bakılsa dağları taşları katreleri zerreleri bir lisân-ı hâl olmuş. Sâni'-i kudretin eltâf-ı 'azamet ve i'câz-ı kemâline hamd ü senâda görünür.

Berrâk havâlı geceleri vardır ki ayın on dördüncü gecesini andırır 'âdetâ güneşin 'aksi denizde serv-i sîmîn hâsıl eder mevki'in bedâyi'i yalnız meşhûdâtına münhasır değil. Bir kere de târîhi tasavvur olunursa bir iki sâl ile Anadolu'dan karşıya geçen ve Avrupa üzerindeki bunca muvaffakiyetlerimizin fâtiha-i zuhûru olan o kırk elli 'Osmânlı kahramânı hâtıra gelür. Devletin şân ü şevketi yâd-ı 'azâmeti dağda sahrada tahaccür ve havâda deryâda temessül etmiş gibi görünür.

[229] Gûyâ ki o şafaklar şimşîr-i himmetlerinin âfak-gîr olan şa'şa'a-i nazar-ı ribâsından yâdigâr olmuşdur.

Gûyâ ki o serv-i sîmînler nâ'il oldukları muzafferiyetde meslek-i ihtidâları olan nûrânî minhâc-ı tevfîkden nişân kalmışdır.

***

Sa'y

Hem yarın içün mevte hâzırlanmak, hem de hîç ölmeyecek gibi tahsîle çalışmak bir büyük kâ'ide-i hikmetdir, ki sa'âdet-i hâlin esâsı anın hükmüne ittibâ'dan 'ibâretdir.

Elbette insân dakîka-be-dakîka mevte muntazır olunca zahir-i âhirâtını tedârikde kusûr etmez. Lakin hayatına bir had tasavvur etdiği hâlde de bir gün aç kalmak muhâtarasına düşmüş olur; çünkü âdeme bir an ölümden amân olmadığı gibi, hayât içün 'ömr-i tabî'î dahi bir hadd-i mu'în değildir.

Bâhusûs, ki insan fenâ bulur; amâ insâniyet dünyâ durdukca bâkîdir.

Bir kere düşünelim: Dünyâda yeni doğmuş çocukdan 'âciz bir şey [230] var mıdır? Bî-çâre bu mihnet-hâneye bin dürlü ihtiyâc, bin dürlü isti'dâd ile gelmiş; hâlbuki iki za'îf kolundan başka levâzımı tedârike âleti yok! Havâ merhametsiz; burûdet ve

rutûbetle câna kasd eder. Toprak hasîs; lâzım olan cevher-i esmârı sîne-i hırsında saklar. Yine böyle iken, her ihtiyâcını istifâya, her isti'dâdını izhâra muvaffak oluyor.

Buna medâr olan esbâb, heb bizden evvel gelenlerin semere-i gayreti değil midir? Öyle ise eslâfa olan dîn-i teşekkürümüzü ahlâfa îfâ etmek lâzım gelmez mi?

Hakîkat! İnsân fânî olduğu hâlde yine hayât-ı ebediyeye mazhar olacak gibi, çalışmalıdır. Yoksa herkes sa'yini müddet-i hayâtı nisbetiyle tahdîde ederse 'ömrü dâ'imî olan insâniyet fenâ bulur.

İnsân içün baht denilen şey'in hakîkati kudretin zihnine koluna ihsân etdiği hâssalardan, bahtiyârlık ise o hâssaların hüsn-i isti'mâlinden 'ibâretdir.

Hîçbir serveti mutasarrıf-ı evveli ketm-i 'ademden berâber getirmemişdir. Dünyâda mâl ıtlâk olunur ne var ise akdâm ile toplanur, sa'y ile vücûda gelir. Bu hâlden dolayı muzâyakaya semere-i 'atâlet-i zarûrete mahsûl-i sefâhet demek revâdır.

Yâ bârî sefâhet ve 'atâletin bu meşakkatleriyle berâber ârzûya değer bir zevki olsa!

'Atâlet içinde sefâhet mezâristâna kurulmuş bir meclis-i 'işret gibidir. [231] Ana mülâzemet edenler cismânî her dürlü muzırrâtına uğrarlar. Fakat neşâta bedel hüznden başka rûhânî bir te'sîrini bulamazlar.

Evet! 'Atâlet mevtin küçük kardaşı, sefâhet hayâtın büyük düşmanıdır.

'Atâlet insânın vücûduna sarılmış bir yılana benzer, sefâhet ise o yılanın elvânında olan zînet kabîlindendir. Böyle bir kayd içinde durmakda böyle bir zînetle eğlenmekde ne safâ tasavvur olunabilsün.

Bir 'âtıl dahâ şebâbında ihtiyârlar; çünki işsiz geçen zamânın dakîkası sâ'atden uzundur.

Bir sefîh ne kadar yaşarsa dahâ 'ömrüne doymadan dünyâdan gider çünkü lehviyât içinde geçen vaktin sâ'ati dakîkadan kısadır.

Biz nîçe mîrâsyedi biliriz, ki uzakdan hâline bakılsa, huzûzâta müstağrak zannolunur. Hâlbuki o bî-çâre bütün 'ömrünü bir eğlence bulmağa hasr eder de, yine lezâ'iz-i 'âlemin biriyle hoşnûd olamaz her ne zevk ile me'lûf olmak istese kadehi eline alır almaz yüzünü buruşdurmağa başlayan 'ayyâşlar gibi, daha mebde'-i telezzüzde gönlü istikrâhdan hâlî değildir.

"Emeksiz eğlence tuzsuz ta'âma benzer"

İnsân kendi sa'yiyle yaşamalıdır, ki zamânının kıymetini bilsün, hayâtının lezzetini duysun.

[232] Biz o âdama nasıl bahtiyâr deriz, ki hem her gün 'ömr-i güzeştesine te'essüf eder durur, hem yine eyyâm-ı hayât bitmez tükenmez bir müddet-i mücâzât imiş gibi, vaktini geçirmeğe çalışır! Sa'yin perverdesi olan bir âdem ise, hiç eğlence aramağa muhtâc olmaz. Çünki eğlencede iş bulunmaz, ama işde eğlence mevcûtdur. Hele vakit geçirmeği aslâ düşünmez. Zîrâ dirîğ, ki vakit kendi kendine geçer gider. Yoksa anın güzârını tesri'e çalışmak bir 'âkilin kârı değildir.

"Allâh kâsibleri sever," şu sebeble, ki mahlûk-ı mümtâzî olan insânın hayâtı, râhatı kesb iledir.

Şübhe yok! Âdem bir gün elbette fevt olur. Lakin dünyâya ölmek içün gelmemişdir. Eğer ölmek içün gelmiş olsaydı, kazâ herkesi rahm-i mâderden mezâr-ı 'ademe düşürürdü.

Şübhe yok! İnsân her mezellete tahammül eder; lakin mezellet içün yaradılmamışdır; eğer mezellet içün yaradılmış olsaydı, kuvve-i fâtıra 'abes yere hepimize çalışmak isti'dâdını vermezdi.

Derler ki "Bu kısacık 'ömr içinde ne yapılabilir?" Vâkı'â zamânı ebediyete nisbet edersek, ne kadar uzun olsa, lemha-i basar gibi kalır. Ancak bizim hâlimize kıyâs olununca, vaktimiz –hüsn-i isti'mâl olunursa- yaşamak için kâfidir. Bu kadarcık bir müddet-i hayât içindedir, ki ebnâ-yı cinsimizden bir takım ashâb-ı sa'y 'âlem-i insâniyete –tâ-kıyâmet bâkî olacak- nice eserler yâdigâr etmişlerdir.

[233] Eğer istersen, ki bir günün bir gününden a'lâ olsun! Bu günün mahsûlünden yarına bir sermâye nakl etmeğe çalış! Bugünki varımı bulan ben değil miyim? Yarın niçün bulamayayım?! Diyecek kadar âfât-ı 'âlemden emîn olanlar -eşrefiyet-i insâniye nerede kalır hiss-i müşterek âsârından ihtiyâtda bile karıncadan dûn bir saf-dil hayvân olduklarını i'tirâf lâzım gelir.

Müstakbeldeki hâli emniyet altına almak, iki kazanub, bir yemekle olur.

"Zamân altundır" derler; fakat o da vaktin kıymetini lâyıkıyla takdîr etmek değildir. Bir dakîkada yüz bin altun kazanılabilir; lakin, 100 milyon altun insâna bir dakîkayı kazandıramaz. Hâl böyle iken, ne ağrebdir, ki yine vaktini gâ'ib etmek için yüzlerce binlerce altun sarf edenler de bulunur!..

Zamân sermâye-i ma'îşet, sa'y menba'-ı hayâtdır; âdem zamân sâyesinde geçinir, sa'y ile yaşar. Bu hâlde zamânını sa'ye sarf etmeyüb de mu'attal duranlar için toprağın altıyla üstünde ne fark olabilir?

***

Zirâ'at[167]

[167] Bu parçanın *"İnşâ Mu'allimi'nin Mündericâtı"* başlıklı içindekiler bölümündeki "Zirâ'at" başlığı metinde yer almamaktadır. Ancak biz bu ve devamındaki parçalarda metinde verilmeyen başlıkları metindeki yerinin bulunmasında kolaylık sağlaması amacıyla gösterdik.

Zirâ'atle ticâret mevcûdât-ı medeniyenin zevâhiridir. 'İlmin ma'rifetin 'ameliyâtıdır.

Zirâ'at toprak kazub elmâs çıkarmakdır. Ticâret demir satub altun kazanmakdır.

[234] Tabî'atla san'atı birbirine mezc etmek zirâ'atle ticâretdir.

Ticâret-gâh olan bilâd-ı dünyânın en büyük şehirleridir ki zirâ'at-gâh olan arâzî hep anların civârında bulunur. O bilâdın o arâzînin her biri zirâ'at ve ticâretden istihsâl olan menâfi'in berâhîn-i metnû'asını ihtivâ eder.

Londra ticâret-gâh olduğu içün büyükdür. Ma'mûre-i medeniyet nâmını almış.

İngilizler mâ'il-i ticâret oldukları içün zengîndir. Cihânın her köşesinden bir ma'den-i servet çıkarmışlar.

Zirâ'ât ticâretin ibtidâsıdır. Ticâret zirâ'atin muktezâsıdır.

Servet ve bereket ise bu iki fi'l-i hayrın netîce-i bî-nihâyetidir.

Zirâ'at akdâm, ticâret muvaffakiyet, servet mükâfâtdır.

Viyana'da –berater- zirâ'at eseridir. Paris'de –ekspozisyon- ticâret yâdigârıdır.

Zirâ'at bir sahrâdır ki ticâret sâyesinde bir bâğçe hâline girer. Ticâret bir bâğçedir ki zirâ'at feyziyle mahsûl-dâr olur.

Servet bir defînedir ki ekseriyet üzere o bâğçenin altında zuhûr eder.

Bir çiftci mensûb olduğu devlete bir 'asker neferi bir 'ilm tâlibi kadar hidmet etmeğe kâfî bilinmişdir.

Erbâb-ı zirâ'at âsârını safahât-ı zemîn üzerine yazmış üdebâ-yı tabî'iye-[235]dir. Bir saksı çiçek zirâ'atdir. Bir nebâtât sergisi yine zirâ'atdir.

Bâğçıvân üstâd-ı kudretin hâme-i zî-hayâtıdır.

Bir tâcir müte'allak olduğu 'â'ileyi tüccâr müntesib olduğu milleti ihyâ eder.

Küçük bir dükkân veyâ bir ev ticâretdir. Büyük bir fabrika veyâ bir şehr yine ticâretdir.

Bir zâri' turâb üstünde olan muharrerâtına her yerde kâri' bulur.

Bir tâcir dünyânın hîç bir tarafında ecnebî kalmaz.

Bir münşî bir 'âlim bir zâbit gurbetde açlıkdan ölebilir. Zirâ'at ve ticâret mektebinden çıkmış bir âdem içün mevtden başka hâ'il ve hâ'il yokdur.

Şi'r fikirdir. Zirâ'at ve ticâret fi'liyâtdır. Fikr her yerde satılmaz fi'l her yerde geçer. Bir kitâb dâ'imâ anlaşılmaz. Bir tarla dâ'imâ anlaşılır. Erbâb-ı tedkîk zirâ'atle ticârete o kadar ehemmiyet vermişdir ki bugün zirâ'ate fenn ticârete 'ilm ıtlâk olunuyor. Bu fen ile 'ilmin ketebe ve ketb ü mekâtibi vardır o kitâbları okuyan o mekteblerden çıkan mevcûdâtı mütâla'a eder. Mütâla'ası da her nazarda hem nefsine 'â'ilesine fâ'ide-bahş olur hem ebnâ-yı cinsine işine siz vâsıta-i servet nâmıyla 'Osmânlılar içün bir zirâ'at ve ticâret gazetesi çıkarıyorsunuz himmetiniz meşkûr olur.

İhvân-ı vatanımıza o mekteblerin usûl-ı tahsîlinden o kâtiblerin netâyic-i [236] kesbetinden bahs edeceksiniz –Muvaffakiyetiniz temennî olunur.

Gazetenizin her nüshası bir vâsıta-i servetdir. Zirâ'at ağacından bir yaprakdır. Ticâret kitâbından bir sahîfedir.

Bendeniz sizi tebrîk ile kesb-i mesârr ederim.

***

Viktor Hugo[168]

Viktor Hugo'nun yalnız Fransa'ya değil bütün 'âlem-i insâniyet ve medeniyete üç rub'-ı 'asra karîb bir müddet-i medîde zarfında etmiş olduğu hizmetin Fransa tarâfından ta'yîn olunan mükâfâtı hakîkaten hizmet-i mezkûrenin fevka'l-'âdeliği kadar fevka'l-'âdedir.

Bu mükâfât-ı fevka'l-'âde cenâzenin "etuval" tâk-ı zarfında üç gün teşhîrinden 'ibâret değildir. 'Asrın en büyük şâ'ir-i hakîmi olan bu nâsiye-i 'âliye sâhibi büyük âdamın vedâ'-ı ebedî sûretinde bir dahâ yüzünü görmek cihân içün ârzû-yı 'umûmî olacağından bu teşhîr insânlar tarafından Viktor Hugo tarâfından insânlara bir hizmet 'addolunur.

Cenâze misâfirinin taraf-ı hükûmetden tesviyesi ve masârif-i mezkûrenin yigirmibin frank olarak ta'yîn olunması dahi Viktor Hugo'nun isbât eylediği istihkâka nisbetle ta'yîni lâzım gelen mükâfatdan 'ibâret değildir. Bu semâhat dahi Viktor Hugo'dan ziyâde Fransa hükûmeti içün şândır.

Viktor Hugo'nun asıl şâyeste olduğu mükâfât yevm-i vefâtının Fransa [237] içün millî bir yevm-i mâtem 'addolunması hakkında verilen karârdır ki böyle bir mükâfâtın şimdiye kadar hîç bir kimseye nasîb olduğunu tahattur edemiyoruz.

Vâkı'â Katolik Kilisesi 'izzetini hükm etdiği ba'zı kimselere 'azîzlik 'unvânını vererek eyyâm-ı mahsûsalarının yortularını tutdurur âncak Viktor Hugo'yu e'izze-i mezkûreden 'addetmeğe nasıl imkân tasavvur edilebilür ki kendisi Katolik Kilisesinin değil insâniyet-i 'umûmiye nâmına mensûb bir âdam olub kendisi içün karâr verilen yortu dahi bir papa tarafından değil bir efkâr-ı 'umûmiye tarafından tertîb ve tensîb edilmişdir.

Viktor Hugo'ya lüzûmu düşdükce "şâ'ir-i meşhûr" denilür idi. Hâlbuki Viktor Hugo mevzûn ve mukaffâ söz söyler bir âdamdan 'ibâret değil idi. Âsârı dahi şi'rden

[168] Metinde bu bölüm de başlıksızdır.

'ibâret değildir. "'Asrın büyük düşünücüsü" sıfatıyla mümtâz olan o zât-ı 'âlî büyük büyük düşüncelerini nazmen de ortaya koymuşdur nesren de. 'Uluvv-i fikrinin en büyük cevelân-gâhı romanlar olmuş ve romanlarda halk îcâd eylediği eşhâs-ı muhayyile cihânın tahayyülât ve tasavvurâtı karşusında eşhâs-ı sahîhe gibi şöhret bulmuşdur.

Viktor Hugo yalnız meziyyet-i fikriyye ve kalemiyye ile dahi mümtâz olmakla kalmamışdır. 'Uluvv-i ahlâkı 'uluvv-i efkârına hemân de galebe ederek müddet-i 'ömründe "fenâlık" denilen şey' Viktor Hugo'dan sâdır olduğu işidilmemişdir. Elinden gelebilmiş ise i'dâma mahkûm olanları 'afv içün hükümdârân hazerâtına istirhâm-nâmeler göndererek ölümden âdam kurtarmışdır. Kesesi [238] müsâ'ade göstermiş ise muhtâc-ı i'âne olanların imdâtlarına koşmuşdur. Bir şey'e kudreti yetmediği hâlde benî nev'inin dûçâr olduğu o felâketle berâber ana çâre-sâz olamamak derecesindeki kendi 'aczine dahi ağlamışdır.

Ba'zı teng-vicdânlar cihândan cihânyândan şikâyet ederler. "Bir dehrde geldik ki bu bâzâr-ı fenâya - Sermâye-i 'irfânı olanlar zarar eyler" derler. Bu me'yûsâne sözlerde hikmet aramak şöyle dursun sâhib-i fazîlet olan bir âdamda bu me'yûsiyetlerin bile hîç bir hükmü hikmeti olamayacağını insâna teslîm etdirecek ahvâlden birisi dahi Viktor Hugo'dur. İnsân kendisinde sermâye-i 'irfân olduğunu kendisi da'vâ ederse "Bizim şeyhin kerâmâtı olur menkûl kendinden" mâ-sadakını icrâ etmiş olur. İnsânın 'irfân ve fazîletini de insâniyete olan hizmet ve gayretini de insâniyetin nazar-ı ma'nevî-i 'umûmîsi görüb takdîr eder. İnsâniyet o kadar 'âlî o kadar semîh o kadar kadr-senc ve hak-şinâsdır ki hîçbir kimsenin ketm hakkını kendi şân-ı mukaddesine şâyân göremez.

Cihânda ibkâ-yı nâm etmek benî nev'inin şâyeste-i mükâfâtı olmak isteyenler insâniyet ve medeniyete Viktor Hugo kadar hizmet ederler de yalnız kendi milletinin değil bütün milel ve ümemin bile minnetdârlıklarını kazanurlar.

Ahmed Midhat

***

[239] **Kabristân**[169]

Kızım Pirâye –ki dünyâya geldiği sâ'at dünyâdan gitmişidi- Küçüksu civârındaki kabristânın bir köşesinde hâk-i ber-ser-i sükûndur. Şimdi bilemem ki o zamân ne mütâla'ada bulundum da kimsesizler gibi bî-çârenin gömüldüğü yere bir 'alâmetcik vaz' etmedim. Hele hîç bilemem ki o zamândan beri ne dürlü mevâni' karşıladı da bir kere ziyâretine gitmedim.

Geçen haziranın yigirmi ikinci günü idi bir kuvvet-i ma'neviye beni oraya sevk etdi. Kabristâna dâhil oldum. Latîf bir sâyelik. Benden başka da hîçbir kimse yok. İstedim ki ciğer-pâremin kabri yanına oturayım da bir iki sâ'at düşüneyim. Düşündüğüm kadar hissiyât-ı kalbiyemin ahkâmına itâ'at edeyim. Çünki ağlamağa kendimde isti'dâd görüyordum.

Öyle hâtırımda kalmış kızımın meşhedi mezârlığa girilince sağ cihetde bir tepecik üzerinde idi. Eyvâh ki bakındım, aradım öyle kabr-i ittihâzına sâlih bir tepecik göremedim. Hâtıra zanna, zann şübheye, şübhe tereddüde münkalib ola ola nihâyet iş yakînde karâr verdi yakîn ise tahakkuk-ı mechûliyetden 'ibâretdir.

Bir servin altına me'yûsâne oturdum. Bedbahtî-i duhter, bî-vefâ-yı peder; biri yetîmâne ve hazîn bir vaz' ile, dîgeri cellâdâne ve menfûr bir tavır ile mukâbele-i nigâhımda durdular. Birinin gözleri eşk-i tazallum nisâr ederdi. Dîgerininki kan içinde görünürdü. Biri gül-pûş-i letâfet idi. [240] Dîgeri uluvv bir dûş-ı dehşet. Hâsılı biri melek idi. Dîgeri şeytân idi.

Şiddetlice bir rüzgârın tahrîk-i ağsân ile bir dûziye hâsıl etdiği mâtem-fezâ şemâtet içinde gönlüm aşağıki mersiyeyi terennüme başladı. Gözlerimden dâne dâne ve

[169] Metindeki başlıksız parçalardan biri de Kabristân'dır.

birer fâsıla-i mütesâviye ile önümde bulunan bir taş pârçasına düşen yaşlar gûyâ ki o terennümün usûlünü tutardı. Bu rahmânî nağmeden şeytân müte'ezzî oldu kaçdı. Melek ise bi'l-'akis izhâr-ı inbisât ederek ma'sûmâne handeleriyle rûhumu okşadıkdan sonra bir nûr-ı mücennah gibi 'âlem-i bâlâ-yı safâya süzüldü ve nazarımdan gâ'ib oldu.

Recâ'îzâde
M. Ekrem

***

Amerika'da Vâkı' Misşasipe Nehrinin Ta'rîfindedir

Dağların eteğinden geçerken ref'-i sadâ-yı dehşet-efzâ âb pür bereketiyle ormanları ve Hindîler mezâristânını istilâ eden bu nehr-i kebîr Nil-i sagîr ile yâd olunsa sezâdır. Lakin bu mevâki'-i tabî'iyenin letâfet-i manzarası 'azamet ve 'ulviyetce her hâlde müttehid ve müsâvîdir. Nehrin orta yeri aşağı doğru akarak birtakım yeşil yapraklı ağacları otları alub götürdüğüne mukâbil taraf-ı muhâlife revân olan sâhilini suları dahi nilüfer ve dahâ o makûle [241] göl içinde peydâ olur fidânların teşkîl etdikleri yüzücü bitakım küçük küçük adaları yukarı doğru çeker ve bu fidânların sarı sarı çiçekleri sudan yukarı küçük kelebekleri andırır.

Yeşil yılanlar- ma'î balıkçınlar- kırmızı kanatlı bir nev' kuşlar ve yavru timsahlar nihâl-i ezhârdan teşekkül eden bu sallar üzerine binerek ve bu sallar merzekeş bâd-bânlarını açarak gâyet betâ'etle nehr içinde seyr ü sefer ve müsâdif oldukları körfeze duhûl ile vaz'-ı lenger ederler.

Nehrin iki sâhili dahi nazara fevka'l-'âde bir resm-i mücessem ve mükellef 'arz eder.

Garba düşen sâhili üzerinde müntehâ-yı nazara kadar ittisâ' eden deryâ-yı ahzar çemenin emvâcı yuvarlana yuvarlana sanki atlas kebûd-ı çerha vâsıl olarak orada mahv ve nâ-bedîd olur.

İşte bu çemenzâr-ı bî-kenâr üzerinde üç dört bin mandadan mürekkeb sürülerin kendi başlarına gezdikleri müşâhede olunur.

Ba'zı vakt dahi bir yabân öküzü yüze yüze ve dalgaları yara yara (Misşasipe)nin bir adasına çıkarak büyük çimenlerin üzerine yatar zînet-i pîşânîsi olan boynuzları – çamurlu sakalı- nehrde peydâ eylediği dalgaların 'azametine ve yed-i tagallübünde bulunan sâhilinin ma'mûriyet-i vahşiyesine nazare-endâz-ı haz ve tefahhur oluşu görüldükce nehrin mâlikidir zannolunur.

Nehrin sâhil-i garbîsinde olan temâşâ ve garâ'ib-nümûn işte bu sûrete [242] merhûn ise de sâhil-i dîgerde manzara değişür ve birincisine nisbetle beynlerinde şâyân-ı ta'accüb bir tezâd görülür. Akarsuların üzerine sarkmış ve kayaların dağların üstünde müctemi'an ve derelerde müteferrikan çıkmış olan her şekilde her renkde her kokuda ağaclar yek-dîgeriyle hem-dest-i ittifâk olarak neşv ü nemâ ve seyyâh nazarı yetişmekden 'âciz bırakacak bir mertebe-i 'âliyeye kadar irtikâ ederler. Yabân asmasıyla yabânî hıyâr ve o kabîlden birtakım fidânlar ağaclara sarılarak ve tâ yukarılarına kadar çıkdıkdan sonra birinden öbürüne öbüründen dahâ ötekine atlayarak dürlü dürlü gârlar kemerler teşkîl ederler.

Ekseriyâ bu sarmaşık fidânlar ağacdan ağaca geçerek ve ırmaklara kol atarak üzerlerine çîçekden köprüler kurarlar ve o mahale mahsûs beyâz çîçek açar bir nev' eşcâr ile hurmâ ağacları tekmîl ormanı ihâta eder.

Sâ'ika-i kudret-i sâni'a ile sevk-i çerâ-gâh-ı vücûd olmuş bir hayli hayvânât bu mevâki'e bahş-ı revnak-ı hayât eder. Meşcerenin nihâyetinde ekl-i meyve-i tâk ile mest-i bî-bâk olmuş hırslar kara ağacların ağsânı üzerinde sallanur geyikler karacalar bir lâk içinde yıkanur siyâh sincâblar sık ağacların yaprakları arasında oyun oynar oraya mahsâs karatavuğa benzer bir nev' kuşlarla serçe büyüklüğünde güğercinler sürh renk çilek

tarlaları üzerine iner başları sarı kusûr yeri yeşil papağanlar ve dahâ sâ'ir kırmızı kuşlar tırmana tırmana ve döne döne servlerin tepelerine çıkar ve cesîm [243] ağacların tepelerinde mâr-ı murg-hârlar sarmaşık-vârî asılıb sallanurlar.

Eğer nehrin öbür cânibi makarr-ı sükût ve sükûn ise bu tarafı bi'l-'akis ser-be-ser sadâ ve hareketle meşhûndur!

Meşe kütüklerine tuyûrun darb-ı münkâr etmelerinden ve otlayan mevâşînin meşiy ve hareketiyle yedikleri meyvelerin çekirdekleri dişleri arasında kırılmasından hâsıl olan sadâ ile suların zemzeme-i cereyânı ve güğercin ve sâir tuyûrun latîf âvâz ve elhânı bu mevâki'-i tabî'iyeyi birçok nağamât-ı vahşiye ile pür âhenk eder!

Lakin gâhîce hubûb-ı rüzgâr ile orman müteharrik olarak ağsân ve evrâk-ı eşcâr iki tarafa bî-karâr oldukca beyâz, mâ'î, kırmızı çîçekler birbirine karışdıkca ve her nev' asvât birleşdikce meşcerenin derûnundan öyle bir sadâ peydâ ve nazara öyle şeyler rû-nümâ olur ki ne dürlü ta'rîf ve tasvîrine sa'y etsem anlaşılması bu mevâki'i bi'z-zât geşt ü güzâr etmeyenler içün mümkün olamaz!

Recâ'îzâde
M. Ekrem

***

[244] **Amerika'da Bir Gece**

"Kıt'a"

(mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün[fe'ilün])

Bülenddir bana takrîrin ey şeb oldum kim

Sükûn ü hayrete mevkûf olub tek ü tenhâ

Bakar libâsına zînet veren sitârelere

Gezer safâ ile fikr eylerim nice ma'nâ

Fontanis

Bir akşam idi ki (Niyagara) nehrinin bâlâdan zîre kef-efşân hücûm olduğu mevki'e biraz uzacık olan ormanda tek tenhâ kalmışıdım. Aradan biraz müddet mürûr ile şem'-i nûrânî-i nehâr mâverâ-yı dâmen-i garbda istitâr eyledi. Amerika sahrâlarında bir leyl-i bî-veylin temâşâ-yı manzara-i hûb-nümâsından kesb-i lezzet ü safâ eyledim.

Gurûb-ı şemsden bir sâ'at sonra idi ki mâh-ı pür envâra ufk-ı muhâlifde ağacların üzerinden doğru 'arz-ı ruhsâr-ı tâbdâr eyledi. Böyle bî-hemâlin ki leylâ-yı leyâl dense sezâdır. Bahâristân şarkdan getirdiği nesîm-i hoş-bû enfâs-ı taryesi gibi ormanlar içinde kendisinin önünce giderlerdi. Mâh-ı garrâ âheste âheste bâlâ-yı âsmâna irtikâ ederek gâh tarîk-i nilgûnü üzerinde bir sûret-i dil-pezîr ile seyr eder ve gâh cibâl-i şâhika-i [245] berf-pûşun tepelerine müşâbih olarak top olmuş sehâb-pârelerin üzerinde vakfe-gîr-i huzûr olurdu. Gâh dağılub gâh top olan bulutlar ba'zen gûyâ rûy-ı mâhitâb-ı 'âlem-tâba nikâb olmak içün harîr-i beyâzdan ma'mûl gâyet ince birer yaşmak hey'etine tahavvül edüb ba'zen de yâ sath-ı madde key köpükler gibi her cüz'ü dîgerinden iftirâk eyler veyâhûd sahn-ı semâda temâşâsı nazara gâyetle hoş gelür penbe-i menkûş sûretinde görünür ve bu sûretde göründüğü zamân cisimlerindeki nermî ve nezâket bile hissolunur zannolunurdu.

Zemînin kesb etdiği manzaraya gelince insâna mûcib-i hayret olmakda bu da semâdan aşağı değildir: Kamerin kadîfe rengini almış olan pertev mâ'îsi ağaçların aralarından nâzil ve sünbüle-i sîmîn-târ-ı envârı meşcerenin en mahfî ve muzlim kemîn-gâhlarına kadar dâhil olurdu. Bulunduğum noktaya doğru akan nehr-i serî'ü'l-cereyân gide gide meşcerenin içinde nihân ve sonra mir'at-ı hezâr-pâre-i sutûhi üzerinde eşi'asını tekrâr etdiği nücûmun 'aks-i envârıyla yavâş yavâş yine nümâyân olurdu. Mâh-ı 'âlem-

ârâ nehrin öte tarafında göz alabildiği kadar ittisâ' eden çemen-zâra pek ziyâde sâkin bir hâletle bahş-ı envâr eyler ve bu çemen-zârda şurada burada dest-i sabâ ile tahrîk olunan ba'zı ağaclar ise zıll-i müteharrikden bu nîm-râkid nûr üzerinde yüzücü birtakım cezîreler teşkîl ederlerdi. Ağaclardan ba'zı evrâkın yere sukûtu –rüzgârın durub durub da birden bire hubûbu- murgân-ı şebistânın zemzemesi olmadığı zamân yakînde her şey sükût ve sükûn-ı mahzdan 'ibâret kalır ve uzakda da [246] vakit vakit (Niyagara) nehrinin yardan aşağı dökülüşünden peydâ ve ovadan ovaya uzayub nihâyet vahşî ormanlar içinde rehîn-i zevâl ü fenâ olan şarıltısı işidilirdi.

Bu resm-i mücessem-a'zamın 'ulviyet ve rûhâniyet-i 'acîbesini ta'rîf ve tasvîr havsala-i nutk-ı beşerin hâricinde olduğu gibi Avrupa'nın en revnaklı geceleri dahi buna kıyâs kabûl etmez. Bizim kırlarımızda hayâl yükselmek ve tevessü' etmek istedikce ne tarafa gitse birtakım süknâlara tesâdüf eder amâ böyle vahşî ve vâsi' fezâlarda insân muhît-i ahzar-ı çemen-zâra dalarak bâlâdan zîre pertâb eden enhârın tasnî' eylediği yarları gârları nazar-ı dikkatden geçirir, lâk ve ırmakların kenârında durub düşünür ve dahâ doğrusu münferiden huzûr-ı kudret-i nüşûr-ı İlahîde bulunur!

Recâ'îzâde
M. Ekrem

***

Mevt

Münîf Paşa Hazretlerinindir

Mevt mâhiyet-i insândan bir cüz' mesâbesinde olub 'âlem-i şuhûda bizimle berâber vaz'-ı kadem-i şûm eder gûyâ rahm-i mâderde bir zehr-i batî'ü't-te'sîr nûş [247] etmişiz ki bu dâr-ı fenâda andan müte'essiren ba'zımız az ve ba'zımız çok vakit mübtelâ-

yı elem ü ızdırâb olub nihâyet üftâde-i hâk-i helâk oluruz. Çeşm-i im'ân ile bakıldıkda insan her an zehr-âbe-keş-i memât olub çünki güzerân eden her bir lahza tîşe-i kahr ü kîn ile binâ-yı 'ömr-i 'azîzin bir rükn-i rekînini tahrîb ve bizi hufre-i teng ü târ-ı mezâra bir kadem dahâ takrîb eder.

İşte bu vechle günden güne cesed-i fersûde ve sıhhat-i muhtel olur ve hattâ ümîd-i şifâ ve 'âfiyetle isti'mâl olunan mu'âlecât îrâs-ı za'f ve fütûr eder. Hülâsa müddet-i hayâtımız başdan başa mü'ellem ve dil-hırâş bir hâlet-i nez'den 'ibâretdir. İmdi şu mevt-i hâdimü'l-lezzâtdan ziyâde bizimle mûnis ve hem-dem olacak ne vardır? Katline hükm olunan bir mücrim-i tebehkâr kangı tarafa imâle-i nazar-ı kudûret eser etse heykel-i hevl-nâk-ı helâkdan başka ne görebilür. Mütemetti'-i ni'met-i hayât olduğumuz zamânın biraz uzun veyâhûd kısa olması beyninde olan fark-ı cüz'î bizi bu harâb-âbâd dünyâda rîşe-ger-i istikrâr olmak i'tikâdına zâhib edecek kadar bir şey değildir.

Vâkı'â ahkâm kadar cümlemiz hakkında yeknesak olmayub ba'zımız nihâyet-i 'ömrüne kadar kemâl-i refâh ve sa'âdet-i hâl ile imrâr-ı evkât ve birçok evlâd-ı ahfâd içinde terk-i hayât eder ve ba'zımız henüz şecere-i ikbâlden berhûrdâr olmaksızın sinn-i 'unfuvân-ı civânîde pençe-i ecel-i bî-emâna giriftâr olub tahlîs-i girîbân-ı câna imkân bulamaz. Birtakım dahi saha-i zemînde yalnız ser-nümâ-yı zuhûr ve bir gün içinde mütevârî-i genc-târın kör olur bunlar ba'zı ezhâr-ı [248] çemen-zâra benzer ki açılmalarıyla berâber solub fenâ-pezîr olmaları beyninde hîç mesâfe-i zamâniye olmaz. Her bir şahsın ecel-i müsemmâsı hâme-i dest-i kudretle levh-i mahfûz-ı ezelde mersûm bir ser-mektumdur.

Binâberîn müddet-i hayâtın mikdârında müştebih olduğumuz hâlde yaşarız işbu iştibâh-ı hulûl-i ecel-i mev'ûd hakkında bizce sebeb-i tayakkuz ve intibâh olmak lâzım gelür iken bi'l-'aks bâ'is-i 'amâ vü gaflet olur. Mevti müddet-i hayâtımızın kangı zamânına nisbet edeceğimizi bilemediğimiz cihetle bunu aslâ hâtıra getürmeyiz ve hattâ sinn-i pîrîye dahi zamân-ı hazır nazarıyla bakmayız. İşbu müntehâ-yı hudûd-ı hayata vusûlümüzde artık rişte-i tûl-i emeli berîde-i mikrâs-ı ye's ü hırmân olmak iktizâ eder ise de mecbûl olduğumuz 'amâ ve gaflet perde-keş-i çeşm-i basîret olarak nefs-i vâ-pesini

anın mâverâsında bir vakte isnâd ederiz. İşte ol vechle dest-i sâkî-i ecelden cür'a-nûş-ı memât olduğumuz zamânı ta'yîn edemediğimiz cihetle havf-ı memât bizce bir emr-i merhûm gibi görünür. İştibâh-ı müddet-i hayâtın derece-i imtidâdına münhasır olmak lâzım gelür iken esâs mâdde hakkında bizi te'mîn ediyor demek olur.

(mefâ'ilün mefâ'ilün fâ'lün)

Cihân câm u felek sâkî ecel mey

Halâ'ik bâde-nûş-ı meclis-i mey

Halâsî nîst aslâ hîç kes-râ

Ez-ân câm u ez-ân sâkî ez-ân mey

***

Terakkî[170]

İçinde bulunub da âsâr-ı terakkiyâtıyla mübâhî olduğumuz devr-i dilârâ-yı hazret-i [249] pâdişâhîde mâddî ve ma'nevî mehâsin-i lâ-tahsî müşâhede edilmekde ve 'ulûm ve ma'ârif ve sanâyi'in her şu'besinde nice âsâr-ı terakkî görülmekde olmasıyla bu bâbda ıtnâb-ı makâle hâcet görülmez. Kaldı ki mukaddemâ Dersa'âdet'in matbû'ât-ı mevkûtesi senevî müneccimbaşılar tarafından çıkarılan takvîm-i sâl ile haftada bir def'a çıkmak üzre müretteb olan Takvîm-i Vekâyi' nüshalarından 'ibâret iken Cerîde-i Havâdis bunlara sâlis ve bu şekl-i müselles-i terakkî ve tevessü'-i efkâr-ı 'âmmeye bâ'is olup giderek Tercümân-ı efkâr-ı 'umûmiye olunan matbû'ât-ı mevkûte birdenbire ol kadar tekessür etmişdir ki müddet-i kalîle zarfında rû-nümâ olan terakkiyâtın beyân-ı tafsîlîsi

[170] Bu bölüm, metinde başlıksızdır.

şöyle dursun yalnız bu sırada müneccimbaşı Efendi tarafından sâl takvîmine 'ilâve olan fevâ'id-i cedîdenin bâb bâb şerh ve îzâhına tasdî olunsa bir büyük kitâb olur fakat üç dört seneden berü bu takvîmde görülen sene-i şemsiye-i hicriye mes'elesine dâ'ir ba'zı ebhâs ve mütâla'âtın ber-vech-i âtî erbâb-ı dikkate 'arz ve ihtârı muvâfık-şi'âr-ı şükr-güzârı görülmüşdür.

Evrâk-ı derûnun leyl ü nehâr deste deste şîrâze-beste-i fasl-ı hazân ü bahârı oldukca eyyâm-ı mütevâliyeye göre evzâ'-ı felekiyenin ta'dîl ve takvîmi ile senelerin ta'yîn-i mevâsim ü fusûlü nev'-i beşerin pek eski bir 'âdet ve usûlüdür.

Cevdet Paşa

***

[250] **Lâhika**

Bu 'âlem teceddüd ve inkılâbdır ihtilâf-ı leyl ü nehârî gibi tahavvül-i edvâr ü ekvârı dahi heb tekâbül-i selb ü îcâbdır bunun hakâyık-ı ahvâlini bilmek ve nazariyâtının 'ukde-i eşkâlini halledebilmek şöyle dursun müşâhedeye istinâd ile yakîniyâtdan 'add ve i'tikâd olunan ba'zı kazâyâ bile galat-ı his ihtimâl ve mülâhazasına mebnî mahal-i bahs ve irtiyâbdır.

Ezcümle evzâ'-ı felekiyenin tagayyürüne ve leyl nehârın tekerrürüne bakub bir hareket-i yevmiye müşâhede ediyoruz lakin mir'at-ı nazare-i evlâya mün'akis olduğu vechle devr-i hareket eden şems ve kamer midir yohsa üzerinde bulunduğumuz kürre-i 'arz dönüb de bu görüşümüz galat-ı hiss-i nazar mıdır burası ez-kadîm-i hükemâ beyninde muhtelif-i fîh bir mes'eledir. Fisagort ki müddet-i medîde Mısır'da ve Asya'da dolaşub tahsîl-i 'ulûm-ı hikemîye eylemiş bir zât-ı celîlü'l-müessirdir. Anın re'yine göre güneş merkez-i 'âlem olub etrâfında arz ve ecrâm-ı sâ'ire sâ'ir ve dâ'irdir. 'Asr-ı Eflâtûn'a

kadar anın mezhebi meslûk-ı felâsife-i Yunan idi. Ba'de Aristo arzın sâbit ve etrâfında şems ve kevâkib-i sâ'irenin müteharrik olmasına zâhib oldu 'ilm-i hey'etden hükemâ-yı İslâmiyenin me'hazı olan kitâb-ı Micestî dahi anın mezhebi üzere yazıldı bu vechle her tarafda Aristo mezhebi i'tibâr buldu ve Fisagort mezhebi efkâr-ı [251] 'atîka-i mehcûreden 'add ve i'tibâr edildi mu'ahhiren hükemâ-yı Avrupa şemsin etrâfında arzın müteharrik olduğunu isbât etmeleriyle Fisagort mezhebi yine meydâna çıkub el-hâletü hâzihi her tarafda şâyi' olan hey'et-i cedîdeye esas oldu ve Avrupa'da cesîm rasad-hâneler bünyâd ve büyük dûrbînler îcâd olunarak 'ilm-i hey'et şimdi câlib-i nazar-ı hayret olacak dereceye geldi.

Ve kitâb-ı Micestî[171] kûşe-i nisyânda kaldı insân meşhûdâtda böyle ihtilâfa düşünce ma'kûlâtda ne kadar ihtilâf-ârâ vukû'a geleceği cüz'î te'emmül ile anlaşılur işte bunun içündür ki mebâhis-i hikemiyenin çoğunda efkâr-ı 'ukalâ yek-dîgere mu'ârız ve bir âdamın zamândaki re'yi dîger zamândaki re'yine münâkız olur her fende bu misillü ihtilâflar çokdur fakat vech-i meşrûh üzere hey'et-i cedîde vü 'atîka ihtilâfının 'ilm-i zîc ve takvîm hesâblarına te'sîri yokdur zîrâ devr eden gerek şems olsun ve gerek arz olsun iki takdîrce dahi hareket-i yevmiyenin mikdârı birdir.

Şu kadar ki şemsin bir devre-i yevmiyesi denilecek yerde şemsin etrâfında arzın bir devre-i yevmiyesi denilmek lâzım gelüb hakîkat-i hâl ma'lûm oldukdan sonra böyle ba'zı 'ibârâtın tebdîliyle ihtilâf-ı i'tibârâtın ta'dîli ise emr-i sehl olduğundan bâlâda mebsût olan mesâ'il-i zîc ve takvîmin hey'et-i cedîde ahkâmına mübâyin düşmeyeceği emr-i zâhirdir.

Cevdet Paşa

***

[171] Batlemyus'un geometri üzerine tasnîf ettiği kitap.

[252] **Temâşâ-yı Tabî'at**[172]

(mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

Olanlar feyz-yâb-ı intibâh âsâr-ı kudretden

Alırlar hisse-i 'ibret temâşâ-yı tabî'atdan

Ey rûh-ı medhûş! Dalmış olduğun hâb-ı girân-ı gafletden artık bî-dâr ol. Seni ihâta eden şu temâşâ-gâh-ı şukûhe 'atf-ı nazar-ı dikkat eyle. Kendini ve mahlûkât-ı sâ'ireyi meşmûl-ı nigâh-ı ibtisâr et. Asıllarını, sûret-i tekevvünlerini, şekillerini fev'âidini başka başka sûret-i tahayyüre al. Âsâr-ı rahmet-i İlahiyeye nâzır olan her kalbi meşhûn-ı hayret ve i'câz eden revâbıt-ı mâ-lâ-nihâye-i kâ'inâta bak!

Ba'zen gökyüzüne nazar ederim. Anın o elvân muşa'şa'a ve mütenevvi'asını, 'âleme neşr-i envâr eden o ecrâmı, pertevî muhât olduğum eşyâyı bana 'ayân eyleyen o şems-i tâbânı temâşâ etdikce meftûn ve mütehayyer olarak bu şeyler kimin eseri olduğunu kendi kendime şu sûretle su'âle başlarım:

Bu kubbe-i fasîha-i semavâtı kim inşâ eyledi? 'Add ve ihsâya gelmeyen o kanâdîli oraya kim ta'lîk etdi şa'şa'alarını o derece uzak mesâfelerden bize kadar îsâl eden o nücûm hangi sâni'in eseridir?.. Anlara o kadar intizâm tahtında seyr ü hareketi kim ta'lîm etdi?... Güneşi tenvîr-i 'âleme, ifâza-i me'mûr eden kimdir?.. Ey yüce dağlar! Size böyle tarh-ı esâs-ı üstüvâr eden, serinizi bulutlara kadar a'lâ eyleyen kimdir? Sizi o sebz ü hürrem ormanlarla, o meyvedâr ağaclarla, o bin dürlü nâfi' nebâtât ile, o rengîn [253] ezhâr-ı mütenevvi'e ile tezyîn eden kimdir? Şevâhikinizi karla buzla setr eden, arzı irvâ ve ihyâ edici o menba'ları –her tarafa feyz ve bereket ve hayât bahş eyleyici o nehirleri sînenizde nebe'ân ve cereyân eden kimdir?..

Ey güzel çîçekler! Bu zîneti, bu ârâyişi size kim bahş eyledi!... Sizin bu letâfet-i dil-firîbinizi husûle getiren bir avuc toprak birkac damla sudan 'ibâret midir?.. Tefrîh-i

[172] İçindekiler bölümünde "Temâşâ-yı Tabî'at" başlığıyla verilen bu parça da metinde başlıksızdır.

müşâm eden o revâyih-i tayyibeyi nereden buldunuz?.. Tezyîn-i enzâr eden elvân-ı gûnâgûnu size kim ihsân eyledi?..

Ey topakları, suları şenlendiren mahlûkât? Hilkatiniz, hayâtınız ve tabî'atınıza –sûret-i ta'ayyüşünüze muvâfık olan ve kuvve-i idrâk-i beşeri dûçâr-ı hayret ve istiğrâb eden o bin tülü havâs ve hevâs-ı 'acîbeniz kimin 'atiyesidir?..

'Akl ü idrâkimi kem-geşte-i hayret eden bu garâ'ibi düşündükden sonra bir aralık kendimi tahattürle ser-efrâz-ı mahlûkât olan nev'-i beşerin hilkat ve mâhiyetini te'emmüle başlarım. Bu sırada dahi muhayyer-i 'ukûl bir nice havârık fevc fevc pîş-i nazar-ı 'ibretime gelir gönlümü müte'essir eyler. Sübhânallâh!.. Bir avuc toprak o derece muntazam bir vücûda nasıl münkalib? Nasıl oluyor ki o vücûddan bir 'uzv kendisini muhît olan eşyâyı görüyor. Bir dîgeri husûle gelen asvâtı işidiyor. Bir üçüncüsü havâyı ta'tîr [254] eden revâyih-i tayyibeden müstefîd oluyor? Efkârımızı ârzûlarımızı hem-nev'imiz arasında tamâmıyla anladub anlamak kâbiliyet-i girân-kıymetini bize kim ihsân etdi?.. Hele en büyük bir ni'met olan fikir ve nazarı ki –kâffe-i eşyâyı mîzân-ı dikkate urmağa, aralarındaki revâbıt ve münâsebâtı taharrîye ve bu sûretle yeniden yeniye birçok ma'lûmât ve fevâ'id istihsâline ve'l-hâsıl beşeriyetimizi isbâta medârdır- nereden bulduk?.. Ey Rabbü'l-erbâb olan zât-ı ilahî! Hakâyıkı nâ-kâbil-i idrâk olan bunca mü'esser hârikayı te'emmül edüb de bunlar bütün senin eser-i sun'-ı kudretin olduğu nasıl fehm etmeyim?... O eşyâ içinde senin hikmetini, 'azametini, 'adâletini ki –mahlûkâtın ve husûsen nev'-i beşerin mes'ûdiyetine sebeb ve âletdir- nasıl müşâhede etmeyim?... Evet Allahım! Bu kâ'inât ve anda meşhûd olan âsâr-ı hayât –ve harekât ve sekenât ezelde rahmet-rîz-i sudûr olan fermân-ı kudret-i beyân (kün feyekûn)[173]unla cilve-nümâ-yı vücûd ve şuhûd oldu!...

(mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün)

Ey varlığı varı var eden var

[173] "... ol!" der, o hemen oluverir." (Kur'an-ı Kerim, Bakara 117; Âli İmran 47, 59; En'âm 73; Nahl 40; Meryem 35; Yasin 82; Mu'minun 68.)

Yok yok sana yok demek ne düşvâr

Der her şey'in lisânı her-gâh

Allâh Allâh Allah Allah

Recâ'îzâde
M. Ekrem

***

[255] **Kır Gezintisi**[174]

Bu kânûn-ı sânî içinde bir pâzâr günü idi ki gökyüzü kâmilen bulutla kaplı olduğu cihetle güneş 'arz-ı dîdâr edemiyorsa da soğuk az, rüzgâr hafîf, husûsiyle yerler tamâmıyla kuru ve'l-hâsıl bir kış günü içün havâ her sûretle müsâ'id olduğundan kendi kendime bir kır gezintisi yapmak isteyerek sâhil-hâne-i hakîrânem civârında dağdan İstinye üzerlerine doğru gitmeğe başladım.

Tabî'atın hangi mevsimde, hangi vaktde olursa olsun fakat birer başka şekil ve kıyâfetde dâ'imâ güzel görünmek hâssasına mâlik olduğu ma'lûmdur. Gezindiğim yüksek yerlerden etrâfa nazar olunduğu hâlde dağların, bayırların, derelerin, tepelerin birçok pârçaları –elvân içinde kendilerine en çok yakışdırılan- yeşil renk ile mülevven ve ba'zı mahaller ise serv gibi, fıstık gibi kışın dahi hazret ve nezâreti zâ'il olmayan ağaclarla bir kat dahâ ma'mûr ve müzeyyen görünürdü.

Geze geze o zemîni yeşil, ağacları kezalik yeşil olan yerlerden birçoğuna uğradım. Nihâyet İstinye çâyırına inerek derenin çağıldısını dinledim. Hattâ orada birkaç

[174] Bu parça da metinde başlıksızdır.

günden beri cihânı ale't-tevâlî mütena'im-i envâr-ı hayât eden güneşin hande-i iltifâtına aldanarak zemherîr içinde açılub saçılmak tehlikesine uğrayan birkaç papadyanın ma'sûmâne hande-nümâ-yı letâfet olduğunu da gördüm.

İşte uğradığım gezdiğim yerlerde âsâr ü tezyînât-ı tabî'atdan hemân her şey [256] mevcûd ve hattâ bahâra mahsûs olan ezhârın bile hakîr ve fakat pek nâzik ve latîf bir numûnesi meşhûd olduğu hâlde yalnız bir şey mefkûd idi ki o da bülbüldür.

Evet! İhtişâm ü dârât-ı tabî'atın en büyük alkışcısı işte o küçücük kuşdur ki hizmetini ne bir cûybâr-ı hurûşânın zemzemesi îfâ edebilir, ne de bir bahr-i mevvâcın demdemesi.

Bahârda bir ağaçlığa girersiniz, bakarsınız ki zemîni zümrüd gibi çâyırlar çimenler mefrûş, mîne gibi parlak mîne gibi nâzik çîçeklerle menkûşdur. Bir tarafdan da ağır ağır akub gider bir ırmağın hazîn çağıldısı işidilir. Başınızı yukarıya kaldırırsınız, görürsünüz ki her nev' eşcâr –o zemîn-i tarâvet-nişîni güneşin tarâvet-i harâretinden muhâfaza içün müttefikan çalışır gibi- yek-dîgerine kol atmış, yaprakları bitişmiş bitişmiş de 'âdetâ bir kabâ şeklini almış; o kubbe-i huzerâ-yı bî-karârın –havâ ve aydınlık almağa mahsûs pencereleri hükmünde bulunan- şükkâfelerinden semâ-yı fîrûze-renk pâre pâre görünür. Aralık aralık vezânî-i nesîm ile evrâk ve ağsânın birbirine sürtünmesinden âh-ı tahassürü andırır vahşî ve garîb bir sadâ peydâ olur. Siz mevki'in zîr ü bâlâsındaki, etrâf ü cevânibinde âheng-i 'azamet ü 'ulviyete güşdâr ve nikrân ve hayrân iken meşcerenin en çok muzlim ve binâ'en-'aleyh nüfûz-ı enzârdan en ziyâde sâlim bir cihetinde saklanmış bir bülbülün bir sadâ, 'âşıkâne bir edâ [257] ile hazîn hazîn ötüşünü işitdiğiniz zamân yüreğiniz dahâ başka dürlü birtakım hissiyât-ı latîfe ile meşhûn olmaz mı?

Bir neşîdemde dediğim gibi: (Bahâr hengâmı gecenin rûhu, seherin de cânı) olan bu 'âşık- mizâc, bu 'âlî-tabî'at kuşcağız nahl-sitân-ı tabî'atın da 'âdetâ hayât-ı zî-nağmesidir. Bülbülü veyâhûd ana vekâlet edecek sâ'ir murgân-ı nağam-kârı olmayan mevâkı'-i tabî'iye mürde değilse bile hâbîde gibi görünür.

Hâl-i şânını bir dereceye kadar tavsîfe çabaladığım bülbülden o gün hasbe'l-mevsim bir ses alamayışım (Letâ'if-i İnşâ) ve (Mir'at) nâmındaki eserlerin sâhibi Refîk Bey[175] merhûmun –bilmem neden ise- bendenize hazân-resîde bir 'andelîb-i garîbin son terâne-i hazîni kadar mü'essir gelen:

(fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün [fa'lün])

"'Acabâ bülbüle ne hâl olmuş?

"Derd-i hasretle bî-mecâl olmuş,

"Sararup cism-i zârı nâl olmuş.

"Yoksa hâlâ bahâr gelmedi mi?

"Müjde-i vasl-i yâr gelmedi mi

Neşîdesini ihtâr etdi. Hâlbuki bahâr olunca bülbülün yine feryâdı işidileceğini, o merhûmun ise bir dahâ görülmesi kâbil olmadığını [258] düşündüm. Bîçârenin şekl ü sîmâsı, kendine mahsûs olan tavr ü edâsı, fart-ı zekâsı, mekârim-i ahlâkı, 'ulüvv cenâbı, mekânet ve metâneti, çalışkanlığı ve bu evsâf ve meziyyâtının va'd etdiği ehemmiyet-i istikbâli ve en sonra –büyük kollara da kendinden bir iki gün evvel irtihâl eden birâderi Rızâ'ya refîk-i râh-ı 'adem olmağa şitâb eder gibi- 'unfuvân-ı şebâbının en parlak, en neş'eli bir deminde bağteten giriftâr-ı ecel-i kazâ oluşu birer birer gözümün önünden, hâtırımdan geçmeğe başladı. Etvâr-ı 'âlemdeki vefâsızlığı te'emmül ile zavallı Refîk'e acıdım. İşte o günki tenezzühümün netîcesi şu te'essürât ve şu te'essürâtın netîcesi dahi şu manzûme oldu.

[175] Şiirlerinde Refîk mahlasını kullanan şairin asıl adı Mustafa Refîk'tir. Kaynaklarda *Letâ'if-i İnşâ* adlı yayımlanmış bir eserinin olduğu belirtilmektedir. 1862 senesinde ise ilk resimli mecmua olarak bilinen *Mir'ât* adlı bir mecmua çıkarmıştır. Recâ'îzâde Mahmut Ekrem'in de şiirini alıntılayarak beğenisini dile getirdiği şair, dönemin diğer usta isimlerinin de övgüsüne mazhar olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Arslan, "Refîk, Mustafa Refîk, İstanbullu", **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü,** http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=4637 (Son erişim: 28.04.2018)

Recâ'îzâde
M. Ekrem

***

Sür'at-i 'Ömr

'Ömr-i insân fî'l-mesel bir tarîkdir ki nihâyeti bir varta-i hevl-nâkdır vehâmet-i 'âkıbeti ol hatveden gûş-ı hûşumuza ilkâ olunur ise de takdîr-i ezelî yerini bulacağından mecbûren ilerüye gidilür. Der-'akab ârzû-yı rüc'at mir'at-ı mütehayyilede rû-nümâ olur. Ammâ sâ'ik-i kader müsâ'id olmayub dâ'imâ ileriye sevk eder. Esnâ-yı râhda mehlike-i mezkûreden ictinâben ihtiyâr olunan [259] envâ' tekellüf ve meşâkk bâ'is-i kemâl-i ta'b ü ıztırâb olur ise de yine uftân ü hîzân semt-i ma'hûde şitâbân olmak lâzım gelüb işte mürûr-ı sinîn ve a'vâm bundan 'ibâretdir. Eğerçi aralıkda dil-küşâ çemen-zârlar ve akar sular ve rengârenk çîçekler misillü ba'zı mertebe mûcib-i neşât ve teselliyetimiz olacak şeylere tesâdüf olunub bu makûle yerlerde biraz tevakkuf olunmak istenür ise de bir lahza sükûn ve ârâma ruhsat olmayub hâtif-i gaybdan lâ-yenkati' yürü yürü nidâsı gelür. Ve orada terk olunan nefâyis-i eşyâya nazar-ı tahassürle nigâh olundukda anlar dahi pâyidâr olmayub nakş-ı ber-âb gibi az vakit zarfında mahv ve nâ-bedîd olduğu görülür.

O misillü güzergâhlardan çîre-dest-i ârzû olan ba'zı meyve ve şukûfe berâber alınmağla kesb-i teselliyet olunur ise de çîçekler sabahdan ahşama kalmayub pejmürde ve perîşân ve meyveler lezzet-bahş-ı dimâğ olur olmaz nazardan nihân olduklarından cümlesi vehm ve hayâl kabîlindendir. İşte bu sûretle dâ'imâ sâ'iki takdîrin sevkiyle olmağın helâke tekarrüb olunur. Ol-hâlde her şeyde âsâr-ı zevâl ü inkılâb nümûdâr olarak bâğçelerde evvelki revnak ve tarâvet ve ezhârda evvelki letâfet ve sularda evvelki safvet kalmaz ve mukaddemât-ı ecel-i bî-amân nümâyân olarak ol varta-i hatır-nâke yaklaşıldığı hissolunur. Ammâçi fâ'ide kenâr-ı vahşet medârına kadar varılmak

mütahtem olduğundan birkaç kadem dahâ ilerü gidilmekden imtinâ' olunamaz ve ol esnâda havf ve dehşet hevâs ve kuvâyı ihlâl ederek baş döner ve gözler kararır ise de yine yürümek lâzımdır. Gerü dönülmek ârzû olunur ise de heyhât imkân [260] müsâ'id olmaz ve derhâl zıll-i zâ'il gibi cümlesi mahv ve muzmahill olur.

(Bossû'e - Münif)

***

Ta‘ziye-nâme[176]

Âh birâder cân birâderim!

Aldığım kara haber sâ'ika-i belâ gibi nâzil oldu. Gönlüm vîrân, gözlerimden sirişk-i hasret revândır. Cümlemiz muhabbet-i evlâd esîriyiz. Husûsen peder ve vâlidenin böyle vukû'ât-ı cîger-sûzda uğrayacakları te'essürât-ı kalbiyeyi mülâhaza etdikce hüzn ve elemim bir kat dahâ müşetted olmakdadır. Feleğin böyle sitemleri çekilür derdlerden değildir. Lakin ahkâm-ı kazâya rızâdan başka çâre var mıdır? Gidenleri ta'ziye ile uğraşanlar dahi bu 'âlemden gitmeyecekler mi? Kim hayâta mağrûr olabilür? Bu misâfir-hâneye mihmân olanların kimi erken kimi geç gider. Her giden nevbetini savar. Müddet-i müsâferetin kasr ve meddinde ehemmiyet yokdur. Mes'ele 'âlem-i bekâda uğranılacak tavr ve hâletdedir.

Ma'sûm gidenler arkada bırakdıklarını mahzûn ederler ammâ gâ'ile-i hesâb ü kitâbdan masûn ve ni'am-ı uhreviye ile ebedîü's-sürûr olurlar. Bu cihet düşünülürse kalb mütesellî olmağa başlar, ve cenâb-ı Hakk'ın idrâkinden 'âciz olduğumuz hükm-i

[176] Ta'ziye-nâme de metinde başlıksızdır.

hafiyesine 'arz-ı teslîmiyet eder. Hüdâ-yı müte'âl [261] cümlemize sabr-ı cemîl ihsân eylesün tavtîl-i makâle mecâlim olmadığından bu kadar yazabildim.

Birâderim! Ricâ ederim: Hikmet-i İlahiye'yi te'emmül ile âteş-i kalbi teskîn ediniz.

***

Bâğ[177]

Sarâya cebhesinden nazar olundukda ittisâlinde birer dâ'ire ortasında 'azametli bir kaleden 'ibâret fersûde-renk bir binâ görünür. Manzara-i binâ şâ'irâne teşbîh olunursa iki cenâhını açmış bir 'ikâb-ı azîmü'l-heykel pervâza müheyyâdır denilebilir. Önündeki sâha bir ravza-i bedî'ü'l-manzardır ki fesahat-i 'arz ü tavlini ihâtada medd-i nazar kâsırdır. Letâfet ve intizâmı ta'rîf ve ifâdede kuvve-i mütehayyile-i üdebâ 'aczini i'tirâfa her zamân hâzırdır. Her tarh-ı zümrüd-fâmı üstâd-ı san'atın nefâyis-i tabî'atı taklîdde kemâline birer nişâne, her sath-ı şukûfe-zârı ârâyiş-i bahârdan bir numûne-i bî-behâdır. Yollarının havâli ve etrâfı eşcâr-ı mültefitü's-sâk ile müzeyyendir ki her şâh-ı nezâret-i vâyesi târ-ı şu'â'-ı âfitâba bir güzel şâne, sâyesi ise altında gezenlerin hayâtına sermâyedir. Ruhâm-ı hâmdan câ-be-câ rekz olunan sanemler gûyâ ki bu 'âlemin nüfûs-ı mülkiyesi ve hânedân-ı imparatorîden irtihâl edenler şehrâh-ı ravzada meşhûd olan tesâvîr-i mücessemesi gûyâ ki bu bâğ-ı sükût-âbâdın sekene-i mütehassiresidir.

Bu icmâlin tafsîlini edîb-i merhûm Kâmil Paşa'nın (Kalipso)[178] cezîresine dâ'ir ta'rîfât-ı belîgânesi müfîddir.

[177] Başlıksız metinlerden biri de Bâğ'dır.

(mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün[fa'lün])

[262] ***Bu bâğda var garîb hâlet***

Şâyeste eğer denilse cennet

Nasıl cennet denilmesün! Sâhasından ahvâl-i 'ukbâyı andırır bir 'âleme girilir. Bu temâşâdan sonra safâ-yı cennet sürülür. Ya'nî bu ravza-i vasî'ü'l-inhânın bir köşesinde şimdiki imparatorun pederi Frederik'in ve zevcesinin türbesi mevcûddur. Bâğçenin sapa bir cihetinden uzun bir yol ile oraya gidilir. Yolun hizâsından müntehâsına doğru bakılınca bir sırât-ı müstakîm ki zalâm-ı zılâl-i eşcâr ile manzarası gâyet mühîb ve muvahhiş ve tahrîk-i rûzgâr ile ağacların tesâdümünden hâsıl olan inilti ziyâde hazîn ve müdhişdir züvvâr yolun ortasında sünûhât-ı uhreviye ile öyle müte'essirü'l-cinân olur ki dûrdan bir mağâra deliği gibi meşhûd olan türbe kapusını medhal-i 'âlem-i âhiret zannetmeğe başlar.

***

(İbn Haldûn)un Cevdet Paşa Hazretleri Tarafından Tercüme Edilmiş Olan Cild-i Sâlisinden Müntehabdır

---

[178] Telemak mütercimi olan Kâmil Paşa 1808-1876 yılları arasında yaşamış bir Osmanlı devlet adamıdır. Bkz. Süleyman Beyoğlu, "KÂMİL PAŞA, Yûsuf", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2001, c. 24, s. 283-284.

Homeros'un Odisseya adlı destanında Odisseus'un dönüş yolculuğu sırasında tanrıça Kalipso (Kalypso) ile olan serüveni dikkat çekicidir. "Her ne kadar Kalipso'nun bir tanrıça olduğunu, söyleseler de o Olimpos'ta oturmazdı. Kalipso; orada oturan oniki tanrının tantalı ve kaprisli yaşamlarından uzak, Ege'deki Malta adasında kendi halinde yaşayıp gidiyordu. Adadaki bir tepenin yamacında tanrısal zevklerine uygun olarak döşediği bir mağarası vardı." Bu ada Kalypso adası olarak bilinir. [Bkz. Homeros, **Odysseia,** Azra Erhat, A. Kadir (Çev.), Can yay., İstanbul 2013. ve **Evrensel,** "Kalipso'nun adası", 10.02.2006 (https://www.evrensel.net/haber/169082/kalipso-nun-adasi Son erişim: 13.04.2018.)]

1- Fikr-i insânî Cenâb-ı Hakk'ın nev'-i beşere mahsus bir lütf ve ihsânıdır ki sun'-ı bedî'-i samedânî mutlakâ his ü hareket-i irâdiye ile cins-i [263] hayvânı ecnâs-ı sâ'ireden mümtâz ve nev'-i insânı dahi fikr ile hayvânât-ı sâ'ire içinde ser-firâz etmişdir zîrâ sırr-ı hayâtın hasâ'isinden olan mutlakâ his ve idrâkda hayvânât-ı sâ'ire insâna müşârik olub onlar dahi kuvve-i sâmi'a ile esvâtı ve kuvve-i bâsıra ile mubassırâtı ve kuvve-i şâme ile revâyihi ve kuvve-i zâ'ika ile tu'ûmu ve kuvve-i lâmise ile harâret ve burûdet ve mülâyenet ve galzab gibi evsâfı hissederler işbu havâss-ı hamse-i zâhire ile bu 'âlem-i şuhûdda mevcûd olan umûr-ı mahsûsa hissolunur ve bunlardan başka dimâğda beş kuvvet dahâ vardır ki hiss-i müşterek ve hayâl ve kuvve-i mutasarrıfa ve kuvve-i vâhime ve kuvve-i hâfıza denilür zikr olunan havâss-ı hamse-i zâhire ile hâricden alınan mahsûsâtı hiss-i müşterek ahz ve idrâk edüb hayâl hıfz eyler ve bu mahsûsâtda mutasavver olan umûr-ı ma'neviye-i cüz'iyeyi vâhime idrâk edüb hâfıza hıfz eder meselâ koyun kurdu gördükde kurdun sûreti koyunun derîçe-i çeşminden âyîne-i hiss-i müşterekine 'aks edüb hayâlinde anı hıfz eder şöyle ki bir kere dahi görse evvelki gördüğü sûret olduğunu tahayyül eyler vâhimesi dahi ol sûretde bir 'adâvet-i mahsûsa hissedüb bu ma'nâyı hâfızasında saklar ve ba'zen olur ki insân mukaddemâ görmüş olduğu bir şey'i tekrâr gördükde mukaddemki sûreti her ne kadar hayâlinde mahfûz ise de bunca suver-i mahfûze içinde anı bulub da tatbîk edemez fakat düşünerek tahattur edebilür. İşte buna sehv denilür ve eğer bütün bütün zihninden çıkub gitmiş ise ol vakt nisyân denilür ammâ kuvve-i [264] mutasarrıfa kuvâ-yı mezkûre beyninde bir âlet-i mutavassıta olub anınla gerek hayâlde olan suver-i mahsûsada ve gerek hâfızada olan ma'neviyât-ı cüz'iyede tasarruf olunur meselâ kuvve-i vâhime anınla bir tarafı eksik ya başı kesik bir insân veyâhûd insân gibi iki ayaklı ve arslan gibi sivri tırnaklı gâyet korkunc bir sûret tasavvur eder bunlara evhâm ve hayâlât denilür ve bu cihetle kuvve-i mutasarrıfaya dahi mütehayyile nâmı verilür. İşte adgâs-ı ihlâm denilen birtakım karışık rü'yâlar dahi bundan neş'et eder ki kuvve-i vâhime kuvve-i mütehayyile vâsıtasıyla hayâlde olan suver-i mahsûsayı birbiriyle terkîb veyâhâd birbirinden tefrîk etmesi ve birtakım ma'ânî-i cüz'iyeyi tasavvur eylemesi hasebiyle 'âlem-i menâmda birtakım karışık şeyler görülür. Gerek sâlifü'z-zikr havâss-ı hamse-i zâhire ve gerek işbu kuvâ-yı hams-ı bâtıne insânda olduğu gibi hayvânda dahi vardır ancak Cenâb-ı Hakk insâna

bunlardan başka bir de 'akl ihsân etmişdir ki anınla insân hayâl ve hâfızada mazbût olan ma'lûmât-ı cüz'iyede kuvve-i mutasarrıfasını i'mâl ederek nice ma'lûmât-ı külliye tahsîl eder. Şöyle ki kuvâ-yı hissiye ile tahsîl ve tedârik etmiş olduğu umûr-ı cüz'iyeden birtakım umûr-ı külliye ve ma'lûmât-ı 'umûmiye itizâ' ederek anları kendine kânûn ve kâ'ide ittihâz edüb selb ve isbât ile tertîb-i mukaddemât ederek pek çok mechûlâta dest-res olur. Meselâ efrâd-ı insâniyeden gördüğü suver-i cüz'iyenin teşahhusâtını tecrîd ederek zihninde mutlakâ insân tasavvur ve kezalik fars ve sâ'ir hayvânât envâ'ında [265] dahi bu vechle tasarruf edüb insân-ı küllî ve fars-ı küllî ve esed-i küllî gibi birtakım ma'lûmât-ı külliye tahsîl ve tedârik eder ve tekrâr bunlarda dahi tasarruf ederek cümlesinden e'am olan hayvân mefhûmunu tasavvur edüb cümlesini anın tahtında derc eyler ve kezalik eşcâr ve ahcârda dahi böyle tasarruf ederek takım takım ma'lûmât-ı külliye tahsîl edüb eşcâr ve sâ'ir nebâtâtı cism-i nâmî ve ahcâr-ı ma'deniyâtı cism-i gayr-ı nâmî tahtında derc eder ve sonra bu külliyâtın cümlesini dahi mutlakâ cism-i tahtında münderic kılar ve bu külliyâtın her birine birtakım ahvâl-i külliye isbât edüb meselâ hayvânâtda 'ale'l-'umûm hareket-i irâdiye olduğunu bilüb bu 'ilm-i 'umûmî ile gerek efrâd-ı insâniyeden ve gerek sâ'ir hayvânâtdan birini görse anda hareket-i irâdiye olduğuna istidlâl eder. İşte bu tasarrufât-ı zihniyeye fikr denilür ve bu cihetle kuvve-i mutasarrıfaya dahi müfekkire denilür ammâ sâ'ir hayvânâtda fikr olmadığından külliyâtı idrâk edemeyüb müdrikât-ı hayvâniye birtakım cüz'iyât-ı müteferrikaya münhasırdır hattâ insânın vâhimesi dahi külliyâtı idrâk edemediğinden ba'zen 'akla mu'ârız olur. Meselâ meyyit cemâd olub cemâdâtdan ise hîç bir vechle zarâr gelmek ihtimâli olmadığından mutlakâ meyyitden havf olunmaz deyü 'akl kat'iyyen hükm ederken kuvve-i vâhime bu hükm-i küllîyi derk edemediğinden bu husûsda 'akla mu'âraza ederek meyyitin sûret-i mahsûsasından âver-ger ve kuvâ-yı sâ'ireye dahi galebe eder binâ'en-'aleyh kuvve-i vâhimeye sultânü'l-kavî denilür.

2- Fikrin işbu mertebe-i sâniyesi ber-vech-i meşrûh cem'iyet-i beşeriyeye müte'allik olan âdâb ve usûlü idrâkden 'ibâret [266] olmağla bu bâbda büyüklere taklîd ve tab'iyet ve 'âdât-ı 'umûmiyeye tevfîk-i hareket-i lâzımeden iken ba'zı hod-re'yler 'âdât ve te'âmülde halka ittibâ' etmeyüb za'mlarınca halkı kendülerine uydurmak isterler.

Zamân ise hîç bir vaktde insâna uymayub be-her hâl insân zamâna ittibâ' etmeğe mecbûr olageldiği cihetle dest-i zamâneden bir hayli silleler yiyüb ve insânı refâh ile geçindiren keyfiyet hemân halk ile hoş geçinmekden 'ibâret olduğunu anlayub nihâyet halka taklîd ve tab'iyete mecbûr olarak hâl-i sâbıkının nedâmetini çekerler ammâ her kârında 'ukalâ sözüne havâle-i sem'-i i'tibâr eden ve âdâb ve etvârında büyüklerin eserine giden kimse tarîk-i ma'îşet ve mu'âşeretde feyz alur ve nazar-ı enâmda makbûl olarak bu yolda hâl ve haysiyeti terakkî bulur ve çünki hikmet-i 'ameliye bir minvâl-i meşrûh tecârüb-i sahîha ile kesb olunur mevâddan olmağın herkesin tecrübesine göre bu bâbda bir dürlü ma'lûmât-ı mahsûsası olabileceğinden her hâlde pend ve nasîhatı ve 'ukalâ ile olunan meşvereti ganîmet bilmek lâzım gelür. Bu sebebden hukemâ insanı dört kısma taksîm ederler kısm-ı evvel âkil-i müşâvir ve kısm-ı sânî âkil-i gayr-ı müşâvir ve kısm-ı sâlis gâfil-i müşâvir ve kısm-ı râbi' gâfil-i gayr-ı müşâvir olub kısm-ı evvel insân-ı kâmil ve kısm-ı sânî ile kısm-ı sâlis insân-ı nâkıs ve kısm-ı râbi' hîç mukûlesi 'addolunur derler (Ve şâverehum fi'l-emr) nass-ı celîlinde dahi bu nükteye işâret vardır sübhânü'l-'alîmü'l-habîrü'l-hâsıl erbâb-ı 'akl ve tecrübe ile istişâre etmek ve anların ihtârât ve nesâyihini sem'-i kabûl ile istimâ' eylemek hulk-i hamîd ve şi'âr-ı 'akl-ı sedîddir fakat vaktimi hoş geçüreyim ve herkesi kendimden [267] hoşnûd edeyim deyü nîk ve bed ve hayr ve şer her ne denilür ise ana muvâfakat kaydında olmak dahi en muzır olan hasâ'il-i zemmiyeden olmağla insân-ı kâmile salâbet ve sebâtın ifrâtı olan 'inâddan ictinâb nasıl lâzım ise mümâşât ve temâyülü derece-i tefrîte getürmekden ittikâ dahi ol mertebe mühim ve muktazîdir.

3- Fikrin bu mertebesi ma'lûmât-ı tasavvuriye ile ma'lûmât-ı tasdîkiye şurût-ı mahsûsası üzerine tertîb olunarak ma'lûmât-ı tasavvuriyeden mechûl tasavvuru ve ma'lûmât-ı tasdîkiyeden mechûl-i tasdîkî iktisâbından 'ibâret olarak tafsîlâtı ketb-i mantıkda mebsûtdur ve gâyeti hakâyık-ı eşyâya ma'rifet-i tahassül ile merâtib-i insâniyeti tekmîl etmekdir çünki bir minvâl-i sâbık insan mahsûsâtdan 'ulûm-ı külliye ahz ve tedârik etdiği gibi her şey'in asl ve hakîkatini teftiş edegeldiğinden ecsâm-ı mürekkebenin icrâ'-ı asliyesi olan 'anâsırdan ve ahvâl-i sâ'iresinden bahs ile inceden ince düşünerek ve dürlü dürlü tecrübeler ederek birtakım 'ulûm-ı külliye tahsîl eder ve

bununla dahi kanâ'at etmeyerek semâvâta ve mebde' ü me'âd ile mübdi'-i kâ'inâta 'ilm ve ma'rifet tahsîl etmek sevdâsına düşer işte fünûn-ı hikmet-i nazariye buradan neş'et eder ve fikrin bu mertebesi gâyet dakîk ve 'amîk bir fikr olmağla bu mertebede herkes isti'dâd ve kâbiliyeti kadar at oynadabilür ve inşanın asıl şeref [268] ve şânı 'akl ve zekâvetce birbirine nisbetle olan fazl ve rüchânı bununla meydâna gelür.

4- Rûh-bahşî-i mine'l-kadîm hükemâ beyninde muhtelifün fîh bir mes'ele olub eğerçi eşcâr ve nebâtât neşv ü nemâ ile ahcâr ve cemâdâtdan ve hayvânât dahi his ve hareketle eşcâr ve nebâtâtdan mümtâz olduğu gibi insân dahi hayvânât cinsinden olduğu hâlde 'akl ve fikr ile sâ'irlerinden mümtâz olduğunda ittifâk etdiler ise de nebâtâtda olan kuvâ-yı nebâtiyeden fazla olarak hayvânda bir de rûh-ı hayvânî olduğu gibi insânda dahi bu rûh-ı hayvânîden fazla olarak hayvânda bulunmayan bir cevher-i rûhânî olub olmadığında ihtilâf etdiler ve kudemâ-yı hükemânın ekseri insânda sâ'ir hayvândan fazla bir rûh olduğuna kâ'il olub dediler ki bu rûh-ı insânî mâdde ve mekândan mücerred bir cevher-i rûhânî olarak cism ve cismânî değildir ve nitekim vâcibü'l-vücûd te'âlâ hazretleri cihât ve mekândan münezzeh olarak bu 'âlem-i kâ'inâtda fâ'il ve mü'essir ise anın sırr-ı emr-i tekvîni olan rûh-ı insânî dahi bedenin içinde veyâ bir ucunda veyâhûd dışında ve bir tarafında olmadığı hâlde bedende mutasarrıf ve müdebbirdir ve bu cevher-i rûhânî ile cism-i insânî beyninde mübâyenet-i külliye olub rûh-ı hayvânî ise cevelân-ı demden neş'et eden harâret-i garbiye ile hâsıl bir ince buhâr olarak rûh ile cism-i kesîf beyninde bir cism-i latîf olduğundan rûh-ı [269] insânî ibtidâ ana ta'alluk edüb anın vâsıtasıyla bedende tasarruf eder ve çünkü bu rûh-ı mücerredâtdan olmağla mâdde ve mekândan mücerred bir 'âlem ve ol 'âlemde cihet ve mekândan mücerred on 'akl isbât edüb 'ukûl-i 'aşere ta'bîr eylediler ve insânın vefâtı rûh-ı insâniyetin bedene olan ta'allukunun inkıtâ'ından 'ibâret olmasıyla kuvâ-yı dimâğiyede olan 'ulûm-i cüz'iye-i bedenle bile fânî olub eğer tehzîb-i ahlâk ve tahsîl-i 'ulûm ile gerek hikmet-i 'ameliyece ve gerek hikmet-i nazariyece kesb-i ma'lûmât-ı külliye etmiş ise bu ma'lûmât-ı külliye rûhda kalub bu cihetle 'uḳûl-i 'aşereye ittisâl ve münâsebet kesb eder ve bu ma'lûmâtıyla mü'ebbeden mütelezziz olub gider ve eğer böyle ma'lûmât tahsîl edemeyüb de 'ömrünü şehvet-i nefsâniye ve hissiyât-ı cismâniyesine hasr etmiş ise rûh bedenden müfârakat

etdikde hazîz-i celhâletde kalub ervâh-ı 'illiyyîne ittisâlden mahrûm olarak zulmât-ı cehl ü nâdânîde 'azâb-ı rûhânî çeker derler. Hükemânın bu fırkası edille-i 'akliye ile rûh-ı insânînin ve 'âlem-i rûhânînin ve anda olan melâ'ike-i 'illiyyînin vücûdunu isbât ederek bu mes'elenin icmâlinde sevâba isâbet etdiler ise de tafsîlâtında hatâ ederek reh-i nâ-sevâba gitdiler ve bu tafsîlâtda olan mu'tekadât-ı bâtılalarını şer'-i şerîf ve tezyîf etdikden başka çünki melâ'ikeyi on 'adede hasr ederek 'ukûl-i 'aşere tesmiye etmeleri seb'a-i seyyâre içün eflâk say'e ve cümle-i sevâbet içün felek-i sâmin ve cümlesini muhît ve muhaddid olmak üzere felek-i atlas isbât ederek bu eflâk-ı tis'ada müdebbir olmak üzere dokuz cevher-i rûhânî ve cümlesine mebde' ve mü'essir olmak üzere bir 'akl-ı küll i'tikâd [270] eylemelerine mebnî olub şimdi ise hükemâ-yı mete'ahhirîn rasad ile birçok seyyârât dahâ keşf etdiklerinden hükemâ-yı kudemânın za'm etdikleri 'ukûl ondan ziyâde olmak lâzım gelmekle hikmet-i cedîde dahi bu kelâmlarını tekzîb etmişdir. Fırka-i sâlife vücûd-ı bârîyi dahi edille-i 'akliye ile isbât ederek hakka isâbet etdiler ise de sıfât-ı âlihiyyenin tefâsîlini dahi böyle 'akl ile isbâta kalkışub bu yolda dahi dalâlete düşdüler zîrâ 'aklın yapabileceği ancak vâcibü'l-vücûdun ve 'âlem-i ervâhın ve melâ'ike-i kirâmın icmâlen vücûdunu idrâkden 'ibâret olub tefâsîlini müdrik olamaz ammâ insân her şey'i biliyorum iddi'âsında bir hayvân olduğundan ekseriyâ böyle dâ'ire-i iktidârından hâric hûlyâlara dalarak girdâb-ı habt ü hatâya düşüb sâhil-i sıdk ve istikâmeti bulamaz. Ba'zı mütekellimîn ile 'âmme-i savfiye dahi rûhun bu vechle mücerredâtdan olmasına zâhib olub sıfât-ı ilahiyenin cümle-i kâ'inâta ta'alluku nasılsa rûh-ı insâniyenin dahi bedene ta'alluk ve nisbeti öyle olub nitekim gene bâriyi idrâke 'aklımız yetişmezse rûhun hakîkatini idrâke dahi ol vechle fikrimiz erişmez. İnsân ise bu rûhdan 'ibâret olmağla insân kendini bilemez işte (men 'arafe nefsehû fe kad 'arafe rabbehû)[179] hadîs-i şerîfi dahi bu nükteye remz ve işâretdir. Dediler ki kendini bilen hâlıkını bilür demek olur ammâ ba'zı muhaddisîn bu hadîsi men 'arafe nefsehû bi'z-zülli ve'l-hakârete fe-kad 'arafe min bi'l-'azamete ve'l-kibriyyâ deyü tefsîr edüb va'z ve nasîhat makâmında olmak üzere îrâd etdiler ki bu sûretde nefsinin zül ve hakâretini bilen Cenâb-ı vâcibü'l-[271]vücûd te'âlâ hazretlerinin 'azamet ve ceberrûtunu dahi idrâk eder demek olub eğerçi nefs

[179] Nefsini bilen, Rabbini bilir, anlamındaki hadis-i şerif. Bkz. Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü,** "Ma'rifet-i Nefs", Otto yay., Ankara 2014.

kelimesi asl-ı lisân-ı 'Arabîde kendi demek ise de san'at-ı tecrîd tarîkiyle gûyâ nefs bir başka şey gibi tasavvur olunmuş olur ve nefs kelimesi çok yerde bu vechle isti'mâl olunub umûr-ı hayriyye 'akla isnâd olunduğu gibi umûr-ı hissiye dahi nefse isnâd olunur. Evâ'il-i tahsîl-i fakîrânemde bir fâzıl-ı mütebahhirin meclisinde bulundum rûh bahsine ve bu hadîs-i şerîfin tefsîrine dâ'ir söz açıldıkda dedi ki ba'zı muhaddisînin men 'arafe nefsehû bi'z-züll ve'l-hakârete fe-kad 'arafe rabbehû bi'l-'azamete ve'l-kibriyyâ deyü tefsîr etmeleri zannıma şundan nâşî olmalıdır ki fenn-i nahivde beyân olunduğu üzere fâ'il ile mef'ûl müttehid oldukda nefs yâhûd zât kelimeleri tavsît olunarak meselâ Zeyd kendini darb etdi denilecek olduğu hâlde Zeyd darbe nefsehu yâhûd zâtehu denilür fakat ef'âl-i kulûbda böyle bir şey tavsîtine hâcet olmayarak meselâ Zeyd kendini fâzıl bildi denilecek olsa Zeyd 'allemehu fâzılen denür bu sûretde hadîs-i şerîfde kendini bilen ma'nâsı murâd olmuş olsa nefs lafzına hâcet olmayarak 'arefehu denilürdi mütâla'asıyla ba'zı muhaddisîn böyle takyîd ve te'vîle muhtâc oldular ammâ ekser muhakkikîn kendini bilen ma'nâsına haml ile bu te'vîle gitmediler. Anlar bu kâ'ide-i nahviyeden gaflet mi etdiler diyü istifsâr etdikde 'âcizâne bu vechle cevâba ibtidâr etdim ki ef'âl-i kulûb mutlakâ kalb ile idrâk olunabilecek fi'ller demek olmayub belki kalbe mahsûs olan fi'llerde ıstılâh olmuşdur ki iki şey beynindeki nisbete ta'alluk eden [272] fi'llerden 'ibâretdir. Bunun içün ef'âl-i kulûb iki mef'ûle müte'addî olur 'ilm Zeyd 'ömren fâzılen gibi binâ'en-'aleyh rü'yet mâddesi 'ilm ma'nâsına isti'mâl olundukda ef'âl-i kulûbdan olub göz ile görmek ma'nâsına oldukda ef'âl-i kulûbdan olamaz hâlbuki görülen şeyi elbette kalb dahi idrâk eder lakin göz ile dahi hissolunduğundan kalbe mahsûs olmamağla bu sûretde ef'âl-i kulûbdan ma'dûd olmaz. Gelelim ma'rifet mâddesine 'ulemâ-yı edebiye 'ilm külliyâta ve ma'rifet cüz'iyâta ta'alluk eder diyü beynlerini tefrîk etdiler cüz'iyâtın idrâki ise kalbe mahsûs olmadığından ma'rifet ef'âl-i kulûbdan olmaz bu sebebden bir mef'ûle müte'addî olub 'ilm gibi iki mef'ûle te'addî etmez buna nazaran 'ilm dahi bir mef'ûle müte'addî olarak kullanıldığı hâlde bi-'aynehu ma'rifet ma'nâsına olub ef'âl-i kulûbdan olamaz zîrâ bu sûrete nisbeti idrâk ma'nâsına olmayub belki müfredi idrâk ma'nâsına olur. ma'nâ-yı müfredi idrâk ise kalbe mahsûs değildir ammâ nisbet-i umûr-ı vicdâniyeden olmağla anın idrâki kalbe mahsûs olur bu sûretde Zeyd kendini bildi denilecek yerde Zeyd 'arefe denilmek iktizâ etmekle zikr olunan kâ'ide-i nahviye

muhakkikîn-i müşârün-ileyhimin kelâmını cerh etmeyüb belki te'yîd eder bu cevâbı Fâzıl müşârün-ileyh dahi tahsîn ve istisvâb etmekle bahs ve münâzara tamâm olub bâb-ı muhâvere kapandı ve bu hikâye bu bahsin îzâhına medâr olduğundan vâki' olduğu gibi bu makâmda bast ve îrâd olundu amâ felâsife-i tabî'iyyûnun ba'zıları insânda hayvândan fazla bir şey olmamasına zâhib olub hayvânın sâ'ire [273] gibi insânda dahi ber-vech-i meşrûh harâret-i tabî'iye ile hâsıl olan buhâr-ı latîfden başka bir rûh yokdur. Fakat insânın 'anâsırı hayvânât-ı sâ'ireye nisbetle dahâ imtizâclı olduğundan hissi dahi ziyâde olub işte bu hissin ziyâdeliği 'akldır dediler, ve bu sûretde ba'de'l-mevt insânda bâkî kalacak bir şey olmadığından bütün bütün ma'dûm olub gider diyü za'm etdiler. Bu fırka gerek icmâl ve gerek tafsîl cihetiyle hatâ ederek dereke-i dalâletde kaldılar, ve eğerçi fırka-i evveli dahi bu bahsin tafsîlâtında hatâ ederek tarîk-i dalâlete gitdiler ise de icmâlinde hak ve sevâba isâbet edüb hîç olmazsa ber-hayât oldukları müddetce kendilerine eğlence olacak bir haşr-i rûhânî isbât etdiler amâ fırka-i sâniye (Hasera'd-dünyâ ve'l-âhire) musaddâkınca bütün bütün girdâb-ı hayvâniyete daldılar insân ise ta'mîk-i fikr ederek kendüsinde sâ'ir hayvândan fazla bir cevher-i rûhânî olduğunu kendi 'aklıyla bulabilür. Bu cihetle rûh-ı insânî yokdur demek kusûr-ı nazardan neş'et eder bir kavl-i bâtıl ve bu kadar rü'yâların cümlesi tesâdüfdür demek ise mahzâ inâd ve mükâbereden başka bir şey' değildir. Kaldı ki ba'zı emrâz sebebiyle insânın hıfzına veyâhûd fikrine halel geldiği vâki' olub bu misillüler teşrîh olundukda dimâğın muhtell olan yeri hayâl yâhûd hâfıza veyâ müfekkire mahali olduğu sâbit oluyor. Ba'zı hastalar ise gâ'ibden haber verir veyâhûd kendi yatakda iken sokakdan geçen kim olduğunu bilür. Hâlbuki bu missillüler [274] teşrîh olundukda gerek dimâğında ve gerek sâ'ir mahallinde bir eser bulunamadığından bu hâl anda cismânî bir şey' olmadığı sâbit olmağla insânda cism ve cismâniyetden başka bir cevher-i rûhânî olmak ve bu misillü cismânî olmayan hâller ana isnâd olunmak lâzım gelür. Ve bir de lisân-ı efrencîde sumnanbol denilen seyrü'n-nevm 'illetine mübtelâ olanlar uykuda iken yatakdan kalkub damlarda ve uyanık iken gezemeyeceği sarp yerlerde gezer ve gâh olur ki karanlıkda bir şey' bulub yer ve içer ve ferdâsı sorulsa cümlesinden bî-haberdir. Hattâ bu 'illete mübtelâ olan ba'zı esnâfın gece dükkânına gidüb ve ba'zı işlerini tesviye edüb ferdâsı dükkânı kim karışdırmış deyü hayretde kaldığı rivâyet olunur. İşte havâs-ı beşeriye mu'attal olduğu

hâlde insânın böyle hareket etmesi ve bu 'illete mübtelâ olanlar dahi teşrîh olunduklarında ziyâde ve eksik hîçbir yerlerinde bir eser bulunmaması bir hâlet-i rûhâniye olmasını iktizâ etmekle bununla dahi rûh-ı insânînin vücûdu sâbit olur ve'l-hâsıl rûhun inkârına mecâl olmayub ancak tefâsîl-i ahvâli bizce mechûl ve gene ve hakîkatini ta'allukdan aklımız mahrûm ve ma'zûl olmağla gerek 'âlem-i ervâhın ve gerek dâr-ı 'ukbânın tafsîlâtını edille-i şer'iyeye havâle etmek tarîk-i necât ü selâmet ve bu bahsde 'akıl ve hikmet yoluna gitmek müntec-i hüsrân ü nedâmetdir.

***

[275] **Cennet-mekân Sultân 'Abdülmecîd Hân Hazretleri Zamânında Küşâd Olunan Encümen-i Dâniş'de Reşîd Paşa'nın Kırâ'at Eylediği Nutukdur:**

Velî-ni'met-i bî-minnetimiz pâdişâhımız efendimizin ibtidâ taht-ı saltanat-ı seniyyelerine revnak verdikleri yevm-i mes'ûd ki Lillahi'l-hamd devlet ve mülkde terakkîsi görülmekde olan kuvvet ve ma'mûriyetin ve 'âlemin nâ'il olduğu sa'âdet ve emniyetin mebde'-i mübârekidir.

İşte ol günde pâdişâhımız bâb-ı 'adâletini tamâmen açmışlar ve mehâmid-i ahlâk-ı seniyyelerinin bürhân-ı bâhirini göstermişler idi. Sonra insâna insânlığı bildirecek ve herkesi dünyâ ve âhiretde sa'âdet ve selâmete erdirecek 'ulûm ve ma'ârifin intişârına dahi bir tarîk-i suhûlet açarak Cenâb-ı Hakk'a şükürler olsun az vakt içinde semere-i nâfi'asını ve 'irfân-ı hakîkî-i şâhânelerinin dahi delîl-i kavîsini gösterdiler. İşte bunun tedâbir-i mütemmimesinden olmak üzre bu Encümen-i Dâniş'in teşkîlini dahi murâd buyurub vâlide-i muhteremelerinin eser-i 'âlîye iktifâ'en ihyâ buyurdukları böyle bir eser-i celîlde bu cem'iyet-i hayriyenin bedâ'î günü teşrîf-i şâhânelerini dirîğ buyurmayarak cümle kullarını ihyâ buyurdular. Bizler nasıl bahtiyâr âdamlarız ki hayırlı bir 'asra yetişerek envâ' na'am-ı sûriye vü ma'neviye ile mütena'im olmakdayız. Ve bizim evlâdlarımız bizden ziyâde bahtiyârdır ki her ni'metde bizlerle müşterek oldukdan başka kemâlât-ı insâniyeye lâzım olan 'ulûm ve ma'ârifin esbâb-ı suhûletini dahi 'inâyet-i velî-[276]-

ni'metle hâzır ve âmâde bulunmakdadırlar. Hakk Te'âlâ hazretleri sâye-i şâhânesini üzerimizde dâ'im buyursun âmin Velî-ni'met efendimiz Encümen-i Dâniş'in küşâdını emr ü fermân buyurdular.

***

Devletlü Cevdet Paşa Hazretlerinin Bir Nutku

'Âlemde 'ilm ve ma'rifet gibi bir şeref ve meziyet olamaz. Ve metâlib-i insâniyenin esbâb-ı tahsîliyesi zâyi'-i ma'ârifden başka bir şeyle husûl bulamaz.

Ve her neye dâ'ir olursa olsun ve her nerede bulunursa bulunsun 'ilm ü hünerin kadr-kıymeti inkâr olunamaz.

(Hel yestevî'l-lezîne ya'lemûne ve'l-lezîne lâ-ya'lemûn)

Bu gördüğümüz sâmân ve intizâm ahvâl-i enâm ve hüsn-i mu'âşeret-i havâs ü 'avâm heb 'ilm ü hünerle husûle gelmiş bir eser değil midir?

Ve meşhûdumuz olan bunca garâ'ib umûr ve sûret-i âsâyiş ve huzûrun nazar-ı im'ân ile bakılub mîzân-ı dikkat-i hakâyık-şinâsîye uruldukda dâniş ve ma'ârifden başka bir sebebi var mıdır?

Bunun içün feth-i ebvâb-ı hikmet ve tertîb-i esbâb-ı terakkî vü ma'rifet ile terbiye-i 'umûmiye kaziyye-i hayriyesinin iştihâr ve intişârına sarf-ı himmet eyleyen devletlerin cerîde-i âmâlleri şîrâze-gîr-i silk-i intizâm ve re'âyâlarının mes'ele-i [277] âşâyiş-bâlları sûret-pezîr-i bekâ ve devâm olageldiği bahs ve iştibâh kabûl eder mevâddan değildir.

Ve insânın mâhiyeti hayvân-ı nâtık olduğundan iki cihetli olub hayâtının emr-i muhâfazası ve his ve hayâtı hasebiyle ihtiyâcât-ı cismâniyesinin husûle gelmesi ve sâ'ilinin istihsâlinde ve medenîü't-tab' olduğundan emr-i temeddünce zarûrîü'l-ihtiyâc olan esbâb-ı teshîliyenin istikmâlinde fünûn-ı tabî'iye ve riyâziyeye muhtâcdır. Cihet-i rûhâniyesi ya'nî nâtık ve külliyât-ı umûru müdrik olması hasebiyle dahi istîfâ-yı lezâ'iz-i rûhâniyesi içün bi't-tab' hikmet-i İlahiye'ye mâ'il ve sâlik ve gıdâ-yı rûhâniyesi mesâbesinde olan şi'r ve inşâ ve nüket ve mezâyâ istimâ'ına pek aşurı râğıb ve mütehâlik olagelmişdir. Bunun içün fenn-i hikmet-i İlahiye'ye dâ'ir birçok kütüb ve mü'esser yazıldığı gibi edebiyâtdan dahi nice âsâr ve mücelledât keşîde-i rişte-i tahrîrât kılınmış ve tezyîn ü tehzîb-i kelâm içün fevka'l-'âde vesâ'ir fünûn-ı lâzımeden ziyâde bezl-i ihtimâm olunmuşdur. Yâ bir söz içün bu kadar emek sarf eylemek 'abes ile iştigâl demek olmaz mı denilmesün zîrâ bu 'âlem-i müzâhirde söz gibi nefs-i nâtıka-i insâniyeye mü'essir bir şey yokdur.

Bu sebebden nâşî meydân-ı ma'reke ve birhâşda cân ve baş telâşesinde iken bir söz ile gayrete gelerek nice yüz bin âdem mevki'-i fedâ-kârîde sâbit-kadem olub 'indinde en 'azîz ve lezîz olan hayâtını bir söze değişdiği ve bir söz ile rûh-ı insânî fevk-i mâyet-suver ve bin cihân değer şevk ve şâdmânî kesb ede-[278]geldiği pek çokdur. Sözün rif'at-i kadri nasıl inkâr olunabilür. İnsânın hayvânât-ı sâ'ireden mâbihi'l-imtiyâzı olan sıfat-ı mâddihası ve tercümânü'l-kalb ve delâl-i 'âlem-i gayb olan zebânın olanca bidâ'a ve sermâyesi söz değil midir? Ve söz gibi 'âlemde metîn ve pâyidâr bir eser var mıdır? Eyyâm-ı mâziyede gelüb geçmiş ve cemî' âsârı münderis olub dâr ü diyârı unudulmuş bunca sâhib-i kemâl ü kuvvet âdamların adını yâd etdiren ve bunca ashâb-ı dâniş ü 'irfânın nâmını encümen-i 'âlemde dâstân eden söz değil mi? Ve tûfân-zede-i fenâ olan ümem-i sâlifenin ihtirâ' etmiş oldukları bunca sanâyi'-i garîbe ve âsâr-ı 'acîbe bütün bütün mahv olub gitmiş iken ol-vaktler bir şâ'irin söylediği söz mahv olmayarak bu kadar emvâc-ı havâdis içinde yuvarlanub geliyor. Sözün büyüklüğüne bundan büyük delîl ister mi? Lakin sözün kadr ü kıymeti dahi söyleyenin ma'lûmât ve ma'rifetine göredir. Zîrâ söz kârgâh-ı derûnda dokunmuş bir kumâş-ı bûkalemûn olduğundan âb ü tâb ü tarâveti ve çârsû-yı kâbiliyetde kıymeti kuvve-i 'âkılenin ter-destî-i terbiyesine göre

olur. Bu cihetle sözün gerek böyle dil-dûz ve cîğer-sûz olması ve gerek dâmen-i haşre kadar pâyidâr olacak derecede bulunması dahi 'ilm ü kemâle mütevakkıfdır. Ve her lisâna şiddet veren şâmil olduğu fünûn ve ma'âriftir. Fünûn ve ma'ârifi hâvî olmayan lisân her ne kadar zâten mükemmel ve muntazam olsa bile âsâr-ı i'mârdan mahrûm olan arâzî-i hâliye gibi 'addolunub nitekim arâzînin hudûdu bi't-ta'yîn kedîmîn ile envâ' [279] tarhlar açılmadıkça dil-nişîn ve ma'mûr olamaz ise lisân dahi tecdîd olunub da kitâblar yazılmadıkca mu'teber ve meşhûr olamaz.

Binâ'en-'aleyh mahzâ lisânın terbiyesi ve sözün belâgat üzre olması içün 'ulûm-ı edebiyeden elsine-i 'adîde üzre bu kadar kitâblar te'lîf olunmuşdur. Ve'l-hâsıl insânın gerek havâyic-i cismâniyesi ve gerek metâlib-i rûhâniyesi hasebiyle tahsîl-i 'ilm ü ma'rifete muhtâc idüğü vâreste külfet-i ihticâcdır. İşte bu emr-i ehemme hidmet eylemek içün muhsinât-ı 'asriyeye 'ilâve-i cemîle olmak üzre Encümen-i Dâniş nâmıyla bizim gibi 'âcizlerden mürekkeb işbu cem'iyetin 'akd ve küşâdı husûsuna müsâ'ade-i seniyye bî-dirîğ buyurulmuşdur. Cenâb-ı Hakk'a çok şükürler olsun bizi bir pâdişâh-ı hakâyık-iktinâha bende etmişdir ki bendegân ve teba'asını sin-i temyîz-i dâniş ü 'irfâna îsâl içün efrâd-ı etfâl gibi mehd-i merhamet-i seniyyelerinde terbiye ile ihsân ü 'inâyet-i celîlesini itmâm ve ikmâl ediyor. Bizim ise her husûsda 'aczimiz ber-kemâl olduğu misillü bu bâbda dahi izhâr-ı 'acz ü ibtihâlden gayrı bir diyeceğimiz ve 'âciz olduğumuzu bilerek vüs'-i kemterânemiz mikdârı çabalamakdan başka işleyeceğimiz yokdur. Hemân müfettihü'l-ebvâb ve müsebbibü'l-esbâb Te'âlâ 'azamete şâne ani'ş-şekk ve'l-irtiyâb hazretleri intizam-bahşâ-yı usûl-i 'adl ü merhamet ve tertîb-fermâ-yı usûl-i satvet ü saltanat olan velî-ni'met-i bî-minnetimiz efendimiz hazretlerinin 'ömr ü şevket-i şâhânelerini efzûn ve vücûd-ı [280] 'âlem-sûd-ı mülûkânelerini âfât-ı sûriye ve ma'neviyeden masûn buyursun âmin bi-hürmeti seyyidü'l-mürselîn.

***

Cevdet Paşa Hazretlerinin Bir Takrîzi[180]

Dakîka-şinâsân ahvâl-i edvâr 'indinde müstağnî-i beyân ve ihtârdır ki tahavvül-i a'sâr ü a'vâm ve tebeddül-i etvâr ü eyyâm ile değil yalnız ahvâl-i eşhâs ü akvâm belki şîve ve edâ-yı elsine-i enâm bile tagayyür etmekdedir. Bir lisânın yüz sene evvelki ta'bîrâtı ile şimdiki ıstılâhâtı pîş-i nazar-ı dikkate alınsa ne kadar tahavvülâta uğramış olduğu basar-ı basîrete rûşenâ ve 'ayân olur. Vaktiyle çavuşluk devletce ne kadar mu'tenâ bir 'unvân olub da çavuşlar içinde nasıl haysiyetlü zâtlar bulunduğunu bilmeyerek târîhlerde çavuşlardan ba'zı düvel nezdine elçi gönderildiğini görenler 'asrımızdaki da'âvî çavuşlarını pîş-i nazara alur ve bu sınıfdan nasıl sefîr gönderiliyormuş deyü ta'accüb ve hayretde kalur el-hâsıl mürûr-ı zamân ile efrâd-ı insân gibi elfâz ve ıstılâhât-ı lisân dahi tagayyür ve teceddüd edüb gider 'ale'l-husûs ta'bîrât-ı resmiye vukû'ât-ı cesîme ile vaz'-ı aslîsini bütün bütün değiştirüb başka kuvvetler ve meziyetler peydâ eder. İşte bu kabîlden olarak vak'a-i hayriyeden sonra enderûn ve bîrûnca zebân-zed olan ta'bîrât-ı resmiye o kadar tebeddül etmişdir ki bu ta'bîrâtın vaz'-ı hakîkîsi ve sûr-ı isti'mâliyesi bilinmedikce ol 'asrın vekâyi'-i târîhiye[281]sinden pekçoğu lâyıkıyla anlaşılamaz ve ol vakte idrâk edenlerin henûz bakiyesi zîver-i sahîfe-i hayât olduğu cihetle şimdilik o misillü ta'bîrâtın ma'ânîsine ba'zı mertebe kesb-i vukûf olunabilür ise de anların dahi arkası alındıkdan sonra târîhlerde münderic olan pekçok elkâb ve 'unvânların tahkîki kâbil olamaz binâ'en 'alâ-zalik mukaddemâ enderûn hümâyûnca mukayyed olan pekçok elkâb ve 'unvânların şerh ve îzâhını kâfil ve enderûn hümâyûndan mahrec-i meşâhîrin terâcim-i ahvâlini şâmil olan işbu Târîh-i Devlet-i 'Aliyye târîhini mütâla'a edenlere göre bir mu'ayyen-i basîret ve dûrbîn-i hakîkat olmağla mü'ellifine lisân-ı sitâyiş ile teşekkür olunur. Ca'ale Allah sa'ye meşkûren ve hazâ'l-eser mebrûren mine'z-zikrü'l-cemîl ve minallahü'l-ecrü'l-cezîl

---

[180] Bu takriz Tayyarzâde Atâ Bey'in meşhur Atâ Târihi'ne Ahmed Cevdet Paşa'nın tarafından yazılmıştır. 1801'de İstanbul'da doğan Atâ Bey, Enderûn'da yetişmiş Omanlı tarihçisi ve devlet adamıdır. Enderun tarihi niteliğindeki beş ciltlik meşhur Târih'inin özellikle 4. ve 5. cildinde Enderûn'da yetişen şairleri tanıtıp onların şiirlerinden örneklere yer vermesi edebiyat tarihi açısından da eserin önemini arttırmaktadır. Detaylı bilgi için bk.Mehmet İpşirli, "ATÂ BEY, Tayyarzâde", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1991, c. 4, s.34-35. ve Muhittin Eliaçık, "Edebiyat Tarihimize Işık Tutan Bir Eser: Atâ Tarihinin 4-5. Ciltleri" **İlmî Araştırmalar : Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri**, S. 20, 2005, s. 67-87.

***

Kezâ[181]

Metâli'-i mehâsini mecâmi'-i tahiyyât-ı dîvân-ı ehadiyet-'unvân-ı 'alîm ü Vehhâb'a takdîm ve bedâyi'-i meyâmin-vedâyi'-i salavât bârgâh-ı risâlet-penâh-ı hâtimiyet-me'âba 'arz ü teslîm ve pîşgâh-ı hidâyet destgâh-ı âl ü ashâba ta'mîm kılındıkdan sonra du'â-yı vâcibü'l-edâ-yı pâdişâh-ı İslâm'a bu vechle girîzgâh olunur ki şu'arâ-yı benâmdan Fatîn Efendi Tezkire-i Sâmî'ye[182] zeyl olmak üzere gerek eslâfdan terüme-i hâli nakş-ı sahîfe-i tahrîr kılınmamış olan gerek [282] mu'âsırînden bulunan şu'arânın tercüme-i hâlleriyle ba'zı âsârını cem' ederek hüsn-i edâ-yı münşiyâne ile silk-i beyâna çeküb Hâtimetü'l-Eş'âr ismiyle tesmiye etdiği işbu mecelle-i cemîle ve mecmû'a-i celîle mısra'-ı berceste-i manzûme-i ezmân olan 'asr-ı ma'ârif-nişân-ı şâhânenin muhassenâtı bahsine bir zeyl-i celilü'l-i'tibâr olarak hakkâ ki bir güzîde-i âsâr ve ahlâfa bir güzel bergüzâr olub eğerçi sahîfe-i 'âlemde ibkâ-yı âsâr ile eslâfdan yâdigâr bırağılmak ve taraf-ı ahlâfdan dahi buna nazîre olarak eslâfı hayr ile yâd ü tezkâr kılkmak bu 'âlemde bürd-i âdâb-ı dîrîn-i mu'teber ise de mûmâ-ileyh bu bâbda ahlâfdan başka mu'âsırînin dahi kendü hakkında hüsn-i edâ-yı teşekkürünü celb etmiş olduğundan

[181]Bu takriz, Ahmed Cevdet Paşa tarafından Fatîn'in *Hâtimetü'l-eş'âr* isimli tezkiresine yazılmıştır. Asıl adı Dâvud olan Fatîn Efendi, 1814-1866 yılları arasında yaşamış divan şairidir. *Hâtimetü'l-eş'âr,* klasik tarzda yazılmış son Osmanlı şuarâ tezkiresidir. Fatîn Efendi, bu tezkiresini Sâlim Tezkiresi'ne zeyl olarak yazmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Faruk Akün, "Fatîn Efendi", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1995, c. 12, s. 256-260. ve Mustafa Uzun, "Tezkire (Türk Edebiyatı)", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2012, c. 41, s. 69-73.

[182] Fatîn Efendi'nin zeyl yaptığı Sâmî değil, Sâlim Tezkiresi'dir. Metinde yanlışlıkla Sâmî yazıldığını düşünmekteyiz.

böyle bir eser-i celîle muvaffakiyetinden dolayı cümle şu'arâ tarafından tebrîk olunur ancak her 'asrın âsârı pâdişâh-ı 'asrın 'ilm ü ma'ârife rağbet ü i'tibârı muvâzenesince olduğundan gerek 'asr-ı selefde ve gerek 'asr-ı halefde du'â-yı selâtîn-i ma'ârif-elîf serlevha-i âsâr ü tesânif kılınageldiği cihetle varak-gerdân-ı dîvân-ı 'âtıfet ü ihsân ve şîrâzebend-i cerîde-i emn ü emân es-Sultân İbni's-Sultân 'Abdülmecîd Hân efendimiz hazretlerinin du'â-yı bekâ ve şevket ü şânı hâtime-i kelâm ve şâh-beyt-i neşîde-i merâm kılınur.

***

Kezâ[183]

Evvelîn pâye-i süllem-i terbiyeye henüz pâ-nihâde-i isti'dâd olan etfâl-i nev-zâdın [283] teshil-i revş-i tahsilleri reftârıda Rüşdî Efendi'nin cem' ü te'lîfine muvaffak olduğu işbu mecelle-i cemîle bâkûre-i bağ-ı zindegânî olan her kûdek-i nev-sâle dest-âvîz-i feyz ü temyîz olacak bir güzel risâle olarak Nuhbetü'l-Etfâl ve nevbâve-i bî-misâl ve belki ravza-i kemâl denmeğe sezâ bir eser-i bî-hemtâ olmasıyla bu nihâlistân-ı nev-tarh-ı hünerden herkesin semere-i fû'âdı iktitâf-ı semer edebilmek içün neşrini hass ve tahrîz zımnında takrîz olunmuşdur.

Ketebehü'l-fakîr
Ahmed Cevded

[183] Bu takriz de Ahmed Cevdet Paşa tarafından yazılmıştır. Takrizin yazıldığı eser ise Mehmed Rüştü Efendi' nin telif ettiği *Nuhbetü'l-Etfâl* isimli Türkçe ilk alfabe kitabıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Zeki Gürel ve Tarık Aksoy, "Türkçe İlk Alfabe Kitabı Nuhbetü'l-Etfâl'de Türkçe Öğretim Metodu ve Günümüzdeki Bazı Uygulamalar", **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 2008-2, S. 17, s. 19-29.

***

Bir Gazelin Şerhi

Şu gazelde muntabı' olan nakş ü nigâr-ı ma'ânînin –ki çîde-i dest-i ârzû olan güldeste-i hayâlin safha-i hârâye mün'akis timsâli mesâbesindedir- renk ve bûy-ı lafz ü ma'nâdan hâ'iz-i nisâb olmaması şi'r dâ'iresinin darlığına tenkî-i havsala-i iktidârımın inzimâmından vücûd bulan mâni'adan ileri gelmişdir.

Tamâmiyet-i ifâdeden mahzûn olan bu mukûle neşâyide ise nâzımları tarafından –tekmîl lafz ü îzâh-ı ma'nâ yolunda- birer makâle tezyîli de'b-i üdebâya muvâfık olsa da nefsü'l-emrde o kadar münâsebetsiz değildir zannederim. Binâ'en-'aleyh ben de lafz ve ma'nâsını noksân veyâ ta'bîr-i dîğerle daha ziyâde tevsî'e [284] şâyân gördüğüm şu gazel-i nâçîzimi şerh ve tefsîr yolunda birkaç söz yazmağa cür'et eyledim.

(mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fe'ilün)

Düşdükce gül cemâline kâkül dem-i seher

Gayretle çâk olur gül ü sünbül dem-i seher

Ey vücûdu nurdan dökülmüş, rengi letâfetden boyanmış güzel el-amân ne yapmışsın?... O libâs-ı sefîd-i tâb-nâkinle miyân-ı gülzârda pister-i çemen-i jâle-dâra nûr-ı mehtâb gibi mestâne serpilüb yatmışsın. Gül yaprağı gibi ortası penbe, kenârı dahâ açık bir penbe reng-i latîf-i seherî ile pûşîde olan yanağının üstüne ahvâl-i 'âşık-ı mehcûrunu gösterir gâyet dağınık ve uçları yukarı doğru kıvrık siyâh saçlarını dökmüşsün. Öyle görünür ki seherin letâfetine, çîçeklerin çimenlerin tarâvetine mukâbil bülbüllerin hazîn hazîn nağmelerini ninni gibi dinleyerek nazlı nazlı uyumak istiyorsun. Lakin haberin yok ki saçlarının tahrîk-i sabâ ile safha-i rengîn-i cemâline düşüb kalkdığını bâlâ-yı serindeki güllerle pîrâhen-i pisterindeki sünbüller gördükce reşk ve

gayretlerinden yakalarını yırtıyorlar!! Yâ seni bu vaz'iyetde.. bu perîşânlık içinde... bu letâfetde gören gönüller 'acabâ ne hâle girerler!...

Zülf-i siyâh ü ârız-ı gülgûnun etdirir

İnsâna hâl-i fecri tahayyül dem-i seher

[285] Husûsiyle bilirsin ki yalnız siyâh saçlarının ruhsâr-ı âl-âlını âsumânî bir letâfetle gölgelendirdiğini gören insân –ki en birinci bahtiyâr-ı cihâniyândır- birdenbire yüreğine isâbet eden sâ'ika-i muhabbetin te'sîr-i bârika-i hıred sözüyle gözü gönlü âteş içinde kaldığı hâlde kendisini hengâm-ı seher bir gülşen-i bahârda temâşâ-ger-i âsâr-ı şafak ve nûr-ı sürûr ü safâya müstağrak zanneder!.

Hasretle ağlayan güzellik rûyun andırır

Pîrâheninde jâle ile gül dem-i seher

Hengâm-ı seher –üzerlerindeki çîylerle- mücevherâta gark olmuş benât-ı nevresîdeye benzeyen envâ' çîçekler içinde –gül- pîrâhenindeki katarât-ı jâle ile zulmet ve vahdet-i şebâneden istifâde ederek tenhâca 'azm-ı gülşen etmiş, gözlerini taraf-ı âsumâna dikmiş; gönlünü pençe-i 'aşkına esîr olduğu civâna çevirmiş; kulağını nagamât-ı mürgâna tutmuş; bu hâlde iken sevdâsı heyecâna gelüb tâ-be-sabâh –uslu uslu ağlamış; o kadar ağlamış ki gözlerinden ruhsâr-ı âteşînine dökülen yaşlar kurumağa vakt bulamamış; on beş yaşındaki bir kızın çehresini andırmaz mı?.

Dembeste-i muhabbet eder kâ'inâtı hep

Ötdükce 'aşk u şevkile bülbül dem-i seher

[286] Bâmdâd intişâr-ı nûr-ı seherle tabi'at –ki çiçekler, ağaçlar, çimenler, sular, ırmaklar, dağlar bayırlar ârzû olunur ve her birinde esrâr-ı 'aşk-ı 'ulvîden nice ma'nâlar mütecellî bulunur –işte bu tabî'at intişâr-ı nûr-ı seherle bulut altından görünür gibi hayâl meyâl 'arz-ı cemâl etmeğe başlar, bir tarafdan da nakkâş şafak gökyüzünün şark tarafını tatlı bir kırmızıya boyamağa, dağların tepelerini yaldıza gark etmeğe kalkışır. Kâ'inât –ki burada kâffe-i zî-rûhdan kinâyedir- tabî'atın böyle hâb-ı 'ademden uyanır gibi zuhûrunu ve şafağın âsârını görünce yüreklerini dolduran 'aşk-ı rûhânî ve şevk-i vicdânîye mukâvemet edemeyerek cûş u hurûşa gelmek ister. Lakin bülbül ki –dîvâne-edâ bu kuşdur- cümleye müsâbakat ederek 'aşk-ı fettâna karşı dâd-hâhâne feryâda başlar. Anın garîb garîb ötüşünü işitdikce kâffe-i zî-rûh ve belki cemâdât bile deryâ-yı istiğrâka dalar. Sanki dembeste-i aşk ü muhabbet olur!!

Oldun meğer bu tâze hayâlinle (Ekremâ)

Gülşende gül-tırâz-ı tegazzül dem-i seher

Ey nâzım-ı gazel! Şerh ve tefsîr ile tenvîr etmek istediğin bu neşîdenin –ki eğerçi lafzında zarûret-i şi'riyeden münba'is olarak ba'zı mertebe noksân varsa da ma'nâsında muhtefî olan hayâlâtı rengîn ve tasavvurât-ı dil-[287]nişîn çeşm-i dakâyık-bîne mekşûf ve rûşenâdır –gül gonca jâle-dâr gibi herbir cihetinde mevc uran âsâr-ı tarâvete bakılınca besbelli sen bu nakş u nigâr-ı letâ'ifi bir sehergâh bir gülşen-i bahârda manzûrun olan âsâr-ı tabî'atdan ahz ve iktibâs etmiş ve hayâlini dahâ rengîn göstermek içün gül yaprağı üzerine nakş ve tasvîr eylemişsin!!

***

Ma'ârif Nâzırı Sâbık Devletlü Münîf Paşa Hazretlerinin Mekteb-i Mülkiyede Îrâd Buyurdukları Bir Nutukdur:

Erbâbü'l-bâbın ma'lûmu olduğu üzere hey'et-i ictimâ'iye bir meclise teşbîh olunur ki müddet-i sabâvetlerini ikmâl edenler ana dâhil olurlar her bir tâ'ife evvel emrde derece-i medeniyetine göre bu nevresânı o meclise lâyık olacak ve orada meslek ve isti'dâdları iktizâsınca 'uhdelerine terettüb edecek birtakım vazâ'if ve tekâlîfi îfâ edebilecek sûretde terbiye tehyi'e eder ve her memleketin ma'mûriyeti ve ahâlîsinin refâh ve râhatı ve hükûmetlerinin şân ü şevketi bu tedbîr-i pür-te'sîrin mükemmeliyetiyle mütenâsib olur hakîkaten her birimizin selâmet ve sa'âdet-i hâli hayr ve şerri hakk ve bâtılı sıdk ve kezbi helâl ve harâmı hüsn ve kubhu tefrîk ve temyîzde olan ma'lûmâtımıza ve bunların muktezâsıyla 'amel etmemize göre olur.

[288] Fî zamânen bi'l-cümle mütemeddin devletler eski vaktlerde olduğu gibi terbiye-i 'âmmeyi efrâdın re'y-i hoduna ve vesâ'it-i mâliyelerine müsâ'adesine terk ve ta'lîk etmeyüb bunun hem mecbûrî ve hem de meccânen olması usûlünü vaz' etmeleri dahi bu hikmet ve ehemmiyete mebnîdir.

Matbû'-ı mufahhamımız ve velî-ni'met-i bî-minnetimiz pâdişâhımız efendimiz hazretleri dahi taht-ı 'âlî-baht-ı 'Osmânî'ye cülûs-ı meyâmin-i me'nûs-ı mülûkânelerinden bir ve esâs-ı mülk ü millet 'addolunmaya şâyân olan bu maksad-ı celîli hîçbir vakt nazar-ı i'tibârdan dûr tutmayarak memâlik-i şâhânelerinin her tarafında ve bi'l-cümle sunûf-ı teb'aları beyninde envâr-ı ma'ârifin intişârını e'azz-ı âmâl ittihâz buyurmuşlardır. İşte ez-cümle zîr-i himâye-i mahsûsa-i hümâyûnlarında bulunan bu Mekteb-i Mülkiye o mukûle dârü't-ta'lîmlerin başlucalarındandır her sene zamânımızın mizâc ve ihtiyâcına muvâfık birçok talebe yetişdirdiği misillü bu sene-i mübârekeye dahi kırk kadar şâkird hâzırlamışdır ve şimdi meşhûd-ı çeşm-i ibtihâcımız olduğu vechle bunların ser-âmedleri mektebde iktisâb etmiş oldukları cevâhir-i kemâlâta bir zamîme-i cemîle olarak zî-kıymet mükâfât-ı seniyeye dahi mazhar olmuşlardır. Bu zâtlar mürûr-ı tezkeresi mesâbesinde olarak yedlerinde bulunan şehâdet-nâmelerle bugünden i'tibâren hey'et-i

ictimâ'iye meclisine ruhsat-yâb duhûl ve be-minne te'âlâ hâ'iz-i merâtib-i feyz ve kabûl olacaklardır.

Bunların kâmet ve isti'dâdlarını kabâ-yı zîbâ-yı 'ilm ü edeble tezyîn eden me'mûrîn ve mu'allimîn hidmet-i şerîfe ile mübâhî olacakları gibi kendüleri [289] dahi beyne'l-emâsil ve'l-akrân bir sûret-i mütemâyize ile hey'et-i ictimâ'iyeye dâhil olduklarından dolayı memnûn ve ser-efrâz olarak devlet ve pâdişâhları ağverinde ibrâz-ı hüsn-i hidmet ve sadâkate sa'y ve ikdâm edecekleri bî-iştibâhdır.

Hemân Cenâb-ı Hakk 'ömr ü şevket-i hazret-i pâdişâhîyi rûz-ı efzûn ve bi'l-cümle bendegân ve zîr-i destânlarını envâ' terakkiyât müşâhedesiyle müftehar ve memnûn buyursun âmin.

***

Bir Mektebde Kırâ'at Olunan Nutuk

Bir hâneyi aydınlatmak içün pencereler açmak nasıl muktezî ise memleketi dahi âfitâb-ı ma'rifetin eşi'a-i feyz-âverinden müstenîr etmek içün mektebler küşâdına ihtiyâc âşikârdır.

Bir hânenin aydınlığı pencerelerinin mikdârı derecesinde olduğu gibi bir memleketin envâr-ı ma'ârifden istifâdesi dahi mekteblerinin 'adediyle mebsûten mütenâsibdir.

Pencerenin çokluğu rutûbeti mâni'dir. Hıfz-ı sıhhat-i bedenî mûcib olur. Mektebin kesreti cehâleti dâfi'dir. Kemâl-i 'âfiyet-i rûhî câlib olur. Vâkıf-ı hakâyık olan sevgili pâdişâhımız "Sultân 'Abdülhamîd Hân"-ı sânî efendimiz hazretleri bu hakîkati dahi dâ'imâ nazar-ı hakîmânelerinden dûr [290] tutmadıkları cihetle mekâtibin teksîrine, mevcûdlarının ıslâhına ibzâle mesâ'i buyuruyorlar.

Müdîr Efendi!

Siz dahi bir mekteb küşâdıyla memlekete mühim bir hidmet etmiş ve bu hidmetini günden güne tevsî' etmekde bulunmuş erbâb-ı hamiyetden olduğunuz cihetle ma'ârif-i 'umûmiye nazâret-i celîlesinin mahzûziyetini zât-ı 'âlinize teblîğe me'mûrum.

***

Bir Şâkird Tarafından Kırâ'at Olunan Nutuk

Sâ'ika-i tesâdüfle bu kürsî-i hitâbete çıkan benim gibi bir 'âciz ne söyleyebilir?

Bu makâm ki fünûn ü edebiyâta dâ'ir teşrîhât ve tefsîrât icrâsına mahsûsdur şimdiye kadar nice e'âzim-i 'ulemâ vü üdebâ ile ziynet-dâr olmuşdur.

Burada benim icrâsına muktedir olduğum bir şey varsa o da fünûn ve edebiyâtın hâmî-i a'zamı velî-ni'met-i bî-minnetimiz metbû'-i mufahhamımız Sultân 'Abdülhamîd Hân-ı sânî efendimiz hazretlerinin füzûnî-i 'ömr ve iclâl-i hümâyûnları du'âsı ve memleketin bâ'is-i hayât-ı ma'neviyesi olan envâr-ı ma'ârifin neşr ve ta'mîmi husûsundaki muvaffakiyât-ı şehriyârîlerinin tezâyidiyle memâlik-i şâhâneleri cilve-gâh-ı kemâlât ve tab'a-i sâdıkaları nâ'il-i envâr-ı sa'âdet olması du'âsını tekrârdır.

***

[291] **Bir Mekteb Mü'essisi Tarafından Kırâ'at Olunan Nutuk**

İnsân içün en büyük meserret semerât-ı mesâ'îsini iktitâfdır.

İşte bugün bendeniz o bahtiyârân zümresine dâhil oluyorum. Çünki te'sîsine muvaffak olduğum bu mektebde birinci def'a olarak şehâdet-nâme veriyorum.

Bu muvaffakiyet-i 'azmî sâye-i 'inâyet-vâye-i hazret-i pâdişâhîde husûl-pezîr olduğuyçün her bâr zîver-i zebân-ı musâdakat olan du'â-yı mufrûzu bu vesîle ile de tekrâr edelim! Metbû'-i mufahhamımız sevgili pâdişâhımız efendimiz hazretlerinin nuhbe-i âmâl-i hümâyûnları ta'mîm-i ma'ârifden 'ibâret olub bunun âsâr-ı nâ-ma'dûdu meşhûd-ı bâsira-i şükrân olmakdadır. Bu bâbda mütetâbu'ü's-sudûr olan irâdât-ı seniye-i cenâb-ı tâcdârîye imtisâlen ma'ârif-i 'umûmiye nazâret-i celîlesi dahi ibrâz-ı mü'esser-i ikdâm etmekde ve bunun mütemmimâtından olmak üzere ta'mîm-i ma'ârife hâdim olan erbâb-ı himmeti dâ'imâ teşvîk eylemekdedir. Bunun bir me'mûr-ı mahsûs i'zâmıyla cem'iyetimizi şereflendirmek husûsunda bî-dirîğ buyurulan 'inâyet dahi bu müdde'ânın delîl-i celîli olduğundan ma'ârif-i 'umûmiye nâzır-ı kemâlât-ı müzâhiri devletlü Paşa hazretlerine 'alenen teşekkür eder ve ârzû-yı [292] mukaddes-i şâhâneye muvâfık niçe niçe muvaffakiyâta mazhar olmalarını hâlisâne temennî eylerim.

Cenâb-ı Rabb-i vahîd her anı bin bedî'a-i ma'ârif tevlîd etmekde olan devr-i bî-'adîl ('Abdülhamîd) Hân-ı sânîyi temdîd eylesün âmin

Pâdişâhım çok yaşa.

***

Son

[184]İnşâ Mu'allimi'nin Mündericâtı **Sahîfe**

Mukaddime 3

Âheng-i Selâset 7

Belâgat 8

Esâlîb 9

Usûl-ı Mekâtibe 12

Elkâb-ı Resmiyye 13

Elkâb-ı Husûsiyye 17

Envâ'-ı Mekâtibe 20

İyi Yazmak 23

Muharrerât 23

'Atebe-i 'Ulyâya 'Arz-ı hâl 23

Ma'ârif Nazâret-i Celîlesine 24

Dîger 24

Dîger 24

Dîger 25

Dîger 25

[184] Metinde bu sayfadan itibaren numaralandırma yapılmamıştır.

Mektûb 25

Dîger 26

Mü'ellife Bir Mektûb 27

Cevâb-nâme 27

Mektûb 28

Tebrîk-nâme 28

Mü'ellife Bir Mektûb 28

Cevâb-nâme 29

Cevâb-nâme 29

Mü'ellife Bir Mektûb 31

Cevâb-nâme 32

'Atebe-i 'Ulyâ-yı Cenâb-ı Pâdişâhîye 'Arz-ı hâl 34

Bir Nazârete 'Arz-ı Hâl 34

Teşekkür 35

Tebrîk 36

Tebrîk 36

Mektûb 37

Mektûb 37

Mektûb 38

H Beg'in Mektûbu 39

Tezkere 40

Tezkere 40

Tavsiye-nâme 40

Bir Muhibbe Mektûb 41

Tezkere 41

Mektûb 42

Tezkere 48

Tezkere 49

Tezkere 50

Mektûb 50

Mektûb 51

Mektûb 53

Tebrîk-nâme 54

Tavsiye-nâme 54

Tezkere 55

Cevâb-nâme 56

Mektûb 56

Mektûb 57

Tezkere	59
Tezkere	60
Da'vet Tezkeresi	60
Tebrîk Tezkeresi	61
Tebrîk Cevâbı	61
Bir Mektûba Cevâb	61
Mektûb	62
Ma'ârif Nazâret-i Celîlesine 'Arz-ı Hâl	62
'Arz-ı Hâl	62
'Arz-ı Hâl	63
Tezkere	63
Tezkere	64
Tezkere	64
Tezkere	64
Cevâb	65
Mektûb	65
Teşekkür-nâme	65
Tezkere	66
Tezkere	66

Mektûb	66
Mektûb	70
Mektûb	71
Mektûb	74
Mektûb	80
Mektûb	84
Mektûb	88
Mektûb	89
Cevâbı	92
Tezkere	93
Mektûb	95
Mektûb	97
Teşekkür-nâme	103
Mektûb	103
Mektûb	105
Mektûb	106
Mü'ellife Bir Mektûb	108
Mü'ellife Bir Mektûb	109
Mü'ellife Bir Mektûb	110

Mü'ellife Bir Mektûb 111

Mektûb 112

Mektûb 113

Mektûb 115

Mektûb 116

Mektûb 118

Mektûb 122

Mektûb 125

Tebrîk-nâme 126

Tebrîk-nâme 127

Tebrîk-nâme 128

Mektûb 129

Mektûb 130

Mektûb 131

Takrîz 137

Teşekkür-nâme 139

Bir Meveddet-nâme Cevâbı 143

Mektûb 145

Bir Muhâleset-nâme Cevabı 149

Mektûb 151

Teşekkür-nâme 152

Teşekkür-nâme 154

Cevâb-nâme 155

Teşekkür-nâme 156

Tavsiye-nâme 156

Teşekkür-nâme 157

Teşekkür-nâmeye Cevâb 158

Tebrîk-nâme 159

Cevâb 160

Tebrîk-nâme 161

Mektûb 162

Cevâb 163

Mektûb 163

Mektûb 164

Mektûb 165

Mektûb 167

Mektûb 168

İştikâ 'Ani'l-Hükkâm Muhtırası 169

İstînâf-ı Cezâ 'Arz-ı Hâli 170

İstînâf-ı Cezâ 'Arz-ı Hâli 171

Sekiz Gün Zarfında Olacak İstid'â 172

Lâyiha-i İstinâfîye 172

Nakl-i Da'vâ 'Arz-ı Hâli 174

Tashîh 'Arz-ı Hâli 175

Mevâdd-ı Hukûkîyeye Dâ'ir Temyîz 'Arz-ı Hâli 176

Redd-i A'zâ 'Arz-ı Hâli 177

İ'tirâz 'Ale'l-Hükm 'Arz-ı Hâli 178

İ'tirâzü'l-Gayr 'Arz-ı Hâli 178

Müstantık Karâr-nâmesi 'Aleyhine İ'tirâz-nâme 179

Mefsûhiyyet İddi'â-nâmesi 180

İ'âde-i Muhâkeme 'Arz-ı Hâli 181

Mevâdd-ı Cezâ'iyeye Dâir İ'âde-i Muhâkeme 'Arz-ı Hâli 182

İstînâf-ı Hukûk 'Arz-ı Hâli 183

Protesto-nâme 184

Protesto-nâme 185

Poliçe Protestosu 186

Poliçe Protestosu 187

Seküstro-nâme 188

Seküstro Tasdîkine Dâ'ir 'Arz-ı Hâl 189

Seküstro Varakası 190

Sulh-nâme ve İbrâ-nâme 190

İbrâ-nâme Sûreti 191

Mukâvele-nâme Sûreti 192

Tahkîm-nâme Senedi 194

Şirket-i Mudârebe Senedi 194

Îcâr Senedi 195

'Itk-nâme Senedi 196

'Itk-nâme Senedi 197

Tedbîr-nâme 197

Battâl-nâme 198

Kollektif Şirketi Senedi 198

Kollektif Şirketi Konturatosu Sûreti 200

Komandit Ya'nî Hissedârlık Şirketi Konturatosu 202

Komandit Şirketi Senedi 203

'Âdî Deyn Senedi 205

'Âdî Deyn Senedi 206

Emre Muharrer Sened 206

Deyn ve Rehin Senedi 207

Bey' Bi'l-Vefâ Senedi 208

Makbûz Senedi 209

Re'sen Kefâlet Senedi 210

Edâ-yı Deyn Kefâleti 210

Kefâlet-i Nakdiyye 211

Kefâlet-i Nefsiyye 212

Kefâlet-i Nefsiyye 212

Deyn Senedinin Kenârına Yazılan Kefâlet-nâme 213

Hacz Kefâlet Senedi 213

Me'mûrîne Kefâlet Senedi 214

Hacz Kefâlet Senedi 214

Muvakkaten Tahliye-i Sebîl İçün Kefâlet-i Nakdiyye Sûreti 215

Vekâlet-nâme 216

Şehâdet-nâme 216

'İlmühaber 217

Beyân-nâme 217

'İlmühaber 218

'İlmühaber 219

Bono 219

Ciro 220

Ciro 220

Ciro 220

Çek 221

Çek 221

Çek 222

İ'tibâr Mektûbu Sûreti 222

İ'tibâr Mektûbu Sûreti 222

Poliçe Sûreti 223

Poliçe Sûreti 223

Poliçe Sûreti 224

Üslûb-ı Müzeyyen ü 'Âlîye Misâl:

Gurûb-ı Âfitâb 225

Sa'y 229

Zirâ'at 233

Viktor Hugo 236

Kabristân 239

Amerika'da Vâkı' Misşasipe Nehrinin Ta'rîfindedir 240

Amerika'da Bir Gece 244

Mevt 246

Terakkî 248

Lâhika 250

Temâşâ-yı Tabî'at 252

Kır Gezintisi 255

Sür'at-i 'Ömr 258

Ta'ziye-nâme 260

Bâğ 261

İbn Haldûn'un Cild-i Sâlisinden Müntehab Parçalar 262

Nutuk 275

Nutuk 276

Takrîz 280

Takrîz 281

Takrîz 282

Bir Gazelin Şerhi 283

Nutuk 287

Bir Mektebde Kırâ'at Olunan Nutuk 289

Nutuk 290

Nutuk 291

SONUÇ

Çalışmamızda Mustafa Reşid'in İnşâ Mu'allimi adlı eseri incelenmiştir. Tanzimat dönemi ara nesir sanatçısı olan Mustafa Reşid, eserinde üslup, belâgat, mektup yazma usulleri gibi konularda teorik bilgiler vermiştir. Eserin hacmine göre kısa olan bu bölümde adeta ders kitabı üslubu kullanmıştır. Bu bölümde dili ağır olmayıp yer yer oldukça sade ve anlaşılırdır.

Yazar, Muharrerât başlığı altında özel ve resmî mektup, tezkere, dilekçe, makbuz, kefaletname gibi pek çok türde örnekler vermiştir. Yazar bunları karışık bir şekilde vermiş, herhangi bir gruplamaya gitmemiştir. Yazar, kendisine yazılmış olan mektuplara, kendisinin yazmış olduğu mektuplara, başka sanatçıların mektuplarına, bazı taslaklara, hatta Jean Jacques Rousseau'nun *Julie, or the New Heloise* adlı romanından mektup tercümelerine de örnekler kullanmıştır. Yine pek çok hukuki dilekçe, alacak verecekler için düzenlenmiş senetler, mukaveleler, çekler, şirket mukaveleleri yine örneklerine yer verilen türlerdir.

İnşâ Mu'allimi'nde yer alan örnekleri hususi ve resmi olarak grupladığımızda eseri daha derli toplu değerlendirme imkânı bulduk. Burada özel (hususi) yazışmanın sekiz türünde örneklere yer verildiğini gördük. Bunların içinde de en çok mektup (55) ve tezkere (16) örneğine yer verildiğini tespit ettik. Özellikle övgü içeren hususi mektuplarda ağır ve ağdalı bir dil kullanılmıştır. Resmi yazışma (muharrerât-ı resmiye) örneği olarak ise elli üç türün örneklendiğini müşahede ettik. Burada "İştikâ' Ani'l-Hükkâm Muhtırası"ndan "Poliçe Sûreti"ne, çeşitli "Şirketi Konturatosu Sûreti"lerine kadar çok geniş bir yelpazede örnekler yer almıştır. Resmi yazışmalardan en çok arzuhale ('arz-ı hâl, dilekçe) yer verilmiştir. Eserin ayırıcı özelliklerinden biri, dört adet takriz ve beş adet nutuka yer vermesidir. Bunları da edebi metinler içinde

değerlendirdik. Metindeki şiir örneklerinin vezinlerini bularak parantez içinde hemen öncesinde belirttik.

"Üslûb-ı Müzeyyen ü 'Âlîye Misâl" başlığı altında ise Recaizâde Mahmut Ekrem, Cevdet Paşa, Ahmet Mithat gibi Tanzimat yazarlarından seçme parçalara, İbn Haldun'un Mukaddime'sinden tercüme parçalara ve Recaizâde Mahmut Ekrem'in kendisinin şerh ettiği bir gazeline yer verilmiştir. Bu bölüm adeta küçük bir antoloji gibidir. Bu yönüyle de İnşâ Mu'allimi'ni diğer örneklerinden ayırmaktadır. Yazar, bu örneklerle üslûb-ı müzeyyen (süslü, orta üslup) ve üslûb-ı 'âlîye (ağdalı üslup) örnek olması amacıyla ünlü yazarların eserlerinden alıntılar yapmıştır. Burada klasik inşa kitaplarının dışına çıkan yazar bir yenilik getirmiştir. Okuyucunun bu örnekleri taklit ederek öğrenmesi amaçlanmıştır.

Bu eser, benzer örneklerin gölgesinde kaldığı için pek tanınmamış ve hak ettiği değeri bulamamıştır. Yeterince tanınmamış olan bu eser, bu çalışmayla kütüphanelerdeki tozlu raflardan indirilerek araştırmacıların istifadesine sunulmuştur. Bu çalışmanın eseri gibi gölgede kalmış olan Tanzimat ara nesil sanatçılarından Mustafa Reşid ve inşa konusunda bir boşluğu dolduracağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

A. Çalışmaya Esas Olan Kaynaklar:

Mustafa Reşîd, **İnşâ Muallimi,** Naşiri: Şems Kütübhanesi Sahibi Seyyid Hüseyin, Enver Efendi Matbaası, İstanbul 1310H/1893.

B. Diğer Kaynaklar:

ABDULLAH, Fevziye, "Muallim Naci İle Recaizade Ekrem Arasındaki Münakaşalar ve Bu Münakaşaların Sebep Olduğu Edebi Hadiseler", **Türkiyat Mecmuası,** c. 10, S. 0, 1953, s. 159-200.

AKBAŞ, Onur, **"Mustafa Reşit'in Müntehabât-ı Cedîde İsimli Antolojisinin Çeviri Yazısı ve İncelenmesi",** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Afyonkarahisar 2012.

AKÜN, Ömer Faruk, "Fatîn Efendi", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 12, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1995.

AKYILDIZ, Olcay, **"Kuramdan Romana Recaizade Mahmut Ekrem: Doğu-Batı ve romantizm-realizm eksenlerinde Talim-i Edebiyat ve Araba Sevdası"**, (Yüksek Lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 1996.

AKYÜZ, Kenan, Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2015.

ARSLAN, Mehmet, "Refîk, Mustafa Refîk, İstanbullu", **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü,** http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=4637 (Son erişim: 30.04.2018).

AYDIN, Mehmet, "İslam Düşüncesinde Yalancı Paradoksu ve Hocazade Bursevi'nin 'Hallu Magalatati'l-Müsemmâti Bi'l-Cezri'l-Esamm' Adlı Risalesi", **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2014/2, Sayı 40, s. 167-213.

AYTAÇ, Aslı, "Dört Türkçe Belâgat Kitabının Dîbâce Bölümleri Üzerine Bir İnceleme", **Turkish Studies,** Volume 12/22, Ankara 2017, s. 79-92.

AYVERDİ, İlhan, **Kubbealtı Misalli Büyük Türkçe Sözlük,** Cilt: 1-2, Kubbealtı Yayınları, İstanbul: 2005.

BANARLI, Nihat Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,** M.E.B. Devlet Kitapları, İstanbul 2004.

Başbakanlık, **Türk Hukuk Lûgatı,** Başbakanlık Basımevi, Ankara 1991.

BAYINDIR, Abdülaziz, "Bey' Bi'l-Vefâ", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 6, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1992.

BEYOĞLU, Süleyman, "KÂMİL PAŞA, Yûsuf", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 24, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2001.

CEBECİOĞLU, Ethem, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü,** Otto yay., Ankara 2014.

COŞKUN, Menderes, " 'Üslup Çalışmaları Üzerine', Nesrin İnşası: Düzyazıda Dil, Üslup ve Türler (Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları V)", Turkuaz, İstanbul 2010, 72-83. http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/menderes_coskun_uslup_calismalari.pdf (Son erişim: 01.05.2018).

ÇALIŞKAN, Adem, "Üslûp Ve Üslûpbilim Üzerine-1: İlk Belirlemeler", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** c. 7, S. 34, 2014, s. 29-52.

----------, "Üslûp Ve Üslûpbilim Üzerine-2: Üslûp ve Üslûpbilimin Tarihçesi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** c. 8, S. 36, 2015, s. 27-80.

----------, "Üslûp Ve Üslûpbilim Üzerine-3: Üslûp ve Üslûpbilim Teorileri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** c. 8, S. 37, 2015, s. 55-75.

----------, "Üslûp Ve Üslûpbilim Üzerine-4: Üslûp ve Üslûpbilim Sınıflandırmaları", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** c. 8, S. 38, 2015, s. 48-87.

DEMİRAY, Kemal, "Tanzimattan Günümüze Mektup", **Türk Dili,** c.274, 1974, s. 88-96.

DERDİYOK, İ. Çetin, "Osmanlı Devrinde Mektup Yazma Geleneği, **Osmanlı,** c. 9, 1999, s. 731-740.

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat,** Aydın Kitabevi, Ankara 2006.

DİLÇİN, Cem, **Yeni Tarama Sözlüğü,**: TDK Yayınları, Ankara 1983.

DURMUŞ, İsmail, "İnşâ", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 22, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2000.

ELİAÇIK, Muhittin, "Edebiyat Tarihimize Işık Tutan Bir Eser: Atâ Tarihinin 4-5. Ciltleri", **İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri**, S. 20, 2005, s. 67-87.

ENGİNÜN, İnci, "Tanzimat Sonrası Çeviriler", Tanzimatın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu: Bildiriler, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı, Ankara 1991.

EROĞLU, Emine, **"Türk Edebiyatında Özel Mektuplar Bibliyografyası,"** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 2000.

Evrensel, "Kalipso'nun adası", 10.02.2006 (https://www.evrensel.net/haber/169082/kalipso-nun-adasi Son erişim: 13.04.2018.)

FAZLIOĞLU, İhsan,"Hulâsatü'l-Hisâb", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c.18, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1998.

----------,"İbnü'l-Havvâm", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 21, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2000.

GÖKYAY, Orhan Şaik, "Tanzimat Dönemine Değin Mektup", **Türk Dili,** c. 30, S. 274, Ankara 1974.

GÖRGÜN, Hilal, "İbrâhim Rifat Paşa", **TDV İslam Ansiklopedisi,** c. 21, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2000.

GÜLTEKİN, Hasan, **"Mecmu'a-i Nezayir (Transkripsiyonlu Metin)"** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Denizli 2000.

----------, **"Türk Edebiyatında İnşâ: Tarihî Gelişim, Kuram, Sözlük ve Metin"**, (Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007).

----------, "İnşâ ve Tarihî Gelişimi", **International Journal of Central Asian Studies,** Festschrift To Commemorate the 80th Anniversary of Prof. Dr. Talat Tekin's Birth Volume 13, Seul, 2009, s. 317-341.

GÜLTEKİN, İbrahim, "Kasidelerde Hz. Ali ve Hz. Ali'ye Dair Unsurların Kullanımına Yönelik Tespit ve Değerlendirmeler", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S. 62, s. 17-44.

GÜREL, Zeki, Tarık AKSOY, "Türkçe İlk Alfabe Kitabı Nuhbetü'l-Etfâl'de Türkçe Öğretim Metodu ve Günümüzdeki Bazı Uygulamalar", **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** c. 2008-2, S. 17, s. 19-29.

HACIMÜFTÜOĞLU, Nasrullah, "Bedî", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 5, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1992.

HACIMÜFTÜOĞLU, Nasrullah, "Beyan", **TDV İslam Ansiklopedisi,** c. 6, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1992.

HAKSEVER, Halil İbrahim, **"Eski Türk Edebiyatında Münseatlar ve Nergisî'nin Münseatı"**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Malatya 1995.

----------, "Münşeât Mecmûaları ve Edebiyat Tarihimiz İçin Önemi", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, c. 1., s. 73-86.

----------, "Münşeât Mecmûalarında 'Sebeb-i Te'lîf' ", **AfyonKocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, c. 3, s. 55-64.

Homeros, **Odysseia,** Azra ERHAT, A. KADİR (Çev.), Can yay., İstanbul 2013.

İPŞİRLİ, Mehmet, "Atâ Bey, Tayyarzâde", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 4, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1991.

----------, "Osmanlılarda Kitâbet-i Resmiyyeye Dair Eserler Hakkında Bazı Gözlemler", **Osmanlı Diplomatiği Semineri,** İstanbul 30-31 Mayıs 1994, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul 1995, s. 1-8.

KANAR, Mehmet, **Farsça Türkçe Sözlük,** Deniz Kitapevi, İstanbul 2000.

KAPLAN, Erdinç **"Bir Edebî Tür Olarak Mektup ve Türk Edebiyatındaki Yeri", (**Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 1999.

KAPLAN, Mehmet, İnci ENGİNÜN, Birol EMİL ve Zeynep KERMAN, **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi IV Ekrem, Hâmid, Sezaî ve Ara Nesil,** Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi yay., İstanbul 1997.

KARATAŞ, Turan, **Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü,** Perşembe Kitapları, İstanbul 2001.

KAYA, Mahmut, "Hitâbet" **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 18, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1998.

KESİK, Beyhan, "NÂCÎ, Alaybeyi-zâde Hasan Nâcî Efendi", **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3479 (Son erişim: 20.04.2018)

KILIÇ, Atabey, "Klâsik Türk Edebiyatında Tarz-ı nesir Üç müdür?", **Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi (Journal of Academic Literature),** Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Özel Sayısı - Yıl 2, Sayı: 3, 2016, s. 51-79.

KILIÇ, Hulusi, "Belagat", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 5, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1992.

Komisyon, **Yeni Türk Ansiklopedisi**, Ötüken yay., İstanbul 1985.

----------, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh yay., İstanbul 1977-1998.

KORKMAZ, Zeynep, **Gramer Terimleri Sözlüğü,** Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi,** Ötüken yay., İstanbul 1986.

Kur'an-ı Kerim.

KURDAKUL, Şükran, **Şairler Ve Yazarlar Sözlüğü,** Bilgi Yayınevi, Ankara 1973.

KURNAZ, Cemal, "Sırrı Paşa", **TDV İslam Ansiklopedisi,** c. 37, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2009.

KURTULUŞ, Rıza, "Muhteşem-i Kâşânî", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 31, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2006.

KUT, Günay, "Mecmua", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,** Dergâh Yay., c. 6, İstanbul 1986.

KÜTÜKOĞLU, Bekir "Münşeât Mecmûalarının Osmanlı Diplomatiği Bakımından Ehemmiyeti", **Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri-Bildiriler,** İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. 1988.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., "Elkâb", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 11, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1995.

LEVEND, Agah Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi I (Giris),** TTK Yayınları, Ankara 2008.

Muallim Nâcî, **Lûgat-i Nâcî,** Çağrı yayınları, İstanbul 1995.

MUM, Cafer, "Mustafa Reşîd'in Arûza Dair Bir Eseri: Zübdetü'l-Arûz", **Hikmet Yurdu,** C. 3, S. 6, Temmuz-Aralık 2010, s. 123 - 133.

ÖKTEN, Celile, **"Tanzimattan Sonra Türk Dili-Edebiyatı Eğitimi ve Öğretimi (1839-1923)",** (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 2004.

----------, "Yazma Dersinin Serüveni: İnşadan Kompozisyona" **İ.Ü. Türkiyat Mecmuası,** c: 23/ Bahar 2013, s. 91-108.

ÖZARSLAN, Ersin, "Harf İnkılabından Önce Neşredilmiş Türkçe İnşa, Kitabet ve Münşeat Kitapları / The Books Of The Belles Lettres [İnşâ], The Literary Composition [Kitâbet], And The Writings [Münşeât] In Turkish, That Published Before The Alphabet Reform", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, s**ayı 34, s. 63-78.

ÖZSARI, Mustafa, "Şeyh Vasfî" , **TDV İslam Ansiklopedisi,** c. 39, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2010,

ÖZTEKİN, Nezahat, "İnsâ", **Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Arastırmaları Dergisi,** c.8, İzmir 1994, s. 187-190.

PAKALIN, M. Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri,** MEB Yay., İstanbul 1993.

REDHOUSE, James W., **Turkish And English Lexicon,** Çağrı yayınları, İstanbul 2006.

SARAÇ, M. A. Yekta, **Klâsik Edebiyat Bilgisi – Belâgat,** Gökkubbe yay., İstanbul 2012.

SAZYEK, Hakan, "Talim-i Edebiyat'ın 'Hatime'si Üzerine", **Turkish Studies,** Volume 8/1, Ankara 2013, s. 2227-2239.

STEINGASS, F. , **A Comprehensive Persian-English Dictionary,** Çağrı yayınları, İstanbul 2005.

ŞAFAK, Turgay, "Şevket-i Buhârî" **TDV İslam Ansiklopedisi**, Ek-2. cilt, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2016.

ŞAHİN, Oğuzhan, **"Mecmu'a-i Münşeat TDK Ktp. A.363/1 (inceleme-metin-tıpkıbasım)",** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Kayseri 2005.

----------, "Raif Necdet'in "Yeni Mektûb Numûneleri" Bağlamında Klasik Mektup İle Yeniyi Mukayese Denemesi", **Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi (Journal of Academic Literature),** Yıl 1, Sayı: 2, 2015, s. 22-38.

Şemsettin Sâmî, **Kâmûs-ı Türkî,** Kapı yayınları, İstanbul 2004.

TAYŞİ, M. Serhan, "Hakkı Bey, Üsküdarlı", **TDV İslam Ansiklopedisi,** c. 15, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1997.

TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, **Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan Tutanak Terimleri Sözlüğü,** TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı yayınları No:2, Ankara 2015.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, **Büro Yönetimi İş Mektubu,** Ankara 2011. http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/%C4%B0%C5%9F%20Mektubu.pdf (Son erişim 03.03.2018)

----------, **Sağlık Hizmetleri Sekreterliği Yazı Çeşitleri,** Ankara 2011. http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Yaz%C4%B1%20%C3%87e%C5%9Fitleri.pdf (Son erişim 03.03.2018)

----------, 11. Sınıf Dil ve Anlatım Ners Notları: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/34/13/964172/dosyalar/2015_09/30032716_11.s%C4%B1n%C4%B1fdlveanlat%C4%B1mdersnotlar%C4%B1.pdf (Son erişim 20.03.2018)

TANPINAR, Ahmet Hamdi, **Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergah yay., İstanbul 2012.

TANSEL, Fevziye Abdullah, "Türk Edebiyatında Mektup", **Tercüme (Mektup Özel Sayısı)** c. 16, Ankara 1964, s. 77-80

TOKMAK, A. Naci, "İbn Yemîn-i Tuğrâî" **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 20, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1999.

TOPALOĞLU, Ahmet, **Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü,** Ötüken yay., İstanbul 1989.

TOPÇUOĞLU, Hayriye, "Cumhuriyet Öncesinde Yazılmış Ders Kitaplarında Dil ve Edebiyat Öğretimine İlişkin Görüşler ve Uygulamalar", **Türklük Bilimi Araştırmaları,** S. 13, 2003, s. 373-406.

Türk Dil Kurumu, **İmla Kılavuzu,** Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005.

----------, **Türkçe Sözlük,** Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005.

UZUN, Mustafa, "İnşâ: Türk Edebiyatı", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 22, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2000, s. 338-339.

----------, "Tezkire (Türk Edebiyatı)", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 41, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2012.

UZUN, Mustafa, Ahmet Turan ARSLAN, "Takriz", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 39, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2010.

ÜNVER, İsmail, "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", **Türkoloji Dergisi,** c. 11, S. 1, Ankara 1993, s. 51-89.

WELLEK, R., A. WARREN, **Edebiyat Teorisi,** Dergâh yay., İstanbul 2012.

YETİŞ, Kâzım, "Âhenk", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 1, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1988.

----------, "Belâgat (Türk Edebiyatı)", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 5, Diyanet Vakfı yay., İstanbul 1992.

----------, "**Talim-i Edebiyat'ın Rhetorique ve Edebiyat Nazariyatı Sahasına Getirdiği Yenilikler",** (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 1981.

تذکره‌لرك ، مکتوبلرك نهایتنه شویولده عباره‌لر یازیلیر :

{ صدارته ، مشیخته }

اولبابده امروفرمان حضرت ولی‌الامرکدر .

{ وزرایه . صدوره . مشیرانه }

اولبابده امروفرمان حضرت من‌له‌الامرکدر .

{ رتبهٔ بالا اصحابنه }

اولبابده امر واراده حضرت من‌له‌الامرکدر .

{ فریقانه واولی اولیله روم‌ایلی پایه‌سنه }

اولبابده امرواراده افندم حضرتلرینکدر .

{ حرمین پایه‌سنه. اولی. ثانیسنه. لوایه. میرمیرانه }

اولبابده اراده افندمکدر .

{ بلاد خمسه‌یه، میرالایه. متمایزه }

افندم

اصحاب رتبه‌دن اولمیان ذواته یازیله‌جق مکتوبات برعبـارهٔ تلطیفیه ایله ختامپذیر اولمایدر .

امضا اوستنه ، آتیده کی عباره‌لر قبیلندن بر شی یازمق دخی عادتدر :

عتبهٔ علیایه اولان معروضاتده :

عبد احقرلری .

بندهٔ اصدقلری .

قوللری .

{ صدارته ، وزرا ، وکبرایه }

چاکر کمینه‌لری .

{ احبایه }

مخلص بی ریالری .

قرداشکز .

والده‌کز

برادرکز .

اوغلکز .

کریمه‌کز .

شاکردیکز .

بنده .

{ ایی یازمق }

ایی یازمق ایچون ایی دوشونمك لازمدر . برشی قلمه النه‌جغی وقت اوچ شیئه دقت ایتملیدر :

۱ — مرامی افاده ایچون ممکن مرتبه آز کلمه استعمال ایتمك .

۲ — افکارك اجزای مختلفه‌سنی صورت مناسبه‌ده ترتیب ایلمك .

۳ — افاده‌یه زینت ویره‌جك الفاظی بولمق .

برده عوامه مخصوص افکار ومبتذل تعبیرات استعمالندن اجتناب ایدلملیدر .

{ محررات }

محررات ، اوقدر متنوع درکه تعداد قابل دکلدر . بوجموعه‌ده کثیرالاستعمال اولانلری بولندیریله‌جقدر .

عتبهٔ علیایه

نیچه نیچه ترقیات وکمالات اسلامیه‌نك مصدری اولمقله فخرالاعصار اولان اون‌دردنجی عصر هجریه‌نك متمم‌عشراولی بولنان‌سنهٔ جدیده‌نك ذات شوکتسمات جناب خلافتپناهیلری حقنده موفقیات عظمایی احتوا ایله مسکی‌الختام‌اولمسی ادعیهٔ مفروضه‌سنی بوکون عموم اصدقای‌بندکان

همایونلریله برابر تکرارعلی التکرار رفع اجابتکاه کردکار ایلمش اولدیغمی عرض وتأمین عبودیت ایدرم . امروفرمان ولطف احسان شوکتلو قدرتلوعظمتلو پادشاهمزوولی نعمت بی منتمز افندمزحضرتلرینکدر.

﴿ عرضحال ﴾

(معارف نظارت جلیله‌سنه)

دولتلو افندم حضرتلری

چاکر کمینه‌لری رشدیه‌درجه‌سنده اولان (...) مکتبندن شهادتنامه استحصالنه موفق اولمش واکمال تحصیل ایلمك اوزره زیر حمایهٔ فیضوایهٔ پادشاهیده بولنان مکتب ملکیه‌یه کیرمك آرزوسنده ایسه‌مده بیکس وکلیاً تهی دست بولنمش اولدیغمدن لطفاً مکتب مذکوره لیلی اولهرق مجاناً قبول اولنمقلغمه مساعدهٔ عنایتعادهٔ نظارتپناهیلرینك بی‌دریغ بیورلمسنی استرحام ایلرم امروفرمان حضرت من له الامرکدر .

« دیکر »

. . . .

اطفاله برخدمت ناچیزانه اولمق اوزره ادبی وحکمی بعض مقالاتی حاوی (...) عنوانیله ترتیب ایلدیکم مجموعه‌نك طبع ونشرینه مساعدهٔ جلیلهٔ جناب نظارتپناهیلری سزاوار بیورلمق بابنده ....

« دیکر »

غلطه‌ده‌بولنان ذکور واناث روم‌مکتبلرینك تسویهٔ احتیاجاتنه مدار

اولمق اوزره هر سنه اولدیغی کبی بوسنه دخی سایهٔ مکارموایهٔ حضرت پادشاهیده بربالو ترتیب اولنه‌رق بك اوغلنده تپه باشی بلدیه باغچه‌سی تیاتروسنده قارناوالك صوك جمعه ایرتسی کونی اقشامی اجراسی مقرر اولدیغندن رخصت لازمه‌نك اعطاسی خصوصنه‌مساعدهٔ عنایتعادهٔ‌جناب نظارتپناهیلری سزاوار بیورلمق بابنده .

« دیکر »

...

بك اوغلنده روم فقرای اناثنه مخصوص مکتبك تسویهٔ احتیاجاتنه مدار اولمق اوزره هرسنه اولدیغی کبی بوسنه‌دخی طالباتك‌ال ایشلرندن عبارت‌اوله‌رق برپیانقو ترتیب‌ومکتبك درونده‌کشیده‌اولنه‌جغندن کافی‌السابق طبع اولنان درت بیك عدد بشر غروشلق بیلتك تصدیقنه مساعدهٔ عنایتعادهٔ جناب نظارتپناهیلری سزاوار بیورلمق بابنده .

« دیکر »

...

مکتب عاجزی مأذونلرندن اولوب اکمال تحصیل ضمننده بو کره فرانسه‌یه عزیمت ایده‌جك اولان (...) افندینك شهادتنامه‌سی امثالی وجهله تصدیق اولنمق اوزره مربوطاً تقدیم قلنمش اولغله اجرای ایجابنه مساعدهٔ .....

« مکتوب »

افندمز .

اطاعتنی بروظیفهٔ مقدسه عد ایتدیکم ارادهٔ علیالری موجبنجه نظمه

تحویل اولنـان ترجمهٔ تحریرانه‌لرینی منظومهٔ احقرانه‌مله برابر حضور معالی‌نشور ادیبانه‌لرینه تقدیمه اجتسار ایدرم .

شعر نقطهٔ نظرنده هیچ بردکری اولمیان بومنظومه ، ناظمی عندنده پك بیوك براهمیت وقیمتی حائزدر. چونکه یادکارالتفاتکزدر ! حیـات شاعرانه‌مك بریوم‌مسعودینی مخطر اولان بومنظومه‌یی دائما باکمال تعظیم وتکریم‌هم‌قرائت هم‌ده‌مظهرالتفاتکز اولان‌صوت‌حزینله تغنی ایده‌جکم. ضرورت‌وزندن طولایی متنك بعض یرلرینی توسیعه مجبوریت حاصل اولدی .

شاید بونلر نزد عالیٔ دقایقشناسیلرنده رهین جواز اوله‌مز ایسه برکره دها تصحیحنه چالیشیرم هرحالده فرمان افندمزکدر .

{ دیکر }

محب عزیزم افندم .

هیچ بردکری اولمدیغی حالده اثار عاجزانه‌مدن برقاچ مقاله‌یی مجار لسـانله ترجمه ونشر بیوردیغکزی مبشرمکتوب عالیکزی باکمال مسرت قرائت ایلدم .

بونلرك مندرج اولدیغی غزته دخی واصل دست شکران اولدی . حق ثناوریده ابذال بیوریلان التفات وتلطیفاتك تشـکرندن عاجزم . ترجمهٔ‌علیه‌لری (...) افندی‌یه دخی‌ارائه اولنه‌رق برلکده اذکار جمیله‌لری تکرار قلنمش‌در. اولجه کوندرمش اولدیغکز کتـاب بر یادکار قیمتدار اولمق اوزره کتابخانهٔ عاجزانه‌مده حفظ اولنمشدر. باقی‌توجهات‌والالرینك بقاسی متمنادرعزیزم . . .

« مؤلفه بر مکتوب »

. . .

اثار معتبرهٔ عالیه‌لرندن اولان (نیر) نام رومانك عربجه دخی مطالعه سیله استفاده اولنمق اوزره‌من غیرحد ترجمه‌سنه تشبث اولنمش ایسه‌ده طبعندن اول مساعدهٔ کر یمانه‌لرنی نیاز وامر عالیٔ ادیبانه‌لرینه انتظار ایدرم باقی نیر توجهات سامیه‌لرینك فرق چاکرانه‌مده لمعه نثار اولمسی تمناسیدر اولبابده .

فی ۱۸ ایلول سنه ۳۰۶

بیروت ولایتی اوراق قلمی مدیر معاونی
محمد ثریا

« جوابنامه »

. . .

اثار عاجزانه‌مدن (نیر) ی لسان عربی یه ترجمه ایچون استفسار مطالعهٔ کترانه‌می متضمن مکتوب عالیٔ نازکانه‌لری‌هامه پیرای توقیراولدی.

مؤلفنجه بیله تکرار کوزدن کچیرلمکه دکری اولمیان او اثر ناچیزی بویله برشرف عظیمه نائل بیوره جغکزدن دولایی عرض تشکراته مسارعت ایدر وترجمهٔ ادیبانه‌لرینك طبعنده برنسخه‌سنك طرف عاجزی‌یه ارسالنی رجا ایلرم ...

مادموازل شـو بولندیغم مشکلاتك ایچندن چیقمغه یالکز بر طریق کوریورم . شـو یلهکه : بنی بوحاله القا ایدن ال ینه آندن رها ایلسون . مسـتحق اولدیغم جزا ایتدیکم خطـا کبی سزدن کلسون . و هیچ اولمزسـه مرحمةً حضور ومواجههکزی بنـدن منعه رغبت بیورکز . مکتوبمی اقربا وتعلقاتکزه کوسـتریکز . بکا قپوکزی سـد وبندایتدیککز کبی بنی طرد ورد ایدیکز ! سزدن کلهجك هرشیئه تحمل ایدرم . کندیلکمدن تباعد ایدهم .

سز بنی طرد ایدهسـکز ! بن سزدن قاچه یم ! ای نیچون؟ مزیته قارشو متأثر البال اولمق وتعظیم وتوقیری لازم کلان شئ سومك نهدن جنـایت اولسون؟ خیر! کوزل ژولی حسن وآنك کوزلرمی خیرهناك ایلمشیدی . اوحسن وجمالی روحلندیرن دهـا قوی برجاذبه اولسه کوکلمی اصلا اضـاعه واغوا ایدهمز ایدی . اوشدتلی رقت بال ایله برحلاوت ممتنع الانحلالك اتحاد واتصـالی وآلام غیره قارشـو اورحم ورأفت حالی وروحك صفوتنـدن اقتباس نزاهت ایدن او عقل سلیم ایله مشرب لاابالی والحـاصل ذاتك لطافتندن زیاده حسیاتك حلاوت بمثالیدر؛ سزی دها کوزل اولمق اوزره تصوره موافقت ایدرم .

امزجه واسـنامزده اولدیغی کبی مودت ومیـلانمزده دخی جنـاب حقك بر مطابقت خفیه ویرمش اولمسـندن دولایی بعضاً تأمل وتفخره جرأت ایدییورم . اوقـدر کنج اولدیغمز حالده طبیعتك میل وانعطـافنی نفسمزده هیچ بر شی تغیر وافسـاد ایتمیور . وکافهٔ میلانمز یکدیکرینه توافق ایلیور کبی کورینـهیور .

خلقك متساوی الاشکال اولان افکاریله حالنمزدن اول اکلامق وکورمك خصوصنده متحدالحالز. محاکمات وملاحظاتمزده کوریلان بواتحاد وموافقتی نیچون قلبلرمزده تصوره متجاسر اولهیم. بعضاً کوزلرمز یکدیکرینه تصادف ایدییور. اوآنده ایکیمزده بلا اختیار حیرتده قالیورز. بعض خفی کوز یاشلری ـ آه ژولی اکر بوارتباط ومناسبت ازلدنبری ایسه ـ اکر بزی جناب حق بربریمزه تقدیر ایتمش ایسه ـ جهان برآره یه کلسه ـ امان عفوبیورك. کندمی اونوتیورم. تمنیاتمی امید کبی تلقی یه جرأت ایدییورم. حرارت اشتیاقم مشتاق الیهده اولیان امکانی اسناد واعاره ایلیور.

کوکلك کندینه نه عذاب والم حاضرلقده اولدیغنی هول وخشیتله کوریبورم. دردمی اصلا تقدیر وترویج ایتم. ممکن اولسه بغض وعداوت ایتمك ایسترم. حسیاتمك صفوتنی طلب ایلدیکم عفوك طرزیله حکم وقیاس ایدیکز. بنی هم بسلیان هم اولدیرن قوهٔ متضادهنك منبعنی ممکن ایسه قوریدکز.

اوت عقلمی باشمه المق ایچون کندی طرفمدن المدن کلانی یاپه جغمه ویاکوکلمده تولدینی حس ایلدیکم اضطرابی قهر دلمده جمع وحصر ایلیه جکمه سوز ویریرم؛ یمین ایدرم. آنجق بنی اولدیرن اوطاتلی کوزلری مرحمةً بندن چویرکز. وجه وسیما کزله طور وادا کزی، حرکات وسکناتکزی ده بنم کوزلرمدن کتم واخفا ایدکز. نظرمك شاشقینلغنی تبدیل ایلهیکز.

پیچ وتابمك تزایدندن سرمك فاش اولهجغنی حس ایدرك کندمی طوتدم.

الله ایچون اولسون شـواویونلری ترك ایده‌م‌که عاقبتی وخیم اوله بیلور . خیر! اك طفلانه‌سنه قدر ایچـلرنده بردانه یوق که تهلکه‌سی اولمسون .

کندمه نصل کفیل اولملی !

ایمدی کوسـتردیکز عدم مسـاوات ایکیمزه بردن مضرتی منتج اولیور .

بودفعه‌ده عاقـل ومدرك برذاتك مزاج و کیفنی تبـدیل وتغییره باعث نه اولدیغنی اکلامغه مقتدر اوله‌مدیغم حالده بنی محزون و مکدر ایدوب کندیکزده درسلریکزدن اصلا استفاده ایتیورسکز .

بومکتوبی اوقومکزله برابرطلب‌ورجایه‌متجاسر اولدقلرمی کاملاً قبول واجرا ایتمش اولسه‌کز دخی بنه برکونه رد وامتناعدن چکنمم .

﴿ مکتوب ﴾

« سن پرو » دن « ژولی » یه

برنجی مکتوبمده نه‌قـدر الدانمشم مادموازل! آلام واضـطرابمی تخفیف‌وتسکینه بدل کندمی غضبکزه عرض ایدرك تزیید و تشدید ایلدم . وحس ایدیورم که هپسـنك بدتری‌ده سزی کوجنـد یرمك ایمش . سکوتکزله اطوار بارده ومحترزانه‌کزبدبختلغمی آچیقدن آچیغه بیلدیریور، مستدعیاتمی قسماً قبول واسعاف ایلیشکزایسه مجرد حقیله مظهر مجازات ایدلمکلکم ایچون ایمش .

مجنونانه شکایت ایلدیکم خلق ایچنده‌کی اومعصومانه تکلیفسز-لکی حذف ورفع ایلدیکز! آنجق تنهاده دها تند وشدیداولدیکز! وشدت ظریفانه‌کز ایسه التفات وامتناعکزده مساواة اوزره حکمنی اجرا ایدیور. بوبرودتك بکا نه مرتبه‌ده کران کلدیکنی یازیق که بیله‌میورسکز! بنی پك زیاده جز الممش بولوردیکز. بیلسه‌کز نه‌حرارتله ماضیه عودت وشومشئوم مکتوبی کورمامش اولمکزه غیرت ایتمك ایسترم! خیر اکر برنجی مکتوبی یازمامش اوله ایدم سزی کوجندیرمك قورقوسیله بو ایکنجیسنی اصلا یازمزدم. خطامی تأکید دکل تعمیر ایتمك ایستیورم. سزی تسکین ایچون کندم آلدانیورمشم‌می دیه‌یم؟ سزه عشق وعلاقه‌م یوق ایدی دیو انکارمی ایده‌یم؟... بن بوعهده خیانت شناعتنی لسانمه آله‌یم! سزك حکم سوردیککز برکوکله کذب ولئیم لایقمیدر؟ آه بدبخت اوله‌جقسه‌م اوله‌یم.

جرأتمدن طولایی نه‌یلانجیلغی قبول ایدرم نه آچقلغی. کوکلك ایشلدیکی جنایتی قلم انکار ایده‌مز.

غضب وانفعالکزك آغرلغنی شمدیدن حس ایدییورم. وصورت آخره مظهر التفات اوله‌مینجه بو انفعالك غایت صدمات ونهایت تأثیراتنی‌ده بکا بورجلو اولدیغکز بر لطف اولق اوزره بکلیورم. چونکه بنی یاقان آتش سزای تکدیردر لکن روای تحقیر دکلدر. مرحمةً بنی کندی حاله براقه‌یکز. هیچ اولمزسه آتی‌یی تعیین وتقدیره رغبت بیورکز. اراده وآرزوکز نه‌در سویله‌یکز. هرنه امر وتنبیه ایده‌جك اولورسه‌کز اطاعتدن بشقه المدن برشی کلمز.

سکوت ابدی‌می تکلیف ایدیورسکز ؟ محافظه ومطاوعته جبر نفس ایده‌بیلورم . حضورکزدن بنی نفی وتبعید ایتمك‌می ایسترسکز؟ قسم ایدرم‌که بردها بنی کورمزسکز . اولمکلکمی امر ایدرسکز؟ آه بواك مشکلی دکلدر . سزی سومکدن واز کچمك خصوصندن بشقه انفاذ واجرا ایده‌میه‌جکم هیچ براراده‌کز اوله‌مز. اکا بیله اکر مقتدر اولسه‌م اطاعت ایدرایدم .

کونده یوز کره نفسم بنی آیاقلریکزه قپانه‌رق واوستنه کوزمك یاشنی دوکه‌رك نماتمی ویاخود عفومی استحصال ایتمکه تشویق‌وتحریك ایدیور . دائما برهول شدید غیرتمی تجمید ایلیور . دیزلرم تتره‌یوب تمایل وحرکته جرأت ایتمیور . سوز دوداقلرمك اوستند، محو اولیور وروحم سزی کوجندیرمك قورقوسنه قارشو هیچ برامنیت بوله‌میور .

دنیاده بنم حالمدن مشکل وهولناك برحال وارمیدر ؟ کوکلم نه درجه‌ده مجرم اولدیغنی پك رعنا حس ایلدیکی حالده مجرملکدن واز کچمکه مقتدر اوله‌میور . جنایت‌وندامت مشترکا کندوسنی مضطرب وتحریك ایدییور وانجام عاقبتمك نه اوله‌جغنی بیلمیه‌رك تحملکداز براشتباه وتردد ایچنده امید عفو ومرحمت ایله خوف جزا وعقوبت آره‌سنده تذبذب وتموج ایلیور .

لکن خیر ! برشی امید ایتمیورم ؛ هیچ برشی امیدینه صلاحیتم یوقدر . سزدن بکله‌دیکم لطف وحید جزای مایلیقمك تسریع اجراسیدر . حقلی اولان برثاری اخذ وارضا ایدکز . نقمتمی بالذات طلب واستراحامه مضطر اولدیغمی کورمك اپیجه بدبختلق دکلیدر ؟

بکا جزا ایدیکز . بورجکزدر . لکن اکربی‌رحم وشفقت دکلسه‌کز بنی القـای یأس ایدن صغوق وکوسـکون طوری ترك ایله‌یکز . برمجرم اعدامه کوندریلورکن آرتق آکا حدت وشدت کوسترلمز .

﴿ مکتوب ﴾

« سن‌پرو » دن « ژولی » یه

مؤخراً سزی کوجندیرمك المندمکی اضطراب عظیمی اوکرندم . شمدی ایسـه سزك کندی حزن وکدرکزك حسی ایله اك شـدید وصریم اولان عذاب الیمدن خبردار اولمقدمیم .

رقت اولسون ، تحقیر اولسون ، اضطراب وعذابمه ترحم اولسون حالمدن متأثرسکز کوریورم . حزن والمکره بادی اولمقدن قورقمقده وبوخوف اندیشـه ایله تولد ایده‌بیله‌جك امیدك حصوله کتوره‌جکی تلذذ وشـادانیدن زیاده دوچار اضطراب وپریشانی اولمقدمیم . زیرا یاکندی کندمی آلداتیورم ویاخود سـعادت حالکز بکا کندی مختیارلغمدن زیاده قیمتداردر .

مع هذا بنه کندمدن بحثه اعادهٔ کلام ایدنجه کوکلی نصل یاکلش محاکمه ایتمش اولدیغمی آکلامغه باشلامقده وابتدای امرده بربحران موقت ظن ایلدیکم حالك مقدرات عمرمی تشـکیل ایلیه‌جکنی ایش ایشدن کچدکدن‌صکره کورمکدمیم . آلام واضـطرابمك ترقیسنی بکا حس ایتدیرن ازدیادحزن وملالکزدر .

ضرری یوق ! بختیار اولمغه موفق اولهمیان کیمسه هیچ اولمزسه بختیارلغه کسب لیاقت واستعداد ایده‌بیله‌جکندن ، بنده‌سزی برحکمسز جواب ویرمکه بیله تنزل ایتمدیکگز آدمه رعایت ایلمکه مجبور ایده‌بیلورم . شمدیکی حالده کندمك الی‌الابد غائب ایلدیکم وسزدن‌ده بلا اختیار سلب ایتمکده بولندیغم حضورورواحتی سزه اعاده ایلمکلکم لازمه‌دن ویالکزباشمه ایشلمش اولدیغم قباحتك جزاسنی ینه یالکز باشمه چکمکلکم عدالت وحقانیت اقتضاسندندر الوداع ! مستریحاً معمر اولکز وانشراح وبشاشتکزی اعاده وتجدید ایدیکز . یاریندن اعتباراً آرتق بنی کورمیه‌جکسکز . فقط امین اولکزکه سزك ایچون بنی یاقان حسیات مدت حیاتمده منطفی اولمیه‌جق وبویله برصورت مطبوعه ایله مالی اولان کوکلم اصلا ذلیل ومحقر اولمیوب من‌بعد وحدت خلوصی ورقیتکی سزکله فضائل انسانیه بیننده تقسیم ایده‌جکدر .

﴿ تبریکنامه ﴾

فضیلتلو افندم حضرتلری !

علوم عالیه وآلیه ایله تزیین ذات وصفات ایدن علمای ذی شانك وباخصوص احکام جلیلهٔ شرعیه‌یی اجرایه واسطه اولان نواب فضائل نشانك سایهٔ شاهانه‌ده دائما توجهات مخصوصهٔ حضرت ولی النعمی‌یه مظهریتله کامران اوله .کلدکلرینه افندمز کبی کمالات علمیه‌لری مسلم افاضل اولان بر ذات صاحب فضائله مرکز نیابت شرعیه‌سنك احاله بیورلمسی بر برهاندر .

بوتوجیه وجیهك پیام مسرت اثری واصل کوش کمتری اولوب اولماز :

ایدنلر مسلکنده استقامت
اولورلر مظهر الطف اعالی

ایدرلر دمبدم بین الامائل
جهانده فیض باریله تعالی

قطعه‌سنی زیور لسان صادق البیان ایلدم .

جناب آفریدکار آسمان و زمین نائب منصاب فخر المرسلین پادشاهمز افندمز حضرتلرینك حشره قدر سریر آرای خلافت و بالجمله ارباب صداقت ولیاقتی الطاف جلیلهٔ شهریاریلرینه نائلیتله وایه‌مند سعادت بیورسون دعای واجب الادانسنه ترديفاً ایفای رسم تبریکه اجتسار وحسن نظر فاضلانه‌لرینك حق داعیانه‌مده دوام وتزایدینی استدعایه ابتدار ایلرم .

(دیکر)

معروض داعیٔ دیرینه‌لریدرکه

ادراکیله مباهی بولندیغمز بوعصر جلیل معارفه بحق رونق بخش اولوب اجراآت شاهانه‌لریله بتون دنیایی عرض شکرانه مجبور ایدن آل عثمانك ممتازی سوکیلی پادشاهمز عبدالحمید خان غازی افندمز حضرتلرینك امور معظمهٔ حکومتی ید مؤید

ملوکانه لرینه الدقلری کوندن بری دین ودولتك شانی اعلا و تبعهٔ صادقه لرینی آب حیات احسان ایله اروا وناقابل شکران عواطف بی امتنان خسروانه لریله ارباب لیاقتك قدر ینی ذوبالا بیور مقده اولدقلری کبی بوکره اهلیت باهره لری مسلم یار واغیار واستقامت زاهره لری معلوم کبار وصغار اولان افندمز کبی برذات معارف سماتك عهدهٔ استیهاللرینه مسند مشیخت اسلامیه نك احاله سیله عموم داعیان دولتی مستغرق دریا بیورمشلردر .

همان جناب یزدان بچون قلوب زاکیهٔ محمدیون نور ایمان ایله مشحون اولدقجه او پادشاه فارو قجاهی مقام معلای خلافتده فرمانفرما و ذات حضرت ولی النعمیلرینی دائما مسند مشیخته دیانت نما بیورسون درود مسعودینه اردافاً ایفای فریضهٔ تبریکه مسارعت وحق عبیدانه مده حسن نظر حضرت فتوا پناهیلرینك بقاسنی استرحامه مبادرت ایلرم .

(دیکر)

معروض داعیٔ دیرینه لریدرکه

دائما مابه الافتخارم اولان حسن نظر فیض اثر جناب ولی النعمیلرینك ادای شکرانیله تزیین لسان صادق البیان ایتمکده اولدیغم کبی وسائل جمیله دوشدکجه ده عرض عبودیته شتابی وهر حالده تجدید انتسابی بروظیفهٔ مقدسه بیلدیکم جهته هلال رمضان

شرائط مبسوطه طرفین بینده بالرضا قرارکیر اولدیغندن اشبو سند نسختین اوله رق تنظیم وتعاطی قلندی .

﴿ قوللکتیف شرکتی قونطوراتوسی صورتی ﴾

برطرفدن . . . افندیله دیکرطرفدن . . . بك بینده شرائط آتیه اوزره عقد شرکت اولنمشدر :

اولاً — مومی الیهما . . . و . . . ذخیره ایله اکامتعلق اخذواعطا ایتمك اوزره قوللکتیف صورتیله عقد شرکت ایدوب سرمایه‌سی . . . . غروش اوله جق شریکان مرقومادن هربری . . . غروش وضع ایده جکدر .

ثانیاً — شرکتك مرکزی ازمیر اوله جق وایلروده معاملات تکثر ایدر ایسه شریکینك اتفاقیله محال سائره ده دخی شعبه‌لر تشکیل اولنه بیله جکدر .

ثالثاً — شرکت مرقومه نك عنوانی . . . قونپانیه‌سی اوله جق وشرکتك کافهٔ معاملاتی عنوان مذکور اوزرینه جریان ایده جکدر .

رابعاً — شرکت مرقومه‌نك شریکان مرقومادن . . . افندی دیرکتوری نصب اولنوب شرکتك کافهٔ اخذ واعطا ومعاملاتی اداره ایده جك ودیکر شریك . . . بك دخی اصول ونظامنه توفیقاً شرکتك دفترلرینی طوته جقدر .

خامساً — شرکت امورینه متعلق کافهٔ مصارف شرکته عائد اولوب فقط شریکان مرقومانك هر بری ادارهٔ بیتیه لری ایچون شهری . . . غروش اورته دن اخذ ایده جك وشریکلردن هیچ بریسی دیکرینك رضاسنی تحصیل ایتمدکجه شرکت مالندن برپاره اخذایله ذمتنه کچوره میه جکدر .

سادساً — شرکت مرقومه نك بهر آلتی آیده وهیچ اولمزسه سنه ده بردفعه کافهٔ معاملات سنویه سنی یعنی مقبوضات ومدفوعاتی ایله موجوداتنی شامل برپلانچو تنظیم اولنوب شریکلر طرفندن تصدیق وامضا ایدلدکدنصکره حفظ اولنه جقدر .

سابعاً — شرکت مرقومه نك مدتی اشبو . . . سنه سی . . . آنی ابتداسندن اعتباراً . . . سنه اوله جقدر انقضای مدتده کافهٔ محاسبات رؤیت ایدیلوب مصارفات ودیون شرکت تسویه واعطا اولندقدنصکره نه مقدار تمتع ظهور ایدر ایسه طرفین بیننده مناصفةً بالتوزیع وضع ایتدکلری سرمایه لریله برابر اخذواستیفا ایده جکلر در وشرکتك تحصیل اولنه جق مطلوباتی ومال موجودی اولورایسه شریکان مرقومان میانده مناصفةً تقسیم ایدیله جك وشاید شرکت مرقومه برکونه ضرر ایدرایسه کذلك مناصفةً ایکی شریکه عائد اوله جقدر . اشبو شرکت قونطوراتوسی حاوی اولدیغی شرائط مبسوطه مرعی الاجرا اولمق اوزره بالرضا طرفیندن قبول وتصدیق ایله ایکی نسخه اولهرق یکدیکره تعاطی قلندی .

(قوماندیت یعنی حصه‌دارلق شرکتی قونطوراتوسی)

تجاردن . . ایله . . . افندی برقوماندیت شرکتی تشکیل ایتمش اولدقلرندن شرائط مقرره‌نك بروجه آتی بیانیه ابتدار قلندی :

اولاً — فلان افندی چوقه اخذ واعطاسیچون کندوسی مدیر اولمق اوزره . . . تاریخدن اعتباراً اوچ سنه‌مدتله برقوماندیت شرکتی تشکیل ایتمشدر .

ثانیاً — شرکت مرقومه‌نك سرمایه‌سی . . . غروشدن عبارت اولهجق وبونك . . . غروشی دخی مومی الیه . . . طرفندن وضع اولنه‌جقدر .

ثالثاً — شرکت مرقومه قوماندیت صفتیله تشکیل اولندیغندن کافهٔ معاملات واقعه‌سنك صورت تسویه‌سی وحسن جریانی مدیر مرقوم . . . افندیه عائد اولوب شریك دیکر مومی الیه . . . افندی‌قوماندیتر اولمسی حسبیله امورشرکته اصلامداخله ایتمیه‌جکدر .

رابعاً — شرکت مرقومه‌نك مرکزی . . . محل وعنوانی . . . افندی شرکتی اوله‌جقدر .

خامساً — مدیر مومی الیه بهرسنه شرکتك کافهٔ معاملات واقعه‌سنی شامل برپلانچو تنظیم ایدوب حصه‌دارلره اعطا ایده‌جك ولدی‌الحاجه شرکته اچقه لازم کله‌جك اولور ایسه حصه‌دارلردن بری کذشته‌سیله اقراض ایده‌بیله‌جکدر .

سادساً — امور شرکته متعلق مصارفات شرکته عائد اولهجق وبوندن بشقه مدیر مومی الیه مصارف ذاتیه سیچون شهری . . . غروش آلوب نهایت محاسبه‌ده حسابنه کچوره‌جکدر .

شرکتك نقد ومال موجودندن ظهور ایده‌جك تمتعك یوزده التمشی مدیر مومی الیهه وقرقی دیکر حصه‌داره عائد اولهرق سرمایه‌لریله برابر استیفا ایده‌جکلردر .

سابعاً — شرکت مرقومه‌شاید ضرر ایدرسه نوع شرکت ایجابنجه حصه‌دار بولنان . . . اغا شرکتك معاملات وضررندن نهایت وضع ایلدیکی . . . غروش سرمایه‌سنه قدر مسئول اولوب بشقه‌هیچ برکونه مسئول اولمیه‌جقدر .

اشبو قونطوراتو احکامنی اصحاب امضا بالرضا قبول وتصدیق ایتمش اولدقلرندن ایکی نسخه اولهرق بالتنظیم هربری برر نسخه‌سنی اخذ ومبادله ایتمشلردر .

(قوماندیت شرکتی سندی)

لیرای عثمانی	
۳۰۰۰	حسنی افندی طرفندن وضع اولنان سرمایه
۱۵۰۰	عاصم . . . . .
٤۵۰۰	

یالکز درتیك بشیوز عدد عثمانی لیراسیدر .

زیرده واضعان الامضا حسنی وعاصم افندیلر بینلرنده بروجه بالا

درتبیك بشیوز لیرا سرمایه وضعیله برقوماندیت شرکتی عقد اولنمش اولدیغندن شرائط معینه بروجه آتی بیان اولنور :

اولاً — مذکور المقدار سرمایه ایله چاڤا چیلرده برباب مغازه کشاد اولنوب چوخه اخذ واعطاسی ایدیله جك ومدت شرکت درت سنه‌دن عبارت اوله جقدر .

ثانیاً — شریکیندن حسنی افندی مدیر مرخص اولدیغندن شرکتك کافهٔ معاملاتی مدیر مومی الیه طرفندن ایفا ایدیله جك وشرکت مومی الیهك نامنه منسوب اوله‌رق فلان عنوان ایله یاد اولنوب عاصم افندی قوماندیتر [*] اولمسی حسبیله امور شرکته اصلا مداخله ایتمیه جکدر .

ثالثاً — مدیر مومی الیه شرکتك کافهٔ معاملاتنه دائر بهرسنه برپلانچو تنظیم ایدرك برنسخه‌سنی شریکنه اعطا ایلیه جك ولدی الحاجه شرکته اچقه لازم اولور ایسه عاصم افندی طرفندن کذشته ایله اقراض ویاجانب آخردن استقراض اولنه‌جقدر .

رابعاً — شرکته متلق مصارف شرکته عائد اولوب شرکت اچقه‌سندن هیچ برکیمسه ذمتنه اچقه کچورمیه جك ویالکز مدیر مومی الیه مصارف ذاتیه‌سی ایچون شهری اون بش عدد عثمانلی لیراسی آله‌رق کندو حسابنه قید ایده جکدر .

خامساً — معین اولان درت سنه مدت ختامنده کافهٔ محاسبات رؤیت ایدیلوب شرکتك مصارف ودیونی تسویه اولندقدن صکره

[*] مرقومه صاحبی وسپارشلو اورتاق .

اولانلر فیضیاب انتباه اثار قدرتدر
الیرلر مصنوع عبرت تماشای طبیعتدر

ای روح مدحوش ! طالمش اولدیغك خواب گران غفلتدن ارتق بیدار اول . سنی احاطه ایدن شو تماشا گاه شکوهه عطف نظر دقت ایله . کندیکی و مخلوقات سائره‌نی مشمول نگاه ابتصار ایت . اصللرینی، صورت تکونلرینی ، شکللرینی فوائدینی بشقه‌بشقه‌صورت تحیره آل. اثار رحمت الهیه یه ناظر اولان هرقلبی مشحون حیرت واعجاز ایدن . روابط مالانهایهٔ کائناته باق !

بعضاً کوك یوزینه نظر ایدرم . انك او الوان مشعشعه ومتنوعه سنی ، عالمه نشر انوار ایدن او اجرامی ، پرتوی محاط اولدیغم اشیانی بکا عیان ایلیان اوشمس تابانی تماشا ایتدکجه مفتون ومتحیر اولەرق بوشیلر کیمك اثری اولدیغنی کندی کندیمه شوصورتله سؤاله باشلارم :

بوقبهٔ فسیحهٔ سماوی کیم انشا ایلدی ؟ عدواحصایه کلیان اوقنادیلی اورایه کیم تعلیق ایتدی شعشعه‌لرینی اودرجه اوزاق مسافه‌لردن بزه قدر ایصال ایدن نجوم هائکی صانعك اثریدر ؟ . . انلره اوقدر انتظام تحتنده سیر وحرکتی کیم تعلیم ایتدی ؟ . . کونشی تنویر عالمه ، افاضهٔ مأمورایدن کیمدر ؟ . . ای یوجه طاغلر ! سزه بویله طرح اساس استوار ایدن ، سرکزی بلوطلره قدر اعلا ایلیان کیمدر ؟ سزی اوسبز وخرم اورمانلرله، اومیوه داراغاجلرله، اوبیك درلو نافع نباتات ایله . اورتکین

ازهار متنوعه ایله تزیین ایدن کیمدر ؟ . شواهقکزی قارله بوزله ستر ایدن . ارضی اروا براحیا ایدیجی اومنبعلری — هرطرفه فیض وبرکت وحیات بخش ایلیجی اونهرلری سینه کزده نبعان وجریان ایدن کیمدر ؟ . .

ای کوزل چیچکلر ! بوزینتی بوارایشی سزه کیم بخش ایلدی !. . . . سزك بولطافت دلفریبکزی حصوله کتیرن براوج طوپراق برقاچ طمله صودن عبارتمیدر ؟ . . تفریح مشام ایدن اوروایح طیبه‌نی نردن بولدیکز ؟ . . تزیین انظار ایدن الوان کونا کونی سزه کیم احسان ایلدی ؟ . .

ای طوپراقلری ، صولری شنلندیرن مخلوقات ؟ خلقتکز ، حیاتکز وطبیعتکزه — صورت تعیشکزه موافق اولان وقوهٔ ادراك بشری دوچار حیرت واستغراب ایدن اوبیك درلو خواص وحواس عجیبه کز کیمك عطیه‌سیدر ؟ . .

عقل وادراکمی کمکشتهٔ حیرت ایدن بوغرائبی دوشوندکدن صکره براراالق کندیمی تخطرله سرافراز مخلوقات اولان نوع بشرك خلقت وماهیتنی تأمله باشلارم . بوصره‌ده دخی محیر عقول برنجه خوارق فوج فوج پیش نظر عبرتمه کلیر کوکلمی متأثر ایلر . سبحان الله ! . . براوج طوپراق اودرجه منتظم بروجوده نصل منقلب؟ نصل اولیورکه اووجوددن برعضو کندیسنی محیط اولان اشیایی کوریبور . بردیکری حصوله کلان اصواتی ایشیدیبور . براوخنجیسی هوایی تعطیر

ایدن روایح طیبه‌دن مستفید اولیور ؟ افکارمزی ارزولرمزی هم نوعمز اره‌سنده تمامیله اکلادوب اکلامق قابلیت کرانقیمتنی بزه کیم احسان ایتدی ؟ . . هله اك بیوك برنعمت اولان فکر ونظری که ـ کافهٔ اشیایی میزان دقته اورمغه ، اره‌لرنده‌کی روابط ومناسباتی تحری‌یه وبوصوتله یکیدن یکی‌یه برچوق معلومات وفوائد استحصالنه واحاصل بشریتمزی اثباته مداردر ـ نره‌دن‌بولدق ؟ . . ای رب الارباب‌اولان ذات الهی ! حقایقی ناقابل ادراك اولان بونجه مأثر خارقه‌یی تأمل ایدوبده بونلربتون سنك اثرصنع قدرتك اولدیغنی نصل فهم ایتیم؟... اواشیا ایچنده سنك حکمتکی ، عظمتکی ، عدالتکی که ـ مخلوقاتکك وخصوصاً نوع بشرك‌مسعودیتنه سبب‌والتدر ـ نصل مشاهده‌ایتیم؟... اوت اللهم ! بوکائنات واندہ مشهود اولان آثار حیات ـ وحرکات وسکنات ازلده رحمتریز صدوراولان فرمان‌قدرت بیان (کن‌فیکون) کله جلوه نمای وجود وشهود اولدی ! . . .

ای دلفی داری دار ایده دار
یوق‌یوق سایوق‌دیمك ندشوار
دیر هر شیئك لسانی هرگاه
الله الله الله الله

رجائی زاده
م . اکرم

بوکانون ثانی ایچنده برپازار کونی ایدی که کوك یوزی کاملاً بلوطله قاپلی اولدیغی جهتله کونش عرض دیدار ایده‌میورسه‌ده صغوق آز ، روزکار خفیف خصوصیله یرلر تامیله قوری والحاصل برقیش کونی ایچون هواهر صورتله مساعد اولدیغندن کندی کندیمه برقیر کزنتیسی یاپمق ایستیه‌رك ساحلخانهٔ حقیرانه‌م جوارنده طاغدن ایستیه اوزرلرینه طوغری کیتکه باشلادم .

طبیعتك هانکی موسمده ،هانکی وقتده‌اولورسه اولسون فقط برر بشقه‌شکل وقیافتده‌دائما کوزل کورنمك خاصه‌سنه‌مالك اولدیغی معلومدر. کزندیکم یوکسك یرلردن اطرافه نظر اولندیغی حالده طاغلرك ، بایرلرك دره‌لرك ، تپه‌لرك برچوق پارچه‌لری ــ الوان ایچنده کندیلرینه الك چوق یاقشدیریلان ــ یشیل رنك ایله ملون وبعض محللرایسه سروکبی ، فستق کبی قیشین دخی حضرت ونضارتی زائل اولمیان آغاجلرله برقاتدها معمور ومزین کورینوردی .

کزه کزه اوزمینی یشیل ، آغاجلری کذلك یشیل اولان یرلردن برچوغنه اوغرادم . نهایت استنیه چایرینه اینمدرك دره‌نك چاغلدیسنی دیکله‌دم . حتی اورادہ برقاچ کوندنبری جهانی علی التوالی متنعم انوارحیات ایدن کونشك خندهٔ التفاتنه آلدانه‌رق زمهریرایچنده آچیلوب صاچلق تهلکه‌سنه اوغرایان برقاچ پاپادیه‌نك معصومانه خنده‌نمای لطافت اولدیغنی‌ده کوردم .

ایشته اوغرادیغم کزدیکم یرلرده آثاروتزینات طبیعتدن همان هرشی

موجود. وحتی بهاره مخصوص اولان ازهارك بیله حقیر وفقط بك نازك ولطیف برنمونه‌سی مشهود اولدیغی حالده یالکز برشی مفقودایدی که اوده بلبلدر .

اوت! احتشام ودارات طبیعتك اك بیوك آلقشجیسی ایشته اوکوچوجك قوشدرکه خدمتینه برجویبار خروشانك زمزمه‌سی ایفاایده بیلیر، نه‌ده بربحر مواجك دمدمه‌سی .

بهارده بر آغاجلغه کیرسکز ، باقارسکز که زمینی زمردکبی چایرلر چمنلره مفروش ، مینه‌کبی پارلاق مینه‌کبی نازك چیچکلره منقوشدر . برطرفدنده آغیر آغیر آقوب کیدر برایرماغك حزین چاغلدیسی ایشیدیلیر . باشکزی یوقاریه قالدیرسکز، کوریرسکزکه هرنوع اشجار ـ اوزمین طراوت نشینی کونشك طراوت حرارتندن محافظه ایچون متفقاً چالیشیرکبی ـ یکدیکرینه قول آتمش، یاپراقلری بیتشمش بیتشمشده عادتا برقباشکلنی آلمش ؛ اوقیهٔ حضرای بیقرارك ـ هوا وایدینلق آلمغه مخصوص پنجره‌لری حکمنده بولنان ـ شکافلرندن سمای فیروزه رنك پاره‌پاره کورینور . آرالق آرالق وزانیٔ نسیم ایله اوراق واغصانك بر برینه سورتمسندن آه‌تحسری اکدیرر وحشی وغریب برصدا پیدااولور . سزموقعك زیروبالاسنده‌کی، اطراف وجوانبنده آهنك عظمت وعلویته کوشدار ونکران وحیران، ایکن مشجره‌نك اك چوق مظلم وبناً علیه نفوذ انظاردن اکزیاده سالم برجهتنده صاقلانمش بربلبلك برصدا، عاشقانه برادا

خوشنود ایدیم دیونیك اوبدوخیروشر هرنه دینیلور ایسه اکاموافقت قیدنده اولمق دخی الك مضر اولان خصائل ذمیمه‌دن اولمغله انسان کامله صلابت وثباتك افراطی اولان عنادن اجتناب نصل لازم ایسه مماشات وتمایلی درجهٔ تفریطه کتورمکدن اتقادخی اول مرتبه مهم ومقتضیدر .

۳ — فکرك بومرتبه‌سی معلومات تصوریه ایله معلومات تصدیقیه شروط مخصوصه‌سی اوزرینه ترتیب اولنه‌رق معلومات تصوریه دن مجهول تصوری ومعلومات تصدیقیه دن مجهول تصدیقی اکتسابدن عبارت اولهرق تفصیلاتی کتب منطقیه مبسوطدر وغایتی حقایق اشیایه معرفت تحصل ایله مراتب انسانیتی تکمیل ایتمکدر چونکه برمنوال سابق انسان محسوساتدن علوم کلیه اخذوتدارك ایتدیکی کبی هرشیئك اصل وحقیقتنی تفتیش ایده‌کلدیکندن اجسام مرکبه‌نك اجزاء اصلیه‌سی اولان عناصردن واحوال سائره‌سندن بحث ایله اینجه‌دن اینجه دوشونه‌رك ودرلودرلو تجربه‌لر ایدرك برطاقم علوم کلیه تحصیل ایدر وبونکله دخی قناعت ایتمیه‌رك سماواته ومبدأ ومعاد ایله مبدع کائناته علم ومعرفت تحصیل ایتمك سودا سنه‌دوشر اشته فنون حکمت نظریه‌یه بورادن نشئت ایدروفکرك بومرتبه‌سی غایت دقیق وعمیق برفکر اولمغله بومرتبه‌ده هرکس استعداد وقابلیتی قدر آت اویناده بیلور وانسانك اصل شرف

وشانی عقل وذکاوتجه بربرینه نسبتله اولان فضل ورجحانی بونکله میدانه کلور .

٤ — روح بحثی من القدیم حکمایننده مختلف فیه برمسئله اولوب اکرچه اشجارونباتات نشو ونما ایله احجار وجماداتدن وحیوانات دخی حس وحرکتله اشجار ونباتاتدن ممتاز اولدیغی کبی انسان دخی حیوانات جنسندن اولدیغی حالده عقل وفکرایله سائرلرندن ممتاز اولدیغنده اتفاق ایتدیلر ایسه ده نباتاتده اولان قوای نباتیه دن فضله اوله رق حیوانده برده روح حیوانی اولدیغی کبی انسانده دخی بوروح حیوانیدن فضله اوله رق حیوانده بولنمیان برجوهر روحانی اولوب اولدیغنده اختلاف ایتدیلر وقدمای حکمانك اکثری انسانده سائر حیواناتدن فضله برروح اولدیغنه قائل اولوب دیدیلرکه بوروح انسانی ماده ومکاندن مجرد برجوهر روحانی اوله رق جسم وجسمانی دکلدر ونتیجه واجب الوجود تعالی حضرتلری جهات ومکاندن منزه اوله رق بوعالم کائناتده فاعل ومؤثر ایسه انك سرامر تکوینی اولان روح انسانی دخی بدنك ایچنده ویا براوجنده ویاخود طشنده وبرطرفنده اولدیغی حالده بدنده متصرف ومدبردر وبوجوهر روحانی ایله جسم انسانی بیننده مباینت کلیه اولوب روح حیوانی ایسه جولان دمدن نشئت ایدن حرارت غریزیه ایله حاصل برایجه بخار اوله رق روح ایله جسم کثیف بیننده برجسم لطیف اولدیغندن روح

انسانی ابتدا اکا تعلق ایدوب انك واسطه سیله بدنده تصرف ایدر وچونکه بوروح مجرداتدن اولمغله ماده ومکاندن مجرد برعالم واول عالمده جهت ومکاندن مجرد اون عقل اثبات ایدوب عقول عشره تعبیر ایلدیلر وانسانك وفاتی روح انسانیتك بدنه اولان تعلقنك انقطاعندن عبارت اولمسیله قوای دماغیه‌ده اولان علوم جزئیه بدنله بیله فانی اولوب اکر تهذیب اخلاق وتحصیل علوم ایله کرك حکمت عملیه‌جه وکرك حکمت نظریه‌جه کسب معلومات کلیه ایتمش ایسه بومعلومات کلیه روحده قالوب بوجهتله عقول عشره‌یه اتصال ومناسبت کسب ایدر وبومعلوماتیله مؤبداً متلذذ اولوب کیدر واکر بویله معلومات تحصیل ایده‌میوبده عمرینی شهوت نفسانیه وحسیات جسمانیه‌سنه حصر ایتمش ایسه روح بدندن مفارقت ایتدکده خضیض جهالتده قالوب ارواح علیینه اتصالدن محروم اولەرق ظلمات جهل ونادانیده عذاب روحانی چکدیرلر حکمانك بوفرقه‌سی ادلهٔ عقلیه‌ایله روح انسانیتك وعالم روحانیتك واندە اولان ملائکهٔ علیینك وجودینی اثبات ایدرك بومسئله‌نك اجمالنده صوابه اصابت ایتدیلر ایسه‌ده تفصیلاتنده خطاایدرك رەناصوابه کتدیلر وبوتفصیلاتده اولان معتقدات باطله‌لرینی شرع شریف وتزییف ایتدکدن بشقه چونکه ملائکه‌نی اون عدده حصر ایدرك عقول عشره تسمیه ایتمکری سبعهٔ سیاره ایچون افلاك سبعه وجملهٔ ثوابت ایچون فلك ثامن وجمله‌سنی محیط ومحدد اولمق اوزره فلك اطلس اثبات ایدرك بوافلاك تسعه‌ده مدبر اولمق اوزره طقوز جوهر روحانی وجمله‌سنه مبدأ ومؤثر اولمق اوزره برعقل کل اعتقاد